

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE FİNANSMAN BİLİM DALI**

**MEVDUAT BANKALARINDA 1984 – 2008 İTİBARIYLA VARLIK VE
KAYNAK YAPISINDAKİ DEĞİŞMELERİN ANALİZİ**

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
Sedat YENİCE**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ahmet AKSOY**

Ankara – 2009

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE FİNANSMAN BİLİM DALI**

**MEVDUAT BANKALARINDA 1984 – 2008 İTİBARIYLA VARLIK VE
KAYNAK YAPISINDAKİ DEĞİŞMELERİN ANALİZİ**

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
Sedat YENİCE**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ahmet AKSOY**

Ankara – 2009

ONAY

Sedat YENİCE tarafından hazırlanan “MEVDUAT BANKALARINDA 1984 – 2008 İTİBARIYLA VARLIK VE KAYNAK YAPISINDAKİ DEĞİŞMELERİN ANALİZİ ” başlıklı bu çalışma, . . . / . . /2009 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Muhasebe-Finansman Anabilim dalında Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet SAYARI
(Başkan)

Prof. Dr. Ahmet AKSOY
(Danışman)

Prof. Dr. Hasan KAVAL
(Üye)

Prof. Dr. Mehmet Baha KARAN
(Üye)

Prof. Dr. Metin Kamil ERCAN
(Üye)

ÖNSÖZ

Finansal serbestleşmeden günümüze kadar olan dönem içerisinde Türk bankacılık sektörünün varlık ve kaynak yapısındaki değişmelerin fon kaynak ve kullanım analizinin yapılarak tespit edilmeye çalışıldığı bu çalışmada, 1980 sonrası yaşanan gelişmelerin ve finansal krizlerin Türk Bankacılık sektörü üzerine etkisi ayrıntılı olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Finansal sektör içerisinde önemli bir konuma sahip olan bankaların yaşanan gelişmelere ve krizlere olan duyarlılıkları, Türk Bankacılık Sektörünün konsolide bilançolarından elde edilen verilerle fon kaynaklarının ve fon kullanımlarının tespit edilmesiyle ortaya koyulmaktadır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında büyük katkısı olan başta tez danışmanım Prof. Dr. Ahmet AKSOY'a, çalışmanın geliştirilmesinde katkı sağlayan Yrd. Doç. Dr. Cihan TANRIÖVEN'e, çalışmanın başından sonuna kadar yönlendirme ve yorumlarıyla desteğini esirgemeyen Dr. Şenol BABUŞÇU, M. Oğuz KÖKSAL ve Adalet HAZAR'a, çalışmanın ekonometrik analiz kısmında büyük katkısı olan Doç. Dr. M. Akif BAKIR'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ _____	i
İÇİNDEKİLER _____	ii
TABLolar DİZİNİ _____	vii
GRAFİKLER DİZİNİ _____	xi
GİRİŞ _____	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK BANKACILIK

1.1. FİNANSAL SİSTEMDE BANKACILIĞIN YERİ _____	3
1.2. BANKALARIN FONKSİYONLARI _____	6
1.3. BANKALARIN FAALİYETLERİ _____	8
1.3.1. Kredi İşlemleri _____	10
1.3.2. Mevduat İşlemleri _____	10
1.3.3. Menkul Kıymet İşlemleri _____	11
1.3.4. Servet Yönetimi _____	12
1.3.5. Ödemeler Dolaşımı İşlemleri _____	12
1.3.6. Diğer Bankacılık Hizmetleri _____	13
1.3.7. Ülkemizdeki Yasal Mevzuat ve Bankaların Faaliyet Alanları _____	16
1.4. BANKALARIN SINIFLANDIRILMASI _____	17
1.4.1. Ticari Bankalar _____	18
1.4.2. Yatırım Bankaları _____	18
1.4.3. Kalkınma Bankaları _____	19
1.4.4. Kıyı Bankaları _____	19
1.4.5. Özel Amaçlı Bankalar _____	19
1.4.6. Katılım Bankaları _____	20
1.4.7. Merkez Bankaları _____	20
1.5. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TARİHİ GELİŞİMİ _____	20
1.5.1. Dünyada Bankacılığın Tarihi Gelişimi _____	21
1.5.2. Türkiye’de Bankacılığın Tarihi Gelişimi _____	22

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN FON KAYNAK VE KULLANIMLARI

2.1. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN FON KAYNAKLARI	29
2.1.1. Mevduatlardan Sağlanan Fonlar	30
2.1.1.1. Mevduatın Fon Kaynakları Arasındaki Yeri	31
2.1.1.2. Mevduatın Vadeleri ve Türleri	32
2.1.2. Mevduat Dışı Kaynaklardan Sağlanan Fonlar	34
2.1.2.1. Yurtiçi Kredi Olarak Sağlanan Kaynaklar	35
2.1.2.2. Yurtdışı Kredi Olarak Sağlanan Kaynaklar	36
2.1.2.3. İhraç Edilen Menkul Kıymetlerden Sağlanan Kaynaklar	37
2.1.2.4. Fonlardan Sağlanan Kaynaklar	38
2.1.2.5. Para Piyasalarından Sağlanan Kaynaklar	39
2.1.3. Diğer Yabancı Kaynaklardan Sağlanan Fonlar	40
2.1.4. Özkaynaklardan Sağlanan Fonlar	41
2.2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN FON KULLANIMLARI	42
2.2.1. Likit Aktiflerde Kullanılan Fonlar	43
2.2.2. Finansal Varlıklarda Kullanılan Fonlar	44
2.2.3. Kredi Olarak Verilen Fonlar	46
2.2.3.1. Kredinin Fon Kullanımları İçerisindeki Önemi ve Fonksiyonları	46
2.2.3.2. Kredinin Unsurları	48
2.2.3.3. Kredi Türleri	49
2.2.3.3.1. Nitelik Açısından Krediler	49
2.2.3.3.2. Vadeleri Açısından Krediler	50
2.2.3.3.3. Teminatları Açısından Krediler	51
2.2.3.3.4. İş Konusu Açısından Krediler	52
2.2.3.4. Türk Bankacılık Sektöründe Kredi Sınırlamaları	53
2.2.4. Sabit Varlıklarda Kullanılan Fonlar	54
2.2.5. Diğer Aktiflerde Kullanılan Fonlar	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN 1984 – 2008 DÖNEMİ FON KAYNAK - KULLANIM ANALİZİ

3.1. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN 1984-1994 DÖNEMİ FON KAYNAKLARI VE KULLANIMLARININ ANALİZİ	58
3.1.1. Türk Bankacılık Sektöründe 1984 – 1994 Döneminde Yaşanan Gelişmeler	59
3.1.1.1. 24 Ocak 1980 Kararlarının Bankacılık Sektörüne Etkisi	59
3.1.1.1.1. Kur Rejimine İlişkin Değişiklikler	60
3.1.1.1.2. Faiz Oranları Üzerindeki Devlet Denetiminin Kaldırılması	61

3.1.1.1.3. Sermaye Piyasası Kanunu ve Sermaye Piyasası Kurulu'nun Düzenlenmesi	62
3.1.1.1.4. Devlet İç Borçlanma Senetleri İhalelerine Başlanması	62
3.1.1.1.5. Merkez Bankası Bünyesinde Piyasaların Kurulması	63
3.1.1.1.5.1. Bankalararası Para Piyasası	64
3.1.1.1.5.2. Açık Piyasa İşlemleri	64
3.1.1.1.5.3. Döviz ve Efektif Piyasaları	64
3.1.1.1.6. Sermaye Hareketlerinin Liberalleştirilmesi	65
3.1.1.1.7. Bankacılık Sektörüne İlişkin Reformlar ve Düzenlemeler	65
3.1.1.1.7.1. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun Kurulması	66
3.1.1.1.7.2. Bankalar Kanunu'ndaki Değişiklikler	66
3.1.1.2. 1982 Bankerler Krizi	67
3.1.1.3. 1982 Krizinin Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri	68
3.1.1.4. Yaşanan Mali Kriz Sonrası Alınan Tedbirler	69
3.1.1.5. Merkez Bankası'nın Temel İşlevlerini Kazanması	71
3.1.2. Türk Bankacılık Sektörünün 1984 - 1994 Döneminde Fon Kaynaklarının İncelenmesi	74
3.1.2.1. Mevduatlardan Sağlanan Fonlar	79
3.1.2.1.1. TL Mevduatlardan Sağlanan Fonlar	81
3.1.2.1.2. Yabancı Para Mevduatlardan Sağlanan Fonlar	82
3.1.2.2. Mevduat Dışı Kaynaklardan Sağlanan Fonlar	84
3.1.2.3. Diğer Yabancı Kaynaklardan Sağlanan Fonlar	88
3.1.2.4. Özkaynaklardan Sağlanan Fonlar	90
3.1.3. Türk Bankacılık Sektörünün 1984 - 1994 Döneminde Fon Kullanımlarının İncelenmesi	93
3.1.3.1. Likit Aktiflere Bağlanan Fonlar	95
3.1.3.2. Finansal Varlıklara Bağlanan Fonlar	97
3.1.3.3. Kredi Olarak Verilen Fonlar	99
3.1.3.4. Sabit Varlıklara Bağlanan Fonlar	101
3.1.3.5. Diğer Aktiflere Bağlanan Fonlar	102
3.1.4. Türk Bankacılık Sektörünün Fon Kaynak ve Kullanımlarının 1984 - 1994 Dönemindeki Gelişmelerinin İncelenmesi	104
3.2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN 1995 - 2001 DÖNEMİ FON KAYNAKLARI VE KULLANIMLARININ ANALİZİ	107
3.2.1. 1994 Krizi ve Sonrasında Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler	107
3.2.2. 1997 Asya - 1998 Rusya Krizi ve Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri	111
3.2.3. 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri	114
3.2.4. 2000 Yılı İstikrar Programı ve Bankacılık Sistemine Yönelik Düzenlemeler	117
3.2.5. Türk Bankacılık Sektörünün 1995 - 2001 Dönemi Fon Kaynaklarının İncelenmesi	119
3.2.5.1 Mevduatlardan Sağlanan Fonlar	124
3.2.5.1.1 TL Mevduatlardan Sağlanan Fonlar	126
3.2.5.1.2 Yabancı Para Mevduatlardan Sağlanan Fonlar	127
3.2.5.2 Mevduat Dışı Kaynaklardan Sağlanan Fonlar	130

3.2.5.3. Diğer Yabancı Kaynaklardan Sağlanan Fonlar _____	133
3.2.5.4. Özkaynaklardan Sağlanan Fonlar _____	135
3.2.6. Türk Bankacılık Sektörünün 1995 – 2001 Dönemi Fon Kullanımlarının İncelenmesi _____	139
3.2.6.1. Likit Aktiflere Bağlanan Fonlar _____	141
3.2.6.2. Finansal Varlıklara Bağlanan Fonlar _____	143
3.2.6.3. Kredi Olarak Verilen Fonlar _____	145
3.2.6.4. Sabit Varlıklara Bağlanan Fonlar _____	146
3.2.6.5. Diğer Aktiflere Bağlanan Fonlar _____	148
3.2.7 Türk Bankacılık Sektörünün Fon Kaynak ve Kullanımlarının 1995 – 2001 Dönemindeki Gelişmelerin İncelenmesi _____	150
3.3. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN 2002 - 2008 DÖNEMİ FON KAYNAKLARI VE KULLANIMLARININ ANALİZİ _____	153
3.3.1. Türk Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması _____	153
3.3.1.1. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun (BDDK) Kurulması _____	153
3.3.1.2. Gözetim ve Denetim Çerçevesinin Güçlendirilmesi _____	154
3.3.1.3. TC Merkez Bankası'na İlişkin Düzenleme _____	157
3.3.1.4. Bankalara İlişkin Önlemler _____	157
3.3.1.4.1. Kamu Bankalarıyla İlgili Önlemler _____	158
3.3.1.4.2. TMSF Bankalarıyla İlgili Önlemler _____	160
3.3.1.4.3. Özel Bankalarla İlgili Önlemler _____	163
3.3.1.4.4. Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması (İstanbul Yaklaşımı) _____	164
3.3.1.4.5. Varlık Yönetim Şirketlerinin Kuruluşu _____	166
3.3.1.4.6. Devir ve Birleşmelerin Özendirilmesi _____	167
3.3.1.4.7. İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemlerinin Oluşturulması _____	168
3.3.1.4.8. Bankacılık Sektöründe Etkinlik ve Rekabet Gücünü Artırıcı Diğer Düzenlemeler _____	169
3.3.2. Basel Uzlaşısı Kapsamında Sermaye Yeterliliği Düzenlemeleri ve Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri _____	170
3.3.3. Türk Bankacılık Sektörünün 2002 – 2008 Dönemi Fon Kaynaklarının İncelenmesi _____	173
3.3.3.1. Mevduatlardan Sağlanan Fonlar _____	178
3.3.3.1.1 TL Mevduatlardan Sağlanan Fonlar _____	180
3.3.3.1.2 Yabancı Para Mevduatlardan Sağlanan Fonlar _____	181
3.3.3.2. Mevduat Dışı Kaynaklardan Sağlanan Fonlar _____	183
3.3.3.3. Diğer Yabancı Kaynaklardan Sağlanan Fonlar _____	186
3.3.3.4. Özkaynaklardan Sağlanan Fonlar _____	188
3.3.4. Türk Bankacılık Sektörünün 2002 – 2008 Dönemi Fon Kullanımlarının İncelenmesi _____	191
3.3.4.1. Likit Aktiflere Bağlanan Fonlar _____	193
3.3.4.2. Finansal Varlıklara Bağlanan Fonlar _____	195
3.3.4.3. Kredi Olarak Verilen Fonlar _____	198
3.3.4.4. Sabit Varlıklara Bağlanan Fonlar _____	199
3.3.4.5. Diğer Aktiflere Bağlanan Fonlar _____	201

3.3.5. Türk Bankacılık Sektörünün Fon Kaynak ve Kullanımlarının 2002 – 2008 Dönemindeki Gelişmelerinin İncelenmesi _____	202

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MEVDUAT BANKALARININ FON KAYNAK VE KULLANIMLARININ ANALİZ EDİLMESİNE YÖNELİK EKONOMETRİK BİR UYGULAMA

4.1. ARAŞTIRMANIN AMACI _____	207
4.2. ARAŞTIRMANIN VERİLERİ, KAPSAM VE SINIRLILIKLARI ____	207
4.3. YAZIN ARAŞTIRMASI _____	210
4.4. METODOLOJİ _____	214
4.4.1. Çoklu Regresyonda Karşılaşılan Sorunlar _____	217
4.4.1.1. Çoklu Bağlantı Sorunu _____	217
4.4.1.2. Otokorelasyon (Ardışık Bağımlılık) _____	218
4.4.1.3. Değişen Varyans Sorunu _____	220
4.4.2. Zaman Serileri ve Durağanlık _____	220
4.4.3. Eşbütünleşme ve Hata Düzeltme Modeli _____	223
4.5. YÖNTEMİN UYGULANMASI _____	224
4.5.1. Bağımlı Değişken Aktif İçin Oluşturulan Model _____	228
4.5.2. Bağımlı Değişken Finansal Varlıklar İçin Oluşturulan Model ____	231
4.5.3. Bağımlı Değişken Mevduat İçin Oluşturulan Model _____	233
4.5.4. Bağımlı Değişken Mevduat Dışı Kaynaklar İçin Oluşturulan Model _____	236
4.5.5. Bağımlı Değişken Krediler İçin Oluşturulan Model _____	238
4.5.6. Bağımlı Değişken Özkaynaklar İçin Oluşturulan Model _____	239
SONUÇ _____	243
KAYNAKÇA _____	249
EKLER _____	259
ÖZET _____	260
ABSTRACT _____	271

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1: 1984 – 1994 Dönemi TEFE % Değişim.....	74
Tablo 2: 1984 – 1994 Dönemi USD Kuru ve Değişimi	75
Tablo 3: 1984 -1994 Dönemi GSMH Rakamları ve Artış Hızı	76
Tablo 4: Türk Bankacılık Sektörü 1984 – 1994 Dönemi Kaynak Yapısı	77
Tablo 5: Türk Bankacılık Sektörü 1984 – 1994 Dönemi Mevduat	79
Tablo 6: 1984 - 1994 Dönemi TL Mevduat	82
Tablo 7: 1984 - 1994 Dönemi YP Mevduat	83
Tablo 8: Türk Bankacılık Sektörü 1984 – 1994 Mevduat Dışı Kaynaklar	85
Tablo 9: Türk Bankacılık Sektörü 1984 – 1994 Mevduat Dışı Kaynaklar Dağılımı	87
Tablo 10: Türk Bankacılık Sektörü 1984 – 1994 Diğer Yabancı Kaynaklar	89
Tablo 11: Türk Bankacılık Sektörü 1984 – 1994 Özkaynaklar	91
Tablo 12: 1984 - 1994 Dönemi Özkaynakların Dağılımı	92
Tablo 13: 1984 – 1994 Türk Bankacılık Sektörü Özkaynak Karlılığı ve Aktif Karlılığı	93
Tablo 14: Türk Bankacılık Sektörü 1984 -1994 Dönemi Aktif Yapısı	94
Tablo 15: Türk Bankacılık Sektörü 1984 – 1994 Dönemi Likit Aktifler	96
Tablo 16: Türk Bankacılık Sektörü 1984 – 1994 Dönemi Finansal Varlıklar	98
Tablo 17: Türk Bankacılık Sektöründe 1984 – 1994 Dönemi Krediler	100
Tablo 18: Türk Bankacılık Sektörü 1984 – 1994 Dönemi Sabit Varlıklar	101
Tablo 19: Türk Bankacılık Sektörü 1984 – 1994 Dönemi Diğer Aktifler	103
Tablo 20 : 1984 - 1994 Dönemi Fon Kaynak - Kullanım Tablosu	105
Tablo 21: Bankaların DİBS/Toplam Aktif Oranları %.....	115
Tablo 22: Bankaların Net Kar-Zararları	115
Tablo 23: 1995 – 2001 Dönemi TEFE ve % Değişim	119
Tablo 24: 1995 – 2001 Dönemi USD Kuru ve % Değişim	120
Tablo 25: 1995 -2001 Dönemi GSMH Rakamları ve Artış Hızı	121
Tablo 26: Türk Bankacılık Sektörü 1995 – 2001 Dönemi Kaynak Yapısı	122
Tablo 27: Türk Bankacılık Sektörü 1995 – 2001 Dönemi Mevduat	124
Tablo 28: 1995 - 2001 Dönemi TL Mevduat	127

Tablo 29: 1995 - 2001 Dönemi YP Mevduat	128
Tablo 30: Türk Bankacılık Sektörü 1995 – 2001 Dönemi Mevduat Dağılımı .	129
Tablo 31: Türk Bankacılık Sektörü 1995 – 2001 Mevduat Dışı Kaynaklar	130
Tablo 32: Türk Bankacılık Sektörü 1995 – 2001 Mevduat Dışı Kaynaklar Dağılımı	132
Tablo 33: Türk Bankacılık Sektörü 1995 – 2001 Diğer Yabancı Kaynaklar	134
Tablo 34: Türk Bankacılık Sektörü 1995 – 2001 Özkaynaklar.....	136
Tablo 35: 1995 - 2001 Dönemi Özkaynak Yapısı	137
Tablo 36: 1995 – 2001 Dönemi Türk Bankacılık Sektörü Özkaynak Karlılığı ve Aktif Karlılığı.....	139
Tablo 37: Türk Bankacılık Sektörü 1995 - 2001 Dönemi Aktif Yapısı	140
Tablo 38: Türk Bankacılık Sektörü 1995 – 2001 Dönemi Likit Aktifler	142
Tablo 39: Türk Bankacılık Sektörü 1995 – 2001 Dönemi Finansal Varlıklar....	143
Tablo 40: 1995 – 2001 Dönemi Toplam İç Borç Stoku	144
Tablo 41: Türk Bankacılık Sektöründe 1995 – 2001 Dönemi Krediler	145
Tablo 42: Türk Bankacılık Sektörü 1995 – 2001 Dönemi Sabit Varlıklar	147
Tablo 43: Türk Bankacılık Sektörü 1995 – 2001 Dönemi Diğer Aktifler	148
Tablo 44: 1995 - 2001 Dönemi Fon Kaynak - Kullanım Tablosu	150
Tablo 45: Kamu Bankalarına Görev Zararları Karşılığı Verilen DİBS	160
Tablo 46: TMSF Bankalarıyla İlgili Bilgiler.....	161
Tablo 47: Bankacılık Sektöründe Devir ve Birleşmelere İlişkin Gelişmeler.....	162
Tablo 48: TMSF Bankalarına Aktarılan Kaynaklar	163
Tablo 49: Finansal Yeniden Yapılandırma Programı Çerçeve Anlaşmasını İmzalayan Alacaklı Kuruluşlar	166
Tablo 50: Krizden Sonraki Dönemde Özel Bankaların Devir ve Birleşmeleri...	167
Tablo 51: 2002 – 2008 Dönemi TEFE % Değişim.....	174
Tablo 52: 2002 – 2008 Dönemi USD Kuru ve % Değişim	174
Tablo 53: 2002 -2007 Dönemi GSMH Rakamları ve Artış Hızı	176
Tablo 54: Türk Bankacılık Sektörü 2002 – 2008 Dönemi Kaynak Yapısı	177
Tablo 55: Türk Bankacılık Sektörü 2002 – 2008 Dönemi Mevduat	178
Tablo 56: 2002 - 2008 Dönemi TL Mevduat	181
Tablo 57: 2002 - 2008 Dönemi YP Mevduat	182
Tablo 58: Türk Bankacılık Sektörü 2002 – 2008 Mevduat Dışı Kaynaklar	183

Tablo 59: Türk Bankacılık Sektörü 2002 – 2008 Mevduat Dışı Kaynaklar Dağılımı	185
Tablo 60: Türk Bankacılık Sektörü 2002 – 2008 Diğer Yabancı Kaynaklar	187
Tablo 61: Türk Bankacılık Sektörü 2002 – 2008 Özkaynaklar.....	188
Tablo 62: 2002 - 2008 Dönemi Özkaynaklar Yapısı	189
Tablo 63: 2002 – 2008 Dönemi Türk Bankacılık Sektörü Özkaynak Karlılığı ve Aktif Karlılığı.....	191
Tablo 64: Türk Bankacılık Sektörü 2002 -2008 Dönemi Aktif Yapısı	192
Tablo 65: Türk Bankacılık Sektörü 2002 – 2008 Dönemi Likit Aktifler	194
Tablo 66: Türk Bankacılık Sektörü 2002 – 2008 Finansal Varlıklar	196
Tablo 67: 2002 - 2007 Dönemi Toplam İç Borç Stoku.....	197
Tablo 68: Türk Bankacılık Sektöründe 2002 - 2008 Dönemi Krediler	198
Tablo 69: Türk Bankacılık Sektörü 2002 – 2008 Dönemi Sabit Varlıklar	200
Tablo 70: Türk Bankacılık Sektörü 2002 – 2008 Dönemi Diğer Aktifler	201
Tablo 71: 2002 - 2008 Dönemi Fon Kaynak - Kullanım Tablosu	203
Tablo 72: Değişkenlere Ait ADF Birim Kök Testi (Düzye Değer).....	226
Tablo 73: Değişkenlere Ait ADF Birim Kök Testi (Birinci Dereceden Farkı Alınmış).....	227
Tablo 74: Johansen Eşbütünleşme Test Sonuçları (Bağımlı Değişken Aktif) ..	228
Tablo 75: Eşbütünleşme Vektörü (Bağımlı Değişken Aktif)	229
Tablo 76: Vektör Hata Düzeltme Modeli Sonuçları (Bağımlı Değişken Δ aktif). 230	
Tablo 77: Johansen Eşbütünleşme Test sonuçları (Bağımlı Değişken Finansal Varlıklar)	231
Tablo 78: Eşbütünleşme Vektörü (Bağımlı Değişken Finansal Varlıklar)	232
Tablo 79: Vektör Hata Düzeltme Modeli Sonuçları (Bağımlı Değişken Δ finvar)	233
Tablo 80: Johansen Eşbütünleşme Test sonuçları (Bağımlı Değişken Mevduat)	234
Tablo 81: Eşbütünleşme Vektörü (Bağımlı Değişken Mevduat)	234
Tablo 82: Vektör Hata Düzeltme Modeli Sonuçları (Bağımlı Değişken Δ mevduat)	235
Tablo 83: Johansen Eşbütünleşme Test sonuçları (Bağımlı Değişken Mevduat Dışı kaynaklar).....	236

Tablo 84: Eşbütünleşme Vektörü (Bağımlı Değişken Mevduat Dışı Kaynaklar)	
	237
Tablo 85: Vektör Hata Düzeltme Modeli Sonuçları (Bağımlı Değişken Δ mevduatdışı).....	238
Tablo 86: Johansen Eşbütünleşme Test sonuçları (Bağımlı Değişken Krediler)	
	239
Tablo 87: Johansen Eşbütünleşme Test sonuçları (Bağımlı Değişken Özkaynaklar).....	240
Tablo 88: Eşbütünleşme Vektörü (Bağımlı Değişken Özkaynaklar)	240
Tablo 89: Vektör Hata Düzeltme Modeli Sonuçları (Bağımlı Değişken Δ özkaynak)	
	241

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1: 1984 – 1994 Dönemi TEFE % değişim _____	75
Grafik 2: 1984 – 1994 Dönemi USD Kuru Değişim Hızı _____	76
Grafik 3 : 1984 -1994 Dönemi Pasif Yapısı _____	78
Grafik 4: 1984 -1994 Dönemi Mevduat Değişim Hızı ve Kaynaklar İçerisindeki Ağırlığı _____	80
Grafik 5: 1984 -1994 12 Aylık Ağırlıklandırılmış Mevduat Faiz Oranı _____	81
Grafik 6: 1984 -1994 TL –Yabancı Para YP Mevduat Ağırlıkları _____	84
Grafik 7: 1984 -1994 Mevduat Dışı Kaynaklar Değişim Hızı ve Kaynaklar İçerisindeki Ağırlığı _____	86
Grafik 8: 1984 -1994 Mevduat Dışı Kaynaklar Dağılımı _____	87
Grafik 9: 1984 -1994 Diğer Yabancı Kaynaklar Değişim Hızı ve Kaynaklar İçerisindeki Ağırlığı _____	90
Grafik 10: 1984 -1994 Özkaynaklar Değişim Hızı ve Pasif İçerisindeki Ağırlığı _____	91
Grafik 11: 1984 -1994 Dönemi Aktif Kalemlerin Ağırlıkları _____	94
Grafik 12: 1984 -1994 Dönemi Likit Aktifler Değişim Hızı ve Aktif İçerisindeki Ağırlık _____	96
Grafik 13: 1984 -1994 Dönemi Finansal Varlıklar Değişim Hızı ve Aktif İçerisindeki Ağırlık _____	99
Grafik 14: 1984 -1994 Dönemi Krediler Değişim Hızı ve Aktif İçerisindeki Ağırlığı _____	100
Grafik 15: 1984 -1994 Dönemi Sabit Varlıklar Değişim Hızı ve Aktif İçerisindeki Ağırlığı _____	102
Grafik 16: 1984 -1994 Dönemi Diğer Aktifler Değişim Hızı ve Aktif İçerisindeki Ağırlığı _____	103
Grafik 17: 1995 -2001 Dönemi TEFE ve % Değişim _____	120
Grafik 18: 1995 - 2001 Dönemi USD Kuru ve % Değişim _____	121
Grafik 19: 1995 - 2001 Dönemi Kaynak Yapısı _____	123
Grafik 20: 1995 - 2001 Dönemi Mevduat Değişim Hızı ve Kaynaklar İçerisindeki Ağırlığı _____	125

Grafik 21: 1995 – 2001 Dönemi 12 Aylık Ağırlıklandırılmış Mevduat Faiz Oranı	126
Grafik 22: 1995 -2001 Dönemi TL –Yabancı Para Mevduat Ağırlıkları	129
Grafik 23: 1995 -2001 Mevduat Dışı Kaynaklar Değişim Hızı ve Kaynaklar İçerisindeki Ağırlık	131
Grafik 24: 1995 - 2001 Mevduat Dışı Kaynaklar Dağılımı	133
Grafik 25: 1995 – 2001 Dönemi Diğer Yabancı Kaynaklar Değişim Hızı ve Kaynaklar İçerisindeki Ağırlığı	135
Grafik 26: 1995 – 2001 Dönemi Özkaynaklar Değişim Hızı ve Pasif İçerisindeki Ağırlığı	137
Grafik 27: 1995 - 2001 Dönemi Özkaynak Yapısı	138
Grafik 28: 1995 - 2001 Dönemi Aktif Kalemlerin Ağırlıkları	141
Grafik 29: 1995 - 2001 Dönemi Likit Aktifler Değişim Hızı ve Aktif İçerisindeki Ağırlık	142
Grafik 30: 1995 - 2001 Finansal Varlıklardaki ve Toplam İç Borç Stokundaki Değişim	144
Grafik 31: 1995 - 2001 Dönemi Krediler Değişim Hızı ve Aktif İçerisindeki Ağırlığı	146
Grafik 32: 1995 - 2001 Dönemi Sabit Varlıklar Değişim Hızı ve Aktif İçerisindeki Ağırlığı	147
Grafik 33: 1995 -2001 Dönemi Diğer Aktifler Değişim Hızı ve Aktif İçerisindeki Ağırlığı	149
Grafik 34: 2002 - 2008 Dönemi USD Kuru ve % Değişim	175
Grafik 35: 2002 - 2008 Dönemi Kaynak Yapısı	177
Grafik 36: 2002 - 2008 Dönemi Mevduat Değişim Hızı ve Kaynaklar İçerisindeki Ağırlık	179
Grafik 37: 2002 – 2007 Dönemi 12 Aylık Ağırlıklandırılmış Mevduat Faiz Oranı	180
Grafik 38: 2002 -2008 Dönemi TL –Yabancı Para Mevduat Ağırlıkları	182
Grafik 39: 2002 -2008 Mevduat Dışı Kaynaklar Değişim Hızı ve Kaynaklar İçerisindeki Ağırlık	184
Grafik 40: 2002 - 2008 Mevduat Dışı Kaynaklar Dağılımı	186

Grafik 41: 2002 – 2008 Dönemi Diğer Yabancı Kaynaklar Değişim Hızı ve Kaynaklar İçerisindeki Ağırlığı _____	187
Grafik 42: 2002 – 2008 Dönemi Özkaynaklar Değişim Hızı ve Kaynaklar İçerisindeki Ağırlığı _____	189
Grafik 43: 2002 - 2008 Dönemi Özkaynakların Yapısı _____	190
Grafik 44: 2002 - 2008 Dönemi Aktif Kalemlerin Ağırlıkları _____	193
Grafik 45: 2002 - 2008 Dönemi Likit Aktifler Değişim Hızı ve Aktif İçerisindeki Ağırlık _____	194
Grafik 46: 2002 - 2008 Finansal Varlıkların Aktif İçerisindeki Ağırlığı ve % Değişim _____	196
Grafik 47: 2002 - 2007 Finansal Varlıklardaki ve Toplam İç Borç Stokundaki Değişim _____	197
Grafik 48: 2002 - 2008 Dönemi Krediler Değişim Hızı ve Aktif İçerisindeki Ağırlığı _____	199
Grafik 49: 2002 - 2008 Dönemi Sabit Varlıklar Değişim Hızı ve Aktif İçerisindeki Ağırlığı _____	200
Grafik 50: 2002 -2008 Dönemi Diğer Aktifler Değişim Hızı _____	202

GİRİŞ

1980 Yılında başlayan serbestleşmeyle birlikte Türkiye Ekonomisinde ve Türk Bankacılık Sektöründe oldukça önemli gelişmeler yaşanmış, bu gelişmelerden sonra 1990'lı yıllarda ve 2000'li yıllarda hem Türkiye'de, hem de dünyada yaşanan ekonomik gelişmeler neticesinde Türk Bankacılık Sektörü bu gün farklı bir konuma gelmiştir.

1980 Sonrası uygulanan serbestleşme politikaları, artan ürün çeşitliliği, uluslararası piyasalarla yakın etkileşim, ülke ekonomisinde izlenen politikalar, dünyada yaşanan krizlerin etkileri gibi çok sayıda önemli gelişme olmuştur. Bu gelişmelerden olumsuz olanların yansımalarını azaltmaya yönelik olarak alınan önlemlerin de etkisiyle, Türk Bankacılık Sektörünün varlık ve kaynak yapısında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu süreç içerisinde 1982 krizi, 1994 krizi, 1997 Asya krizi, 1998 Rusya krizi, 2000 Kasım, 2001 Şubat krizi ve 2008 yılında Amerika'da başlayan ve bütün dünyaya yayılan ve şu an içinde bulunduğumuz finansal kriz önemli gelişmeler olarak ifade edilebilir.

Her kriz sonrasında yapılan düzenlemeler ve alınan tedbirlerle iyileştirilmeye çalışılan Türk Bankacılık Sektörünün mali bünyesini en fazla etkileyen olumsuz gelişmelerin başında 2000 ve 2001 yılında yaşanan krizler olduğu ifade edilebilir. Kriz sonrası uygulanan Yeniden Yapılandırma Programı ile iyileşme sürecine geçen Türk Bankacılık Sektörünün, içinde bulunduğumuz küresel finansal krizden nasıl etkileneceği henüz belli değildir.

1980 Sonrası yaşanan serbestleşmeden günümüze kadar olan dönemde Türk Bankacılık Sektörünün varlık ve kaynak yapısındaki gelişmelerin ve değişikliklerin tespit edilmeye çalışıldığı bu çalışmanın birinci bölümünde, genel olarak bankacılık ve bankacılık sektörünün tarihi gelişiminden bahsedilmiştir. Bu kapsamda bankaların fonksiyonları, bankaların temel faaliyetleri ve banka türleri ile dünyada ve Türkiye'de bankacılığın tarihi gelişimi açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, bankaların varlık ve kaynakları olan, fon kaynakları ve fon kullanımları açıklanmaya çalışılmıştır. Bankaların fon

kaynakları, mevduatlardan sağlanan fonlar, mevduat dışı kaynaklardan sağlanan fonlar, diğer yabancı kaynaklardan sağlanan fonlar ve özkaynaklardan sağlanan fonlar olarak bölümlendirilerek anlatılmıştır. Bankaların fon kullanımları ise, likit aktifler, finansal varlıklar, krediler, sabit varlıklar ve diğer aktifler olarak bölümlendirilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, ikinci bölümde açıklanan fon kaynakları ve fon kullanımları çerçevesinde yapılan bölümlendirmeye uygun olarak, Türk Bankacılık Sektörünün fon kaynak kullanım analizine yer verilmiştir. Fon kaynak – kullanım analizi yapılırken, serbestleşmeden günümüze kadar olan dönem 3 bölümde incelenmiştir.

Serbestleşme sonrasında başlayan dönem 1984 – 1994 yıllarını kapsayan dönem içerisinde incelenmiş olup, öncelikle dönem içerisinde yaşanan gelişmeler anlatılmış daha sonra ise Türk Bankacılık Sektörünün fon kaynak ve kullanımları ayrıntılı olarak analiz edilmeye çalışılmıştır.

1995 – 2001 Yıllarını kapsayan dönem içerisinde de bankacılık sektöründe ve genel olarak ekonomide yaşanan gelişmeler anlatılmış ve Türk Bankacılık Sektörünün bu döneme ilişkin fon kaynak ve kullanım analizi gerçekleştirilmiştir.

2001 Krizi sonrası Yeniden Yapılanma Programını kapsayan 2002 – 2008 döneminde yaşanan gelişmeler anlatılmış ve Türk Bankacılık Sektörünün bu döneme ilişkin fon kaynak ve kullanım analizi yapılmıştır.

Çalışmanın son bölümünde ise üçüncü bölümde yapılan fon kaynak ve kullanım analizi ekonometrik analizle ölçülmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, mevduat bankalarının bilanço verileri ile temel ekonomik değişkenler arasında 1984 – 2007 dönemini kapsayan kointegrasyon analizi yapılmış ve bulunan sonuçlar paylaşılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK BANKACILIK

1.1. FİNANSAL SİSTEMDE BANKACILIĞIN YERİ

Genel olarak finansman, ihtiyaç duyulan fonların tedarik edilmesi anlamına gelmektedir. Bir ekonomide faaliyet gösteren firmalar ve bireyler ihtiyaç duydukları fonları fon fazlası olan ve fona ihtiyacı olan tarafları bünyesinde barındıran finansal piyasalardan sağlamaktadır.

Finansal sistem ise, bir ekonomideki fon akımının gerçekleştirilmesini sağlayan, dolaylı ve dolaysız olarak etkileyen, katkıda bulunan birçok organizasyon olarak tanımlanabilmektedir.¹ Bu organizasyonun içerisinde ise finansal piyasalara fon sunan yatırımcılar, fon talep eden bireyler ve işletmeler, bunların piyasaya sundukları finansal varlıklar ve aracı kurumlar yer alarak finansal sistemi oluştururlar.²

Finansal sistemi oluşturan unsurlar arasında en önemlisi hiç şüphesiz finansal kurumlardır. Bunun nedeni ise fon fazlası olanlar ile fon ihtiyacı olan birimleri karşı karşıya getirerek finansal sistemin işlemesini sağlamasıdır.

Türkiye'deki finansal sistemin yapısı aşağıda özet olarak gösterilmektedir;³

I- PARA YARATAN FİNANSAL KURUMLAR

-TCMB

-Ticaret Bankaları

II- PARA YARATMAYAN FİNANSAL KURUMLAR

-Yatırım ve Kalkınma Bankaları

¹ Milli Prodüktivite Merkezi, Türk Bankacılık Sistemine İlişkin Bir Değerlendirme (1973-1988), Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, Yayın No: 424,1990, s.39

² Turhan Korkmaz, Ali Ceylan, Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analizi, 3. Baskı, Ekin Kitabevi,2006, s.1

³ Ahmet Aksoy, Cihan Tanrıöven, Sermaye Piyasası Yatırım Araçları ve Analizi, Ankara, 2007, S.93

- Kredi ve Kefalet Kooperatifleri
- Posta Çekleri Sistemi
- Sigorta Şirketleri

III- YARI FİNANSAL KURUMLAR

- Sosyal Güvenlik Kurumları
- Yardımlaşma Sandıkları

IV- HİZMET GÖREN KURUMLAR

- Menkul Kıymet Borsaları
- Finansal Aracı Kurumlar

Finansal sistem içerisinde fon arz edenleri ve fon talep edenleri karşı karşıya getirme fonksiyonunu üstlenen bankalar finansal sistemin en önemli kurumlarından.

Bankacılık üzerine yapılan son literatür çalışmaları bankaların özellikle işlem maliyetlerini düşürme, yatırımcılar için onların gözetim elçisi gibi hareket etme ve likidite sağlamadaki rollerini vurgulamaktadır. Bu rolleri bankaları diğer finansal kurumlardan ayırmaktadır.⁴

Türk finansal sistemi içerisinde bankacılığın payı %80'lere varmaktadır. TCMB ile yatırım bankaları hesaba katılmadığında, bunlar dışındaki bankalar finansal sistemin yarısını oluşturmaktadır.⁵

Banka terimi italyanca "Banco" kelimesinden türemiştir. Bugünkü ekonomik ve ticari işlemler içinde "Banka" sermaye para ve kredi konularına giren, her çeşit işlemleri yapan ve düzenleyen gerçek ve tüzel kişi işletmelerin bu alandaki ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan ekonomik kuruluştur. Ancak günümüzde bankalar, o kadar çok çeşitli konularda faaliyet göstermektedir ki, bugünkü işlevlerini kapsayacak tam bir tanım vermek, imkansız denecek kadar zordur⁶.

⁴ Edith Klein, Global Banking Issues, Nova Science Publishers, 2005, s.5

⁵ Ali Sait Yüksel ve diğerleri, Banka Yönetimi El Kitabı, Alfa Yayınları, 2002, İstanbul, S. 18

⁶ Selim Tarlan, Tarihte Bankacılık, Ankara, 1986, s:13.

Bankaların işlemleri karmaşık ve çok çeşitli gibi görünmekle birlikte basit olarak operasyonel tanımıyla bankalar esas olarak halktan mevduat toplayan ve topladığı kaynakları kredi olarak kullandıran işletmelerdir⁷.

Bankalar, ekonomik birimler arasında para ve kredi işlem ve/veya hizmetlerinin yerine getirilmesine dönük faaliyette; ya da uğraş içerisinde bulunan iktisadi işletmelerdir. Bankalar, yeni bir servet yaratmamakla birlikte tasarrufların verimli ve karlı yatırım alanlarına akmasını sağladığı ölçüde kaynak kullanımını olumlu yönde etkilemekte ve bu yolla ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmaktadır.

Banka, banka işletmesi, kredi kurumu ve para kurumu gibi deyimler iktisadi açıdan çoğunlukla aynı anlamda kullanılmaktadır. Buradan hareketle bankalar sermaye ve para dolaşımının istikrarlı bir biçimde gerçekleşmesi finansal olanaklarının yaratılması ve parasal yatırım tercihlerinin sunulması işlemleriyle uğraşan kurumlar ya da işletmeler olarak tanımlanabilir⁸.

Bu çerçevede bankacılık sisteminin sağlığı ekonominin genel durumu ile her zaman iç içe olmaktadır. Ekonomik yapıda meydana gelen bozulmalar bankaların mali yapısının bozulmasında doğrudan ve önemli etkilere sahiptir⁹.

Ekonomik bir terim olan bankanın tanımı mevzuatımızda da yer almaktadır. Yürürlükteki 5411 sayılı Bankacılıklar Kanunu'nun "Tanımlar ve Kısaltmalar" başlıklı 3.maddesinde bankaya ilişkin kavramlar şöyledir:

"Banka: Mevduat bankaları ve katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarını,

Mevduat bankası: Bu Kanuna göre kendi nam ve hesabına mevduat kabul etmek ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubelerini,

⁷ Xavier Freixas, Jean – Charles Rochet, Microeconomics of Banking, The MIT Pres, 1997, s.1

⁸ N. Oğuzhan Altay, Türk Bankacılık Sistemi, Ege Üniversitesi Yayınları İİBF Yayın No:5, İzmir, 2006, s: 33

⁹ Fabian Valencia, Banks Precautionary Capital and Credit Crunches, İMF Working Paper, WP/08/248, 2008, s.7

Katılım bankası: Bu Kanuna göre özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubelerini,

Kalkınma ve yatırım bankası: Bu Kanuna göre mevduat veya katılım fonu kabul etme dışında; kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren ve/veya özel kanunlarla kendilerine verilen görevleri yerine getiren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubelerini,

...

İfade eder.”

1.2. BANKALARIN FONKSİYONLARI

Son yıllarda ekonomik, politik, sosyal ve hukuki alandaki gelişimlerin ve karşılıklı etkileşimlerin sonucunda bankalar faaliyetlerine göre çok çeşitlenmişlerdir. Ancak bu çeşitlilik bankaların temel işlevi olan aracılık fonksiyonunda çok fazla bir değişikliğe yol açmayarak daha da gelişmesine neden olmuştur.

Bankalar ekonomide temel bir rol üstlenmiş olup bu doğrultuda bazı fonksiyonları bulunmaktadır. Bu fonksiyonlar içinde para yaratma, yatırım ve kredilendirme faaliyetlerini yerine getirme, mevduatları toplama, ödemeler ve fon transferleri mekanizması ile ekonomik hayatı canlı tutmak en önemlileridir. Bunlar ekonomide para akışının sağlanması açısından kritik rollerdir.¹⁰

Bankalar ekonomideki istikrar için makro ekonomik politikaların yürütülmesinde son derece önemlidir. Kredi hacmini kontrol ederek

¹⁰ Emanuel N. Roussakis, Commercial Banking in an Era of deregulation, Preager, 3. Baskı, 1997, s.3

ekonomideki enflasyon ve deflasyonu kontrol eder. Gerçekte Merkez Bankalarının politikalarının başarısı bankalara bağlıdır.¹¹

Bankaların fonksiyonları finans piyasalarında oluşan risk ve güvensizliğin varlığı ile kredi piyasasında aracılık rolü temelinde şekillenirler. Başka bir ifade ile nihai borçlu ve alacaklının birbiri ile bir kredi kurumu olmaksızın doğrudan ilişki kurması söz konusu değildir. İşte bu temelden hareketle bankaların özellikle mevduat bankalarının fonksiyonları modern ekonomi içersinde şöyle sıralanabilir.¹²

Aracılık Fonksiyonu: Bankalar ellerinde fon fazlası olan birimler ile faaliyetlerini yürütebilmek için fon ihtiyacı olan birimler arasında aracılık yapmaktadır. Bankalar bu fonksiyonu yerine getirirken mekan ve zaman farkını gidererek uyumlaştırma sağlarlar. Aracılık fonksiyonuyla bankalar finans sektöründen reel sektöre fon aktarıırken, farklı piyasalarda mal ve hizmet değişiminin kolaylaşmasında da yardımcı olurlar.

Kaynaklara Akıcılık Sağlama Fonksiyonu: Ulusal ve uluslar arası düzeyde bankalar finansal kaynaklara akıcılık sağlarlar. Finansal kaynaklar bir yandan ülke içersinde, diğer yandan ülkeler arası kaynak fazlası olan birimlerden fona gereksinim duyan birimlere doğru bankalar tarafından aktarılır. Bankalar bu fonksiyonla kaynak kullanımının optimal dağılımı ile atıl kaynakların ekonomik faaliyetlere kazandırılması rolünü üstlenmektedirler. Bankalar bu açıklamalar ışığında, ekonomik gelişme ve kalkınmanın sağlanmasında önemli bir ekonomik birim olarak değerlendirilebilir.

Kaynaklarda Süre ve Tutar Değişimi Yapma Fonksiyonu: Bankalar fonlarda sadece yer değişimi yapmakla kalmayıp, küçük ölçekli ve/veya kısa vadeli fonların toplanarak büyük ölçekli ve uzun vadeli fonlar haline dönüştürülmesini de sağlamaktadır. Dolayısıyla bankalar fonların bir yandan vade, diğer yandan ölçek değişimi fonksiyonunu üstlenmektedirler.

¹¹ G.P. Kapoor, Commercial Banking, APH Publication, 2004, s.4

¹² Öztin AKGÜÇ, Banka Yönetimi ve Performans Analizi, İstanbul, Arayış Basım ve Yayıncılık, 2007 , S.2-4

Kaydi Para Yaratma Fonksiyonu: Ticari bankaların en önemli fonksiyonlarından biri de mevduat toplayarak satınalma gücü yaratmalarıdır. Maddi varlığı olmayan, yalnızca bankaların hesaplarına alacak veya borç kaydı düşülmek suretiyle yaratılan bir ödeme aracı olan kaydi para ile ödemeler dolaşımının kolaylaşması sağlanmaktadır. Ticari Bankalar finansal kuruluşlar içerisinde para yaratma kabiliyeti olan kuruluşlardır. Bir banka kredi kullandırarak mevduat yaratır ve bu da para arzının artmasını sağlar.

Para İstikrarının Sağlanma Fonksiyonu: Bankaların önemli bir fonksiyonu da açık ve rekabetçi bir ekonomide para istikrarının sağlanmasında taşıdıkları roldür. Bir ekonomide istikrarlı bir para politikasının yürütülmesinde temel koşul bankaların mevcudiyetidir. Rekabet ortamında faaliyette bulunan bankalar para politikası araçlarının (reeskont, munzam karşılıklar, açık piyasa işlemleri, kredi sınırlanması gibi) Merkez Bankası tarafından etkin kullanımı ile para istikrarının gerçekleştirilmesinde önemli rol oynamaktadırlar. Çünkü para politikası uygulamaları parasal alandaki temel aktör olan bankalar aracılığıyla etkinlik kazanmaktadır.

Uluslararası Ticareti Geliştirme Fonksiyonu: Bankalar geliştirdiği ve uyguladığı çeşitli ödeme ve kredilendirme yöntemleriyle uluslararası ticaretin gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

Sonuç olarak, bankalar makro anlamda ekonomik, mikro düzeyde bir ticari işletme olarak faaliyet göstermektedirler. Değer ya da kaynakların optimal dağılımı, kaydi para yaratma ve para istikrarının sağlanması ile gelir ve servet dağılımının değerlendirilmesinde taşıdığı fonksiyonlarla makro ekonomik fonksiyonları üstlenmektedir.

1.3. BANKALARIN FAALİYETLERİ

Bankaların temel faaliyeti fon fazlası olan birimler ile fon ihtiyacında bulunan birimler arasında aracılık etmektir. Finansal sistem içinde tasarruf edilen fonları toplayan bankalar, bu fonları fon gereksinimi olan kesimlere

aktarmaktadır. Günümüzde bu faaliyet teknolojik ilerlemelerin de katkısıyla çok çeşitli biçimlerde yerine getirebilmekte, bankalar temel bankacılık hizmetlerinin yanı sıra birçok yan hizmeti de müşterilerine sunmaktadırlar.

Başka bir bakış açısıyla çağdaş bankacılık teorisi bankaların faaliyetlerini 4 ana grupta toplamaktadır:¹³

1. Bir ödeme sistemi oluşturma
2. Aktifleri dönüştürme
3. Riskleri yönetme
4. Bilgiyi işleme ve borçluların gözetimi

Bütün bankaların belirtilen faaliyetleri yerine getirdiği anlamına gelmemektedir. Bankaların bir kısım bu faaliyetlerin tamamını gerçekleştirirken, uzman bankalar ise hepsini yerine getirememektedir.

Bankaların müşterilerine sunduğu işlem ve hizmetlerinin tamamı bankacılık faaliyetleri olarak değerlendirilir. Bu doğrultuda bankaların faaliyetleri şu şekilde sınıflandırılabilir¹⁴

Temel Bankacılık Faaliyetleri: Bu faaliyetler bankaların ekonomide sahip oldukları temel fonksiyonlardan kaynaklanır. Kredi ve mevduat işlemleri temel bankacılık faaliyetleridir.

Yan Hizmetler: Menkul kıymet işlemleri, servet yönetimi ve değerli maden ticareti bu grup içerisinde sayılmaktadır.

Nötr Bankacılık Faaliyetleri: Sigorta aracılık işlemleri, seyahat çekleri, gayri menkul işlemlerinde aracılık ile firma ve özel kişilere danışmanlık hizmetleri nötr bankacılık faaliyetleridir.

Son iki grupta yer alan faaliyetler temel bankacılık faaliyetlerinin yanında ilave ya da ek hizmetler olarak tanımlanmaktadır. Bankacılık faaliyetlerine olan talep iki noktadan kaynaklanır. Birincisi parasal servete

¹³ Freixas, Rochet, A.g.e., 1997, s.2

¹⁴ Altay, a.g.e., 2006, S.34-36.

olan taleptir. Bunlar nakit para, vadeli ve vadesiz mevduatlar ile menkul kıymetleri içerir. Diğer taraftan da kredi talebi yer almaktadır. Kredi talebi banka dışı özel işletmeler, özel kişiler, belediyeler ile devletin (Hazine, merkezi idare kuruluşları ve bağlı kuruluşlar) talebinden kaynaklanır. Buradan da görüleceği gibi bankacılık faaliyetleri ilk aşamada temel bankacılık faaliyetleri ile eşdeğerdir.

Aşağıda bankacılık faaliyetleri genel olarak açıklanmaktadır;

- Kredi İşlemleri,
- Mevduat İşlemleri,
- Menkul Kıymet İşlemleri,
- Servet Yönetimi,
- Ödemeler Dolaşımı İşlemleri,
- Diğer Bankacılık İşlemleri.

1.3.1. Kredi İşlemleri

Bankalar, toplamış oldukları fonları farklı miktarlar, faiz oranları ve vadelerle müşterilerine faiz, komisyon ve diğer giderleri dikkate alarak borç vermektedirler. Bu borç verme işlemi kredi adı altında incelenmektedir. Kredili ile ilgili detaylı bilgi ileriki bölümlerde verilecektir.

1.3.2. Mevduat İşlemleri

Mevduat işlemleri temel ya da klasik bankacılık faaliyetlerinden olup, en önemli pasif işlemidir. Mevduat sahibi (mudi) kişi veya kuruluşların belli bir vade ve faiz oranı karşılığında sahip olduğu fonu bankalara borç vermesi işlemine mevduat denir. Mevduat ile ilgili detaylı bilgi ileriki bölümlerde verilecektir.

1.3.3. Menkul Kıymet İşlemleri

Menkul kıymet ihracı, banka ile değerli kağıdı çıkaran kurumlar (Anonim Şirketler, Belediye ve diğer kamu kurumları) arasındaki aracılık sözleşmesinden doğar. İhraç edilen menkul kıymetler üçüncü şahıslara satılır ve sonrasında borsa ya da ikincil piyasalarda işlem görür. Bankalar üçüncü aşamada müşterilerine yönelik ya da müşterilerin talepleri doğrultusunda ilgili piyasalar ve menkul kıymetler üzerinde muhafaza ve danışmanlık hizmetini yürütürler.

Belirtilen durumlarla ilgili olarak piyasalar ve araçların finansal analizi yapılır. Burada amaç müşterilerin karar alma sürecini kısaltmak ve zaman gecikmelerini en aza indirerek işlemlerin sıklığını arttırmaktır. Doğal olarak nihai amacı değerini maksimize etmek olan bankalar, güven ve istikrarlarını devam ettirebilmek için finansal amacın yanı sıra, finansal olmayan amaçları da hedeflemektedir. Bir yandan likidite, ana sermaye ve bilanço yapısını dikkate alan bankanın diğer taraftan da sosyo-psikolojik gereksinimi vardır. Çünkü bankaların başarı faktörleri arasında güven ve istikrar önemli bir yer tutmaktadır. Bankaların finansal analizlerindeki başarıları sonuçta imajları üzerinde olumlu etkiler yapmaktadır.

Yukarıda sayılan işlemlerin yanı sıra yatırım fonları da menkul kıymetlerin içerisinde incelenmektedir. Kazanç amacına yönelik olarak riskin dağıtıldığı ve uzman kişiler tarafından yönetilen yatırım fonları genel olarak aşağıdaki gibi sınıflandırılmaktadır:

- Hisse senedi fonları,
- Tahvil fonları,
- Karışık (hisse senedi+tahvil) fonları,
- Gayrimenkul (Emlak) fonlarıdır.

1.3.4. Servet Yönetimi

Servet yönetimi finansal hizmet faaliyetlerinin özel işlemlerindedir. Servet yönetimi, servet yöneticisi bir kişinin, başka bir hak sahibi yararına, varlıkları adaletli bir şekilde koruma ve kullanma zorunluluğuna tabi olarak maddi varlıkların sahipliğini üzerinde barındırmasıdır.¹⁵

Bankalar diğer faaliyetlerinin yanında servet yönetimi de yapmaktadırlar. Değişik servet yönetimi hesaplarının işletilmesi için, bir banka birçok fonu bir havuzda toplayabilir ve kolektif yatırım fonları aracılığıyla da bunları işletebilir. Kolektif yatırım fonlarının yanısıra, bankalar gerektiğinde, diğer bankalar tarafından oluşturulan ve kuralları devletçe düzenlenen ortak fonları ve bunların tahvillerini de bünyesinde barındırabilmektedir.

1.3.5. Ödemeler Dolaşımı İşlemleri

Bankaların bir diğer faaliyeti de ödemelerin dolaşımını sağlamaktır. Bankalar bu faaliyetlerini yerine getirirken çek, plastik para, kredi kartı gibi ödeme araçlarını kullanmaktadırlar. Bankaların gerçekleştirdikleri ödemeler dolaşım hizmetleri yurtiçi dolaşım hizmetleri ve uluslararası dolaşım hizmetleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Yurtiçi Ödemeler Dolaşımı İşlemleri: Banka yasal ödeme aracı olan ve merkez bankaları tarafından ihraç edilen banknotun yanısıra kaydi para yaratarak ekonomik aktörlerin kullanımına sunar. Dolayısıyla bankaların buradaki faaliyetleri iki şekilde gerçekleşmektedir: nakit para dolaşımına aracılık etmek ve banka parası (kaydi para) yaratmaktır. Günümüzde bankalar artan işlemlerini geniş bir hizmet yelpazesinde sunabilmek amacıyla internet bankacılığı, telefon bankacılığı yada otomatik para çekme makineleri (ATM) gibi teknolojiye dayalı bankacılık hizmetlerini oldukça

¹⁵ Türkben Pedük, “Servet Yönetimi Hizmetleri”, Maliye Finans Yazılar, Sayı 83, 2009, S.133

yaygınlaştırmışlardır. Ayrıca bankalar ödemeler dolaşımını devreye sokarak, havale, çek ve senetler aracılığıyla da müşterilerine hizmet götürmektedirler. Bu işlemler çoğunlukla kendi şubeleri veya muhabir bankalarla işbirliği yapılarak yerine getirilir.

Nakit olmayan ödemelerde mali sistemin geliştirmiş olduğu kredi kartları günümüzde gelişmiş ülkeler ve yörelerde yoğun olarak kullanılmaktadır. Kredi kartları ile piyasadaki nakit para dolaşımının azaltılması, yıpranmasının önlenmesi ve taşıma maliyetinin en az indirgenmesi amaçlanmaktadır. Çünkü teknoloji ve rekabet bankaları yeni pazarlama yöntem ve ürünlerinin genişletilmesine zorlamaktadır.

Uluslararası Ödemeler Dolaşımı İşlemleri : Uluslararası ekonomik ilişkilerde bankalar borçlu ve alacaklılar arasında mal, hizmet ve sermaye dolaşımından ötürü önemli görevler üstlenmiştir. Bankalar, uluslararası ödemeler dolaşım hizmetlerini bankacılık dışı kesimle, diğer bankalarla ya da kendi adına işlem yaparak yerine getirmektedirler.

Bankalar uluslararası dolaşım işlemlerini, genellikle uluslararası iletişim ağları ya da sistemleri ve yurtdışı bankalarda açılan muhabir hesaplar yardımıyla yerine getirmektedir. Bu sayede yerel firmaların yurtdışında kaynak bulma, akreditif, ya da yatırım yapma gibi işlemlerini yerine getirebilmelerine olanak sağlamaktadır.

1.3.6. Diğer Bankacılık Hizmetleri

Yukarıda bankacılık faaliyetleri anlatılırken, bankaların temel fonksiyonlarının yanı sıra finans piyasalarındaki gelişmelere bağlı ortaya çıkan yeni ürünleri hizmet yelpazesine dahil ettiği ifade edilmişti. Bu grupta, bankaların değerli maden ticaretinden aracılık hizmetlerine kadar müşterileri ve kendi adlarına yaptıkları işlemler açıklanmaktadır.

- **Değerli Maden İşlemleri:** Bankalar, ulusal ve uluslararası piyasalarda altın ticaretinin yanında gümüş ve platin alım satımıyla da

uğraşmaktadırlar. Ancak en önemli işlem altın ticareti olup, bu da çoğunlukla özel ve kamu sektörü arasında gerçekleşir. Altın ve gümüş piyasalarında faaliyette bulunan bankalar müşterilerine dünya piyasalarındaki arz ve talep değişmelerine bağlı olarak spot ve forward (peşin ya da vadeli) fiyat verirler. Altın piyasasında fiyatlar her bir ons için ABD Doları ile belirlenirken, gümüş piyasasında İngiliz Sterlini ön planda olmaktadır¹⁶.

- **Döviz İşlemleri:** Döviz işlemleri veya döviz pozisyonu işlemleri, finansal işlemler sonucunda gerçekleşen dünya ticareti ile sınır ötesi para ve sermaye hareketlerinden oluşmaktadır¹⁷. Ayrıca bankaların müşterilerinden topladıkları döviz mevduatları da bu kapsamda incelenebilir.

Döviz arz ve talebi arasında doğal bir aracı konumundaki bankanın amacı, müşterilerinin belirli bir para üzerinden değerlendirilen aktiflerinin vadesiz veya vadeli biçimlerde diğer para birimlerine dönüştürülebilmelerini sağlamaktır. Bankalar müşterilerini transfer ve ticari risklerden koruyarak, kendi kazancının maksimuma çıkarılmasını bu işlemler aracılığı ile hedeflemektedirler¹⁸.

- **Fon Yönetimi ve Türev İşlemleri:** Fon yönetimi işlemleri geleneksel finans ilişkilerinden, diğer bir ifadeyle kredi, borçlanma ve menkul kıymet işlemlerinden geliştirilmiştir. 1980'li yıllarda uluslararası finans piyasalarındaki derinliğine değişimler swap, forward, future ve opsiyon işlemlerinin önemini artırmıştır. Bunlar, bankalar yönünden geleneksel menkul kıymet borsalarının alt piyasalarında veya vadeli işlemler borsalarında vazgeçilmez işlemler olmaktadır¹⁹.

- **Aracılık Hizmetleri:** Bankalar, hizmet paketlerini mümkün olduğunca arttırmak amacındadır. Bu nedenle müşterilerine geniş bir yelpazede hizmet etmek istemektedirler. Ayrıca bankaların bağlı veya sahip oldukları holding ve/veya grup stratejisi doğrultusunda aracılık işlemlerini aktif bir şekilde

¹⁶ Özcan Kaşlıoğlu, Fon Yönetimi, Çatalkaya Matbaası, İzmir, 1993, s:1.

¹⁷ Kaşlıoğlu, A.g.e., 1993, S:1.

¹⁸ Altay, A.g.e., 2006, S 43.

¹⁹ Altay, A.g.e., S.43.

yapmaları gerekmektedir. Aracılık hizmetleri aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir;

- Sigorta aracılık hizmetleri,
- Gayrimenkul aracılık hizmetleri,
- İşletme ve iştirak işlemleri,
- Elektronik bankacılık hizmetleri,
- İşletme danışmanlığı hizmetleri.

Sigorta aracılık hizmetleri bankalar yönünden ayrı bir önem taşır. Çünkü bankalar ile sigorta işletmeleri arasında geleneksel bir bağ vardır. Bankalar bir yandan müşterilerini risklerden korumak, diğer yandan da verdiği kredilerin emniyetini sağlamak amacıyla sigorta aracılık hizmetlerinde bulunurlar.

- **Elektronik Bankacılık:** Günümüzde bankalar faaliyetlerini daha iyi gerçekleştirebilmek ve müşterilerine daha kolay hizmet sağlayabilmek için teknolojik imkanlardan yararlanmaya ağırlık vermişlerdir. Elektronik bankacılık hizmetleri ileri teknoloji ile birlikte bankalara büyük rekabet gücü getirmiştir. Elektronik bankacılık, telefon bankacılığı, self servis bankacılığı ve internet bankacılığı gibi bankacılık hizmetlerini ortaya çıkarmıştır. Tele bankacılık çoğunlukla nakit yönetimi işlemlerini kolaylaştırırken, self servis bankacılık örneğin otomatik para ödeme vezneleri ile bankacılık hizmetlerinin zaman aralığı olmaksızın devam etmesini sağlamaktadır. İnternet bankacılığının ise banka müşterilerine banka şubelerine gelmeden hemen hemen her türlü bankacılık faaliyetini yapma imkanı vermesi ve müşteriler açısından maliyetlerin daha düşük olması nedeniyle kullanımı oldukça yaygındır.

1.3.7. Ülkemizdeki Yasal Mevzuat ve Bankaların Faaliyet Alanları

5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nun 4. maddesinde "Faaliyet konuları" başlığı kapsamında ülkemizde faaliyette bulunan ve bulunacak bankaların faaliyet alanlarına ait ana başlıklar şöyle sıralanmaktadır:

Bankalar, diğer kanunlarda öngörülen hükümler saklı kalmak kaydıyla aşağıda belirtilen faaliyetleri gerçekleştirebilirler:

- a) Mevduat kabulü,
- b) Katılım fonu kabulü,
- c) Nakdi, gayri nakdi her cins ve surette kredi verme işlemleri,
- d) Nakdi ve kaydi ödeme ve fon transferi işlemleri, muhabir bankacılık veya çek hesaplarının kullanılması dahil her türlü ödeme ve tahsilat işlemleri,
- e) Çek ve diğer kambiyo senetlerinin iştirası işlemleri,
- f) Saklama hizmetleri,
- g) Kredi kartları, banka kartları ve seyahat çekleri gibi ödeme vasıtalarının ihracı ve bunlarla ilgili faaliyetlerin yürütülmesi işlemleri,
- h) Efektif dahil kambiyo işlemleri; para piyasası araçlarının alım ve satımı; kıymetli maden ve taşların alımı, satımı veya bunların emanete alınması işlemleri,
- i) Ekonomik ve finansal göstergelere, sermaye piyasası araçlarına, mala, kıymetli madenlere ve dövizde dayalı; vadeli işlem sözleşmelerinin, opsiyon sözleşmelerinin, birden fazla türev aracı içeren basit veya karmaşık yapıdaki finansal araçların alımı, satımı ve aracılık işlemleri,
- j) Sermaye piyasası araçlarının alım ve satımı ile geri alım veya tekrar satım taahhüdü işlemleri,
- k) Sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına aracılık işlemleri,

l) Daha önce ihraç edilmiş olan sermaye piyasası araçlarının aracılık maksadıyla alım satımının yürütülmesi işlemleri,

m) Başkaları lehine teminat, garanti ve sair yükümlülüklerin üstlenilmesi işlemleri gibi garanti işlemleri,

n) Yatırım danışmanlığı işlemleri,

o) Portföy işletmeciliği ve yönetimi,

p) Hazine Müsteşarlığı ve/veya Merkez Bankası ve kuruluş birlikleri nezdinde oluşturulan bir sözleşme kapsamında üstlenilen yükümlülükler çerçevesinde alım satım işlemlerine ilişkin piyasa yapıcılığı,

r) Faktöring ve forfaiting işlemleri,

s) Bankalararası piyasada para alım satımı işlemlerine aracılık,

t) Finansal kiralama işlemleri,

u) Sigorta acenteliği ve bireysel emeklilik aracılık hizmetleri,

v) BDDK'ca belirlenecek diğer faaliyetler,

Mevduat bankaları yukarıda sayılan (b) ve (t), katılım bankaları (a), kalkınma ve yatırım bankaları (a) ve (b) maddelerinde belirtilen faaliyetleri gerçekleştirememektedir.

1.4. BANKALARIN SINIFLANDIRILMASI

Bankacılık sistemleri ülkelere göre küçük farklılıklar gösterebilir de genel olarak yapıları aynı olmaktadır. Bu kapsamda bankaları kurucuları, fonksiyonları, faaliyet alanları gibi çeşitli kriterlere göre sınıflandırmak mümkündür. Ancak çalışmada bankaların faaliyet alanlarına göre sınıflandırılması uygun bulunmuştur. Faaliyet alanlarına göre bankalar şu şekilde sınıflandırılmaktadır;

- Ticaret Bankaları,

- Yatırım Bankaları,
- Kalkınma Bankaları,
- Kıyı Bankaları,
- Özel Amaçlı Bankalar,
- Katılım Bankaları,
- Merkez Bankalarıdır.

1.4.1. Ticari Bankalar

Bankacılık sektöründe en çok karşılaşılan banka türü olan ticari bankalar temelde, klasik bankacılık faaliyetleri olan mevduat toplama ve kredi verme faaliyetleriyle iştigal ederler. Başlıca fon kaynakları mevduat, kullanılan krediler ve özkaynaklar olup; bu fonları kredi vererek, menkul kıymet satın alarak ve iştirakte bulunarak değerlendirirler. Bunun yanında, ticari bankalar günümüzde birçok bankacılık hizmetini de sunmaktadırlar.

Bir ekonomide, satınalma gücü üreten kurumlar olarak merkez bankasından sonra ticari bankalar gelmekte olup, hatta bu bankalarca üretilen kaydi paranın, toplam para arzı içindeki önemi, kağıt ve bozuk para toplamının birkaç kat üstünde olabilir.²⁰

1.4.2. Yatırım Bankaları

Mevduat toplama yetkisine sahip olmayan yatırım bankaları ticari bankalara göre daha az sayıda şube ve personel ağına sahiptirler. Başlıca fon kaynakları ihraç ettikleri menkul kıymetler ve temin ettikleri kredilerdir. Sağladıkları bu kaynakları kendi nam ve hesaplarına menkul kıymet almak

²⁰ Halil Çivi, Türkiye’de Bankacılık; Teori, Uygulama ve Sonuçlar, Fon Matbaası, 1985, Ankara, S. 54

ya da firmalara orta uzun vadeli yatırım veya proje kredisi kullandırmak suretiyle kullanırlar. Yatırım yaptıkları menkul kıymetleri daha sonra halka satmaları nedeniyle literatürde yatırım bankalarına menkul kıymet taciri de denilmektedir.

1.4.3. Kalkınma Bankaları

Kalkınma bankaları da yatırım bankaları gibi mevduat toplama yetkisine sahip değildir. Gelişmekte olan ülkelerde yatırım sermayesi eksikliğini gidermek ve kalkınmada öncelikli bölgelere finansman sağlamak amacıyla kurulurlar. Mevduat toplama yetkisine sahip olmadıkları için temel kaynakları hükümetler ya da uluslararası kurumlar tarafından sağlanan fonlar ile tahvil çıkarmak suretiyle topladıkları fonlardır.

1.4.4. Kıyı Bankaları

Orijinal ismi “off-shore banks” olan bu tip bankalar denetim ve vergilendirmenin asgari düzeyde olduğu “vergi cenneti” olarak da adlandırılan yerlerde faaliyet gösterirler. Euro-kredi sendikasyonları, yabancı tahvil ihraçları, faiz ve para swapları, fon yönetimi leasing, factoring forfaiting, altın ve döviz işlemleri başlıca faaliyet alanlarıdır ²¹.

1.4.5. Özel Amaçlı Bankalar

Özel bir yasayla kurulan ve kuruluşuna esas olan amaca yönelik faaliyetlerde bulunan bankalardır. Genellikle belli bir sektörü (tarım gibi) yada grubu (KOBİ’ler veya ihracatçılar gibi) desteklemek amacındadırlar. Özel amaçlar ile kurulmuş olan bankaların birçoğu özel amaçlarının yanı sıra,

²¹ www.tbb-bes.org.tr

ticari bankalar gibi toplumun tüm kesimlerine de bankacılık hizmeti sunarlar. Bu bankalar emlak bankaları, ziraat bankaları, halk bankaları gibi bankalardan oluşmaktadır.

1.4.6. Katılım Bankaları

Katılım Bankaları, manevi inançları dolayısıyla tasarruf kurumlarına yatırılmayıp yurt içinde ve dışında altın, döviz, bina, arsa şeklinde tutulan, hatta 'iddihar' biçiminde saklanan tasarrufların üretim sürecine sokulması amacıyla kurulan, 'kar-zarar' kavramlarına dayanarak çalışan kurumlardır.²² Faizsiz bankacılık adı altında faaliyet gösteren bu kurumlar faaliyet olarak bankaların yapmış oldukları faaliyetlerin bir kısmını yerine getirirken çalışmada Türk Bankacılık Sektörü banka sınıflandırması içerisinde yer almamaktadır.

1.4.7. Merkez Bankaları

Emisyon yetkisine sahip olan merkez bankaları, para arzını kontrol eden yetkili organ konumundadırlar. Bu nedenle merkez bankaları para piyasasını düzenlemek, fiyat istikrarını sağlamak, bankacılık sistemini kontrol etmek, ülkenin altın ve döviz rezervlerini yönetmek gibi işlevleri yerine getirirler, dolayısıyla ekonomide kritik bir konuma sahiptirler.²³

1.5. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TARİHİ GELİŞİMİ

Kökeni MÖ 2000'li yıllara dayanan bankacılık, o zamandan günümüze kadar çeşitli değişiklikler göstererek finansal sistemin en önemli kurumları

²² Mehmet Takan, Bankacılık; Teori, Uygulama ve Yönetim, Ankara, Nobel Yayınları, 2001, S.16

²³ Yavuz, Akbulak ve diğerleri, Kayıp Yıllar -Türkiye'de 1980'li Yıllardan Buyana Kamu Borçlanma Politikaları ve Bankacılık Sektörüne Etkileri, Beta Yayınlar, 2004, İstanbul, s:82-83.

haline gelmiştir. Çalışmanın bu kısmında bankacılığın dünyadaki tarihsel gelişimi ve Türkiye'deki tarihsel gelişimi olmak üzere incelenmesi uygun bulunmuştur.

1.5.1. Dünyada Bankacılığın Tarihi Gelişimi

Banka ve bankacılık faaliyetlerinin tarihi gelişimi paranın ekonomik yaşamdaki rolü ve gelişimine paralel bir seyir izlemektedir. Başka bir ifadeyle bir ülkedeki bankacılık faaliyetleri ile ekonominin gelişimi ve yapısı arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır²⁴. Bu doğrultuda bankacılık faaliyetleri ticaretin ortaya çıkması veya paranın değişim aracı olarak kullanılmasına kadar uzanır²⁵. Ticaretin gelişmesi ise mali hizmet aracı ve kullanımına olan talebi arttırmıştır.

Bankacılığın ilk izleri olarak eski çağlarda imparatorların saray ve tapınaklara para ya da eşya şeklinde yaptıkları tevdiatlar gösterilmektedir²⁶. Bankacılığa ilişkin ilk kurumsal düzenlemeler Babil'de M.Ö.2067-2025 yılları arasında Hammurabi döneminde ortaya çıkmıştır. Hammurabi yasalarında, para ikrazına emtia tevdiatına ve komisyon sözleşmelerine ait hükümler yer almaktadır.

Paranın ekonomik yaşamdaki etkinliği ile Eski Atina ve Roma'da bankacılık giderek yaygınlaşmıştır. Eski Yunanlılar'da faiz hiçbir sınırlamaya bağlı olmamıştır. Romalıların bu alandaki katkıları da hukuk ve muhasebe alanlarında oluşmuştur²⁷.

Modern anlamda bankacılık faaliyeti gösteren ilk banka 1630 yılında kurulan Amsterdam Bankası'dır²⁸. Diğer Avrupa ülkeleri incelendiğinde sırasıyla 1694 yılında kurulan İngiltere Bankası, 1800 yılında Napolyon

²⁴Özcan Güven, Bankacılık ve Mali Kurumlar, Okan Dağıtım-Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1984, s:13.

²⁵Seyfullah Çevik, Bankacılık ve Mali Kurumlar, DEÜ İİBF Resmi Teksir Yayın No: 217, İzmir, 1986, s:5.

²⁶ Servet Eyüpgiller, Banka İşletmeciliği Bilgisi BTH Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1998, s:26.

²⁷Turgut Sungur, Banka Tekniği İşletmeleri, BTHA Enstitüsü 2. Baskı, Ankara, 1988, s:1.

²⁸ Çevik, A.g.e.,1986, s:19.

tarafından kurulan Fransız Bankası ile Almanya'da imparator II. Friedrich tarafından Berlin'de kurulan Königliche Giro und Lehnbank (bu banka 1875 yılında Prusya Bankası'na dönüştürülmüştür) görülmektedir.

1900'lü yıllara gelindiğinde dünya ekonomisindeki gelişmelere paralel olarak ulusal ve uluslararası alanda faaliyette bulunan çok sayıda banka kurulmuştur. 1929 Ekonomik krizi bankacılık sektörünü çok olumsuz etkilemiştir. Kriz sonrası gelen ekonomi politikalarındaki dönüşümler ülke ekonomilerinin para ve kredi düzenlemelerine artan biçimde önem vermelerine yol açmıştır. Bunları gerçekleştirebilmek için yasal düzenlemelerle birlikte Merkez Bankacılığı da yaygınlaşmıştır.

Günümüze gelindiğinde, dünya bankacılığı bir yanda evrensel bankaları, diğer yanda ihtisaslaşmış bankaları, yeni mali ürünlere ilişkin finansman teknikleri ve bilgisayar teknolojisinin getirdiği kolaylıklarla globalleşen dünyanın önemli kuruluşları durumuna gelmişlerdir²⁹.

Bankalar; önceleri sadece para alışverişi için kurulmuş olup, mevduat toplayıp, topladığı parayı bir kira karşılığı (faiz) ihtiyaç sahibi müşterilerine satan bir organizasyon olarak faaliyete geçmiştir.

Netice olarak, bugünkü çağdaş banka işletmeleri çok çeşitli ve karmaşık finansal işlemlerin yapıldığı ekonomideki etkinliği sebebiyle klasik bankalardan çok değişik, çok etkili ve seçkin kuruluşlar haline gelmiş bulunmaktadır³⁰.

1.5.2. Türkiye'de Bankacılığın Tarihi Gelişimi

Batıda ticaretin gelişmesi ve sanayi devrimi sonrası artan ekonomik refah sonucunda bankacılık sektörü gelişme gösterirken, Osmanlı

²⁹ N. Oğuzhan Altay, Türk Bankacılık Sistemi, Ege Üniversitesi Yayınları İİBF Yayın No:5, İzmir, 2006, s:32

³⁰ Namık Aydemir, Düünden Bugüne Türkiye'de Bankacılık, Türkiye Tekstil Sanayi İşverenleri Sendikası Yayınları, Ankara, 2004, s:5.

İmparatorluğunun aynı dönemde ekonomik ve siyasi anlamda gerileme döneminde olması bankacılığın gelişimini engellemiştir.³¹

Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nda kısmen de olsa bankacılık işlemlerine benzer bir çalışma içinde bulunan ve sarraf adı verilen bazı kişiler var olmuş bu sarraflar genel olarak aşağıdaki faaliyetleri yerine getirmişlerdir;³²

1-Hazineye ve saraya ödünç vermek,

2-Muhtelif cins paraları birbiriyle değiştirmek,

3-Senet alım satımı yapmak,

4-Başka şahıslara ait paraları işletmek,

5-Vergilerin iltizamını almak,

6-Devlet adamlarına ve paşalara ait malların gelir bakımından yönetimini yapmak.

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk banka 1847 yılında kurulmuştur. 1845 yılında Galata bankerlerinin ileri gelenlerinden iki tanesi ile bir anlaşma yapılarak Osmanlı ithalatının finansmanının sabit bir döviz kuru üzerinden bankerler tarafından dış mali piyasalara yazılacak poliçelerle finanse edilmesi uygulaması başlatılmıştır. Bu sözleşme 1847 yılında yenileneceği sırada bankerler hükümetten aynı işlevi yerine getirmek üzere bir banka kurmalarının kabulünü istemişler ve bu istek kabul edilmiştir. Bu şekilde kurulmuş olan İstanbul Bankası faaliyetine son verdiği 1852 yılına kadar kaimelerin dış değerinin sabit kalması yönünde önemli katkılarda bulunmuştur.³³

Kısa bir süre faaliyet gösteren ve faaliyet alanı sınırlı olan İstanbul Bankası bir tarafa bırakılacak olursa, Osmanlı İmparatorluğu'nda bankacılığın 1856 yılında kurulan Osmanlı Bankası ile başladığı yaygın olarak kabul edilen

³¹ ATO, Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Geleceği, 2001, Ankara, 9

³² Öztin Akgüç, 100 Soruda Türkiye'de Bankacılık, Gerçek Yayınevi 1989,S.9

³³ Türkiye Bankalar Birliği, 50. yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi, Yayın No:262, 2008, İstanbul, S.1

bir görüştür. 1856 yılında imzalanan Paris Barış Antlaşması'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun dış borç alma olanaklarını artırmış olması, Osmanlı Bankası'nın kurulmasındaki en önemli etkendir³⁴.

Osmanlı Bankası'nı İmparatorluk'ta faaliyet göstermiş diğer yabancı bankalardan ayıran en önemli özellik, bankaya 1863 Anlaşması ile para basma ayrıcalığının tanınmış olmasıdır.

1863 yılında, çiftçilere uygun koşullarda tarımsal kredi verilmesi amacıyla Memleket Sandıkları kurulmuştur. Memleket Sandıkları'nın sermayesi başlangıçta imece usulüyle, ardından da köylünün mal varlığı ile orantılı olarak Sandığa buğday vermesiyle sağlanmaya çalışılmıştır. Zaman içinde bu sermayenin toplanmasında güçlükler yaşanmaya başlanması ve kredilerin verilmesinde çeşitli yolsuzlukların yapılması dolayısıyla bu kuruluşun Menafi Sandıkları adıyla yeniden düzenlenmesine karar verilmiştir. Menafi Sandıkları'nın sermayesi, aşar vergisine menafi hissesi adı verilen bir artış yapılarak oluşturulmuştur. Kısa bir süre sonra bu sandıklarda toplanan kaynakların kullanımı ile ilgili olarak da şüpheler belirmesi üzerine, 1888 yılında tarımsal kredilendirmeyi devlet denetimine alacak olan Ziraat Bankası, ilk devlet bankası sıfatıyla, kurulmuş, Ziraat Bankası'nın sermayesi, Menafi Sandıkları'nın alacakları bu bankaya devredilerek oluşturulmuştur³⁵.

1923 yılında yapılan İzmir İktisat Kongresi'nde, ekonomik gelişme için bankacılığın geliştirilmesinin gerekliliği tüm katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Kongre'ye katılan tüccarlar bir ana ticaret bankasının kurulmasını önermişler ve Türkiye İş Bankası bu öneriler doğrultusunda 1924 yılında özel sektör bankası olarak kurulmuştur. İktisat Kongresi'ne katılan sanayicilerin önerileri arasında bir sanayi bankasının kurulması da yer almıştır. Bu öneri doğrultusunda 1925 yılında Türkiye Sanayi ve Maden Bankası kurulmuştur. Bu banka ülkemizde kurulan ilk kalkınma bankasıdır. Banka kaynaklarının büyük bir kısmını kuruluş halinde devraldığı iştiraklerine bağlaması nedeniyle

³⁴ Türkiye Bankalar Birliği, 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi 1958-97, TBB Yayını, İstanbul, 1998, Yayın No: 207, s: 1

³⁵ Avni Zarakoğlu, Cumhuriyetin 50. Yılında Memleketimizde Bankacılık, TBB Yayın No: 61, Ankara, 1973, s: 16

sanayi ve madencilik alanında faaliyet gösteren işletmelere yeterli kredi yardımıyla bulunamamış, 1932'de Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası adını almış, 1933 yılında da Sümerbank'a devredilmiştir³⁶.

Cumhuriyetin ilanı ile “milli bankacılık”, bankacılık kültürüne hakim olmuş ve özellikle 1923 ile 1932 yılları arasında birçok mahalli banka kurulmuştur. Bu bankaların çoğu küçük yapıları ve “krizin de etkisi ile” sistemde tutunamayarak ya kapanma ya da birleşme yoluna gitmiştir.

1929 krizi, Türkiye’de faaliyette bulunan yabancı bankaların faaliyetlerini de etkilemiş ve söz konusu dönemde İyoniyen Bank Limited (1929), Marmara Bank ve Şürekası (1929), Bank Belj Pur Letranje (1929), İtalya Şark Bankası (1931), Credit Lyonnais (1933), Umumi Ticareti Hariciye Bankası (1933), Bank Franko Azyatik (1933); Memaliki Şarkiyeye Fransız Bankası (1933) yanlarında gösterilen tarihlerde faaliyetini bir süre durdurmuş olduğundan, 1933 sonunda Türkiye’de faaliyette bulunan yabancı bankaların sayısı büyük oranda azalmıştır³⁷.

1927 yılında konut kredisi vermek amacıyla Emlak ve Eytam Bankası kurulmuştur. Banka, 1946 yılında Emlak ve Kredi Bankası'na dönüştürülmüştür. Cumhuriyet döneminde bankacılık alanında atılan en önemli adımlardan birisi, 1930 yılında T.C. Merkez Bankası'nın kurulması olmuştur.

İktisadi devletçilik stratejisi, bankacılık sistemimizi de önemli ölçüde etkilemiştir. Bu dönemde, Sümerbank (1933), Belediyeler Bankası (1933), Etibank (1935), Denizbank (1937) ve Halk Bankası ve Halk Sandıkları (1938), sanayi planlarında yer alan işletmelerin kurulması, işletilmesi ve finansman ihtiyaçlarının sağlanması amacıyla, devlet tarafından özel amaçlı banka statüsüyle kurulmuştur.

2999 sayılı ve 1 Haziran 1936 tarihli Bankalar Kanunu, Mevduatı Koruma Kanunu ilkelerini aynen almış, ayrıca yeni hükümlere yer vermiştir.

³⁶ Zarakoğlu, A.g.e., 1973, s: 28.

³⁷ http://www.ydk.gov.tr/sayi_3_2.htm.

Bu yenilikler arasında yürürlükteki Bankalar Kanununda da yer alan bankaların içyapıları ile ilgili düzenlemeler, genel müdürün yönetim kurulunun tabii üyesi olması, kredi komitesi gibi hükümlerin yanı sıra, yeminli banka murakıpları sistemi de yer almaktadır.

1936 yılında kabul edilen 2999 sayılı Bankalar Kanunu ile, banka mevduatlarının % 15'i oranında Devlet İç Borçlanma Senetleri'nden veya aynı derecede faiz getiren diğer menkul kıymetlerden munzam karşılık ayırma zorunluluğu getirilmiş, bu uygulamanın bir amacı da kamu yatırımları için düşük maliyetli finansman kaynağı sağlamak olmuştur³⁸.

Bu dönemde, hem devlet işletmelerinin finansman ihtiyacında hem de 2. Dünya Savaşı nedeniyle savunma harcamalarında meydana gelen artışlara bağlı olarak, hükümetin bankacılık sektöründen kredi talepleri artmış, uzun vadeli iç borçlanmaya gidilmiş ve Merkez Bankası reeskontundan yararlanılmıştır. 1938 yılında, İngiltere'den kredi olarak alınan 10 milyon sterlin değerindeki altın 1940 yılında karşılık gösterilerek, Merkez Bankası'ndan avans alınmıştır. Ayrıca 1942 yılında munzam karşılık oranı % 20'ye yükseltilerek, bu karşılıkların tamamının Devlet İç Borçlanma Senetleri'ne yatırılması zorunluluğu getirilmiştir³⁹.

Dünya Ekonomik Krizi sonucu tarım sektöründe gelirlerin düşmesi ve ticari faaliyetlerin azalması, 1930'lu yılların başlarında, tek şubeli yerel bankaların büyük bir bölümünün kapanmasına neden olmuştur. Daha sonraki dönemlerde ülkemizin önemli özel sektör bankalarından birisi haline gelecek olan Türk Ticaret Bankası, 1930 yılında, Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nın yerine, Hazine'nin iştiraki ile kurulmuştur. İş Bankası da bu dönemde önemli bir gelişme göstermiştir.

1945-1959 yılları arasında yatırımların, modern işletmelerin, milli gelir ve nüfusun hızla artması, şehirlerin büyümesi, sanayi sektörünün milli gelirden daha çok pay almaya başlaması ve piyasa için üretimin genişlemesi,

³⁸ Zarakoğlu, A.g.e.1973, s: 53.

³⁹ Zarakoğlu, A.g.e.1973, s: 54-55.

ekonomide para ve kredi ihtiyacının artmasına neden olmuştur. Bankacılık alanında yapılan yatırımların getirisi yükselmiş ve özel bankacılık hızla önem kazanmaya başlamıştır. Yapı ve Kredi Bankası (1944), Garanti Bankası (1946), Akbank (1948), Pamukbank (1955) ve Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (1950) bu dönemde kurulmuştur.⁴⁰

1958 yılında "bankacılık mesleğinin gelişmesi, bankalar arasında dayanışmanın sağlanması ve haksız rekabetin önlenmesi amacıyla Türkiye Bankalar Birliği kurulmuştur. Tüzel kişi statüsünde olan Türkiye Bankalar Birliği'nin kuruluşu ile ilgili kararlar 7129 sayılı Bankalar Kanunu'nda yer almıştır⁴¹.

Planlı dönemde bankacılık sektörü önemli ölçüde devlet kontrolü ve etkisi altında kalmıştır. Mevduat ve banka kredilerine uygulanacak faiz oranları, banka komisyon oranları ve kredi limitleri, izlenen ithal ikamesi politikası doğrultusunda belirlenmiş; bankaların temel işlevi kalkınma planlarında yer alan yatırımların finansmanlarının sağlanması olarak tanımlanmıştır.

Bu dönemde yeni yabancı banka ve bazı özel durumlar dışında yeni ticaret bankası kurulmasına izin verilmemiştir. Böylece sınırlı olan sektör kaynaklarının, sınırlı bir rekabet ortamında, mevcut bankalar aracılığıyla, planlarda belirtilen şekilde dağılımının sağlanmasına çalışılmıştır. Mevcut bankaların yeni şube açmaları teşvik edilmiş, küçük bankaların birleştirilerek ortalama sabit maliyetlerinin azaltılmasına çalışılmıştır. 1950'li yıllarda kurulmuş pek çok küçük banka 1960'larda tasfiye edilmiştir.

Planlı dönemde 5'i kalkınma ve 2'si ticaret olmak üzere toplam 7 yeni banka kurulmuştur. Bu dönemde kurulan kalkınma bankaları, T.C. Turizm Bankası (1962), Sınai Yatırım ve Kredi Bankası (1963), Devlet Yatırım Bankası (1964), Türkiye Maden Bankası (1968) ve Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (1976), bu dönemde kurulan ticaret bankaları ise Amerikan-

⁴⁰ TBB, A.g.e, 1998, S:7

⁴¹ Akgüç, A.g.e., 1989, s:48.

Türk Dış Ticaret Bankası (1964) ve Arap-Türk Bankası (1977)'dir. Kalkınma bankalarının kurulması ile ilgili ilke kararları kalkınma planlarında yer almıştır.

1960-1980 döneminde, Türk mali sistemi, tasarrufları özendirerek kalkınmada öncelik taşıyan alanlara yöneltecek bir yapı içinde bulunmamaktadır. Bunun sonucu olarak, kaynak sağlama ve bu kaynakları kalkınmanın gerektirdiği alanlara yöneltme görevi, kamu kesimi tarafından üstlenilmiştir. Kamu kesiminin reel kaynak sağlama ve bu tür kaynakları artırmada karşılaştığı güçlükler, bu kesimin Merkez Bankası kredilerine ve bu krediler büyük ölçüde emisyonla sağlandığı için de enflasyonist kaynaklara dayalılığını artırmıştır.⁴².

1980'li yıllardan sonra yaşanan finansal serbestleşmeyle birlikte Türk Bankacılık Sektöründe önemli değişiklikler yaşanmış, bu dönemde banka sayısı ve bankaların faaliyetleri genişlemiştir. Çalışmanın 3. bölümünde 1980 sonrasında günümüze kadar Türk Bankacılık Sektöründe yaşanan gelişmeler ayrıntılı olarak incelenmektedir.

⁴² Artun, A.g.e, 1983, s: 68-69.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN FON KAYNAK VE KULLANIMLARI

2.1. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN FON KAYNAKLARI

Tüm dünyada ve ülkemizde bankacılığın temel işlevleri arasında, kaynaklara akıcılık sağlama, kaynak kullanımını iyileştirme, kısa süreli fonları uzun süreli fonlar haline dönüştürme, kaydi para ya da banka parası yaratma, para politikasının etkinliğini artırma ve uluslar arası ticareti geliştirme yer almaktadır.

Bankalar faaliyetlerini kendi özkaynaklarından çok, atıl durumdaki fonlara aracılık etme fonksiyonları nedeniyle, çeşitli kesimlerden temin ettiği yabancı kaynaklar vasıtasıyla sürdürmektedir. Bu nedenle bankaların kaynak yapısı diğer işletmelere göre önemli farklılıklar gösterir.⁴³

Genel olarak incelendiğinde Türk Bankacılık sektörünün fon kaynakları aşağıdaki şekilde gruplandırılabilir;

- Mevduatlardan Sağlanan Fonlar,
- Mevduat Dışı Kaynaklardan Sağlanan Fonlar,
- Diğer Yabancı Kaynaklar
- Özkaynaklar

Çalışmada fon kaynaklarının yukarıdaki şekilde gruplandırılması uygun bulunmuş olup, fon kaynak - kullanım analizi bu gruplandırma paralelinde gerçekleştirilmiştir.

⁴³ Adalet Hazar, Bankacılık Sektöründe Kaynak Maliyeti, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,1996, S.3

2.1.1. Mevduatlardan Sağlanan Fonlar

5411 Sayılı Bankacılık Kanununun 3. maddesine göre mevduat, yazılı ya da sözlü olarak veya herhangi bir şekilde halka duyurulmak suretiyle ivazsız veya bir ivaz karşılığında, istendiğinde ya da belli bir vadede geri ödenmek üzere kabul edilen para olarak tanımlanmaktadır. Mevduat bankalar için borçlanmadır, yani bankaya para yatıran kişi bankaya kredi vermektedir.⁴⁴ Dolayısıyla mevduat bankaların kullanmış olduğu yabancı kaynak kapsamında değerlendirilmektedir.

Mevduat, bankaların kaynakları arasında en önemli yere sahiptir. Bu nedenle, bankalar mevduatlarının artması için çaba harcarlar. Bankalar arasında yaşanan bu rekabet mevduat faiz oranlarında farklılaşmalara neden olmaktadır. Mevduatın genel olarak özellikleri şunlardır;⁴⁵

- Mevduat toplama bankalarca yapılır. 5411 Sayılı Bankalar Kanunu'nun 4. maddesi gereğince mevduat toplama işi sadece mevduat bankaları tarafından gerçekleştirilir.
- Mevduat para olarak toplanır. Mevduatın ikinci özelliğini, bankanın bu işlem aracılığı ile "para toplaması" oluşturmaktadır.
- Para veya ödeme araçlarının karşılığı olan para, mevduatı oluşturabilir. Bunun dışında saklanmak üzere bırakılan değerler, örneğin hisse senetleri mevduat işlemi değil, emanet alma işlemidir. Mevduat para olarak alınıp, para olarak geri verilirken, emanet işleminde alınan şey saklanır ve aynen iade edilir.
- Mevduat sahibi mevduatını dilediği anda geri çekebilir. Mevduat olarak alınan tutar, bankaya tevdi edilen tutarlar olarak, belli bir vadede veya talep edildiğinde tevdi edene geri verilmelidir.

⁴⁴ Cihan Tanrıöven, Türk Bankacılık Sektöründe Risk Analizi ve Mali Bünye Bozulmalarına (İflas) Karşı Erken Uyarı Modeli geliştirilmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003, S. 27

⁴⁵ Hazar, A.g.t, 1996, S. 15-16

- Mevduat sahibine bir kısım hizmetlerden yararlanma olanağı sağlar. Mevduat sahibine; hesaba çek düzenleyebilme, banka kartı kullanabilme, havale yapabilme gibi hizmetlerden yararlanma olanağı sağlar.

2.1.1.1 Mevduatın Fon Kaynakları Arasındaki Yeri

Bankaların toplum içerisinde kazandığı itibar ve rakip bankalar arasındaki yeri, büyük ölçüde mevduat toplamadaki başarılarına ve ulaştıkları mevduat düzeyine bağlı olmaktadır.⁴⁶ Bankalar da kendi şubelerinin başarılarını değerlendirirken ölçü olarak mevduatı kullanmaktadırlar.

Mevduat, bankaların ana faaliyetleri gereği para alıp satma fonksiyonunun yerine getirilmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Bir banka için hayati önem taşıyan mevduat; bankanın prestij açısından olduğu kadar, büyüklüğünün bir göstergesi sayılması yönünden de ön planda tutulmaktadır.⁴⁷

Mevduat, yukarıda bahsedildiği gibi ekonomik açıdan da önem arz etmektedir. Mevduat, tasarruflarını değerlendirmek isteyen bireylerin küçük birikimlerinin, ihtiyacı olan birimlere yatırım kredisi ya da işletme kredisi olarak verilmesini sağlamaktadır. Böylece küçük yatırımların ekonomiye katkısını sağlayarak milli gelirin artmasına katkıda bulunur.

Kalkınmalarını ve refah düzeylerini milli tasarruflarıyla yükseltmeyen gelişmekte olan ülkeler, dış ülke ve kuruluşların tasarruflarına başvurmaktadır. Ancak böyle bir yol oldukça pahalı olmaktadır. Dolayısıyla milli tasarruf, ulusal ekonomi açısından çok önemlidir. Bu nedenle mevduat ve mevduat sahiplerine özel ilgi gösterilmesi bankacılık mesleğinin temel prensiplerindendir.⁴⁸

⁴⁶ İlker Parasız, Modern Bankacılık;Teori ve Uygulama,İstanbul, Banksis Yayınları, 2000, S.283

⁴⁷ Takan, A.g.e,2001, S.202

⁴⁸ Parasız, A.g.e, 2000,S. 283

2.1.1.2. Mevduatın Vadeleri ve Türleri

Mevduat türleri, TCMB'nin 3 Şubat 2007 tarihli ve 26423 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanan "Mevduat Ve Katılım Fonlarının Vadeleri ve Türleri Hakkında Tebliğ"de tanımlanmaktadır. Tebliğ'de mevduatın vadelerine göre ve türlerine göre ayırımı söz konusudur.

İlgili tebliğin 3. Maddesine göre Mevduatın vadeleri aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.

a) Vadesiz mevduat: Bankanın izni aranmaksızın hesap sahibi tarafından istenildiği zaman kısmen veya tamamen çekilebilen, herhangi bir ihbar veya vade koşulu taşımayan ve faiz tahakkukları yıl sonunda veya hesabın kapatılmasında yapılan mevduattır.

b) İhbarlı mevduat: Çekileceği tarihten 7 gün önce yazılı bir ihbar verilmek suretiyle çekilebilecek mevduattır.

c) Vadeli mevduat: 1 aya kadar vadeli (1 ay dahil), 3 aya kadar vadeli (3 ay dahil), 6 aya kadar vadeli (6 ay dahil), 1 yıla kadar vadeli ve 1 yıl ve daha uzun vadeli (1 ay, 3 ay, 6 ay ve yıllık faiz ödemeli) olarak açılacak mevduattır.

ç) Birikimli mevduat: Asgari 5 yıl vade ile açılan, sözleşme ile belirlenen aylık veya üç aylık sürelerde hesaba para yatırmaya imkan veren mevduattır.

Tebliğ aynı zamanda mevduat türlerini de tanımlamıştır. İlgili tebliğe göre mevduat türleri aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.

i) Tasarruf mevduatı: Tebliğin 6. maddesine göre tasarruf mevduatı, mevduat bankaları nezdinde açtırılan, gerçek kişilere ait ve münhasıran çek keşide edilmesi dışında ticari işlemlere konu olmayan mevduattır.

ii) Resmi kuruluşlar mevduatı: Tebliğin 8. maddesinde resmi kuruluşlar mevduatı tanımlanmıştır. Resmi kuruluşlar mevduatları şunlardır;

- Genel bütçe kapsamındaki kamu idarelerine ait mevduatlar,
- Özel bütçeli idarelere ait mevduatlar,
- Düzenleyici ve denetleyici kurumlara ait mevduatlar,
- Sosyal güvenlik kurumlarına ait mevduatlar,

- Yerel yönetimlere ait mevduatlar,
- Mahkemeler, savcılıklar, icra ve iflas daireleri ve tereke hakimliklerine ait mevduatlar.

iii) Ticari kuruluşlar mevduatı: İlgili tebliğin 9. maddesinde ticari kuruluşlar mevduatı tanımlanmıştır. Ticari kuruluş mevduatları şunlardır;

- Gerçek kişilerin ticari işletmelerine ait mevduat,
- Her çeşit ortaklıklara ait mevduat,
- Kamu iktisadi teşebbüsleri (bankalar hariç) ile bunlara ait müesseselere, bağlı ortaklıklara, iştiraklere ve işletmelere ait mevduatlar,
- Yerel yönetimlerin ticari işletmelerine ait mevduatlar,
- Döner sermayeli kuruluşlara ait mevduatlar,
- Vakıfların, derneklerin, sendikaların, birliklerin ve mesleki kuruluşların kurdukları veya katıldıkları ticari işletmelere ait mevduatlar,
- Kooperatiflere ait mevduatlar,
- Sigorta şirketlerine ve emeklilik şirketlerine ait mevduatlar,
- Banka dışı diğer mali kesime ait mevduatlardır. Bu mevduatlar, finansal kiralama şirketlerine, faktoring şirketlerine, tüketici finansmanı şirketlerine, aracı kurumlara, portföy yönetim şirketlerine, menkul kıymet yatırım fonlarına, risk sermayesi yatırım ortaklıklarına, menkul ve gayrimenkul yatırım ortaklıklarına ve diğer banka dışı mali kesim kuruluşlarına ilişkin mevduatları kapsar.

d) Bankalar mevduatı: İlgili tebliğin 10. maddesine göre bankalar mevduatı, TCMB ve bankalar ile özel kanunlarına göre mevduat kabulüne yetkili bulunan kuruluşlara ait mevduatlardır.

e) Diğer kuruluşlar mevduatı: İlgili tebliğin 11. maddesinde diğer kuruluşlara ait mevduatlar tanımlanmıştır. Diğer kuruluşlar mevduatı şunlardır,

- Vakıflara ait mevduatlar,
- Derneklere ait mevduatlar,
- Birliklere ait mevduatlar,
- Sendikalara ait mevduatlar,
- Tasarruf ve yardımlaşma sandıklarına ait mevduatlar,

- Noter teminat ve emanetine ait mevduatlar,
- Mahkemeler, savcılıklar, icra ve iflas daireleri ve tereke hakimlikleri nezdindeki paralara ilişkin mevduatlar,
- Mahkemelerce tevdi yeri gösterilmek üzere yatırılan paralara ait mevduatlar
- Apartman yönetimine ait mevduatlar,
- Elçilik ve konsolosluklara ait mevduatlar,
- Uluslararası kuruluşların Türkiye'deki büro ve temsilciliklerine ait mevduatlar,
- Fonlara ait mevduatlar,
- Sayılanlar dışında kalan kuruluşlara ilişkin mevduatlardır.

Yukarda sayılan ayırımlar dışında uygulamada mevduatın açıldığı para cinsine göre de ayırımı söz konusudur. Açıldığı para türüne göre mevduat, Türk Lirası cinsinden açılan mevduat ve Yabancı Para cinsinden açılan mevduat olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. TL mevduat Türk Lirası cinsinden açılan mevduat olarak tanımlanırken, YP mevduat ise konvertibl bir döviz cinsinden açılan mevduat olarak tanımlanmaktadır.

Çalışmanın analiz bölümünde mevduatın TL mevduat ve YP mevduat olarak ayrılması veri bulunması açısından uygun bulunmuş olup, analiz yapılırken mevduat, TL mevduat ve YP mevduat olarak ayrı ayrı analiz edilecektir.

2.1.2 Mevduat Dışı Kaynaklardan Sağlanan Fonlar

Mevduat dışı kaynaklar, bankaların yabancı kaynakları arasında yer alan ve mevduattan sonra ikinci öneme sahip olan fon kaynak kalemidir. Özellikle bankaların mevduat toplamakta sıkıntı yaşadıkları dönemlerde mevduat dışı kaynaklar kaleminin önemi daha da belirgin olmaktadır.

Sermaye hareketlerinde serbesti, kambiyo kontrollerin büyük ölçüde kaldırılması, finansal pazarlarda küreselleşme, yeni finansal araçların

geliştirilmesi, menkul kıymetleştirmenin (securitization) yaygınlaşması, bankalara mevduat dışı kaynaklar konusunda olanaklar yaratmıştır.⁴⁹

Mevduat dışı kaynaklar genel olarak aşağıdaki şekilde gruplandırılmıştır;

- Yurtiçinden alınan kredi olarak sağlanan fonlar,
- Yurtdışından alınan kredi olarak sağlanan fonlar,
- İhraç edilen borçlanma senetleri ile sağlanan fonlar,
- Fonlardan sağlanan kaynaklar
- Para piyasalarından sağlanan kaynaklardır.

2.1.2.1. Yurtiçi Kredi Olarak Sağlanan Kaynaklar

Yurtiçinden alınan krediler Merkez Bankasından alınan krediler ve yurtiçindeki bankalar ve diğer finans kuruluşlarından alınan kredilerden oluşmaktadır. Merkez bankaları, ekonomide likidite darlığı çekildiği zaman bankalara kredi kolaylığı gösterirler. Merkez bankaları açtıkları kredileri para politikası aracı olarak kullanmaktadırlar. Merkez bankası kredi verdiği zaman piyasaya kredi miktarında para çıkarılmış olur, açılan kredi geri ödendiği zaman, ödenen kredi kadar para tedavülden çekilir.⁵⁰

2001 Yılı bankacılık krizinden sonra 1211 sayılı T.C. Merkez Bankası Kanunu'nda değişiklik yapılarak, Merkez Bankası'nın bankaların likidite ihtiyacını karşılamaya yönelik görev ve yetkileri yeniden düzenlenmiştir. Bu bağlamda TCMB, ödeme sisteminde aksamalara sebep olabilecek geçici likidite sıkışıklıklarını ve finansal piyasaların etkin bir şekilde çalışmasını engelleyebilecek teknik kaynaklı ödeme sorunlarını gidermek amacıyla, sisteme, teminat karşılığında gün içi ve gün sonu kredi imkanı sağlayabilmektedir. Ayrıca, TCMB, banka sisteminde belirsizlik ve güvensizlik oluşan bankalara, şartları Merkez Bankası tarafından kararlaştırmak üzere,

⁴⁹ Öztin AKGÜÇ, Banka Yönetimi ve Performans Analizi, İstanbul, Arayış Basım ve Yayıncılık, 2007 , S.431

⁵⁰ Hazar, A.g.t., 1996, 27

fon çekilişlerini karşılayacak miktarda kredi de verebilmektedir. Görülüyor ki, Merkez Bankası, ekonomide bir likitide sıkışıklığı, ödeme gücünü halinde bankaları destekleyebilmektedir. Bu düzenleme ile ülkemizde piyasa likitide riskinin hafifletilmesi amaçlanmaktadır.⁵¹

Bankaların TCMB'den borçlanma yoluyla likidite ihtiyaçlarını karşılamak için kısa vadeli fon temin etmeleri, reeskont ve avans işlemlerine dayanmaktadır. Bankaların iskonto etmiş oldukları senetleri tekrar TCMB'ye iskonto ettirmeleri reeskont işlemi olarak adlandırılırken, avans işlemleri de, altın ve tahvil karşılığında bankaların TCMB'den almış oldukları kredilerdir.⁵²

TCMB'nin bankalara açmış olduğu başlıca krediler aşağıdaki şekilde sağlanmaktadır. Bunlar⁵³;

- İskonto edilmiş senetlerin reeskontu,
- Senetler karşılığı kredi,
- Tahvil ve kıymetli madenler karşılığında avanslardır.

TCMB reeskont kredileri ve avans kredileri para politikasının bir gereği olarak kullanılmakla birlikte aynı zamanda para politikası araçlarıdır. TCMB bu araçlarla bir yandan bankalara kaynak sağlarken diğer taraftan da piyasanın likiditesini ayarlamaya yönelik faaliyetlerini sürdürmektedir.

Bankaların kaynak sağlamak için almış oldukları yurtiçi krediler içerisinde, TCMB'den alınan krediler önemli paya sahipken, yurtiçi bankalardan ve diğer finansal kuruluşlardan alınan krediler de aynı başlık altında yer almaktadır.

2.1.2.2. Yurtdışı Kredi Olarak Sağlanan Kaynaklar

Bankalar fon ihtiyaçlarını yurtiçi kredi veren kurumlardan sağlayabildiği gibi yurtdışı finans kuruluşlarından da sağlayabilirler. Yurtdışından alınan krediler, Türkiye'de yerleşik olmayan bankalar ve finansal kuruluşlardan

⁵¹ Akgüç, A.g.e., 2007, S.433,434

⁵² Tanrıöven, A.g.t., 2003, S.28

⁵³ Mikail Altan, Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık, Beta Basım, İstanbul, 2001, s. 119

alınan kredilerden oluşmaktadır. Yurtdışından alınan kredilerin hemen hemen tamamına yakını sendikasyon kredileridir.

Sendikasyon kredileri, bir bankanın liderliğinde iki veya daha fazla banka tarafından sağlanan ve düşük maliyet ile genellikle miktar olarak büyük ve orta vadeli olan kredilerdir.⁵⁴

Sendikasyon kredisi, gerçekte birden fazla bankanın tek bir borçluya eşanlı olarak bir seri kredi sağlamasıdır. Bunun gerçekleşmesi için borçlunun, onlarca belki daha fazla sayıda bankaya ayrı ayrı başvurması söz konusu değildir. Bir lider finansman kurumu, önder banka, kredinin başlangıcından, tümüyle geri ödeninceye kadar, kredinin düzenlenmesinde, organizasyonunda en önemli role sahiptir. Bu nedenle lider finansman kurumunun seçimi, kredinin başarısı için büyük önem taşır. Lider finansman kurumu, önder banka, tanınmış, itibarı yüksek, diğer bankalarla iyi ilişkiler kurabilen, kredinin coğrafik bölgeler itibarıyla dağılımını sağlayabilecek büyük bir banka olmalıdır.⁵⁵

2.1.2.3. İhraç Edilen Menkul Kıymetlerden Sağlanan Kaynaklar

Bankalar mevduat toplamak ve yurtiçi yurt dışı bankalardan kredi almak yanında kaynak sağlamak için menkul kıymet ihraç edebilmektedirler. Bankaların ihraç ettikleri borçlanma senetleri tahviller, bonolar, mevduat sertifikaları, varlığa dayalı menkul kıymetler ve diğer borçlanma senetlerini kapsamaktadır.

Bu kapsamda, ülkemizde uygulanmasına son verilmiş olmakla beraber, para piyasasının gelişmiş olduğu ekonomilerde yaygın bir şekilde uygulanan mevduat sertifikası çıkarılması ile varlığa dayalı menkul kıymetler üzerinde durulmalıdır.⁵⁶

⁵⁴ Sadi Uzunoğlu, Bankacılıkta Kaynak Maliyeti Hesaplama Yöntemleri, Ekonomik Araştırmalar Merkezi, İstanbul, 1996, s.24

⁵⁵ Akgüç, A.g.e., 2007, S.435,436

⁵⁶ Akgüç, a.g.e., 2007, s.443

Finansal serbestleşme sonrasında artan ürün çeşitliliği ile birlikte Türkiye mali sisteminde kullanılmayan bazı enstrümanların da devreye girmesi gerçekleşmiştir. Bu mali araçlardan en fazla yaygınlaşanı “hamiline yazılı mevduat sertifikası” olarak adlandırılan ve bankaların “sırdaş hesap” adı altında ihraç ettikleri mevduat sertifikaları, bankalara belirli bir vade ile yatırılan paralar karşılığında, hesap sahibinin kimliğini gizli tutan, bankadaki mevduatın tutarını ve vadesini göstermek üzere verilen, hamiline yazılı bir belgedir.

Varlığa Dayalı Menkul Kıymet ise, bilanço aktifinde yer alan varlıklara dayalı olarak ihraç edilen ve menkul kıymetleştirme çalışmalarının bir sonucu olarak ortaya çıkan menkul kıymetlerdir. Mevduat toplayamayan yatırım ve kalkınma bankaları banka bonoları ve banka garantili bonolar ihraç edebilmektedirler.

2.1.2.4. Fonlardan Sağlanan Kaynaklar

Bankalara; bütçeden, bakanlıklardan ve diğer kamu kaynaklarından yasa ya da idari kararlar tahsis edilen fonlar için kullanılan bir hesap grubudur. Özellikle kamu bankalarına özel görevleri gereği yurt dışında veya hükümet tarafından belirli amaçlarda kullanılması için fonlar sağlanmaktadır. Mesela, Halk Bankasına küçük ve orta boy işletmeler için, Ziraat Bankası'na çiftçilere kullanılmak üzere fonlar tahsis edilmektedir. Tahsis edilen fonlar bu hesapta izlenir.⁵⁷

Yabancı Kaynak niteliğindeki bu kaynaklar genellikle az gelişmiş ve kalkınmakta olan ülkelere belirli projeler bazında ve uygun şartlarda orta ve uzun vadeli kredi vermek amacıyla oluşturulmuş çeşitli mali kurumlar ve çeşitli ülkelerin katılımı ile oluşturulan fonlardan (Örneğin uluslararası finans kurumu IFC, Uluslararası Para Fonu IMF, Uluslararası Gelişme Örgütü IDA) temin edilebilmektedir.⁵⁸

⁵⁷ Takan, A.g.e., 2001, S. 183

⁵⁸ Hazar, A.g.t., 1996, S. 37

2.1.2.5. Para Piyasalarından Sağlanan Kaynaklar

Bankalar, genel olarak kısa vadeli fonların el değiştirdiği piyasa olarak tanımlanan para piyasalarından da yabancı kaynak sağlamaktadırlar. Genel olarak para piyasaları, bankalararası para piyasasından sağlanan fonlar, repo işlemlerinden sağlanan fonlar ve İMKB Takasbank A.Ş. bünyesindeki piyasalardan fonlar olmak üzere 3 grupta incelenebilir.

Türk Bankacılık Sistemi'ne Nisan 1986'da kazandırılan Bankalararası Para Piyasası, bankalar arasında rezerv hareketini teşvik etmek ve bankacılık sisteminde kaynakların daha verimli kullanılmasını sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Bankalararası Para Piyasası, kısa dönem nakit ihtiyacı bulunup, bu ihtiyacı karşılamak isteyen bankaların birbirleriyle karşılaştırıldığı bir piyasadır.

İnterbank piyasası, para piyasasının, bankaların kısa vadeli olarak birbirlerinden ödünç para alıp verdikleri bölümünü oluşturmaktadır. Böylece bankacılık kesiminin kaynak gereksiniminin bir bölümünün, bankalararası para piyasası aracılığıyla kendi içinde karşılanması ve bankaların günlük likidite gereksinimleri için Merkez Bankası'na başvuru gereksinimlerinin azaltılması amaçlanmaktadır.⁵⁹

Bankaların Bankalararası para piyasalarına olan borçları fon kaynakları içerisinde mevduat dışı kaynaklarda gösterilirken, bankaların Bankalararası para piyasasından alacakları ise fon kullanımları bölümünde likit varlıklar içerisinde izlenmektedir.

Bankaların yapmış oldukları repo işlemlerinden doğan borçları da para piyasalarında izlenmektedir. Repo ve ters repo işlemleri 2002 yılına kadar nazım hesaplarda izlenirken 2002 yılından sonra bilançoya dahil edilmiştir.

Finansal piyasalardaki ürün çeşitliğinin artması ile birlikte gündeme gelen en önemli ürünlerden bir diğeri de türev ürünlerdir. Türev ürünler finansal kurumların ya spekülasyon amaçlı gelir elde etmek amacıyla, ya da riskten korunmak amacıyla yapmış olduğu sözleşmelerdir. Türk bankacılık

⁵⁹ Akgüç, A.g.e., 2007, S. 432

sektöründe halen çok yoğun kullanımı olmamakla birlikte, her geçen gün kullanımının arttığı ifade edilebilir. Türev ürünler, gelecekte bir yükümlülük veya varlık doğurma amaçlı sözleşmeler olması nedeni ile imzalandığı tarihte bilançolarda nazım hesaplarda izlenmekte, hesap dönemi sonlarında kullanım amacına göre ya kar zarar ya da özkaynaklar ile ilişkilendirilerek, dönemsel olarak değerlendirilme farkı varlık ise aktifte, borç ise pasifte mali tablolarda gösterilmektedir.

2.1.3. Diğer Yabancı Kaynaklardan Sağlanan Fonlar

Diğer yabancı kaynaklar fon kaynakları bölümünde yer alan, özkaynak sayılmayan, vade yapısı olmayan ve yukarıda sayılan fon kaynakları içerisinde yer almayan kaynaklardan oluşmaktadır.

Bu kaynaklar, bankaların iç ve dış ticaret işlemlerine aracı olmalarından dolayı müşterilerin teminat ve transferlerin gerçekleştirilmesi amacıyla yatırdığı paralardan oluşan ithalat teminatları ve transfer emirleri hesabında izlenen kaynaklar, ödenecek vergi resim ve harçlar, Merkez bankası'na yatırılmak üzere ayrılması gereken bir takım zorunlu karşılıkların bir müddet sonuna kadar bankada kalması nedeniyle oluşan özel hesap karşılığı gibi hesaplardan oluşmaktadır.⁶⁰

Çalışmada yukarıda sayılan kaynaklara ek olarak faiz gider tahakkuk ve reeskontları hesabı ve karşılıklar hesabının da bu bölümde izlenmesi uygun bulunmuştur. Faiz gider tahakkuk ve reeskontları hesabı, dönem sonu itibarıyla mevduat ile kredilerden alınan faizler, çıkarılan menkul kıymetlerin ve gider oluşturan pasif nitelikli hesaplar üzerinden içinde bulunan döneme ilişkin faiz giderlerinin izlendiği hesaptır. Karşılıklar hesabı ise, Bankalar Kanunu'na göre ve Bankalar Kurulu kararı uyarınca krediler üzerinden ayrılan karşılıklar ile kıdem tazminatı, gelir, kurumlar vergisi karşılıklarının izlendiği hesaptır.⁶¹

⁶⁰ Hazar, A.g.t., 1996, S. 40

⁶¹ Takan, A.g.e., 2001, S.184

2.1.4. Özkaynaklardan Sağlanan Fonlar

Özkaynaklar bankaların sermayeleri, yedekleri, karşılıkları ve dağıtılmayan karlarından oluşmaktadır. Sermaye, işletme sahibi ve ortaklarının işletmenin kuruluşunda veya sermaye artırımında işletmenin emrine tahsis ettikleri fonları ve iktisadi kıymetleri kapsamaktadır. Ana sözleşme ile belirlenen ve ortakların ödemeyi taahhüt ettikleri sermaye 'Nominal sermaye' olarak tanımlanmaktadır.

5411 Sayılı Bankalar Kanunu ile bankalara sermaye yeterliliği zorunluluğu getirilmiştir. 5411 Sayılı Bankalar Kanunu'nun 45. maddesine göre, sermaye yeterliliği, maruz kalınan riskler nedeniyle oluşabilecek zararlara karşı yeterli özkaynak bulundurulmasıdır. Bankalar, mevzuatta öngörülen usül ve esaslara göre yüzde sekiz oranından az olmamak üzere belirlenecek sermaye yeterliliği oranını hesaplamak, tutturmak, idame ettirmek ve raporlamak zorundadır.

Bankaların özkaynaklarında yer alan yedek akçeler ise, bankaların 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu ve ilgili kanunlar ile ana sözleşmelerine göre ayırdıkları yedek akçelerinden varsa bilanço zararının düşülmesinden sonra kalan tutardır. Yedek akçeler zorunlu olarak ayrılacağı gibi, zorunlu yedek akçelere ek olarak ihtiyari de ayrılabilir.

Özkaynaklarda yer alan başka bir kaynak ise dağıtılmayıp banka bünyesinde bırakılan karlardır. Bankalar kar elde ettiklerinde bu karları dağıtmayabilirler. Dolayısıyla dağıtılmayan bu karlar özkaynaklar içerisinde yer alır. Diğer taraftan bankalar zarar ettiklerinde bu zarar ortaklar tarafından karşılanmadığında zarar tutarı da özkaynaklarda azaltıcı olarak yer alır. Ayrıca değerlendirme farkları, yeniden değerlendirme fonu, yeniden değerlendirme değer artışları gibi kalemler de özkaynaklar bölümünde yer almaktadır.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından hazırlanarak 26 Ocak 2007 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ'de özkaynaklar bölümü ayrıntılı olarak düzenlenmiş olup, aşağıda özet olarak yer almaktadır.

Bankaların özkaynaklar grubunda ödenmiş sermayenin yanı sıra, gerek yasal düzenlemeler gerekse muhasebe uygulamaları kapsamında bulunması gereken diğer kaynaklar yer almaktadır. Ödenmiş sermaye olarak adlandırılan özkaynakların en önemli kalemi, ana sözleşmede Türk parası olarak belirtilen ve ticaret siciline tescil edilmiş bulunan sermaye tutarıdır.

Hisse senedi ihraç primleri, iptal edilen ortaklık payları ve yeniden değerlendirme değer artışları gibi sermaye hareketleri dolayısıyla ortaya çıkan ve bankada bırakılan tutarlar sermaye yedekleri adı altında özkaynaklar içinde yer almaktadır.

Kanun ve esas sözleşme hükümleri ya da bankaların yetkili organları tarafından alınan kararlar uyarınca, dağıtılmamış ya da bankada alıkonulmuş tutar kar yedekleri olarak özkaynaklar içindedir. Ayrıca bankaların cari yıl ile eğer varsa geçmiş yıllar kar ve zararı da özkaynakların bir diğer alt grubunu oluşturmaktadır.

2.2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN FON KULLANIMLARI

Bankalar sağlamış oldukları kaynaklarını faaliyetlerine devam etmek için kullanmaktadırlar. Bu faaliyetler, bankaların ana faaliyet konusu olan aracılık faaliyetleri ve diğer faaliyetleridir. Ekonomide meydana gelen gelişmelere göre faaliyetlerini devam ettiren bankaların en önemli fon kullanımları krediler olmaktadır. Ancak bankalar, ekonomide yaşanan gelişmeler doğrultusunda aracılık fonksiyonu dışında, menkul kıymet yatırımları ve iştirak yatırımları da gerçekleştirmektedir. Ayrıca bankaların faaliyetlerine devam etmeleri için sahip olmaları gereken işletme sermayesi ve yasal olarak zorunlu olan karşılık tutarları da bulunmaktadır.

Yukarda sayılanların hepsi bankaların sağlamış oldukları kaynakları nasıl kullandıklarını ifade etmektedir. Bu durumda bankaların fon kullanımları aşağıdaki şekilde gruplandırabilir:

- Likit Aktif olarak kullanılan fonlar,
- Finansal Varlık olarak kullanılan fonlar,

- Kredi olarak kullanılan fonlar,
- Sabit varlık olarak kullanılan fonlar,
- Diğer aktif olarak kullanılan fonlardır.

2.2.1. Likit Aktiflerde Kullanılan Fonlar

Likit aktifler, bankaların kısa süreli fon kullanımlarını ifade eden gruptur. Likit aktifler, bankaların faaliyetlerine devam edebilmeleri için ihtiyaç duydukları kısa vadeli varlıkları kapsamaktadır. Bu varlıklar kasa, bankalar ve diğer mali kurumlar, TCMB bünyesindeki hesaplar, para piyasalarından olan alacakları ve ters repo alacaklarını kapsamaktadır.

Kasa hesabı, ülkemizde tedavülde bulunan Türk Lirası banknot ve madeni paralar ile alım satım konusu yapılan yabancı paraların izlendiği aktif nitelikli bir hesaptır. Yabancı paraların kasaya sabit kur üzerinden girişi yapılır. Dönem sonlarında evalüasyona tabi tutularak bakiyesi Tür Parasına dönüştürülür. Hesabın kalıntısı kasa mevcudunu gösterir.⁶²

Bankalar ve diğer mali kurumlar hesabı ise, bankanın yurt içi ve yurt dışı bankalarda ve katılım bankalarında bulunan TL ve döviz tevdiat hesaplarından oluşmaktadır. Bankalar özellikle yurtdışı bankalarda döviz riskinden korunmak amacıyla mevduat hesabı açtırmaktadırlar.

Türkiye’de ticari bankalar topladıkları TL mevduatları ve döviz tevdiat hesaplarının belirli bir oranını TCMB’ne serbest tevdiat ve mevduat olarak yatırmak zorundadırlar. Mevduat munzam karşılıkları, ticari bankalar için bir fon maliyeti oluşturmaktadır. TCMB mevduat munzam karşılığına 1985 yılına kadar faiz ödemekteyken, 1985 yılı boyunca tedricen azaltarak, yıl sonunda Türk Lirası mevduat munzam karşılığına ödenen faiz tamamen kaldırılmıştır. TCMB bankalar için ayrılan munzam karşılıklar üzerinden döviz tevdiat hesabı (DTH)’nin vadesine göre düşük oranlarda faiz ödemekte olup, ödenen

⁶² Takan, A.g.e., 2001, S.178-179

faiz oranları devamlı değişmektedir.⁶³ çalışmada TCMB'ye yatırılan bu paralar da likit aktifler kapsamında izlenmiştir.

Yukarıda sayılanların dışında bankaların para piyasalarından alacakları da likit aktifler kapsamında değerlendirilmektedir. Bu alacaklar bankalararası piyasada yapmış oldukları işlemlerden doğan alacaklar, İMKB Takasbank Ař bünyesindeki piyasalardan doğan alacaklar ve ters repo işlemlerinden doğan alacakları kapsamaktadır.

2.2.2. Finansal Varlıklarda Kullanılan Fonlar

Finansal varlıklar, bankaların kaynaklarını, kısa vadeli ya da uzun vadeli olarak plase ettikleri menkul kıymetleri kapsamaktadır. 2003 yılına kadar bankalar fonlarını plase etmiş oldukları finansal varlıklarını Menkul Kıymetler Cüzdanı ve Bağlı Menkul Kıymetler olarak mali tablolarında takip etmişlerdir. Bankalar 2003 yılından sonra finansal varlıklarını Uluslararası Muhasebe Standardı (IAS-39)'a göre alım satım amaçlı finansal varlıklar, satılmaya hazır finansal varlıklar ve vadeye kadar elde tutulacak finansal varlıklar olarak sınıflandırmışlardır.

Alım satım amaçlı finansal varlıklar piyasada kısa dönemde oluşan fiyat ve benzeri unsurlardaki dalgalanmalardan kar sağlamak amacıyla elde edilen veya elde edilme nedeninden bağımsız olarak, kısa dönemde kar sağlamaya yönelik bir portföyün parçası olan menkul kıymetlerdir. Vadeye kadar elde tutulacak finansal varlıklar, vadesine kadar saklama amacıyla elde tutulan ve fonlama kabiliyeti dahil olmak üzere vade sonuna kadar elde tutulabilmesi için gerekli koşulların sağlanmış olduğu, sabit veya belirlenebilir ödemeleri ile sabit vadesi bulunan banka kaynaklı krediler ve alacaklar dışında kalan menkul değerlerdir. Satılmaya hazır finansal varlıklar ise tüm

⁶³ Takan, A.g.e., 2001, S. 179

bu menkul değerler dışında (alım satım amaçlı, vadeye kadar elde tutulacak) kalan menkul değerlerden oluşmaktadır.⁶⁴

Bankalar finansal varlıklara yatırım yaparken genellikle aşağıdaki amaçları gütmektedirler;⁶⁵

- Varlıkları çeşitlendirerek zarar riskini azaltmak,
- Bir yıl ya da daha uzun vadeli fonların bulunması halinde, kaynaklarla varlıklar arasında vade uyumunu sağlamak,
- Likit değerlerin yükümlülüklerini karşılama yetersiz kalınması durumunda, pazarlanabilir, kalitesi yüksek finansal varlıklara sahip olmak,
- Kredi taleplerinin yetersiz kalması ve bankanın elinde kalan fon fazlasını plase edememe durumunda, elindeki atıl fonları değerlendirmek,
- Riski yüksek kredi vermek yerine riski az, kalitesi yüksek finansal varlıklara yatırım yapmak,
- Genellikle vade uzaması sonucunda ortaya çıkan belirsizlik nedeniyle artan risk primi ve likiditeden yoksun kalma karşılığı olarak faiz oranının daha yüksek olması nedeniyle yüksek getiri elde etmek,
- Uzun vadeli devlet iç borçlanma senetlerine yatırım yapılması halinde varsa vergi avantajından yararlanmak.

Bankaların finansal varlık yatırımlarının büyük bir çoğunluğunu devlet borçlanma senetleri oluşturmaktadır. Bu senetlerde genellikle devlet tahvili ve hazine bonolarını kapsamaktadır. Bunun temel nedeni, para otoritelerinin ekonomik ve siyasal açıdan kriz dönemlerinde ya da acil durumlarda bankalara devlet iç borçlanma senedi alma zorunluluğu getirmeleri veya bankaları devlet iç borçlanma senetleri almalarının özendirilmesidir.

⁶⁴ Metin Kamil Ercan ve diğerleri, Firma Değerlemesi “Banka Uygulaması”, Literatür Yayınları, İstanbul 2006, S. 100- 101

⁶⁵ Akgüç, A.g. e., 2007, S. 589

2.2.3. Kredi Olarak Verilen Fonlar

Bankaların fon kullanımlarının başında krediler gelmektedir. Temel faaliyeti finansal aracılık olan bankaların en önemli fonksiyonu, mevduat ya da diğer kaynaklar aracılığıyla toplamış oldukları fonları kredi olarak kullandırmalarıdır. Genel olarak kredi, belirli bir süre sonra ödemek vaadiyle, mali hizmet ya da para cinsinden satın alma gücünün sağlanması ya da var olan satın alma gücünün belirli bir zaman sonra geri alınmak üzere başka bir kimseye devredilmesidir.⁶⁶

Kredinin bankacılık açısından tanımı ise, bir bankanın yapacağı istihbarat sonucunda gerçek ya da tüzel kişilere, yasaları, iç kurallarını ve kendi kaynaklarını da göz önünde tutarak teminat karşılığında ya da teminatsız olarak para, teminat ya da kefalet vermek şeklinde tanıdığı olanak yada sınırdır.⁶⁷

4389 sayılı Bankalar Kanununun 11'inci maddesinde; "Bir Bankanın vereceği nakdi krediler ile teminat mektupları, kefaletler, aval, ciro ve kabuller gibi gayrinakdi krediler, satın alacağı tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları, tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir şekil ve surette vereceği ödünçler, varlıkların vadeli satışından doğan alacaklar, vadesi geçmiş nakdi krediler ile gayrinakdi kredilerin nakde tahvil olan bedelleri, ortaklık payları izlendikleri hesaba bakılmaksızın kredi sayılır" denilmektedir.

2.2.3.1. Kredinin Fon Kullanımları İçerisindeki Önemi ve Fonksiyonları

Günümüzde iktisadi ve ticari faaliyetlerin hızla artması ve çeşitlenmesi, tüccarların, sanayicilerin, imalatçıların ve üreticilerin yatırım ve işletme masraflarının sürekli olarak artmasına neden olmaktadır. İşletmelerin artan bu maliyetlerinin hepsini özkaynaklarla karşılamaları mümkün olmamaktadır.

⁶⁶ İlker Parasız, Para Banka ve Finansal Piyasalar, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2000, S. 203

⁶⁷ Parasız, A.g.e., 2000, S. 203

Bu nedenle işletmeler faaliyetlerine devam edebilmeleri için yabancı kaynağa ihtiyaç duymaktadırlar. Bu ihtiyaç kredi sisteminin doğmasında önemli bir rol oynamaktadır.⁶⁸

Kredinin ülke ekonomisindeki fonksiyonları ve önemi aşağıda belirtilmiştir;⁶⁹

- Kredi aynı zamanda bir tedavül aracıdır. Kredi ekonomisi para ekonomisinin gelişmiş bir aşamasını oluşturmaktadır. Kredi ile nakit para taşınması azalmakta, ticari faaliyetler hız kazanmaktadır.

- Ekonomideki atıl ve dağınık fonlar, kredi sistemi sayesinde ekonomik faaliyetlerin gelişmesine yönlendirilmektedir. Sahiplerinin kullanmadıkları fonlar, kredi şeklinde paraya ihtiyaç duyanlara aktarılabilir. Bu şekilde fon sahipleri açısından gelir yaratılırken, ekonomide arz ve talep genişlemesi yaratılmaktadır.

- Kredi sermaye birikimini artırmaktadır. Girişimciler ve yatırımcılar ihtiyaç duydukları sermayeyi, kredi yoluyla tasarruf sahiplerinden sağlamaktadırlar. Vade sonunda da krediyi geri ödeyerek sermaye birikimi sağlamaktadırlar.

- Kredi tasarrufların atıl kalmasını önleyerek, üretilen malların bireyler tarafından kullanılmasını sağlamak için iyi bir araçtır.

- Günümüz ekonomilerinde uzmanlaşma ve iş bölümü yaygın olarak görülen bir özelliktir. Kredi ise, günümüzdeki ekonominin bu durumu üzerinde bir alacak ağı oluşturur. Kredi kullananlar, aldıkları kredileri üretimini yaptıkları malın üretiminde veya diğer ihtiyaçlarında kullanırlar. Kredi verenler ise, kredi kullananlara karşı bir alacak hakkı elde eder.

- Devletin müdahale etmediği ve tam rekabetin hakim olduğu piyasalarda faiz haddi-tasarruf yatırım eşitliği sağlanır.

- Alınan kredi ile gelecekteki sahip olacağımız gelirleri, harcama olanağı verir. Böylece ekonomideki satın alma gücünü artırabilir.

⁶⁸ Parasız, A.g.e., 2000, S. 203-204

⁶⁹ Güler Aras, Ticari Bankalarda Kredi Portföyünün Yönetimi, SPK Yayınları, Yayın No:30, Ankara, 1996, S. 5-6; Takan, A.g.e., 2001, s. 243-244

- Kredi, girişimcilerinin uğraşlarına hız vererek tasarruflarını biriktirmekten veya belli bir seviyeye gelmesini beklemeden işlemlerini gerçekleştirme imkanı verir.

Kredilendirme sisteminin işleyişi reel ekonomi açısından son derece önemlidir. Bankaların kredilendirme sistemindeki aksaklık özellikle banka aracılığında kredi kullanımının yüksek olduğu ülkelerde reel sektörü etkilemektedir. Bu nedenle dış kaynak bulmada bankaların sıkıntı çektiği ve özkaynakla da bunu telafi edemediği dönemlerde kamu fonları iyi hazırlanmış bir programla bankacılık sisteminde devreye konulmalıdır.⁷⁰

2.2.3.2. Kredinin Unsurları

Krediyi oluşturan unsurlar şunlardır;

- **Vade Unsuru:** Bankalarca sağlanan krediler belli bir süre sonra iade edilmesi gerektiğinden, kredide zaman unsuru çok önemlidir.⁷¹ Tanınan vadenin uzunluğuna bağlı olarak risk değişmekte ve vade uzadıkça belirsizliğin artması nedeniyle risk de artmaktadır.⁷²

- **Güven Unsuru:** Belirli bir vade sonunda krediye konu olan borcun vadesinde ödeneceğinden emin olunması kredide güven unsurunu meydana getirmektedir.⁷³ Para, mal gibi değerler belirli bir süre sonunda geri alınmak şartıyla verilirken, arada güven unsurunun bulunması gerekir. Bu husus kredinin en önemli unsurudur.⁷⁴

- **Risk Unsuru:** Kredinin yapısında, borcun, işin ya da hizmetin çeşitli nedenlerle yerine getirilmemesi tehlikesi vardır. Bu durum risk unsurunu oluşturmaktadır.⁷⁵ Bankalar kredi kullanırken, riski azaltmak için kredi alan müşterilerinden teminat almaktadır.

⁷⁰ Valencia, A.g.e., 2008, s.17

⁷¹ Takan, A.g.e., 2001, s. 243

⁷² Aras, A.g.e, 1996, S.4

⁷³ Parasız, A.g.e., 2000, S. 204

⁷⁴ Takan, A.g.e., 2001, s. 243

⁷⁵ Parasız, A.g.e., 2000, S. 204

- **Gelir Unsuru:** Krediler, bankaların en önemli gelir sağlayan varlık kalemleridir. Genellikle kredilerin gelirleri faiz ya da komisyon gelirlerinden oluşmaktadır.

2.2.3.3. Kredi Türleri

Literatürde kredilerin çeşitli açılardan bölümlendirilmesi mevcut olmakla beraber çalışmada kredilerin, nitelikleri açısından, vadeleri açısından, teminatları açısından, iş konusu açısından olmak üzere dört başlıkta incelenmesi uygun bulunmuştur.

2.2.3.3.1. Nitelik Açısından Krediler

Nitelik açısından kredileri nakdi ve gayri nakdi krediler olarak gruplandırmak mümkündür.

- **Nakdi Krediler:** Faiz ya da komisyon karşılığında verilen ödünçlere nakdi kredi denir. Borçlu cari hesap türleri, iskonto, iştirah, avans vb. bu tür kredilerdir⁷⁶. İskonto ve iştirah, bono ya da poliçenin vadesinden önce bankaca alacaklısından satın alınması işlemidir. Avans bir defaya özgü olmak üzere, belirli bir vade ile çoğunlukla da maddi bir güvence karşılığında açılan kredilerdir. Borçlu cari hesaplar ise, belli bir vadeye bağlı olmaksızın TTK'nun 87'nci maddesi hükümlerine göre, belli bir limit içerisinde müşteriye para çekme ve yatırma yetkisi veren güvenceli ya da güvencesiz kredilerdir.⁷⁷

- **Gayrinakdi Krediler:** Bankaların yurt içinde ya da yurt dışında bulunan gerçek ve tüzel kişiler lehine, bir malın teslimi, bir işin yapılması ya da bir borcun ödenmesi vb. konularda işi yüklemenin yükümlülüğünü

⁷⁶ Parasız, A.g.e., 2000, S. 207

⁷⁷ Takan, A.g.e., 2001, S.246

önceden kararlaştıran koşullara uygun olarak yerine getirilmesini sağlamak için verdikleri garanti belgeleridir.⁷⁸

Bu tür kredilerde başlangıçta ödünç para verilmesi söz konusu olmayıp, garanti verilmesi, yani borcun ödenmemesi ya da yükümlülüğün yerine getirilmemesi durumunda tazmin edilmesi taahhüdü vardır⁷⁹. Gayrinakdi krediler; teminat mektubu kredisi, sair kefalet kredisi, ithal garantisi, tahvil garantisi, kabul kredisi, aval kredisi, akreditif gibi türlere ayrılmaktadır.

Akreditif, malların yüklendiğini veya hizmetin yerine getirildiğini gösteren şart koşulmuş vesaikin belirlenen süre içerisinde ibraz edilmesi kaydıyla, belirli bir meblağın, malların veya hizmetlerin satıcısına ödeneceğine dair bir banka yükümlülüğüdür. Satıcı, akreditifte öngörülen ve alıcı tarafından belirlenen belgeleri bankaya ibraz karşılığında alacağını tahsil etmekte, alıcı ise istediği belgelerin kendisine verilmesi karşılığında, akreditif bedelini ödemektedir⁸⁰.

2.2.3.3.2. Vadeleri Açısından Krediler

Vadeleri açısından krediler genellikle kredilerin sınıflandırılmasında en çok kullanılan ayırım türü olup kısa vadeli krediler ve orta ve uzun vadeli krediler olmak üzere iki başlıkta toplanabilir.

- **Kısa Vadeli Krediler:** Vadeleri bir yıl ya da daha kısa süreler için kullanılan ve kendi kendini geri ödeyen kredileri kapsamaktadır. Kısa vadeli krediler genellikle kredi talep edenlerin kısa vadeli fon gereksinimlerinin karşılanmasında, özellikle işletme sermayesi ihtiyacının finansmanında kullanılmaktadır. Maliyetinin düşük olması ve riskin uzun vadeli kredilere göre daha az olması nedeniyle uygulamada daha fazla yer

⁷⁸ Parasız, A.g.e., 2000, S. 207

⁷⁹ Takan, A.g.e., 2001, S.246

⁸⁰ Seza Reisoğlu, Hukuki Açından akreditif ve Uygulama Soruları, TBB Bankacılar Dergisi, Sayı: 52, 2005, s: 1.

aldığı görülmektedir⁸¹. Açık krediler, cari hesap kredileri, iskonto kredileri, senet karşılığı krediler gibi krediler kısa vadeli kredilere örnek verilebilir.

- **Orta ve Uzun Vadeli Krediler:** Orta ve uzun vadeli krediler vadeleri 1 yıldan uzun olan kredilerdir. Bu krediler işletmelerin orta ve uzun vadeli finansal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olduğundan, genellikle işletmelerin projelere dayalı kuruluşu, yeniden yapılanma, modernizasyon ve yeni yatırımlardan doğan işletme sermayesi ihtiyacını karşılamak için yatırım, donanım ve işletme kredileri olarak kullanılmaktadır.⁸²

Orta ve uzun vadeli krediler, kısa vadeli kredilere göre daha fazla risk taşımaktadır. Bu nedenle başka bir teminat aranmadan, borçlunun imzasına güvenilerek orta ve uzun vadeli kredi verilemez. Genellikle bu tür krediler için ipotek veya mali bir kurumun ya da kurumların garantisi aranmaktadır.⁸³

2.2.3.3.3. Teminatları Açısından Krediler

Teminatları açısından krediler teminatlı krediler ve teminatsız krediler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

- **Teminatsız Krediler:** Tek imza karşılığında açılan kredilerdir. Yani kredi alanın atacağı bir imza kredinin sağlanmasına yeterli olmakta, banka başkaca bir güvenceye gerek duymamaktadır. Kredinin tek güvencesi kredi müşterisinin kişiliğidir.⁸⁴

- **Teminatlı Krediler:** Teminatlı krediler açılmasında güvence unsurunu içeren kredilerdir. Teminatlı krediler şahsi teminatlı ve maddi teminatlı olmak üzere iki grupta toplanabilir. Şahsi teminatlı krediler, kredi müşterisinin yanı sıra güvenilir ve yine bankanın müşterilerinden olan firmaların imzalarına dayanılarak açılan kredilerdir. (Örneğin kefalet karşılığı nakit kredi, çift imzalı teminat mektubu gibi krediler). Maddi teminatlı krediler

⁸¹ Aras, A.g.e., 1996, S. 8-9

⁸² Aras, A.g.e., 1996, S. 44-45

⁸³ Tezer Öçal ve diğerleri, Para Banka: Teori ve Politika, Gazi Kitabevi, Ankara, 1997, S.201, 202

⁸⁴ Takan, A.g.e., 2001, S.247

ise, ipotek tesisi ya da menkul kıymetlerin rehn edilmesi karşılığında kullanılan kredilerdir.⁸⁵

2.2.3.3.4. İş Konusu Açısından Krediler

Krediler iş konusu açısından; ticari, sanayi, ihracat, tarım, konut, ve tüketici kredisi olmak üzere altıya ayrılır. Bu krediler aşağıda kısaca açıklanmaktadır:⁸⁶

- **Ticari krediler:** Ticaretle uğraşan kişilere, bu işleri dolayısıyla doğacak finansman gereksinimleri için açılan kredilerdir.

- **Sanayi kredileri:** Sanayi sektöründe faaliyet gösteren firmalara verilen kredilerdir.

- **İhracat kredileri:** Dış satımı finanse etmek için kullanılan kredilerdir.

- **Tarım kredileri:** Tarım sektörünün finansmanı amacıyla kullanılan kredilerdir. Bağcılara, pamukçulara ve tütüncülere yapılan tarımsal iskontolar ile açılan borçlu cari hesaplar biçiminde görülmektedir.

- **Konut kredileri:** Toplu Konut İdaresi Başkanlığı ile yapılan anlaşma hükümlerine göre kendi kaynaklarından hazır konut alan kişilere açtıkları bireysel kredilerle, ipoteğe dayalı bireysel konut kredileri ve konut sektörünü kredilendirmeye yetkili kamu iktisadi teşebbüsü statüsündeki bankaların kendi mevzuatları çerçevesinde açtıkları kredilerdir.

- **Tüketici kredileri (bireysel):** Gerçek kişilere ticari amaçla kullanılmamak kaydıyla, mal ve hizmet alımları dolayısıyla açılan kredilerdir.

Kredi talep edenin kredibilitesinin değerlendirilmesi açısından tüketici kredilerini değerlendirmek ticari kredi taleplerini değerlendirmeye göre daha kolaydır. Bir bireyin nakit akışı daha basit ve önceden tahmin edilebilir.

⁸⁵ Parasız, A.g.e., 2000, S.207

⁸⁶ Takan, A.g.e., 2001, S.248

Buna ek olarak ortalama kredi miktarları da daha düşük ve teminatlarının analizi daha az detaylıdır.⁸⁷

2.2.3.4. Türk Bankacılık Sektöründe Kredi Sınırlamaları

Türk Bankacılık Sektöründe bankaların kullandırabilecekleri kredilere ilişkin sınırlamalar 5411 Sayılı Bankalar Kanunu'nun çeşitli maddelerinde belirtilmiştir. 5411 Sayılı Bankalar Kanunu'nun 54. Maddesinde "Bankalarca bir gerçek ya da tüzel kişiye veya bir risk grubuna kullandırılacak kredilerin toplamı özkaynakların yüzde yirmibeşini aşamaz." hükmü yer almaktadır. Ayrıca aynı maddede BDDK'nın gerekli gördüğü durumlarda, "bu oranı yüzde yirmibeşe kadar yükseltmeye veya kanuni haddine kadar indirmeye yetkilidir." hükmü de yer almaktadır.

Aynı maddeye göre "Bankalarca hakim ortak veya nitelikli pay sahibi olup olmadıklarına bakılmaksızın bankaların sermayesinin yüzde bir ve daha fazla payına sahip olup pay defterine kayıtlı olan tüm ortaklarına ve bunlarla risk grubu oluşturan kişilere kullandırılacak kredilerin toplamı özkaynaklarının yüzde ellisini aşamaz." hükmü de bulunmaktadır.

Yine aynı maddeye göre "Birlikte kontrol edilen ortaklıklara kullandırılan krediler, bu ortaklıkları birlikte kontrol eden hissedarların her birinin ortaklık sermayesinde sahip olduğu payların, birlikte kontrol ettikleri toplam paya oranı ölçüsünde ortaklığı birlikte kontrol eden her bir hissedarın dahil olduğu risk grubuna kullandırılmış sayılır. Bir gerçek ya da tüzel kişiye veya bir risk grubuna özkaynakların yüzde onu veya daha fazlası oranında kullandırılan krediler büyük kredi sayılır ve bunların toplamı özkaynakların sekiz katını aşamaz." hükümleri de bulunmaktadır.

5411 Sayılı Bankalar Kanunu bazı kredi işlemlerini bu sınırlamadan istisna tutmuştur. Kanununun 55. maddesinde sınırlamaya tabi olmayan kredi işlemleri şunlardır;

⁸⁷ Jeff Madura, Financial Institutions and Markets, Cengage South Western, 2008, s.488

a) Karşılığı nakit, nakit benzeri kıymet ve hesaplar ile kıymetli maden olan işlemler.

b) Hazine Müsteşarlığı, Merkez Bankası, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı ve Toplu Konut İdaresi Başkanlığıyla yapılan işlemler ile bu kurumlarca çıkarılan ya da ödenmesi garanti edilen bono, tahvil ve benzeri menkul kıymetler karşılığı yapılan işlemler.

c) Merkez Bankası nezdindeki piyasalarda veya kanunla teşkilatlanmış diğer para piyasalarında yapılan işlemler.

d) Aynı kişiye ya da aynı risk grubuna yeni kredi tahsisi hâlinde daha önce yabancı para cinsinden veya yabancı para ölçüsü ile verilen kredilerin, müteakiben tahsis edilen kredinin kullanılmaya başlandığı tarihteki cari kurdan dikkate alınması kaydıyla çek ve kredi kartı kullandırmaları hariç, kredilerde kur değişikliklerinin doğurduğu artışlar ile vadesi geçmiş kredilere tahakkuk ettirilen faiz, kâr payı ve diğer unsurlar.

e) Her türlü sermaye artırımları dolayısıyla bedelsiz edinilen ortaklık payları ile ortaklık paylarının herhangi bir fon çıkışı gerektirmeyen değer artışları.

f) BDDK'ca belirlenecek esaslar dahilinde bankaların kendi aralarındaki işlemler.

g) BDDK'ca belirlenecek esas ve süreler çerçevesinde elden çıkarılması kaydıyla halka arza aracılık yüklenimleri kapsamında edinilen ortaklık payları.

h) Özkaynak hesabından indirilecek değer olarak dikkate alınan işlemler.

i) BDDK'ca belirlenecek diğer işlemler.

2.2.4. Sabit Varlıklarda Kullanılan Fonlar

Bankaların fon kullanımlarından biri olan sabit varlıklar, iştirakler, bağlı ortaklıklar, maddi ve maddi olmayan duran varlıkları kapsamaktadır. Bir işletmenin temel fonksiyonlarının yanı sıra diğer kuruluşların pay senetlerine

yapılan uzun vadeli yatırımları bu grupta değerlendirilebilmektedir. Bu yatırımlar aşağıdaki şekildedir⁸⁸:

- **Bağlı Menkul Kıymet:** İştirak ya da bağlı ortaklık olarak nitelendirilmesi için gerekli koşulları taşımayan, fakat uzun vadeli olarak elde tutulması amaçlanan, genelde yüzde on ya da daha az paya sahip olduğu yatırımlardır.

- **Bağlı Ortaklık:** Sermayesi veya yönetimi doğrudan ya da dolaylı olarak ana ortaklık banka tarafından kontrol edilen yurtiçinde ya da yurt dışında bulunan ortaklıklara yapılan yatırımlardır.

- **İştirak:** Bankanın sermayesine katıldığı, sermaye ve yönetim kontrolü bulunmamakla birlikte üzerinde önemli etkinliğe sahip olduğu yurtiçinde ve yurtdışında kurulu ortaklıklara yapılan yatırımlardır.

Bankaların sermaye iştiraklerinde genel amaç risk ve karlılığı bağdaştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda bankaların sermaye iştiraki yatırımlarında bulunma nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilir⁸⁹:

- Bankanın aktifleri çeşitlendirme yoluyla riski azaltmak,
- Alternatif kullanım alanlarına göre daha yüksek getiri sağlamak,
- Özellikle olağanüstü durumlarda piyasada likidite sıkışıklığının olduğu dönemlerde, ortaklık paylarını elden çıkararak likidite temin etmek,
- Yurt dışındaki bankalara sermaye iştiraki yoluyla sınır ötesi faaliyette bulunmak,
- Sermaye iştiraki yoluyla hem bankanın kredi müşterisi portföyünü genişletmek ve güçlendirmek, hem de bankaya sermaye kazancı sağlamak,
- Enflasyona karşı korunmak,
- Hisse senedi kredi takası yoluyla problemlili kredilere çözüm sağlamak,
- Prestij sağlamak ve bankanın itibarını sağlamak,
- Endüstriyel firmaların sermaye gereksinimlerini karşılamak,

⁸⁸ Akgüç, a.g.e., 2007, s. 591

⁸⁹ Akgüç, a.g.e., 2007, s. 592-593

• Yasaların koymuş oldukları sınırlamaları sermaye iştiraki olan ortaklıklar aracılığıyla aşmak.

Sistem olarak bankaların, iştirakçiliğe yönelmesini etkileyen etkenler farklılık göstermektedir. Özel bankaların sermaye iştirakine yönelmesindeki temel amacı karlılıklarını artırmakken, kamu bankalarının sermaye iştirakine yönelmelerindeki temel amaç, sosyal fayda sağlamak, hizmet kolaylığı sağlamak ve özel sektörün katılmadığı konulara girmektir.⁹⁰

Bankaların sermaye iştiraki yatırımlarına 5411 Sayılı Bankalar Kanununda sınırlama getirilmiştir. 5411 Sayılı Bankalar Kanunu'nun 56. Maddesinde "Bankaların; kredi kuruluşları ve finansal kuruluşlar dışındaki bir ortaklıktaki payı kendi özkaynaklarının yüzde onbeşini, bu ortaklıklardaki paylarının toplam tutarı ise kendi özkaynaklarının yüzde altmışını aşamaz" hükmü yer almaktadır.

Sermaye iştiraki yatırımlarının dışında bankaların maddi duran varlıkları da sabit varlıklar kapsamında değerlendirilmektedir. Bankalardaki maddi duran varlık yatırımları reel sektör firmalarına oranla daha az olmaktadır. Varlık toplamı içinde payı düşük de olsa bankanın hizmetlerini yerine getirebilmesi, etkin bir biçimde hizmet sunabilmesi için, işyerine, makine, donanım ve gereçlere ihtiyaç vardır. Bilgi işlem, iletişim teknolojisinde gelişme bankaları en fazla bilgisayar kullanan faaliyet dalı haline getirmiş, bankaların teknoloji yatırımlarını artırmıştır.⁹¹

Çalışmanın fon kaynak ve kullanım analizi kapsamında bankaların yapmış oldukları bağlı ortaklık yatırımları, iştirak yatırımları ve diğer sabit yatırımları sabit varlıklar olarak incelenmiş, bağlı menkul kıymetler ise finansal varlıklar bölümünde dikkate alınmıştır.

⁹⁰ Öçal, A.g.e.,1997, S. 203

⁹¹ Akgüç, A.g.e., 2007, S. 597-598

2.2.5. Diğer Aktiflerde Kullanılan Fonlar

Diğer aktifler bankaların, yukarıda sayılan varlıklar içerisinde girmeyen varlıklarını kapsamaktadır. Bu grup; peşin ödenmiş vergiler, TCMB özel hesapları, peşin ödenmiş giderler ve borçlu geçici hesaplardan oluşmaktadır.⁹²

Sayılanlara ek olarak faktoring alacakları, finansal kiralama alacakları, kanuni yedek akçeler karşılıkları, muhtelif alacaklar ve diğer yatırımlar da çalışmanın fon kaynak kullanım analizi bölümünde bu kapsamda değerlendirilmiştir.

⁹² Takan, A.g.e., 2001, S.183

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN 1984 – 2008 DÖNEMİ FON KAYNAK - KULLANIM ANALİZİ

3.1. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN 1984-1994 DÖNEMİ FON KAYNAKLARI VE KULLANIMLARININ ANALİZİ

1980 Yılından itibaren Türkiye’de yaşanan uyum sürecinin de gösterdiği gibi dünya ekonomisi ile bütünleşme anlamında pek çok alanda önemli adımlar atılmıştır.

Özellikle 1990’larda tüm dünyada yaygınlaşan sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesinin etkisiyle gelişmekte olan ekonomilerin dış şoklara karşı kırılganlığı artmıştır. Türkiye ekonomisi de dış krizlerden, örneğin 1990-1991 Körfez Krizinden ve 1998’deki Rusya krizinden olumsuz etkilenmiştir. Bu şoklar, 1990’lar boyunca kısa vadeli sermaye akımlarında ani ve yüksek oranda tersine dönüşler yaşanmasına neden olmuştur⁹³.

1980 Yılından itibaren ülke ekonomisinde dışa açılma sürecinin başlaması ile farklı bir sürece geçilmiş olmakla birlikte, Türk bankacılığının gelişimini engelleyen bazı sorunların da mevcut olduğu bilinen bir gerçektir. Söz konusu yapı, finansal reform süreci ile birlikte belli aşamalardan geçerek önemli bir gelişme göstermesine rağmen, özellikle 1980’li yıllardan sonra kronik hale gelen enflasyon ve ekonomik gelişmelerdeki istikrarsızlıklar Türk bankacılık sektörünün kırılgan bir yapıda sürdürülmesine yol açmıştır.

⁹³ TCMB, Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri, Ankara 2002, s: 58.

3.1.1. Türk Bankacılık Sektöründe 1984 – 1994 Döneminde Yaşanan Gelişmeler

Bu dönemde mali sistemde serbestleşme (liberalizasyon) ve devlet müdahalesinin azaltılması (deregulation) süreci ortaya çıkmıştır. Yapılan düzenlemelerle esnek döviz kuru ve pozitif reel faiz uygulamalarına geçilmiş, döviz işlemleri ve sektöre yeni banka girişi serbest bırakılmıştır. Mali piyasalarda yapılan bu reformlar, tasarrufların artması, sistemin derinleşmesi ve sektörde rekabetin yoğunlaşmasıyla finansal faaliyetlerin etkinleşmesi sonuçlarını hedef almıştır⁹⁴.

Bu amaçla 24 Ocak 1980 kararlarıyla gelen serbestleşme programı mevduat ve kredi faiz oranlarının belirlenmesini serbest bırakmış, kısa zamanda faizler yükselerek, faiz oranları arasında değişkenlik artmıştır⁹⁵.

3.1.1.1. 24 Ocak 1980 Kararlarının Bankacılık Sektörüne Etkisi

24 Ocak 1980'de açıklanan istikrar programı, Türkiye'nin ithal ikameci büyüme modelinden dışa açık bir büyüme modeline geçmesini amaçlamaktadır. İstikrar programının mali kesimi ilgilendiren bölümünde ise devletin fonksiyonlarının azaltılarak, bütçe açığının daraltılmasının ve sistemin fonlarının yönünü mali sektöre çevirme isteğinin bulunduğu söylenebilir⁹⁶.

Bir ekonomide finansal sektörün rolü; kaynakları, fon fazlası bulunan sektörlerden fon ihtiyacı bulunan sektörlerle en az maliyetle aktarmaktır. Bu doğrultuda finansal sektörde liberalleşme çabalarının başladığı ekonomik ortam incelendiğinde enflasyonun yüksek ve dalgalı, kamu açıklarının yüksek ve bankaların denetiminin yetersiz olduğu göze çarpmaktadır.

⁹⁴ Şenol Babuşcu ve diğerleri, Yüksek Enflasyondan Düşük Enflasyona Doğru Türk Bankacılık Sektörü, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayını, İstanbul, 2000, s:15.

⁹⁵ TBB, A.g.e., 1998, s:11.

⁹⁶ Şükrü Binay, Kürşat Kunter, Mali Liberalleşmede Merkez Bankası'nın Rolü 1980-1997, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü, Tartışma Tebliği No: 9803, 1998, S, 6.

Programın uygulamaya konduğu 1980 yılında mali sistemin büyüklüğünün GSMH'ya oranı % 15,6 ve reel faiz oranları negatif olarak % 25 ile % 50 arasında değişmektedir⁹⁷.

Bankacılık Sektörü ile ilgili 24 Ocak Kararları daha detaylı olarak aşağıdaki başlıklarda incelenmiştir:

- Kur Rejimine İlişkin Değişiklikler,
- Faiz Oranları Üzerindeki Devlet Denetiminin Kaldırılması,
- Sermaye Piyasası Kanunu ve Sermaye Piyasası Kurulu'nun Kurulması,
- Devlet İç Borçlanma Senetleri İhalelerine Başlanması,
- Merkez Bankası Bünyesinde Piyasaların Kurulması,
- Sermaye Hareketlerinin Liberalleştirilmesi,
- Bankacılık Sektörüne İlişkin Reformlar ve Düzenlemeler,

3.1.1.1.1. Kur Rejimine İlişkin Değişiklikler

Finansal serbestleşme sürecinde piyasa odaklı politikalara ağırlık verilmesi çabalarının ilk adımı döviz kuru rejiminde yapılan değişikliklerle atılmıştır. 1980 Öncesinde uygulanan sabit döviz kuru rejiminde Türk lirasının değeri hükümet tarafından değişen ekonomik koşullara göre belirlenmiş ve ayarlanmıştır. Bu nedenle ayarlamalarda meydana gelen gecikmeler, Türk lirasının bazı dönemlerde belirgin şekilde ve aşırı ölçüde değerlenmesine yol açmıştır. Ocak 1980'de uygulamaya konan istikrar programıyla bu olumsuzluk giderilerek daha gerçekçi ve esnek bir döviz kuru politikası yürütülmeye başlanmıştır. Böylece Türk lirasının diğer para birimleri karşısındaki değeri önemli oranda düşürülmüş tek bir geçerli kur oluşmuştur. Mayıs 1981 itibarıyla Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası günlük kur ayarlamalarına başlamıştır.

⁹⁷ Binay, Kunter, A.g.e., 1998, s: 6.

1982 Yılı sonunda ticari bankaların döviz pozisyonu bulundurmalarına izin verilmiştir. Bu önlemin amacı, yurt dışından ve diğer piyasalardan bankacılık sistemine döviz transferlerini artırmak ve sermaye kaçışını engellemektir. Döviz kuru rejimi 7 Temmuz 1984 tarihli ve 30 sayılı Kararnameyle büyük ölçüde liberalleştirilmiştir.

3.1.1.1.2. Faiz Oranları Üzerindeki Devlet Denetiminin Kaldırılması

70'li yıllar boyunca hükümet mevduat ve kredi faiz oranlarını doğrudan kontrol etmiştir. Ancak, 1970'lerin sonuna doğru hızla artan enflasyon nedeniyle reel faiz oranları negatife dönmüştür. Bu nedenle finansal fonlar bankacılık sisteminden çekilmeye başlayınca Ocak 1980'de mevduat ve kredi faiz oranlarına konan tavan değerler kaldırılmıştır⁹⁸.

Faiz oranları üzerindeki devlet denetiminin kaldırılmasındaki amaç, tasarrufları finansal sisteme çekerek ve finansal kuruluşlar arasındaki rekabeti artırarak finansal sektörün derinleşmesini sağlamaktır. Ne var ki belli başlı büyük bankalar aralarında bir "centilmenlik anlaşması" imzalayarak faiz oranlarındaki artışı engellemek için ortak bir faiz oranı belirleme kararı almışlardır.

1982'de yaşanan banker krizi, hükümeti faiz oranlarında geleceğe yönelik trendleri göz önüne alarak yeni düzenlemeler yapmaya itmiştir. Böylece, hükümet en büyük dokuz bankaya faiz oranı belirleme izni ve daha küçük bankalara da bu faiz oranına ek bir prim ödeme izni vermiştir. Aralık 1983'te Merkez Bankası'na mevduat faiz oranlarını belirleme ve bu oranları düzenli olarak gözden geçirme yetkisi tekrar verilmiştir. Daha sonra Merkez Bankası tarafından Haziran 1987'de yayımlanan bir tebliğle bankalara belli bir üst sınıra kadar faiz oranlarını kendileri belirlemeleri için izin verilmiştir. Nihayet 12 Ekim 1988'de tüm mevduat faiz oranları serbest bırakılmıştır.

⁹⁸ TBB, a.g.e., 1998, s:11.

3.1.1.1.3. Sermaye Piyasası Kanunu ve Sermaye Piyasası Kurulu'nun Düzenlenmesi

30 Temmuz 1981'de yürürlüğe konan Sermaye Piyasası Kanunu, Türkiye'de sermaye piyasalarının düzenlenmesini, desteklenmesini ve denetlenmesini ve güvenli, şeffaf ve dengeli bir şekilde işleyen sermaye piyasaları yoluyla yatırımcıların hak ve çıkarlarının korunmasını amaçlamış ve menkul kıymetler piyasalarının gelişimini destekleyen en önemli adımlardan biri olmuştur.

Bunu takiben, sermaye piyasalarının koşulları ve işleyiş mekanizması üzerinde düzenleme ve denetleme yetkisine sahip olacak şekilde ve Sermaye Piyasası Kanunu hükümlerine tabi olarak 1982'de Sermaye Piyasası Kurulu kurulmuştur. Bu tarihten itibaren bankalar ve diğer finans kurumları sermaye piyasasında yürüttükleri aracılık faaliyetlerinde Sermaye Piyasası Kanunu hükümleri ve Sermaye Piyasası Kurulu denetimine tabi hale gelmişlerdir.

3.1.1.1.4. Devlet İç Borçlanma Senetleri İhalelerine Başlanması

1980 Yılından önce önce finansal açıklar sık sık T.C. Merkez Bankası tarafından doğrudan para basılması suretiyle karşılanmıştır. Merkez Bankası tarafından Hazine'ye verilen kısa vadeli avansın miktarı o yılın bütçe ödeneği toplamının % 15'i ile sınırlandırılmış olup, bu uygulama Nisan 1994 finansal krizine kadar geçerliliğini korumuştur.

1985 Yılına kadar hükümetler finansal açıklarını kapatmak için devlet iç borçlanma senetleri ihraç etmek yerine yoğun biçimde Merkez Bankası'ndan kısa vadeli avans imkanını kullanmayı tercih etmişlerdir. İlk kez Mayıs 1985'te hükümet bütçe açıklarını kapatmak için devlet tahvili ve bonosu çıkarmaya başlamıştır. Böylece, kamu açıklarının Merkez Bankası bilançosu üzerindeki olumsuz etkileri hazine ihalelerine başlanmasıyla bir ölçüde azalmıştır.

Hükümetin bono ihaleleriyle birlikte, Merkez Bankası'nın açık piyasa işlemleri yürütmesi ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda (İMKB) ikinci el bono ve tahvil piyasasının oluşturulması için gerekli zemin de hazırlanmıştır. Böylece, hükümetin DİBS ihaleleri, bu kıymetlerin faiz oranları piyasa koşullarında belirlendiği ve sıfır kredi riskine sahip oldukları için, finansal kurumlar ve finansal olmayan kurumlar için cazip bir yatırım alanı haline gelmiştir. Bu ihalelerden elde edilen gelirler rekabetçi teklif verme usulüyle belirlendiği ve ihalelerin hacmi de büyük olduğu için belirlenen faiz oranları ekonominin göstergesi faiz oranlarından biri kabul edilmeye başlanmıştır.

1994 Yılında yaşanan finansal krizden sonra Hazine'nin Merkez Bankası'ndan kullandığı kısa vadeli avans miktarı bir önceki finansal yılın genel bütçe ödenekleri toplamıyla cari yılın genel bütçe ödenekleri arasındaki farkın % 12'siyle sınırlandırılmıştır. Bu oran 1996'da % 10'a; 1997'de % 6'ya ve takip eden yıllarda da % 3'e düşürülmüştür. 2001 yılında çıkarılan yeni Merkez Bankası Kanunu'yla kısa vadeli borç verme uygulaması tamamen kaldırılmıştır.

3.1.1.1.5. Merkez Bankası Bünyesinde Piyasaların Kurulması

1986 Yılı'nın başında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası ikinci el DİBS piyasası olarak faaliyete başlamıştır. Aynı yıl, para politikası uygulaması da değişikliğe uğramıştır. Yeni para politikası rejimi çerçevesinde Merkez Bankası'nın temel amacı bankacılık sisteminin toplam rezervlerini denetlemek suretiyle para arzını kontrol etmek olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda, öncelikli sektörlerle otomatik olarak kredi sağlayan reeskont uygulaması orta vadeli kredilerle sınırlandırılmıştır.

Bireysel bankaların reeskont imkanıyla otomatik olarak rezerv sağlamlarına getirilen bu kısıtlama, bankacılık sistemindeki likiditenin dolaşımını sağlayacak piyasa odaklı bir dağıtım sistemini gerektirmektedir.

3.1.1.1.5.1. Bankalararası Para Piyasası

Merkez Bankası'ndaki Bankalararası Para Piyasası 2 Nisan 1986 tarihinde faaliyete başlamıştır. Bankaların, Bankalararası Para Piyasası'nda işlem yapabilmeleri için Merkez Bankası'nda teminat bulundurmaları gerekiyordu. Bankalararası Para Piyasası, bankacılık sisteminin etkin çalışmasını sağlamış ve nakit yönetimi anlayışının gelişmesine yardımcı olmuştur.

T.C. Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü Para Piyasaları Müdürlüğü tarafından 2007 yılında yayınlanan Bankalararası Para Piyasası Uygulama Talimatı, piyasalar bünyesindeki işlemlerin genel amacını; "para politikası hedefleri doğrultusunda para arzının ve ekonominin likiditesinin etkin bir şekilde düzenlenmesi amacıyla, Merkez Bankasının bünyesindeki Bankalararası Para Piyasasında, açık piyasa işlemleri çerçevesinde gerçekleştirdiği Yeni Türk Lirası depo işlemleri ile Merkez Bankasının nihai kredi mercii fonksiyonu çerçevesinde sisteme gün içi ve gün sonu kredi verilmesi işlemlerine ilişkin uygulama esaslarını belirlemek" olarak tanımlamaktadır.

3.1.1.1.5.2. Açık Piyasa İşlemleri

Merkez Bankası, para politikasının uygulanmasında ana araç olarak belirlediği açık piyasa işlemlerine Şubat 1987'de başlamıştır. Açık piyasa işlemlerinin temel amacı, bankacılık sisteminin likidite düzeyini ayarlamak ve bu sayede para arzını kontrol etmektir.

3.1.1.1.5.3. Döviz ve Efektif Piyasaları

Ağustos 1988'de Merkez Bankası bünyesinde Döviz ve Efektif Piyasaları kurulmuş ve günlük kur belirleme seanslarına başlanmıştır. Döviz

ve Efektif Piyasaları, döviz rezervlerinin daha etkin bir şekilde kullanılmasına olanak sağlayan para politikası araçlarından biri olarak kabul edilmektedir. Merkez Bankası 2 Ocak 2002 tarihinde yaptığı açıklamayla Bankalararası Para Piyasası ve Döviz ve Efektif Piyasalarındaki aracılık faaliyetini 2 Aralık 2002 itibariyle bitireceğini bildirmiştir.

3.1.1.1.6. Sermaye Hareketlerinin Liberalleştirilmesi

Türkiye’de sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesi çalışmaları 1980’lerde yürütülen ekonomik ve finansal reformlarla bağlantılı olarak başlatılmış ve 1989 yılında tamamlanmıştır. 1980 Yılından önce sermaye hareketleri döviz işlemlerine ilişkin düzenlemelerle kontrol edilmiştir. Liberalleşme süreci, 1980’den sonra 28 ve 30 No’lu Kararnamelerle başlatılmış ve bu kararnameler Aralık 1983 ve Temmuz 1984’te uygulamaya konmuştur. Bu kararnameler ile sermaye hareketleri kısmen liberalleştirilmiş, sermaye hareketlerinin tamamen liberalleştirilmesi süreci 1989 yılında tamamlanmıştır. 32 No’lu Kararname 11 Ağustos 1989 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Bu kararname ve ilgili düzenlemelerle sermaye hareketleri tamamen liberalleştirilmiş ve konvertibiliteye yönelik en önemli adımlar da atılmıştır.

3.1.1.1.7. Bankacılık Sektörüne İlişkin Reformlar ve Düzenlemeler

Türk bankacılık sektörünün geleneksel olarak Türkiye’deki finansal sistemde çok önemli bir rolü olmuştur. 1980’lerde uygulamaya konan liberalleştirme politikasının bir yansıması olarak Türk bankacılık sektöründe bir dizi kurumsal ve yasal reform yapılmıştır. Bu reformların asıl amacı, bankalar arasında rekabeti teşvik ederek finansal sistemin sağlamlığını ve etkinliğini artırmaktır.

3.1.1.1.7.1. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun Kurulması

1983 Yılında Bankalar Kanunu'nda yapılan bir değişlikle Merkez Bankası bünyesinde Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) kurulmuştur.

TMSF'nin kurulmasının temel amacı, bankacılık sisteminde ardı ardına meydana gelen iflaslar sonucunda sarsılan kamu güvenini yeniden sağlamak ve mevduat sahiplerini bankacılık krizlerinin olumsuz etkilerinden korumaktır. Öncelikle, her bir tasarruf hesabı için sigortaya esas belli bir nominal üst sınır değer saptanmıştır. Mevduat bankalarının TMSF'ye belli bir oranda katkıda bulunmaları zorunlu kılınmıştır.

3.1.1.1.7.2. Bankalar Kanunu'ndaki Değişiklikler

1980 Yılından sonra 1985 ve 1999'da Bankalar Kanunu değiştirilerek yürürlüğe konmuştur. En son 2005 yılında isminde de değişiklik yapılarak mevcut Bankacılık Kanunu yürürlüğe girmiştir.

1985'deki Bankalar Kanunu'nda daha çok bankacılık sistemindeki yapısal sorunlara ilişkin hükümler yer almaktadır. Temel amacı, bankacılık sistemine akılcı bir düzenleme ve denetleme sistemi getirmek için gerekli yasal altyapıyı oluşturmaktır. Kanun, bankaların standart bir muhasebe sistemi kullanmalarını öngörmektedir. Bu kapsamda bankaların yasal işleyişlerini ve finansal yapılarını incelemek ve denetlemek üzere Bankalar Yeminli Murakıpları yetkilendirilmiştir.

Bunlara ek olarak, bankaların bağımsız denetleyiciler tarafından da uluslararası muhasebe standartlarına göre her sene denetlenmesi hükmü getirilmiştir. Hükümet, riskli bankaların yönetimlerini değiştirmeye yetkili kılınmış ve bireysel müşteriye açılan kredi miktarı katı kurallar çerçevesinde sınırlandırılmıştır.

1983 Yılında Bankalar Kanunu'nda yapılan bir değişlikle Bakanlar Kurulu takipteki alacaklar için tutulan karşılıkları belirlemeye yetkili kılınmıştır.

Daha sonra 11 Aralık 1985'te çıkarılan bir kararnameyle bankalara takipteki alacaklarına karşılık olarak belli bir oranda takipteki alacaklar özel karşılığı ve tüm kredi portföyleri için de krediler genel karşılığı tutmaları zorunluluğu getirilmiştir.

Ekim 1989'da aktiflerindeki risklere karşılık olarak yeterli miktarda sermaye bulundurduklarını garantilemek amacıyla bankalara Bank for International Settlements (BIS) kriterlerinde belirtilen sermaye yeterliliği oranlarını tutturmaları zorunluluğu getirilmiştir. Sermaye yeterliliği rasyosu uygulamasıyla Türk bankalarının yurt dışındaki bankalarla kıyaslanması da kolaylaşmıştır⁹⁹.

3.1.1.2. 1982 Bankerler Krizi

Finansal serbestleşme süreci içinde dikkati çeken ilk büyük kriz, 1982 yılında ortaya çıkan "Banker krizi"dir. Bu kriz o zamana dek sürdürülen serbestlik uygulamalarının, ekonominin bütününe olumsuz yönde etkilemesine yol açmıştır¹⁰⁰.

1970'li yılların sonlarında çıkarılan "Ödünç Para İşleri Kanunu"na bankaların kredi faiz oranları üzerine getirilen kısıtlamalar bankaları "banker" adı verilen ve piyasa faizi üzerinden çalışan kurumlarla işbirliğine girmeye itmiştir. Bu durum 1982 yılına gelindiğinde Türk ekonomisinde önemli bir krize neden olmuştur. Türk bankacılık sistemi dönemsel olarak incelendiğinde 1980'lere kadar mali sistemi bir bütün olarak etkileyen ciddi bir krizin oluşmadığı, bunun yerine çeşitli ekonomik sebeplerle tek tek bankaların faaliyetlerini durdurduğu ve tasfiye edildiği görülmektedir¹⁰¹.

1980 Sonrası alınan istikrar tedbirleri çerçevesinde, sisteme girişin serbestleşmesi bankacılık sektöründe rekabeti artırmış, bankalar tarafından

⁹⁹ TCMB, A.g.e., 2002s:17.

¹⁰⁰ Emre Alkin, "Finansal Yeniden Yapılandırma-2", H.O. Tercüman 28 Ocak 2003 Salı.

¹⁰¹ www.buik.net/subcommittee/ekonomik, erişim: 20.05.2008.

yoğun bir şekilde ihraç edilen mevduat sertifikaları, bankerlik kuruluşları tarafından “geri alım sözleşmesi” (repo) işlemleri ile değerlendirilmiştir. Bankerler, bankaların yaptığı gibi fon fazlası olanlarla, fon talep edenler arasında aracılık etmekten çok, bankalarla fon piyasaları arasında aracılık işlemleri gerçekleştirmişlerdir.

Bankerlik kuruluşları arasında ortaya çıkan faiz yarışı, bir süre sonra bankerleri borç alınan paraların faizinin ödenmesi için, sonradan daha yüksek faiz oranı ile borçlanmak zorunda bırakmıştır. Bu nedenle 1982 yılında “Bankerler Krizi” olarak adlandırılan olay gerçekleşmiştir. Bu dönemde serbest faiz politikasının ve banker iflaslarının, bireysel bankaların uygulamaları ile yönetim tarzlarının birleşmesinin bir sonucu olarak, çok sayıda bankanın mali bünyesinde sorunlar yaşanmıştır¹⁰².

1982 yılında Bankerler Krizi'nin temel sonucu, mevduatın bankalar arasında dağılımının değişmesi olmuştur. Kriz döneminde mevduat özel bankalardan, kamu bankalarına doğru yönelmiştir. Bu yöneliş, etkisini uzun süre bankacılık sektöründe hissettirmiştir¹⁰³.

3.1.1.3. 1982 Krizinin Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri

Rekabete hazır olmayan bankacılık sektörünün faizlerin serbest bırakılmasına tepkisi, büyük bankaların aralarında anlaşarak faizlerin belli bir düzeyin üzerine yükselmesini önlemek şeklinde olmuştur.¹⁰⁴

Mali sistemi derinleştirmek amacıyla sağlanan serbesti, banka ve bazı holdinglerin “aracı kurumlar” kurlmaları ve bu kurumlara mevduat sertifikalarını iskonto ile satmaları ile devam etmiştir. Aynı sertifikalar gene halka daha yüksek bir fiyatla satılmış ve buradan elde edilen tasarruflar

¹⁰²Oğuz Yıldırım, Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Finansal Krizler (1980-2002): Nedenleri, Sonuçları ve Ekonomik Etkileri, Anadolu Üniversitesi, <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/oguzbanka.doc>, erişim: 05.05.2008, s:4.

¹⁰³Yıldırım, A.g.m, s:4.

¹⁰⁴ 1. Centilmenlik Anlaşması, 1 yıllık mevduata % 30 faiz verilmesi konusunda bankalar anlaşmaya varmıştır.

genelde yüksek riskli yatırımlarda değerlendirilmeye çalışılmıştır. Halka, aracı kurumlar tarafından (bankerler) genelde mevduat sertifikalarının kendisi değil, makbuz verilmiştir.

Bazı bankaların başlattığı bu uygulama “Centilmenlik Anlaşması”nı bozmuş, bankalar mevduatlarını artırmak amacıyla faizleri önemli ölçüde yükseltmişlerdir. Sistem, sürekli mevduat sertifikası üreten ve bunu halka çok kere pazarlayan bir duruma dönüşmüştür. Sistemin bu şekilde dönüşmesi, mali liberalleşmeden amaçlanan “pozitif reel faiz” hedefinin gerçekleştirilmesine yardımcı olmuştur.

Bu gelişmeler hiç kuşkusuz mevduatın bankaya maliyetini önemli ölçüde yükseltmiştir. Mevduatın yükselen maliyeti kredi kullanan firmaların durumlarını güçleştirmiştir. Bankaların geri ödenmeyen kredileri sonucunda mevduat faizleri daha da artmıştır.

1983 yılının Ocak ayında Merkez Bankası faiz oranlarını yeniden düzenlemiş ve faizlere sınır getirmiştir. Bu arada 4 banka kamulaştırılmış (İstanbul Bankası, Hisarbank, Odibank ve Bağbank), 5. banka olan İşçi Kredi Bankası ise İş Bankası'na geçmiştir. Serbest faiz uygulamasının sürdüğü 18 aylık süre içinde 5 banka ve onlarca aracı kurum batmıştır.

1980-82 döneminde mali liberalleşme çabalarının başarılı olduğu söylenemez. İstikrarsız bir ekonomik ortamdan görece olarak istikrarlı bir döneme geçilmesine rağmen bankaların etkin bir şekilde denetlenmemesi bankaların batışına ve faizlerin tekrar Merkez Bankası tarafından kontrol edildiği bir dönemin başlamasına neden olmuştur.

3.1.1.4. Yaşanan Mali Kriz Sonrası Alınan Tedbirler

1982 yılında yaşanan kriz, mali sistemin yakından izlenebilmesi açısından denetim ve gözetimin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur. Bu amaçla sınırlı bir mevduat sigortası sistemi 1983 yılı içerisinde hayata geçirilmiştir. Sadece vadeli tasarruf mevduatının korunduğu bu yasada mevduatların 3 milyon TL'ye kadar olan bölümlerinin % 100, 3-6 milyon TL

arasında olan bölümlerinin ise % 60'ı sigorta kapsamına alınmıştır. 6 milyon TL'nin üzerine ise koruma sağlanmamıştır. Bu sigortanın kaynağı olarak ise tasarrufların bir bölümünün "Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu"na verilmesi düşünülmüştür.

1983'de Bankalar Yasası'na yapılan ilave ile Bakanlar Kurulu'na geri dönmeyen krediler konusunda yetki verilmiştir. Bu yasaya dayanarak 1985 yılında çıkarılan kararnamede, bankaların gecikmiş alacaklarına karşılık olması amacıyla ihtiyati karşılık ayırma zorunluluğu getirilmiştir¹⁰⁵.

1984 Yılında yurtiçinde ikamet edenlerin döviz taşımaları, ticari bankalarda döviz cinsinden hesap açtırmaları, nakit döviz çekmeleri ve yurtdışına transfer etmeleri olanağı sağlanmıştır. Döviz tevdiat hesaplarına uygulanacak faiz oranının Uluslararası piyasalarda oluşan faizlerin üzerine çıkmaması koşuluyla serbest olması kararlaştırılmıştır.

Sonuç olarak, 1982'deki kriz ve 5 bankanın faaliyetlerine son verilmesi ile serbestleşme süreci daha ilk yıllarında olumsuz gelişmelerle karşı karşıya kalmıştır. Bu noktada serbestleşmenin sadece devlet müdahalesinin azalması anlamına gelmediği, finansal sistemin etkin bir şekilde sürekliliği için devletin kurumsallaşmaya ve yapısal önlemlere yer vermesinin şart olduğu anlaşılmıştır.

1983-1987 Yılları arasındaki serbestleşmenin ikinci döneminde bu kurumsal yapının oluşturulması için adımlar atılmıştır. Finansal reformun güçlendirilmesine yönelik bu program bir tarafta Merkez Bankası, bir tarafta Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yürütülmüştür. 1985 Yılında devlet iç borçlanma senetleri ihale yöntemiyle satışa sunulurken, kamu finansman ihtiyacı için iç borçlanma süreci başlatılmıştır¹⁰⁶.

1982 Yılında kurulan Sermaye Piyasası Kurulu, Sermaye Piyasası Kanunu ile hisse senetleri piyasasının kurumsal temellerini hazırlamış, bu temeller üstüne 1986 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası faaliyete geçmiştir. Sermaye Piyasası Kurulu aynı zamanda bankacılık sistemini

¹⁰⁵Tuncay Artun, Türk Mali Sistemi 1980-84. Değişim ve Maliyeti, 1985 , s:36-71.

¹⁰⁶Babuşcu, A.g.e., 2000, s:15.

sermaye piyasaları faaliyetlerine adapte ederek Türkiye'deki bankacılığı uluslararası standartlara yaklaştırmıştır.

1985 Yılından itibaren kamu iç borçlanmaya önem vermeye başlamıştır. Hızla piyasaya sürülen Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS) bankalar için de ideal bir yatırım aracı olmuştur. Artan faizlerin kredi faizlerine yansımalarıyla bankalar kredi vermek yerine DİBS alımına yönelmiş ve kamu finanse edilirken özel kesim sistemden dışlanmıştır¹⁰⁷.

1985 Yılında 3182 sayılı Bankalar Kanunu yürürlüğe girerek 1982 krizine yol açan bankacılık sisteminin yapısal eksiklikleri giderilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla sermaye yeterlilik oranı yükümlülüğü ve kredi sınırları tanımı getirilmiştir. Uluslararası bankacılık standartları, denetim ve gözetim sistemleri bankalara tanıtılmış, bilançoların dış denetime tabi tutulması ve tek düzen muhasebe sistemi uygulaması başlatılmıştır. Ayrıca mali sistemde güven unsurunu güçlendirmek amacıyla Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kurulmuş, takipteki krediler için karşılık ayırma zorunluluğu getirilmiştir¹⁰⁸.

1983 Yılında çıkan yasa ile 1986 yılından başlamak üzere Türkiye'deki tüm bankaların tek düzen hesap planına dahil olmaları zorunluluğu getirilmiştir. Tek düzen hesaplar genel muhasebe prensiplerine uygun bir şekilde hazırlanmış ve değişen ihtiyaç ve şartlara göre değiştirilmiştir.

Bankaların daha etkin denetimi amacıyla bağımsız denetimden geçme uygulaması ise 1987 Yılında başlamıştır. Özellikle yerli bankaların, yurtdışı bankalar ile işlemlerinin artması, bankaların bağımsız denetimden geçmelerini gerekli kılmıştır.

3.1.1.5. Merkez Bankası'nın Temel İşlevlerini Kazanması

Merkez Bankası para politikası araçlarını geliştirmiş, 1986 yılında Bankalararası Para Piyasası'nı kurmuştur. 1987 yılında açık piyasa

¹⁰⁷ www.buik.net/subcommittee/ekonomik, erişim: 20.05.2008.

¹⁰⁸ Babuşcu, A.g.e., 2000, s:16.

işlemlerinin başlaması sayesinde Merkez Bankası, para politikasını idare etmenin yanı sıra, iç borçlanma senetlerinin alım-satımını yapma ve devlet tahvilleri için ikinci bir pazar oluşturma imkanına da kavuşmuştur. Merkez Bankası uyguladığı para politikalarıyla piyasa likiditesini daha etkin düzenleme fırsatını elde etmiştir¹⁰⁹. 1988 Yılı'nın Ağustos ayında Döviz-Efektif Piyasası, 1989 Nisan ayında ise Altın Piyasası kurulmuştur.

Bu piyasaların kurulma amacı atıl tasarrufların mali sisteme girişini hızlandırmak, alternatif yatırım alanları yaratmak, fiyatların serbestçe piyasada oluşmasını sağlamak, bunlardan daha önemlisi ise bankalar için fon idare yönteminin oluşturulmasına öncülük etmektedir. Bu gelişmeler bankalara alternatif piyasalarda arbitraj imkanı sağlamıştır.

1989 Yılında yürürlüğe giren kararlar ile Türk lirasına konvertibilite yolu açılmıştır. Sektörün uluslararası piyasalara açılması ve özellikle uluslararası piyasalardan kaynak edinmesinin serbestleşmesi gündeme gelmiştir. Para piyasaları ve döviz piyasaları kurulmuş ve yatırımcılar Türk lirasından çıkıp döviz yönelmeye başlamıştır. Hazırlıksız yakalanan bankacılık sektörü düzenlemeye uygun bir aktif-pasif yönetimi gösterememiş, bankalar yabancı para cinsinden kaynaklara yönelmişlerdir¹¹⁰.

1989 Yılı Ağustos ayında 32 sayılı karar ile döviz işlemleri ve sermaye hareketleri tamamen liberalleştirilmiştir. Bu yeni önlemler ile TL'nin konvertibl bir para olmasının yolu açılmıştır. 1990 Yılı'nın Şubat ayında da TL, Uluslararası Para Fonu ile yapılan anlaşmanın 8. Maddesi uyarınca konvertibl bir para olarak ilan edilmiştir.

Döviz işlemlerinin liberalleştirilmesi ve sermaye hareketlerinin serbest bırakılması, para politikalarının uygulanmasını karmaşık ve güç bir hale getirmiştir. Merkez Bankası bir yandan faizleri gözetirken, diğer yandan TL'nin istikrarını sağlamak amacıyla döviz piyasalarına müdahale etmek durumunda kalmıştır.

¹⁰⁹ Babuşcu, A.g.e., 2000, s:16.

¹¹⁰ www.buik.net/subcommittee/ekonomik, erişim: 20.05.2008.

Finansal serbestleşme döneminde bir diğer önemli gelişme ise döviz işlemleri ile ilgilidir. 1988 Yılında Merkez Bankası Döviz ve Efektif Piyasaları faaliyete geçmiş, 1989 Yılında döviz işlemleri ve sermaye hareketleri serbest bırakılmıştır. 1990 Yılında TL'nin konvertibilitesinin ilan edilmesiyle de reformun yabancı para işlemleriyle ilgili bölümü tamamlanmıştır¹¹¹.

1980'li yıllarda başlayan finansal serbestleşme, Türk bankacılık sisteminin gelişmesinde ve bugüne gelmesinde büyük rol oynamıştır. Bu sürecin bankacılık sistemine getirdikleri şu şekilde özetlenebilir;

- Finansal serbestleşme sürecinde faizlerin, döviz işlemlerinin, sektöre yerli yabancı yeni banka girişinin ve sermaye hareketlerinin serbest bırakılması finansal sistemin sınırlarını genişletmiştir.

- Banka bilançoları büyümüş, toplam aktiflerin GSMH içindeki payı artmıştır. Banka aktiflerinin GSMH'ye oranı 1980'de %28'den 1987 de %54'e ulaşmıştır. Ancak, 1987'den sonra bu süreç tersine dönmüş ve 1990 yılında %43 seviyesine inmiştir.¹¹²

- Sektöre banka girişine izin verilmesi, mevduat ve kredi faiz oranlarının serbest bırakılması rekabeti artırmıştır. Sisteme toptancı bankacılık yapan az şubeli küçük ve orta ölçekli bankalar girmiş, büyük ölçekteki özel bankaların pazar payı gerilemiştir. Diğer taraftan sektörde kamu sermayeli bankaların sayısı azalırken, özel sermayeli ve yabancı sermayeli bankaların sayısı artmıştır.

- Türk bankaları yurtdışında banka kurma ve şube açma yoluyla dışarıya açılmaya başlamıştır.

- Artan rekabetle bankalar klasik mevduat bankacılığından, yeni kaynak ve plasman alanlarına yönelmişlerdir. Dış ticaretin finansmanı, finansal kiralama, factoring gibi işlemler, tüketici kredileri gibi hizmetler sunulmaya başlanmıştır.

¹¹¹ Binay ve Kunter, A.g.e., 1998, s:12.

¹¹² Toplam aktifler için TBB'nin "Bankalarımız" adlı yayının çeşitli sayıları, GSMH için TÜİK verileri kullanılmıştır.

- Bilgisayar sistemleri ve diğer teknolojik yeniliklerden yararlanılmaya başlanılmış ve nitelikli personelin bulundurulması önem kazanmıştır.
- Serbestleşmenin sağladığı diğer bir gelişme ise, yabancı para ağırlıklı finansal varlıkların gündeme gelmesidir. Bankalarda yabancı para cinsinden mevduatın bulundurulmasının serbest bırakılması ile bankalar önemli bir tasarruf enstrümanını kullanmaya başlamıştır.
- Serbestleşmeyle birlikte yabancı bankaların da ülkeye girişine olanak tanınmış, yapılan yasal düzenleme ile birlikte, piyasaların cazip hale gelmesi sağlanmıştır.
- Bu süreçte yapılan düzenlemelerin bir diğer katkısı da, faizsiz bankacılık için gerekli olan ortamın yaratılması olmuştur. Böylece, faizsiz bankacılığın sisteme katılımı gerçekleşmiştir.

3.1.2. Türk Bankacılık Sektörünün 1984 - 1994 Döneminde Fon Kaynaklarının İncelenmesi

1980 Yılı sonrasında ekonomide yaşanan gelişmeler doğrultusunda, enflasyon oranlarında görülen artış aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

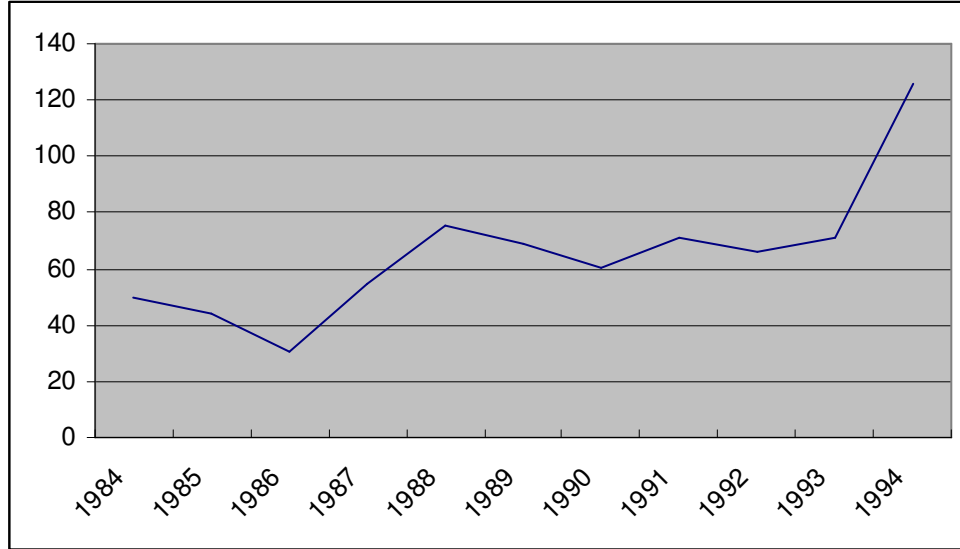
Tablo 1: 1984 – 1994 Dönemi TEFE % Değişim

Dönem	TEFE % değişim
1984	49,68
1985	44,19
1986	30,67
1987	55,05
1988	75,21
1989	68,77
1990	60,4
1991	71,14
1992	65,97
1993	71,08
1994	125,5

Kaynak: TBB, 50. Yılında Bankacılık Sistemi

Ekonomide yapısal bir dönüşümün yaşandığı bu süreçte özellikle 1987 yılından sonra TEFE'deki artış hız kazanmış olup, 1994 yılında yaşanan

ekonomik kriz nedeniyle en yüksek artış bu dönemde görülmüştür. TEFE'deki artış aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

Grafik 1: 1984 – 1994 Dönemi TEFE % değişim

Ekonomideki değişiklikler sadece enflasyon oranıyla sınırlı kalmayıp döviz kurunda da gözle görülür bir artış meydana gelmiştir. Serbestleşme ile birlikte yabancı paraya olan ilginin artması ve enflasyonun kurlara yansması sonucu döviz kurlarında da sürekli yükselen bir seyir kaçınılmaz bir hale gelmiştir.

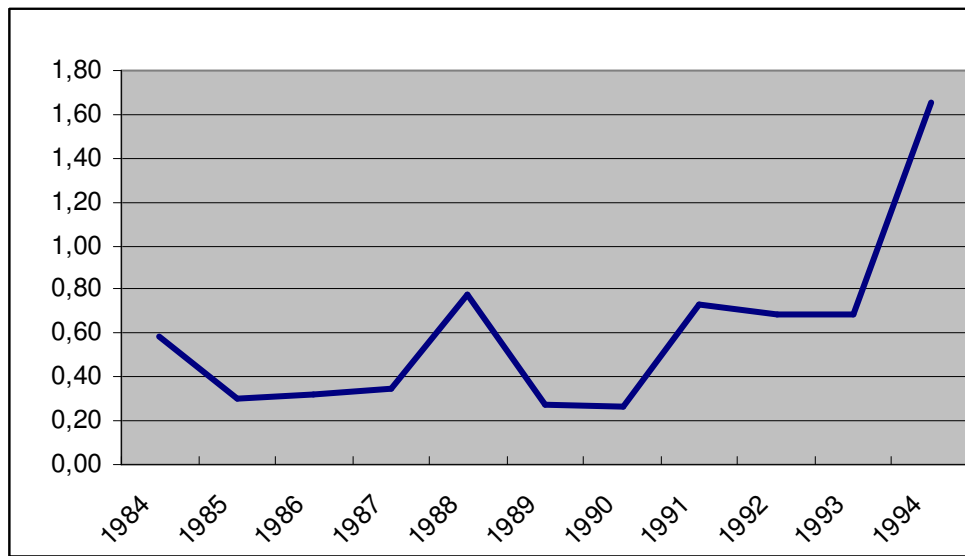
Tablo 2: 1984 – 1994 Dönemi USD Kuru ve Değişimi

Dönem	USD Kuru (TL)	Artış hızı %
1984	442,50	0,58
1985	574,00	0,30
1986	755,90	0,32
1987	1.018,35	0,35
1988	1.813,02	0,78
1989	2.311,37	0,27
1990	2.927,13	0,27
1991	5.074,83	0,73
1992	8.555,85	0,69
1993	14.458,03	0,69
1994	38.418,00	1,66

Kaynak: TBB, 50. Yılında Bankacılık Sistemi

Döviz kurundaki bu değişim bankaların yabancı mevduat kabul etmesi nedeniyle sürekli olarak bir artış eğilimi göstermiş, bu dönemdeki ortalama

artış oranı %60 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu dönemdeki artışlardan özellikle 1988 yılında %78, ve 1991 yılından sonraki artışlar ön plana çıkmaktadır. Dönem içerisine bakıldığında kriz yılı olan 1994 yılında %166 artış oranıyla döviz artış hızının oldukça yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Bununla birlikte döviz kurlarındaki artış oranı belirli yıllar dışında enflasyon artışlarının gerisinde kalmıştır. Döviz kurundaki 1984 -1994 dönemi artış hızı aşağıdaki grafik yardımıyla daha net bir şekilde görülmektedir.

Grafik 2: 1984 – 1994 Dönemi USD Kuru Değişim Hızı

Bu dönemde büyümeye ilişkin veriler arasında yer alan GSMH rakamları (1987 yılı baz alınarak hesaplanan) ve bir önceki yıla göre artış oranları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3: 1984 -1994 Dönemi GSMH Rakamları ve Artış Hızı

Dönem	GSMH (1.000 TL)	Artış Hızı %
1984	22.167,70	0,59
1985	35.350,30	0,59
1986	51.184,80	0,45
1987	75.019,30	0,47
1988	129.175,10	0,72
1989	230.369,80	0,78
1990	397.177,60	0,72
1991	634.392,80	0,60
1992	1.103.604,90	0,74
1993	1.997.322,60	0,81
1994	3.887.902,90	0,95

Kaynak: TBB, 50. Yılında Bankacılık Sistemi

Tablodan da görüldüğü gibi serbestleşme ile birlikte GSMH'da gözle görülür bir artış olmuş ve bu artış 1988 yılından itibaren daha da hızlanmıştır.

Serbest piyasa ekonomisinin uygulanmaya başlanması ile birlikte finans sektöründe düzenleyici kurumların kurulması, kambiyo rejiminin değişmesiyle birlikte bankaların yabancı mevduat kabul etmeleri, ayrıca bankaların yurt dışından kaynak kullanmalarına olanak tanınması, kamu borçlanmalarının artması ve bu nedenle devletin yoğun olarak DİBS ihraç etmesi gibi etkenler bu dönemde Türk Bankacılık Sektörünün kaynak yapısında önemli değişmelere yol açmıştır. Türk Bankacılık Sektörünün 1984 – 1994 dönemi kaynak yapısı ana kalemler itibariyle aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 4: Türk Bankacılık Sektörü 1984 – 1994 Dönemi Kaynak Yapısı (1.000 TL)

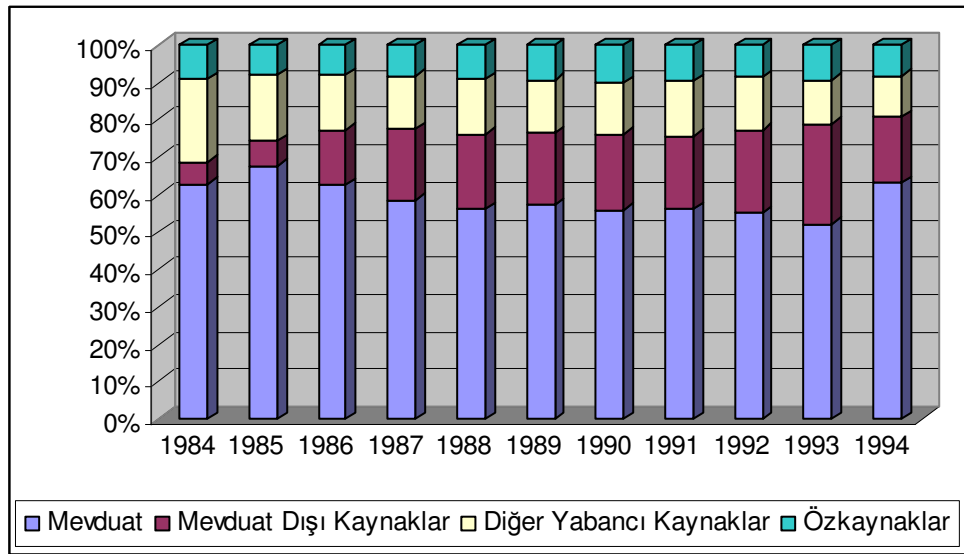
Dönem	Mevduat	Mevduat Dışı Kaynaklar	Diğer Yabancı Kaynaklar	Özkaynaklar	Kaynak Toplamı
1984	5.891,98	550,29	2.084,84	854,22	9.381,33
1985	9.967,58	955,37	2.601,57	1.181,74	14.706,27
1986	15.827,77	3.740,04	3.712,25	2.012,96	25.293,02
1987	24.163,17	7.896,57	5.896,91	3.399,83	41.356,48
1988	38.383,64	13.632,38	10.087,25	6.251,66	68.354,93
1989	62.404,45	20.951,40	15.443,67	10.251,73	109.051,25
1990	95.317,80	34.424,03	23.252,40	17.279,93	170.274,16
1991	166.388,37	57.082,76	44.027,98	28.341,55	295.840,66
1992	305.489,07	123.055,58	77.734,70	47.649,30	553.928,64
1993	544.965,84	280.280,52	124.846,25	97.895,05	1.047.987,67
1994	1.275.113,06	354.018,87	220.405,77	169.400,32	2.018.938,01

Kaynak: www.tbb.org.tr

Bankaların kaynakları; mevduat, mevduat dışı kaynaklar, diğer yabancı kaynaklar ve özkaynaklar kalemlerinden oluşmaktadır. Bankaların kaynak yapısı incelendiğinde kaynakları oluşturan kalemlerin arttığı görülmektedir. Ancak bu artış incelendiğinde kaynakları oluşturan kalemlerin

toplam içerisindeki paylarının özkaynaklardan sağlanan fonlarda değişmediği bunu dışında kalan mevduattan sağlanan fonlar, mevduat dışı kaynaklardan sağlanan fon diğer yabancı kaynaklardan sağlanan fonlarda değiştiği görülmektedir.

Türk Bankacılık sektörünün kaynak yapısını oluşturan her bir kalemin toplam kaynaklar içerisindeki yılar itibariyle ağırlığı aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

Grafik 3 : 1984 -1994 Dönemi Pasif Yapısı

1984 – 1994 Dönemi incelendiğinde pasifte en büyük ağırlığa ortalama %59 oranıyla mevduatın sahip olduğu görülmektedir. İkinci önemli ağırlığa sahip kalem ortalama %17 ağırlıkla mevduat dışı kaynaklar olup, daha sonra ise ortalama %15 ağırlıkla diğer yabancı kaynaklar kalemi ve ortalama %9 ağırlıkla özkaynaklar kalemi gelmektedir. 1984 – 1994 Dönemi Türk Bankacılık Sektörünün pasif yapısı incelendiğinde diğer yabancı kaynaklar kaleminin payının giderek azaldığı, mevduat dışı kaynaklar kaleminin ise ağırlığının giderek arttığı, görülmektedir.

Bu dönemde Türk Bankacılık Sektörünün pasif yapısındaki gelişmelerin temelinde serbestleşmeye geçiş döneminin etkisi yoğun olarak hissedilmektedir. Kambiyo rejimindeki değişiklikler, enflasyonun giderek

artması, kaynak maliyetlerinin artması, bankaların pasif yapısının oluşumunu etkilemiştir.

3.1.2.1. Mevduatlardan Sağlanan Fonlar

Bankaların temel fonksiyonları gereği müşterilerinden toplamış oldukları mevduat banka kaynaklarının en önemli kalemidir. Serbestleşmeye geçiş döneminde mevduatın payında azalma eğilimi görülse de pasifin en önemli kalemi olma özelliğini devam ettirmiştir. Genel itibariyle serbestleşmeye geçiş döneminde mevduatla ilgili olarak, faiz oranlarının üst sınırın serbest bırakılması, reel faiz ortamına geçilmesi, mevduata olan yatırımları korumak amacıyla TMSF'nin kurulması, bankaların yabancı para cinsinden mevduat kabul etmeleri gibi mevduatı özendirici tedbirlerin alınmasına rağmen bu dönemde mevduat kalemi genel artış trendine uygun şekilde artmış fakat kaynaklar içerisindeki ağırlığı azalmıştır.

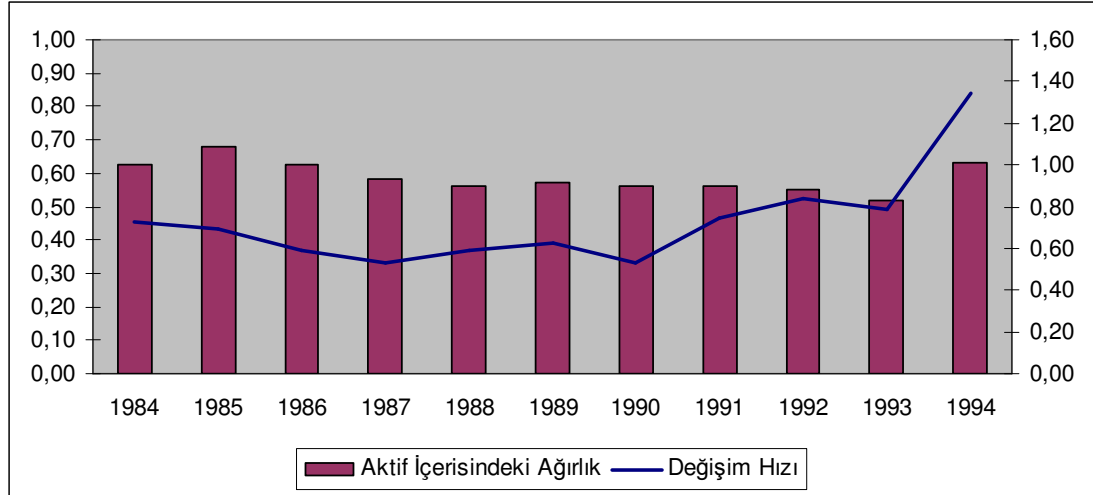
Bunun temelde iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi, kamu finansmanı gereği ihraç edilen DİBS'lerin yaratmış olduğu dışlanma etkisi ve faiz oranlarının yükselmesi nedeniyle kaynak maliyetlerinin artmasıdır. İkinci neden ise, mevduata duyulan güvenin azalmasıdır. Türk Bankacılık Sektörünün 1984 – 1994 dönemi mevduat kalemi, mevduatlardaki yüzde değişimler ve pasif içerisindeki ağırlığı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 5: Türk Bankacılık Sektörü 1984 – 1994 Dönemi Mevduat (1.000 TL)

Dönem	Mevduat	% Değişim	Kaynaklar İçerisindeki Ağırlık %
1984	5.891,98	0,72	0,63
1985	9.967,58	0,69	0,68
1986	15.827,77	0,59	0,63
1987	24.163,17	0,53	0,58
1988	38.383,64	0,59	0,56
1989	62.404,45	0,63	0,57
1990	95.317,80	0,53	0,56
1991	166.388,37	0,75	0,56
1992	305.489,07	0,84	0,55
1993	544.965,84	0,78	0,52
1994	1.275.113,06	1,34	0,63

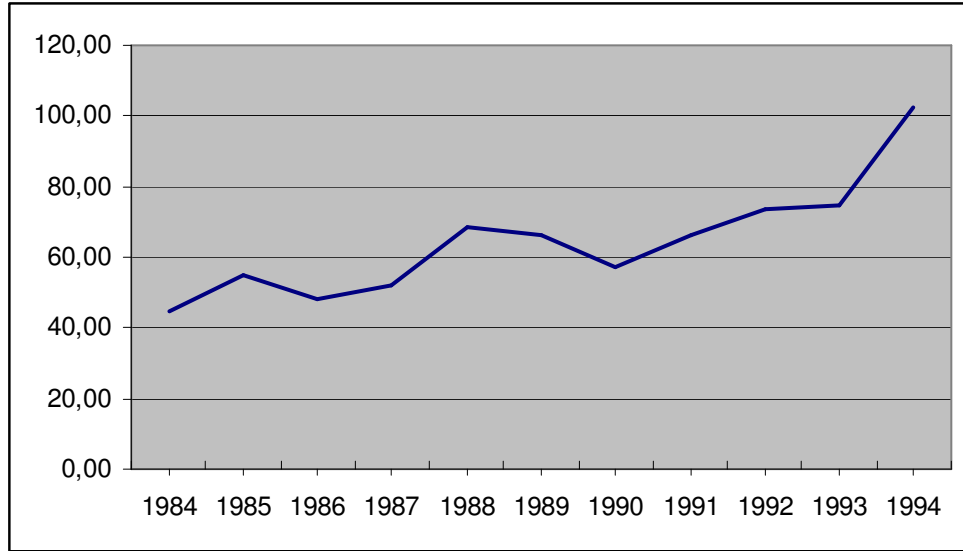
Kaynak: www.tbb.org.tr

Serbestleşmeye geçiş döneminde mevduatın ortalama %73'lük oranla büyüdüğü ve pasif içerisindeki ortalama ağırlığının %59 oranında olduğu görülmektedir. Mevduatın ilgili dönemde göstermiş olduğu büyüme hızı ve pasif içerisindeki ağırlıkları aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

Grafik 4: 1984 -1994 Dönemi Mevduat Değişim Hızı ve Kaynaklar İçerisindeki Ağırlığı

Mevduat değişim hızı bu dönemde dalgalı bir seyir izlemektedir. Mevduatın faiz oranlarına olan hassasiyeti bunun en önemli nedenidir. Aşağıdaki grafikte de görüleceği üzere mevduat faiz oranlarındaki azalış dönemlerinde, mevduatın değişim hızı azalmış, artış dönemlerinde ise aynı yönde hareket etmiştir.

Grafik 5: 1984 -1994 12 Aylık Ağırlıklandırılmış Mevduat Faiz Oranı

Mevduatlardan sağlanan kaynakların azalmasına bir diğer neden ise borçlanma gereği artan DİBS ihraçlarıdır. Artan DİBS ihraçları mevduatların azalmasına direk etki etmese de dolaylı olarak etkilemiştir. İç borçlanmanın artması ile ihraç edilen DİBS'lerin faiz oranlarının yüksek olması, ayrıca riskinin de düşük olması nedeniyle yatırımcılara daha cazip gelmiştir.

3.1.2.1.1. TL Mevduatlardan Sağlanan Fonlar

Türk Bankacılık Sektörünün 1984 – 1994 döneminde mevduat yapısı incelendiğinde, toplam kaynaklar içerisinde TL olarak toplanan mevduatların payının azaldığı görülmektedir. Türk Bankacılık sektörünün 1984 – 1994 dönemi TL mevduat rakamları, toplam kaynaklar içerisindeki payları ve % değişimleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 6: 1984 - 1994 Dönemi TL Mevduat (1.000 TL)

Dönem	TL Mevduat	% Değişim	Kaynaklar İçerisindeki Ağırlık %
1984	5.374,39	0,57	0,57
1985	8.813,83	0,64	0,60
1986	13.235,29	0,50	0,52
1987	18.565,08	0,40	0,45
1988	28.972,36	0,56	0,42
1989	48.234,88	0,66	0,44
1990	72.779,77	0,51	0,43
1991	112.910,30	0,55	0,38
1992	192.987,54	0,71	0,35
1993	330.005,63	0,71	0,31
1994	614.554,26	0,86	0,30

Kaynak: www.tbb.org.tr

Tablodan görüldüğü gibi dönemin başında TL mevduattan sağlanan kaynakların toplam kaynaklar içerisindeki payı %57 iken dönemin sonunda bu oran %30'a gerilemiştir. Belirtilen dönemde TL'nin yabancı para karşısında sürekli olarak değer kaybetmesi, yaşanan yüksek enflasyon nedeniyle yatırımcıların yatırım tercihlerini TL'den yabancı paraya yöneltmesi ve Bankacılık Sisteminde yabancı mevduat kabul edilmesine yönelik yapılan düzenlemeler, TL mevduattan sağlanan kaynakların toplam kaynaklar içerisindeki payında yaşanan bu azalmaya yol açmıştır.

1984 – 1994 Döneminde TL mevduattan sağlanan fonların toplam kaynaklar içerisindeki payı ortalama %44 civarında iken, ortalama bir önceki yıla göre değişim oranı yaklaşık %61 olarak gerçekleşmiştir.

3.1.2.1.2. Yabancı Para Mevduatlardan Sağlanan Fonlar

Serbestleşmeye geçiş döneminin mevduat üzerindeki en önemli etkilerinden biri de, kambiyo rejiminin değişmesiyle yeni döviz politikalarının getirilmesi ve bankaların yabancı mevduat kabul etmelerine izin verilmesidir. Bu düzenlemeler ve TL'nin değer kaybetmesi ile enflasyondaki artış TL mevduatlardan sağlanan fonların tersine yabancı para mevduattan (döviz tevdiat) sağlanan fonların toplam kaynaklar içerisindeki payını artırmıştır.

Türk Bankacılık Sektörünün 1984 – 1994 dönemi yabancı para mevduatlarından sağlanan fonları, yabancı para mevduatlarının toplam kaynak içerisindeki ağırlıkları ve % değişimleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

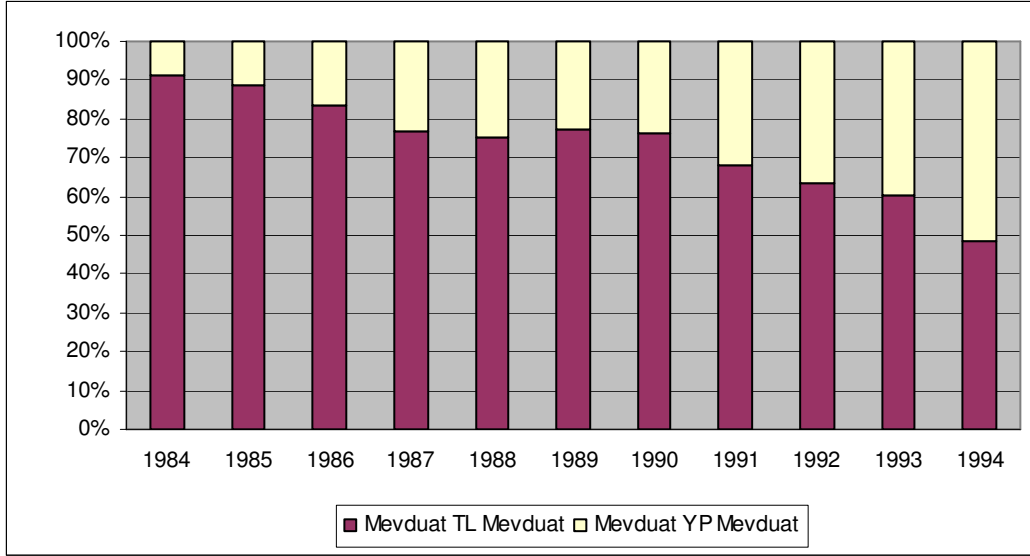
Tablo 7: 1984 - 1994 Dönemi YP Mevduat (1.000 TL)

Dönem	YP Mevduat	% Değişim	Kaynaklar İçerisindeki Ağırlık %
1984	517,59	-0,85	0,06
1985	1.153,75	1,23	0,08
1986	2.592,48	1,25	0,10
1987	5.598,09	1,16	0,14
1988	9.411,29	0,68	0,14
1989	14.169,57	0,51	0,13
1990	22.538,03	0,59	0,13
1991	53.478,07	1,37	0,18
1992	112.501,53	1,10	0,20
1993	214.960,21	0,91	0,21
1994	660.558,80	2,07	0,33

Kaynak: www.tbb.org.tr

Dönemin başlarında toplam kaynaklar içerisinde %6 gibi bir paya sahip olan yabancı para mevduatlar dönem içerisinde giderek toplam kaynaklar içerisindeki payını artırarak dönem sonunda %33 ağırlığa ulaşmıştır.

1980'li yılların ilk çeyreğinde, daha evvel açıklandığı gibi ticari amaçlı döviz kullanımına serbestlik tanınması yabancı para mevduat payının toplam mevduat içerisinde giderek artmasına neden olmuştur. Mevduat içerisindeki TL – YP ayırımı aşağıdaki grafikte net olarak görülmektedir.

Grafik 6: 1984 -1994 TL –Yabancı Para YP Mevduat Ağırlıkları

Serbestleşmeye geçiş döneminde enflasyon oranının yükselmesinin yanında döviz kullanımının serbest bırakılmasının kaçınılmaz bir sonucu olarak toplam mevduat içerisinde yabancı para mevduat ağırlığı giderek artmış, hatta 1994 yılında bu ağırlık en yüksek seviyesine gelerek % 52 civarlarına ulaşmıştır. Bunun en önemli nedeni TL'nin yabancı para karşısında sürekli olarak değer kaybetmesi ve TL'ye olan güvenin kaybolmasıdır.

3.1.2.2. Mevduat Dışı Kaynaklardan Sağlanan Fonlar

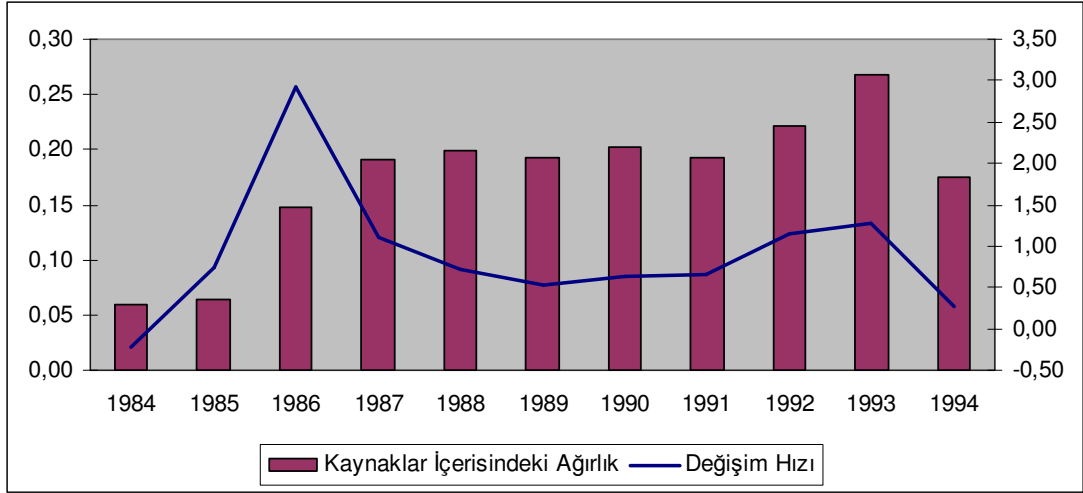
Mevduat dışı kaynaklar kalemi; yurt içinden alınan krediler, yurt dışından alınan krediler, tahvil bono gibi ihraç edilen borçlanma senetleri, fonlar ve para piyasalarından alınan borçlardan oluşmaktadır. Türk Bankacılık Sektörünün 1984 – 1994 dönemi mevduat dışı kaynaklar kaleminin tutarları, yıllar itibariyle değişim yüzdeleri ve pasif içerisindeki toplam ağırlığı aşağıdaki tabloda toplu olarak yer almaktadır.

Tablo 8: Türk Bankacılık Sektörü 1984 – 1994 Mevduat Dışı Kaynaklar (1.000 TL)

Dönem	Toplam	% Değişim	Kaynaklar İçerisindeki Ağırlık %
1984	550,28	-0,21	0,06
1985	955,37	0,74	0,06
1986	3.740,04	2,91	0,15
1987	7.896,57	1,11	0,19
1988	13.632,38	0,73	0,20
1989	20.951,40	0,54	0,19
1990	34.424,03	0,64	0,20
1991	57.082,76	0,66	0,19
1992	123.055,57	1,16	0,22
1993	280.280,52	1,28	0,27
1994	354.018,87	0,26	0,18

Kaynak: www.tbb.org.tr

Mevduat dışı kaynakların 1984 -1994 dönemi pasif içerisindeki ağırlığı yükselme eğilimindedir. Bunun temel nedeni bankaların, mevduat faiz oranlarının yükselmesinden kaynaklanan kaynak maliyetlerini düşürmek istemesidir. Bu amaçla bankalar kaynak seçiminde mevduattan mevduat dışı kaynak kalemlerine ağırlık vermiştir. Ayrıca serbestleşmeye geçiş döneminde bankaların yurt dışından kredi almalarına olanak sağlanması da bunda önemli bir etkidir.

Grafik 7: 1984 -1994 Mevduat Dışı Kaynaklar Değişim Hızı ve Kaynaklar İçerisindeki Ağırlığı

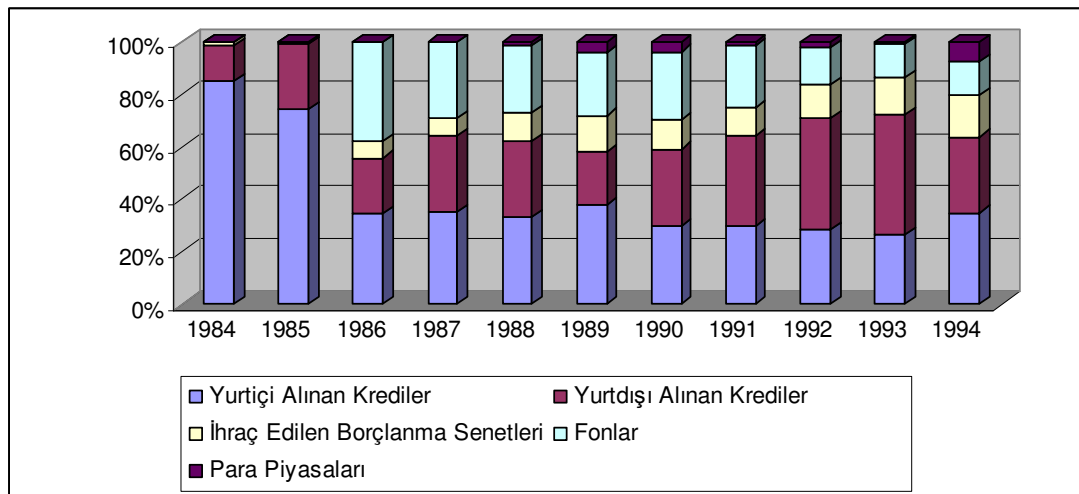
Mevduat dışı kaynakların toplam pasifteki ağırlığı 1984 yılında %6 iken, 1993 Yılına gelindiğinde bu oran %27 seviyelerine çıkmaktadır. Bu artıştaki temel etken yukarıda bahsedilen kaynak maliyetlerinin düşürülmeye çalışılmasıdır. 1986 Yılında meydana gelen yüksek orandaki değişimin temel nedeni, bu yılda bankaların yurt dışı fonlardan kredi almalarından ve menkul kıymet ihraçlarına ağırlık vermelerinden ve bankalararası piyasanın kurulmasından kaynaklanmaktadır. 1994 yılındaki düşüş ise tamamen ekonomik krize bağlanabilir. Mevduat dışı kaynakları oluşturan kalemler ayrı ayrı aşağıdaki tabloda yer almaktadır;

Tablo 9: Türk Bankacılık Sektörü 1984 – 1994 Mevduat Dışı Kaynaklar Dağılımı (1.000 TL)

Dönem	Mevduat Dışı Kaynaklar					
	Alınan Krediler Yurtdışı	Alınan Krediler Yurtiçi	İhraç Edilen Borçlanma Senetleri	Fonlar	Para Piyasaları	Toplam
1984	75,07	468,07	7,14	-	-	550,29
1985	238,22	710,10	7,06	-	-	955,37
1986	795,82	1.288,26	232,74	1.423,22	-	3.740,04
1987	2.301,12	2.776,95	516,81	2.301,70	-	7.896,57
1988	3.960,48	4.526,87	1.469,16	3.457,52	218,36	13.632,38
1989	4.230,30	7.973,15	2.870,71	5.053,94	823,30	20.951,40
1990	10.128,96	10.204,84	3.869,00	8.935,47	1.285,76	34.424,03
1991	19.808,35	16.911,27	6.166,95	13.334,64	861,56	57.082,76
1992	52.567,37	34.840,33	15.697,38	17.178,41	2.772,09	123.055,58
1993	129.206,36	73.839,50	39.386,88	36.138,97	1.708,81	280.280,52
1994	102.762,50	123.576,76	55.966,41	45.479,81	26.233,40	354.018,87

Kaynak: www.tbh.org.tr

Görüldüğü gibi mevduat dışı kaynaklar yıllar itibariyle artış göstermektedir. Bu artıştaki en önemli neden ise yurt dışı fonlardan 1986 yılında kredi alınmaya başlanması, ihraç edilen borçlanma senedi niteliğindeki menkul kıymetlerin yine 1986 yılından sonra giderek daha hızlı bir şekilde artması ve 1988 yılında kurulan Bankalararası Para Piyasasının etkisidir. Mevduat dışı kaynakların yıllar itibariyle dağılımı aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

Grafik 8: 1984 -1994 Mevduat Dışı Kaynaklar Dağılımı

1984 ve 1985 Yıllarına bakıldığında mevduat dışı kaynakların büyük bir kısmının yurt içi bankalardan ve TCMB'den alınan kredilerden, geriye kalan kısmının ise ağırlıklı olarak yurt dışı bankalardan alınan kredilerden oluştuğu, küçük bir kısmının ise ihraç edilen menkul kıymetlere ait olduğu görülmektedir. 1986 Yılından sonra yurt dışı bankalardan alınan kredilerin payının toplam içerisindeki ağırlığının, alınan sendikasyon kredilerinin etkisiyle artmaya başladığı görülmektedir.

1986 Sonrası dönemde ihraç edilen menkul kıymetlerin kaynaklar içerisindeki ağırlığının artması, bankaların kredilerin dışında kaynak bulma arayışından kaynaklanmıştır. Çıkarılan menkul kıymetlerdeki artışın önemli bir miktara ulaşamamasının temel nedeni ise hazinenin ihraç ettiği DİBS'lerle rekabet edememesi ve sistemin menkul kıymet ihracına hazır olmamasından kaynaklanmaktadır. Para piyasasından alınan borçlar ise bu dönemde çok önemli bir ağırlığa sahip değildir. Bunun temel nedeni bankalararası para piyasasının yeni kurulmuş olması ve henüz etkinlik kazanmamasıdır.

3.1.2.3. Diğer Yabancı Kaynaklardan Sağlanan Fonlar

Genel olarak taahhütler ve muhtelif alacaklılardan oluşan diğer pasifler kalemi 1980 öncesinde önemli bir paya sahipken bu dönemden sonra önemini kaybetmeye başlamıştır. ¹¹³ Türk Bankacılık Sektörünün 1984 – 1994 dönemi diğer yabancı kaynakları, pasif içerisindeki ağırlıkları ve değişim yüzdeleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

¹¹³ TBB, a.g.e.,2008, s.73

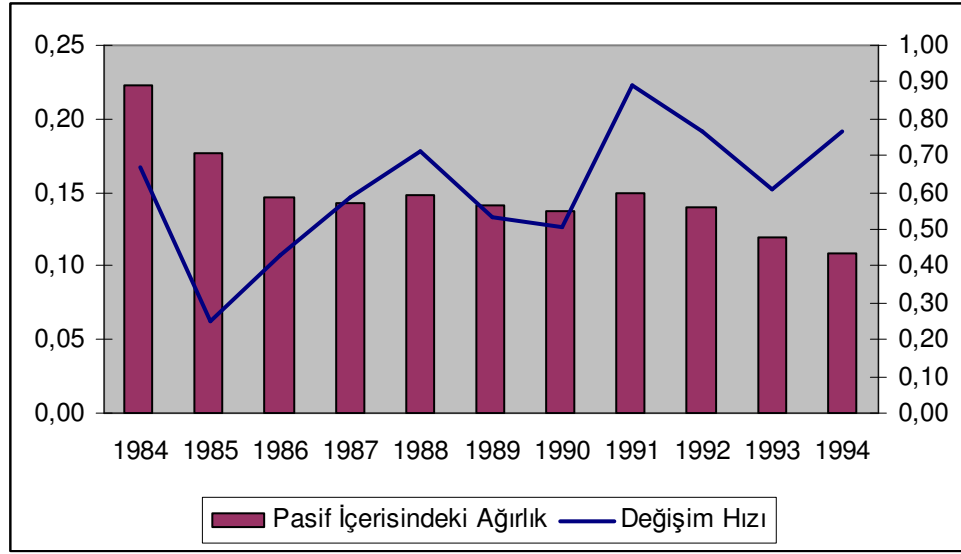
Tablo 10: Türk Bankacılık Sektörü 1984 – 1994 Diğer Yabancı Kaynaklar (1.000 TL)

Dönem	Diğer Yabancı Kaynaklar	% Değişim	Kaynaklar İçerisindeki Ağırlık
1984	2.084,84	0,67	0,22
1985	2.601,57	0,25	0,18
1986	3.712,25	0,43	0,15
1987	5.896,91	0,59	0,14
1988	10.087,25	0,71	0,15
1989	15.443,67	0,53	0,14
1990	23.252,40	0,51	0,14
1991	44.027,98	0,89	0,15
1992	77.734,70	0,77	0,14
1993	124.846,25	0,61	0,12
1994	220.405,77	0,77	0,11

Kaynak: www.tbb.org.tr

Diğer yabancı kaynaklardan sağlanan fonların kaynaklar içerisindeki ağırlığı ortalama %15 oranında olup dönemin başlarında bu oran %22 iken dönemin sonlarına doğru %11 seviyesine gerilediği görülmektedir. Yaşanan serbestleşmeyle birlikte mevduat dışı kaynakların öneminin artması diğer yabancı kaynakların azalmasına neden olmuştur.

Diğer yabancı kaynaklar, değişim hızı ve Kaynaklar içerisindeki ağırlığı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Grafik 9: 1984 -1994 Diğer Yabancı Kaynaklar Değişim Hızı ve Kaynaklar İçerisindeki Ağırlığı

Grafikten de görüldüğü gibi 1984 yılında diğer yabancı kaynaklardan sağlanan fonlar toplam kaynakların yaklaşık %20'sini oluştururken, dönem içerisinde diğer yabancı kaynakların toplam kaynaklar içerisindeki ağırlığı azalmış dönemin sonlarında yaklaşık %10 seviyesine gerilemiştir.

3.1.2.4. Özkaynaklardan Sağlanan Fonlar

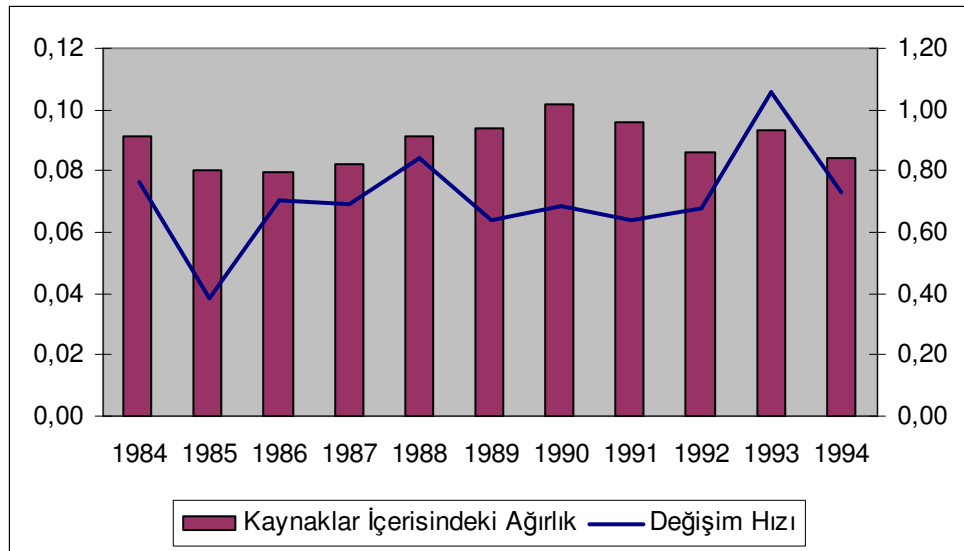
Özkaynaklar kalemi içerisinde ödenmiş sermaye, yedek akçeler, dönem net karı/zararı, geçmiş dönem zararı, dağıtılmayan karlar ve diğer özkaynaklar bulunmaktadır. 1984 – 1994 Dönemi Türk Bankacılık Sektörü özkaynaklar kalemi, yıllar itibariyle yüzde değişimleri ve pasif içerisindeki ağırlığı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 11: Türk Bankacılık Sektörü 1984 – 1994 Özkaynaklar (1.000 TL)

Dönem	Özkaynaklar	% Değişim	Kaynaklar İçerisindeki Ağırlık %
1984	854,22	0,76	0,09
1985	1.181,74	0,38	0,08
1986	2.012,96	0,70	0,08
1987	3.399,83	0,69	0,08
1988	6.251,66	0,84	0,09
1989	10.251,73	0,64	0,09
1990	17.279,93	0,69	0,10
1991	28.341,55	0,64	0,10
1992	47.649,30	0,68	0,09
1993	97.895,05	1,05	0,09
1994	169.400,32	0,73	0,08

Kaynak: www.tbb.org.tr

Görüldüğü gibi özkaynakların 1984 - 1994 döneminde kaynaklar içerisindeki payı genellikle aynı seviyesini korumuş olduğundan, öz kaynakların artış hızı sektörün bilançosunun artış hızıyla paralellik göstermiştir. Özkaynakların pasif içerisindeki ağırlığını ve yıllar itibariyle değişim hızını gösteren grafik aşağıdadır.

Grafik 10: 1984 -1994 Özkaynaklar Değişim Hızı ve Pasif İçerisindeki Ağırlığı

Grafikten açıkça görüldüğü gibi özkaynakların büyüme hızı sürekli dalgalanma göstermesine rağmen pasif içerisindeki ağırlığında çok fazla bir değişiklik olmamıştır.

1985 yılında yürürlüğe giren 3182 Sayılı Bankalar Kanununun 38. Maddesinde banka kredilerine özkaynağa bağlı sınır getirilmiştir. “Bir bankanın vereceği nakdi krediler ve satın alacağı tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçlarının tutarı ile teminat mektupları, kefaletler, aval, ciro ve kabuller gibi gayri nakdi kredilerin toplamı özkaynaklarının 20 katını aşamaz” sınırlamasına karşın özkaynaklar kalemi bu dönemde önemli bir değişiklik göstermemiştir. Bunun temel nedeni bankaların toplamış oldukları kaynakları riski daha düşük olan DİBS'lerine yatırmalarıdır. Türk Bankacılık Sektörünün 1984 – 1994 dönemi özkaynaklarının dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 12: 1984 - 1994 Dönemi Özkaynakların Dağılımı (1.000 TL)

Dönem	Özkaynaklar					
	Ödenmiş Sermaye	Yedek Akçeler	Dönem Kar - Zarar	Geçmiş Yıl Kar - Zararı	Diğer Özkaynaklar	Toplam
1984	449,48	237,19	180,91	-13,36	-	854,22
1985	561,26	384,53	243,70	-7,75	-	1.181,74
1986	940,64	315,46	458,56	-3,82	302,13	2.012,96
1987	1.544,69	511,70	899,35	-33,18	477,27	3.399,83
1988	2.592,58	1.045,90	1.698,64	-34,01	948,55	6.251,66
1989	4.694,05	1.577,78	1.925,08	-95,90	2.150,73	10.251,73
1990	7.763,56	2.205,16	3.880,76	-379,48	3.809,93	17.279,93
1991	14.249,20	3.581,33	5.633,65	-1.174,59	6.051,97	28.341,55
1992	23.567,39	6.139,13	11.727,38	-4.803,33	11.018,74	47.649,30
1993	40.545,98	11.135,41	28.182,23	-82,69	18.114,13	97.895,05
1994	71.629,51	20.524,62	33.077,27	-359,21	44.528,14	169.400,32

Kaynak: www.tbb.org.tr

1984 – 1994 Dönemi özkaynakların yapısı incelendiğinde, ödenmiş sermayenin toplam özkaynaklar içerisindeki payının ortalama %50 olduğu görülmektedir. Dönem içerisindeki 1990 – 1992 yıllarında geçmiş yıl zararlarının yüksek tutarlara ulaşması özkaynakların toplam kaynaklar içerisindeki payını azaltıcı etkide bulunmuştur. Geçmiş yıllar zararlarındaki yaşanan bu artışın nedeni, bu dönemde yaşanan körfez krizinin öncelikle ülke ekonomisine ve bankacılık sektörüne olan olumsuz etkisinden kaynaklandığı söylenebilir. Türk Bankacılık sektörünün 1984 – 1994 döneminde aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 13: 1984 – 1994 Türk Bankacılık Sektörü Özkaynak Karlılığı ve Aktif Karlılığı

Dönem	Dönem Net Karı (1.000 TL)	Özkaynak Karlılığı	Aktif Karlılığı
1984	180,91	0,21	0,02
1985	243,70	0,21	0,02
1986	458,56	0,23	0,02
1987	899,35	0,26	0,02
1988	1.698,64	0,27	0,02
1989	1.925,08	0,19	0,02
1990	3.880,76	0,22	0,02
1991	5.633,65	0,20	0,02
1992	11.727,38	0,25	0,02
1993	28.182,23	0,29	0,03
1994	33.077,27	0,20	0,02

Kaynak: www.tbb.org.tr

Türk Bankacılık Sektörünün karlılık yapısı incelendiğinde karın yıllar itibariyle arttığı ancak özkaynak karlılığı ve aktif karlılığı açısından bakıldığında ise çok fazla değişiklik göstermediği görülmektedir. 1984 – 1994 Döneminde özkaynak karlılığının ortalama %23 seviyesinde olduğu, aktif karlılığının ise %2 seviyesinde olduğu görülmektedir.

3.1.3. Türk Bankacılık Sektörünün 1984 – 1994 Döneminde Fon Kullanımlarının İncelenmesi

Serbestleşme, ekonominin genel seyrinde sağlanan istikrar ve güven gibi olumlu gelişmeler yanında, enflasyondaki ve döviz kurundaki hızlı artış gibi olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Bu ortamda Türk Bankacılık Sektörü de bu gelişmelerden etkilenmiştir. Aşağıdaki tabloda Türk Bankacılık Sektörünün 1984 – 1994 dönemi grup bazında aktif kalemleri ve aktif toplamları gösterilmektedir.

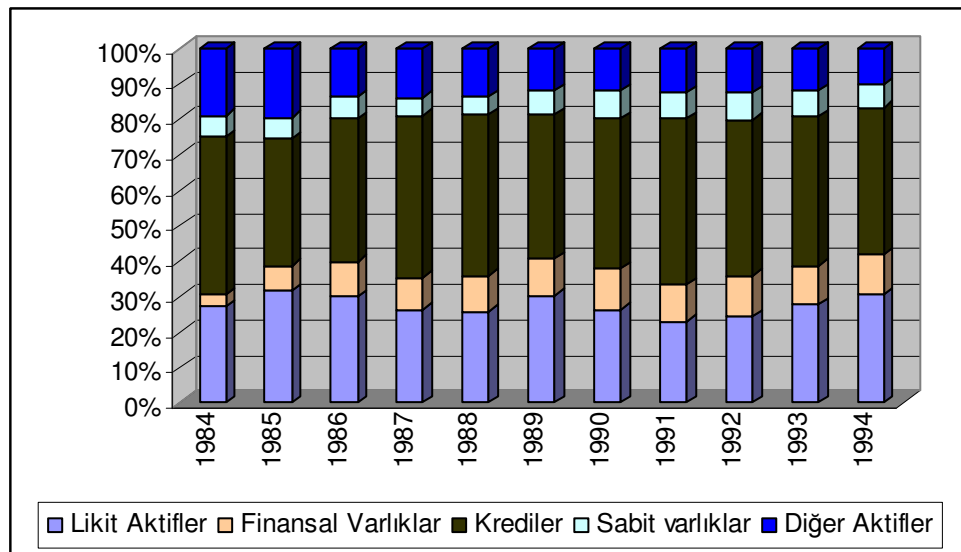
Tablo 14: Türk Bankacılık Sektörü 1984 -1994 Dönemi Aktif Yapısı (1.000 TL)

Dönem	Likit Aktifler	Finansal Varlıklar	Krediler	Sabit Varlıklar	Diğer Aktifler	Aktif Toplamı
1984	2.965,08	664,34	3.371,12	535,66	1.845,14	9.381,33
1985	4.414,03	1.460,15	5.914,18	895,21	2.022,70	14.706,27
1986	6.670,04	2.287,25	11.517,18	1.264,29	3.554,27	25.293,02
1987	10.695,01	4.200,09	18.709,60	2.135,91	5.615,87	41.356,48
1988	20.759,66	7.076,48	27.750,71	4.577,02	8.191,06	68.354,93
1989	28.643,00	12.704,13	46.046,64	8.679,64	12.977,85	109.051,25
1990	39.084,34	17.553,50	80.034,18	12.550,43	21.051,71	170.274,16
1991	71.605,15	34.810,52	129.973,80	22.578,86	36.872,33	295.840,66
1992	152.804,23	62.019,92	231.532,10	40.407,23	67.165,16	553.928,64
1993	321.261,97	116.784,69	433.706,85	69.339,87	106.894,28	1.047.987,67
1994	571.652,54	228.757,16	789.853,21	146.563,18	282.111,93	2.018.938,01

Kaynak: www.tbb.org.tr

Tablodan da görüldüğü gibi Türk Bankacılık Sektörü'nün aktif kalemleri ve buna bağlı olarak aktif büyüklüğü sürekli olarak artış eğilimi göstermiştir. Toplam aktiflerdeki değişimlerin ortalamasına bakıldığında bu artışın %71 oranında gerçekleştiği görülmektedir.

Serbestleşmeye geçiş döneminde aktif kalemlerin aktif içerisindeki dağılımları incelendiğinde genel olarak ağırlıklarının korudukları görülmektedir. 1984 – 1994 Dönemi aktif kalemlerin aktif içerisindeki ağırlıkları aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

Grafik 11: 1984 -1994 Dönemi Aktif Kalemlerin Ağırlıkları

Genel olarak aktif kalemlerin aktif toplamı içerisindeki ağırlıkları çok fazla değişiklik göstermemekle birlikte, gözlemlenen en önemli değişiklikler; diğer aktifler kaleminin toplam aktif içerisindeki ağırlığının azalması ve finansal varlıklar kaleminin aktif içerisindeki ağırlığının artmasıdır. Diğer aktifler kalemi ise çok önemli değişiklik göstermemiştir.

Grafikten de görüldüğü gibi aktif içerisindeki en önemli kalem ortalama %42 oranıyla krediler kalemidir. Bunun başlıca nedeni, bankaların temel fonksiyonundan kaynaklanmaktadır. Aktif içerisinde ikinci önemli kalem ise ortalama %28'lik ağırlıkla likit aktifler kalemidir. Likit aktifler, gerek likiditenin sağlanması gerekse yasal zorunluluklar gereği belirli bir seviyeyi korumuştur.

3.1.3.1. Likit Aktiflere Bağlanan Fonlar

Likit aktifler bankaların kısa vadede nakite dönüşebilecek kalemlerini ifade etmektedir. Likit aktifler kalemi 1985 yılına kadar ağırlıklı olarak zorunlu karşılıklar ve TCMB'den alacaklar kaleminden oluşurken, 1985'den sonra bankalararası para piyasasının oluşturulması ve para piyasalarının etkinliğinin artması nedeniyle bankalardan ve para piyasalarından alacaklar kaleminin likit aktifler içindeki önemi artmıştır¹¹⁴. Türk Bankacılık Sektörünün likit aktifler kaleminin 1984 – 1994 dönemindeki değerleri, bir önceki yıla göre değişimleri ve aktif içerisindeki ağırlıkları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

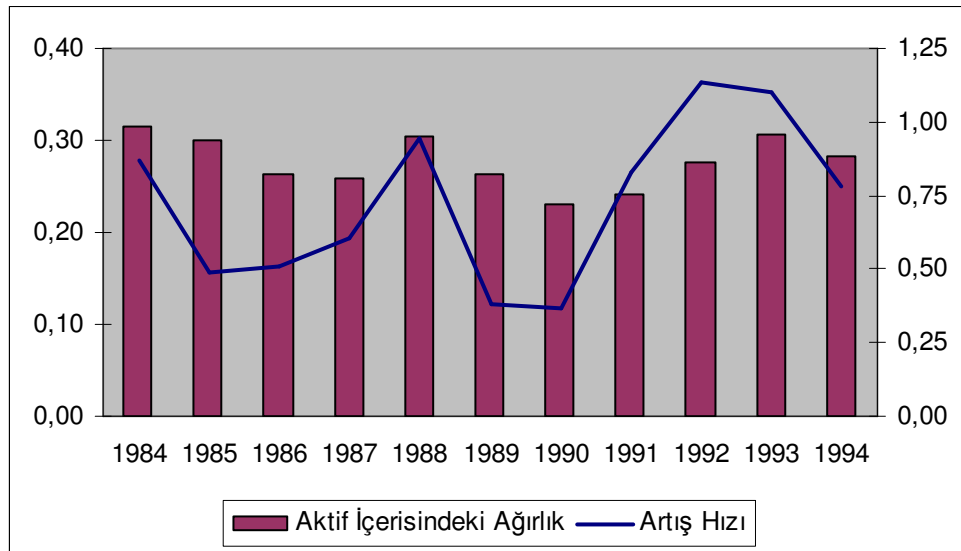
¹¹⁴ Bankalarımız, A.g. e., 2008, S.83

Tablo 15: Türk Bankacılık Sektörü 1984 – 1994 Dönemi Likit Aktifler (1.000 TL)

Dönem	Likit Aktifler	% Değişim	Aktif İçerisindeki Ağırlık %
1984	2.965,08	0,89	0,32
1985	4.414,03	0,49	0,30
1986	6.670,04	0,51	0,26
1987	10.695,01	0,60	0,26
1988	20.759,66	0,94	0,30
1989	28.643,00	0,38	0,26
1990	39.084,34	0,36	0,23
1991	71.605,15	0,83	0,24
1992	152.804,23	1,13	0,28
1993	321.261,97	1,10	0,31
1994	571.652,54	0,78	0,28

Kaynak: www.tbb.org.tr

Likit aktifler kalemi temel olarak bankaların likidite riskini sınırlamak amacıyla kullanılan bir kalem olduğundan, toplam aktifteki değişimlere paralel olarak artış göstermiş, ekonomideki dalgalanmalara göre değişiklikler göstererek dönem boyunca aktif içerisinde ortalama %30'lar seviyesindeki payını korumuştur.

Grafik 12: 1984 -1994 Dönemi Likit Aktifler Değişim Hızı ve Aktif İçerisindeki Ağırlık

Artış hızı olarak bakıldığında, dönem içerisindeki ortalama değişim yüzdesinin %73 seviyesinde olduğu görülmektedir. Likit aktifler kalemindeki değişim yüzdelerinin 1991 yılından başlayarak ortalamanın daha üzerinde bir

artış gösterdiği ve 1992 yılında en yüksek artış seviyesine ulaştığı, 1994 yılında ortalamaya yaklaştığı görülmektedir. 1991 Yılı sonrasındaki bu artışın nedeni ise, 1991 Körfez savaşı ile birlikte bankaların likit kalmayı tercih etmeleridir.

3.1.3.2. Finansal Varlıklara Bağlanan Fonlar

Finansal varlıklar kalemi bankaların sahip oldukları menkul kıymetlerden oluşmaktadır. 1980'li yılların başlarından sonra kamu finansman açıklarının Merkez Bankası kaynaklarıyla giderilemeyeceği görülmüş ve devlet, iç borçlanma senetleri aracılığıyla mali piyasalardan kaynak talep etmeye başlamıştır. Bankalar da bu gelişme karşısında finansal varlıklarında DİBS'lere ağırlık vermiştir.

İç borçlanma politikasının uygulandığı süreç içinde Merkez Bankası, bir yandan enflasyonist baskıları, faizlerdeki yüksek oranlı değişkenliği ve mali piyasalardaki belirsizliği önleme görevini üstlenirken, bir yandan da kamu borçlanmasını sürdürülebilir hale getirmeye çalışmış ve repo, ters repo işlemleri ile piyasadaki para arzını, yüksek ama değişkenliği az olan faiz politikalarıyla kamu borçlanma seviyesini kontrol altında tutmuştur.

Bu durumu değerlendiren bankalar kamuyu finanse edip yüksek faizle karlarını artırırken, faiz ve kur risklerine duyarsız hale gelmişler, aynı zamanda yurt dışından sağladıkları döviz fonlarını da Türk Lirası'na çevirip iç piyasaya kullanarak bilançolarında açık pozisyonlarını büyütmüşlerdir¹¹⁵.

Bu durumun bankacılık sektörüne etkisi iki şekilde olmuştur:

- Bütçe açıkları yüksek miktarda iç borçlanmayı gerektirdiği için kamunun ödediği yüksek faiz özel sektörü finans piyasalarının dışına iterek, dışlanma etkisine yol açmıştır. Böylece özel sektörün borçlanma gereksinimine aracılık etmek bankalar açısından önemini yitirmiştir. Diğer

¹¹⁵ Babuşcu, A.g.e., 2000, s:16-18.

tarafından devlet iç borçlanma senetlerinin risksiz ve karlı olması, özel sektör borçlanma senetlerinin yeterince ihraç edilmemesine sebep olmuştur.

- İkinci olarak, yüksek miktarda iç borçlanma geleceğe yönelik enflasyonist beklentilerin daha da artmasına yol açmıştır. İç borçlanmaların kısa vadelerle ve katlanarak yenilenmesi sonucunda, uzun vadeli enflasyonist baskılar daha da artmıştır. Dolayısıyla, kamu borçlanması enflasyonun sonucu değil, bir nedeni haline gelmiştir. Bu durum, ekonomiyi olduğu kadar bankacılık sektörünü de enflasyonun getirdiği bütün olumsuz sonuçlarla daha fazla karşı karşıya bırakmıştır.

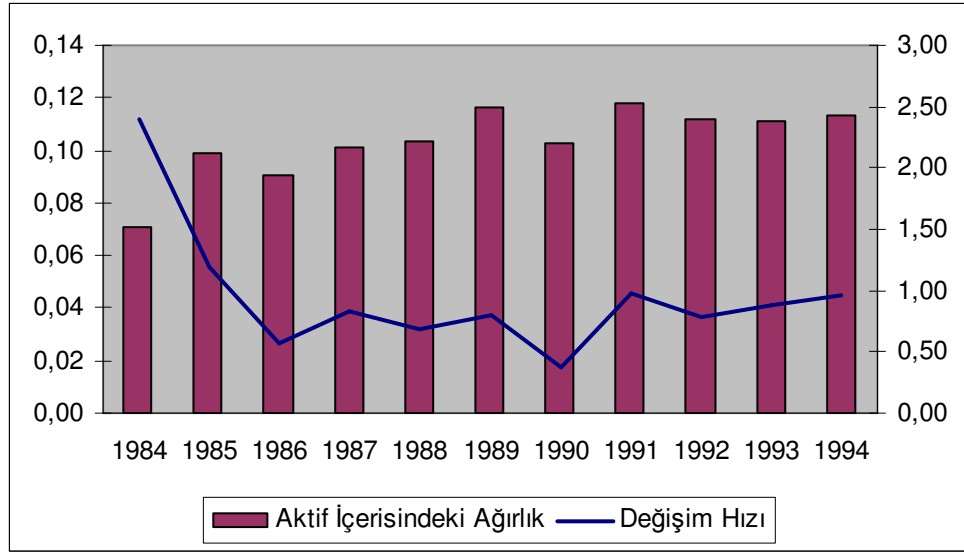
1984 -1994 Döneminde Türk Bankacılık Sektöründe finansal varlıklar kalemi, bu kalemin göstermiş olduğu yüzde değişim ve bu kalemin toplam aktif içerisindeki ağırlığı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 16: Türk Bankacılık Sektörü 1984 – 1994 Dönemi Finansal Varlıklar (1.000 TL)

Dönem	Finansal Varlıklar	% Değişim	Aktif İçerisindeki Ağırlık %
1984	664,34	2,39	0,07
1985	1.460,15	1,20	0,10
1986	2.287,25	0,57	0,09
1987	4.200,09	0,84	0,10
1988	7.076,48	0,68	0,10
1989	12.704,13	0,80	0,12
1990	17.553,50	0,38	0,10
1991	34.810,52	0,98	0,12
1992	62.019,92	0,78	0,11
1993	116.784,69	0,88	0,11
1994	228.757,16	0,96	0,11

Kaynak: www.tbb.org.tr

Tablodan da görüldüğü gibi Finansal Varlıklar kalemi yıllar itibariyle artış göstermiştir. Finansal varlıklar kalemindeki artış hızı ortalama %95 oranındadır. Aktif içerisindeki ağırlığı ise %10 civarında gerçekleşmiştir. Türk Bankacılık Sektörünün Finansal Varlıklar kaleminin serbestleşmeye geçiş döneminde izlemiş olduğu seyir aşağıdaki grafikte daha net görülmektedir.

Grafik 13: 1984 -1994 Dönemi Finansal Varlıklar Değişim Hızı ve Aktif İçerisindeki Ağırlık

Grafik incelendiğinde finansal varlıklar kaleminin aktif içerisindeki ağırlığının dönemin bütünü itibariyle arttığı gözlemlenmektedir. Bu artıştaki en önemli neden giderek artan kamu borçlanma gereği ve bu nedenle DİBS ihracına ağırlık verilmesi ve portföylerine alınmasıdır.

3.1.3.3. Kredi Olarak Verilen Fonlar

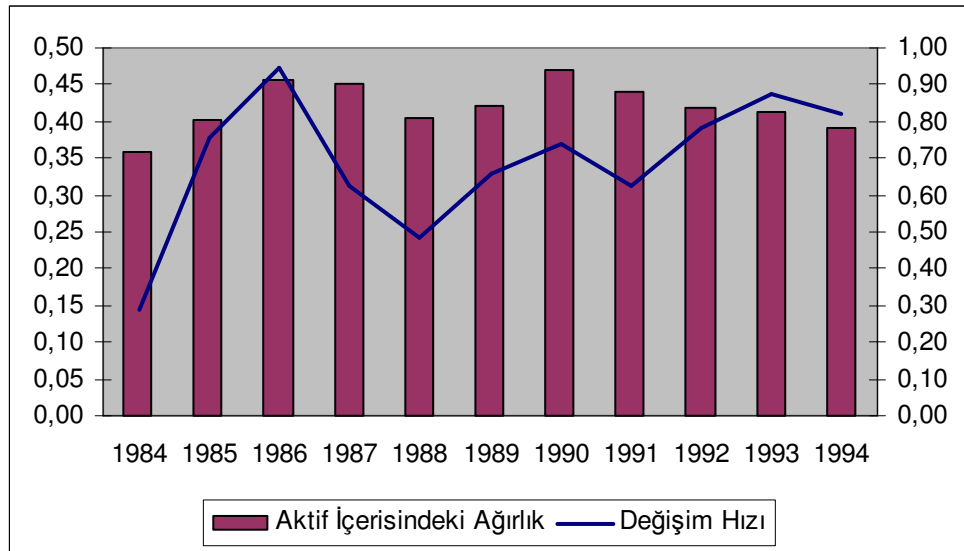
Bankaların temel fonksiyonları gereği fon ihtiyacı olan birimlere aktardıkları kaynağı ifade eden krediler en önemli aktif kalemi olmaktadır. Türk Bankacılık Sektörünün 1984 – 1994 döneminde krediler kalemi, yüzdesel değişimleri ve aktif içerisindeki ağırlıkları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 17: Türk Bankacılık Sektöründe 1984 – 1994 Dönemi Krediler (1.000 TL)

Dönem	Krediler	% Değişim	Aktif İçerisindeki Ağırlık %
1984	3,371.12	0.29	0.36
1985	5,914.18	0.75	0.40
1986	11,517.18	0.95	0.46
1987	18,709.60	0.62	0.45
1988	27,750.71	0.48	0.41
1989	46,046.64	0.66	0.42
1990	80,034.18	0.74	0.47
1991	129,973.80	0.62	0.44
1992	231,532.10	0.78	0.42
1993	433,706.85	0.87	0.41
1994	789,853.21	0.82	0.39

Kaynak: www.tbb.org.tr

Diğer kalemlerde olduğu gibi krediler kaleminde de toplam aktifteki artışa paralel olarak yıllar itibariyle artış meydana gelmesine rağmen aktif içerisindeki ağırlığında çok önemli bir değişiklik olmamıştır. Bu artış ortalama %69 oranında olup, ortalama toplam aktif artış oranı olan %71'in altındadır. Krediler kaleminin aktif içerisindeki ağırlığı ise ortalama %42 civarındadır. Krediler kaleminin belirtilen dönemdeki artış hızı ve aktif içerisindeki ağırlığı aşağıdaki grafikte toplu olarak yer almaktadır.

Grafik 14: 1984 -1994 Dönemi Krediler Değişim Hızı ve Aktif İçerisindeki Ağırlığı

Krediler kaleminin 1984 – 1994 dönemi gelişimi incelendiğinde aktif içerisindeki ağırlığının ufak değişimler dışında ortalamaya yakın olarak değiştiğini görmekteyiz. Krediler kaleminin değişim hızı incelendiğinde artış hızının dönemin başında daha hızlı olduğunu daha sonraki dönemlerde ise daha küçük ortalamaya yakın yüzdelerle değiştiğini görmekteyiz. 1991 sonrası yaşanan düşüş, Körfez Savaşına ve yansımalarına bağlanabilir.

3.1.3.4. Sabit Varlıklara Bağlanan Fonlar

Sabit varlıklar kalemi iştirakler, bağlı menkul değerler ve ortaklıklar ile maddi duran varlıklardan oluşmaktadır. Türk Bankacılık Sektörünün sabit varlıklar kalemi, değişim hızı ve aktif içerisindeki ağırlığı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

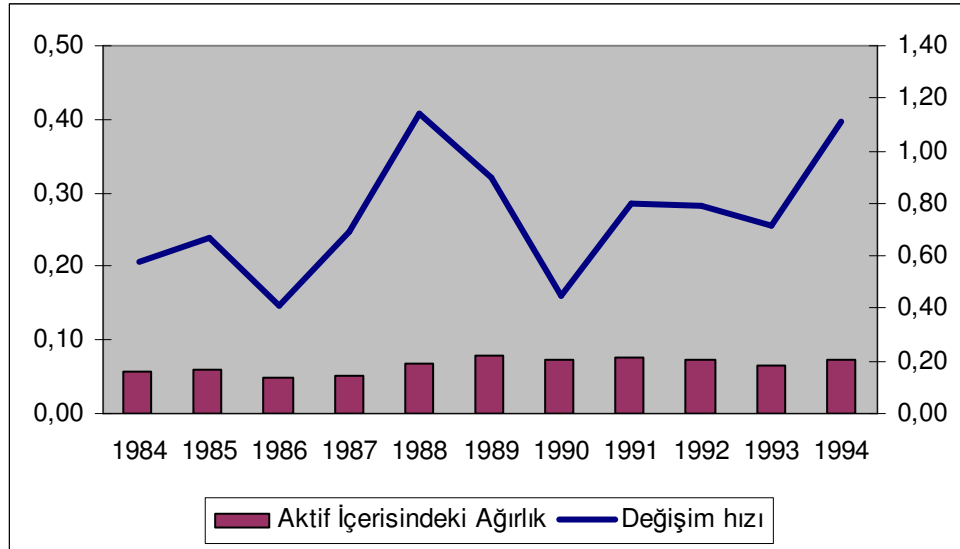
Tablo 18: Türk Bankacılık Sektörü 1984 – 1994 Dönemi Sabit Varlıklar (1.000 TL)

Dönem	Sabit Varlıklar	% Değişim	Aktif İçerisindeki Ağırlık %
1984	535,66	0,58	0,06
1985	895,21	0,67	0,06
1986	1.264,29	0,41	0,05
1987	2.135,91	0,69	0,05
1988	4.577,02	1,14	0,07
1989	8.679,64	0,90	0,08
1990	12.550,43	0,45	0,07
1991	22.578,86	0,80	0,08
1992	40.407,23	0,79	0,07
1993	69.339,87	0,72	0,07
1994	146.563,18	1,11	0,07

Kaynak: www.tbb.org.tr

Tablo incelendiğinde sabit varlıkların aktif içerisindeki ağırlığı ortalama %7 seviyesindedir ve ilgili dönem içerisinde çok fazla değişiklik göstermese de, az da olsa istikrarlı bir şekilde artmıştır. Sabit varlıklar kaleminin dönem içerisindeki ortalama değişimi ise %75 seviyesinde yani toplam aktifin ortalama değişim yüzdesine yakındır. Sabit varlıkların ilgili dönemde

göstermiş olduğu artışlar ve aktif içerisindeki ağırlıkları aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

Grafik 15: 1984 -1994 Dönemi Sabit Varlıklar Değişim Hızı ve Aktif İçerisindeki Ağırlığı

Belirtilen dönemde bankaların mali duran varlık yatırımlarına yönelmesi sabit varlıklar kaleminin artmasına neden olmuş, ancak bu artış toplam aktiflerdeki artış oranıyla aynı seviyede kalmakla birlikte sabit varlıklar kaleminin toplam aktifler içerisindeki ağırlığında küçük oranda artış olmuştur.

3.1.3.5. Diğer Aktiflere Bağlanan Fonlar

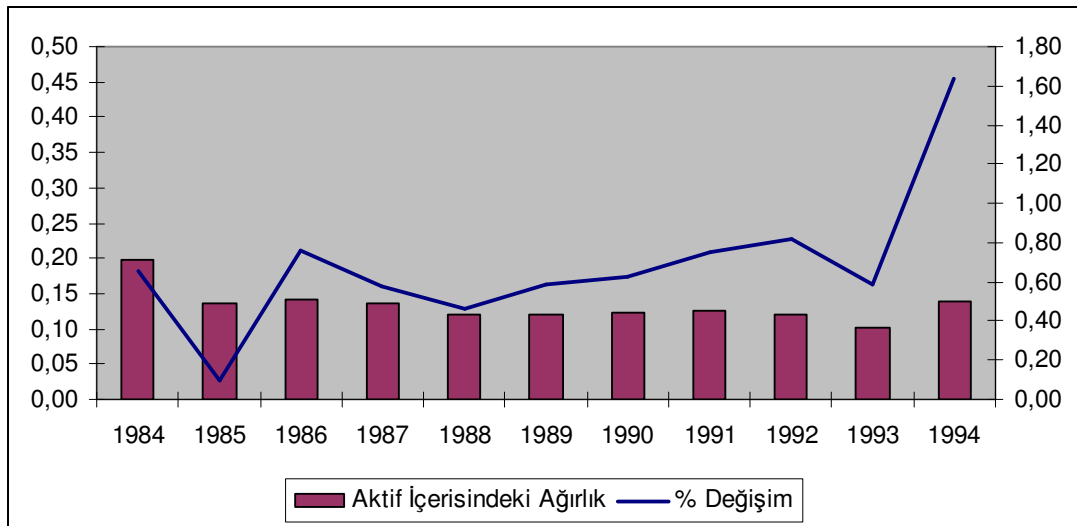
Diğer aktifler kalemi peşin ödenmiş vergiler, TCMB özel hesapları, peşin ödenmiş giderler ve borçlu geçici hesaplar gibi hesaplardan oluşmaktadır. Türk Bankacılık sektörünün 1984 – 1994 dönemi diğer aktifleri, aktif içerisindeki ağırlıkları ve değişim yüzdeleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 19: Türk Bankacılık Sektörü 1984 – 1994 Dönemi Diğer Aktifler (1.000 TL)

Dönem	Diğer Aktifler	% Değişim	Aktif İçerisindeki Ağırlık %
1984	1.845,14	0,65	0,20
1985	2.022,70	0,10	0,14
1986	3.554,27	0,76	0,14
1987	5.615,87	0,58	0,14
1988	8.191,06	0,46	0,12
1989	12.977,85	0,58	0,12
1990	21.051,71	0,62	0,12
1991	36.872,33	0,75	0,12
1992	67.165,16	0,82	0,12
1993	106.894,28	0,59	0,10
1994	282.111,93	1,64	0,14

Kaynak: www.tbb.org.tr

Tablodan görüleceği üzere bankaların diğer aktiflerinin aktif içindeki ağırlığında dönemin bütünü itibariyle düşüş görülürken 1994 Yılında tekrar artış görülmüştür. 1994 yılındaki yükselişin nedeni kamu bankalarının görev zararlarının diğer aktifler içinde izlenmeye başlaması ve giderek bu bankaların bilançolarında önemli bir yer almasıdır.

Grafik 16: 1984 -1994 Dönemi Diğer Aktifler Değişim Hızı ve Aktif İçerisindeki Ağırlığı

1984 – 1994 Döneminde diğer aktiflerin değişim hızı 1993 yılından itibaren yükselmeye başlamıştır. Bunun nedeni de az önce açıklandığı gibi

kamu bankalarının görev zararlarının diğer aktifler içerisinde takip edilmeye başlanmasıdır.

Genel olarak 1984 – 1994 dönemi incelendiğinde serbestleşmeye geçiş sürecinin ülke ekonomisi üzerinde ve dolayısıyla Türk Bankacılık Sektörü üzerinde etkisi açıkça görülmektedir. Bu dönemde enflasyonun yükselmesi, dolar kurunun yükselmesi, GSMH'nin artması ve kamu borçlanmasının artması bankacılık sektörünün aktif ve pasif yapısında önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Özellikle kamunun ihraç etmiş olduğu borçlanma senetleri, bankaların hem aktif yapısını hem kaynak yapısını değiştirmiş, bankalar kredi vermek yerine daha az riskli olan DİBS'lere olan yatırımlarını artırmış, diğer taraftan DİBS'lerle rekabet edemeyerek yeterince mevduat toplayamamışlardır. Bütün bu gelişmelere karşılık bankaların karlılıklarında ilgili dönemde önemli bir artış meydana gelmemiştir.

3.1.4. Türk Bankacılık Sektörünün Fon Kaynak ve Kullanımlarının 1984 – 1994 Dönemindeki Gelişmelerinin İncelenmesi

Türk Bankacılık Sektörünün aktif büyüklüğünün dönemi kapsayan 10 yıllık süre içerisinde yaklaşık 344 kat büyüdüğü görülmektedir. Aynı dönemde GSMH'nin 278 kat büyüdüğü görülmektedir. Bankacılık sektörünün, ekonominin büyümesi olarak ifade edilen GSMH'dan daha çok büyümesindeki temel neden finansal serbestleşme sonrası yaşanan gelişmelerden kaynaklanmaktadır. Bu gelişmelere örnek olarak bankaların faaliyetlerinin artması, DİBS ihraçlarında yaşanan artış, yabancı fonların sektöre girişi sayılabilir.

1984 – 1994 Dönemi Türk Bankacılık Sektörüne ait fon kaynaklarının ve fon kullanımlarının gösterildiği fon kaynak - kullanım analizi aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 20 : 1984 - 1994 Dönemi Fon Kaynak - Kullanım Tablosu (1.000 TL)

Fon Kaynakları	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
TL Mevduatlardaki Artış	1.988	3.439	4.421	5.330	10.407	19.263	24.545	40.131	80.077	137.018	284.549
YP Mevduatlardaki Artış	487	636	1.439	3.006	3.813	4.758	8.368	30.940	59.023	102.459	445.599
Yurtdışı Alınan Kredilerdeki Artış	38	163	558	1.505	1.659	270	5.899	9.679	32.759	76.639	0
Yurtiçi Alınan kredilerdeki Artış	0	242	578	1.489	1.750	3.446	2.232	6.706	17.929	38.999	49.737
İhraç Edilen Borçlanma Senetlerindeki artış	0	0	226	284	952	1.402	998	2.298	9.530	23.689	16.580
Fonlardaki artış	0	0	1.423	878	1.156	1.596	3.882	4.399	3.844	18.961	9.341
Para Piyasalarındaki Artış	0	0	0	0	218	605	462	0	1.911	0	24.525
Diğer Yabancı Kaynaklardaki Artış	836	517	1.111	2.185	4.190	5.356	7.809	20.776	33.707	47.112	95.560
Ödenmiş Sermayedeki Artış	196	112	379	604	1.048	2.101	3.070	6.486	9.318	16.979	31.084
Yedek Akçelerdeki Artış	44	147	0	196	534	532	627	1.376	2.558	4.996	9.389
Dönem Kar – Zarardaki Artış	124	63	215	441	799	226	1.956	1.753	6.094	16.455	4.895
Geçmiş Yıl Zararındaki Azalış	4	6	4	0	0	0	0	0	0	4.721	0
Diğer Özkaynaklardaki Artış	0	0	302	175	471	1.202	1.659	2.242	4.967	7.095	26.414
Likit Aktiflerdeki Azalış	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Finansal Varlıklardaki Azalış	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kredilerdeki Azalış	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sabit Varlıklardaki Azalış	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Diğer Aktiflerdeki Azalış	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam Fon Kaynakları	3.718	5.325	10.656	16.093	26.999	40.758	61.506	126.786	261.717	495.122	997.671

Fon Kullanımları	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Likit Aktiflerdeki Artış	1.379	1.449	2.256	4.025	10.065	7.883	10.441	32.521	81.199	168.458	250.391
Finansal Varlıklardaki Artış	468	796	827	1.913	2.876	5.628	4.849	17.257	27.209	54.765	111.972
Kredilerdeki Artış	760	2.543	5.603	7.192	9.041	18.296	33.988	49.940	101.558	202.175	356.146
Sabit Varlıklar Artış	197	360	369	872	2.441	4.103	3.871	10.028	17.828	28.933	77.223
Diğer Aktiflerdeki Artış	728	178	1.532	2.062	2.575	4.787	8.074	15.821	30.293	39.729	175.218
TL Mevduatlardaki Azalış	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
YP Mevduatlardaki Azalış	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yurtdışı Alınan Kredilerdeki Azalış	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	26.444
Yurtiçi Alınan kredilerdeki Azalış	180	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
İhraç Edilen Borçlanma Senetlerindeki Azalış	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Fonlardaki Azalış	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Para Piyasalarındaki Azalış	0	0	0	0	0	0	0	424	0	1.063	0
Diğer Yabancı Kaynaklardaki Azalış	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ödenmiş Sermayedeki Azalış	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yedek Akçelerdeki Azalış	0	0	69	0	0	0	0	0	0	0	0
Dönem Kar – Zarardaki Azalış	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Geçmiş Yıl Zararındaki Artış	0	0	0	29	1	62	284	795	3.629	0	277
Diğer Özkaynaklardaki Azalış	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam Fon Kullanımları	3.718	5.325	10.656	16.093	26.999	40.758	61.506	126.786	261.717	495.122	997.671

Tablo incelendiğinde en önemli fon kaynağı olan mevduatlardan sağlanan fonlardaki artışın, toplam fon kaynaklarındaki artışta özellikle dönemin başlarında yüksek paya sahip olduğu görülmektedir. 1986 Yılından sonra ise mevduat dışı kaynaklardan sağlanan fonların, toplam fon kaynakları içerisindeki payının giderek artmasıyla, mevduatlardan sağlanan fonların payı azalmaya başlamıştır. 1985 Yılında mevduatlardan sağlanan fonlardaki artış toplam fon kaynaklarındaki artışın %77'sini oluşturmaktayken, 1986 yılında bu oran %55'e gerilemiştir.

Serbestleşmeyle birlikte bankaların kaynak yapısında mevduatlardan sağlanan kaynakların payının azalmasının temel nedeni, bankaların mevduat dışı kaynaklara yönelerek kaynak maliyetlerini azaltma yoluna gitmesidir. Bu dönemde dışa açılma politikalarının sonucunda, mevduat dışı kaynaklar arasında yer alan yurtdışı fonlardan sağlanan kaynaklarda özellikle 1986 – 1987 yıllarından itibaren yaşanan artış, bankalararası para piyasasının kurulması ve yurtdışı finansal kurumlardan kredi sağlanması sonucunda, mevduat dışı kaynaklardan sağlanan fonların toplam fon kaynakları artışı içerisindeki payı artmıştır.

Sağlanan fon kaynakları arasında mevduat dışı kaynakların payının artmasındaki bir diğer neden ise, bankaların kaynak sağlamak amacıyla ihraç ettiği menkul kıymetleri artırmasıdır. Özellikle 1989 yılından sonra ihraç edilmeye başlanan Varlığa Dayalı Menkul Kıymetlerin, mevduat dışı kaynaklardan sağlanan fonlardaki artışta etkisi bulunmaktadır.

Fon kaynaklarındaki artışın kullanımları incelendiğinde, sağlanan fonların 10 yıllık dönem içerisinde ortalama %46'sının kredi olarak verildiği görülmektedir. Sağlanan fon kaynaklarından ortalama %30'luk kısmı ise likit aktiflere gitmiştir. Likit aktiflere giden bu fonlar içerisinde özellikle bankalara verilen krediler ön plana çıkmaktadır.

Fon kullanımlarının bir kısmı da finansal varlık alımı olarak kullanılmıştır. Finansal varlıklardaki artışlar incelendiğinde, fon kullanımlarının ortalama %13'lük kısmını oluşturduğu görülmektedir. Finansal

varlık alımlarında bankaların DİBS'lere olan yatırımlarına ağırlık vermesi nedeniyle, bu oranın büyük bir kısmının DİBS'lerden oluştuğu söylenebilir.

Sağlanan fonların ortalama %8'lik kısmı ise sabit varlık yatırımlarına gitmiştir. Bankaların büyümeye başladığı, rekabetin arttığı bu dönemde, sabit varlık yatırımları ile iştirak ve bağlı ortaklık yatırımlarına yönelmesi, bankaların fonlarının ortalama %8'inin sabit varlıklar olarak kullanılmasına neden olmuştur.

3.2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN 1995 - 2001 DÖNEMİ FON KAYNAKLARI VE KULLANIMLARININ ANALİZİ

1995 – 2001 Döneminde bir önceki dönemde yaşanan 1994 Krizi ile 1999 ve 2000 Yıllarında yaşanan krizlerin etkisi Türk Bankacılık Sektörünün varlık ve kaynak yapısında önemli değişikliklere yol açmıştır.

Bu gelişmelerin Türk Bankacılık Sektörü üzerindeki etkileri aşağıda açıklanmaktadır.

3.2.1. 1994 Krizi ve Sonrasında Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler

1990'lı yıllarda uygulamaya konulan politikaların bir sonucu olarak, Türk Lirası'nın yabancı paralar karşısında reel olarak değer kazanması, ihracatı kısıtlarken ithalatı kolaylaştırmıştır. Bunun sonucunda 1993 yılında dış ticaret açığı en yüksek seviyesine ulaşmış, yıl sonunda finansal piyasalarda istikrarsızlığın artması ve döviz kurlarındaki aşırı dalgalanmalar ekonomide geleceğe ilişkin kötümser beklentileri arttırırken, belirsizlik ortamını da beraberinde getirmiştir.¹¹⁶

¹¹⁶ Yıldırım, A.g.m., s:5.

1993 Yılıının son aylarında mali piyasalarda istikrarsızlığın artması ve döviz kurlarındaki aşırı dalgalanmalar, giderek artan bütçe açıkları, ithalat artışı, ağır dış borç ödeme koşulları nedeniyle bozulan dış denge, Hazine'nin düşük faiz oranlarıyla borçlanma talebine piyasalardan yeterince cevap alamaması ve Merkez Bankası kaynaklarına yönelmesi nedeniyle artan likidite hacmi, uluslararası derecelendirme (rating) kuruluşlarının Türkiye'nin kredi notunun indirileceğine dair yaptığı açıklamalar, kamu kağıtlarının faiz geliri ile repo kazançlarının vergilendirilmesi, TL'den kaçıışı hızlandırmıştır.¹¹⁷

Merkez Bankası, 1994 yılında piyasadaki belirsizlikleri gidermek, döviz kurlarındaki hızlı yükselişi önlemek ve aşırı likiditeyi kontrol etmek amacıyla Türk Lirası'nın Dolar karşısındaki değerini %13,6 oranında düşürmüştür. Bu karara destek olmak amacıyla Merkez Bankası, avans ve kredi işlemlerine uyguladığı faiz oranları ile bankalararası piyasalardaki faiz oranlarını yükseltmiş, döviz piyasasına aktif olarak girmiş, Hazine ise daha yüksek faizle kısa vadeli borçlanmaya ağırlık vermiştir.

Kamu da iç borçlanma faiz oranları %200'ü aştığı halde dövize olan talep önlenememiştir. Önce para piyasalarında hissedilmeye başlanan kriz, kısa bir süre sonra mali sistemde yer alan bütün piyasalara ve sonra da ekonomideki diğer sektörlerle yansımıştır.

Ekonomide kısa vadede istikrarı sağlayıcı 5 Nisan tedbirleri ve düzenlemelerin yürürlüğe konulması ile birlikte, Haziran 1994'ten itibaren mali piyasalarda görece olarak istikrar sağlanmış, satışı gerçekleştirilen devlet iç borçlanma senetlerinin nominal faiz oranları hızlı bir düşme eğilimine girmiştir. Bu gelişmeleri, devletin tüm mevduatı sigorta kapsamına almasıyla sağlanan güven ortamının da etkisiyle finans sektöründe istikrar sağlanması ve faiz düşüşü takip etmiştir.¹¹⁸ Bütün bu yaşanan olumlu gelişmeler neticesinde mevduat faizlerinde yaşanan düşüşün etkisi, kredi faiz oranlarında da görülmüştür.

¹¹⁷ Babuşçu, A.g.e., s.18

¹¹⁸ Niyazi Erdoğan, Dünya ve Türkiye'de Finansal Krizler, Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Uygulamaları-Kamu Bankaları Deneyimi, Yaklaşım Yayınları, 2002,Haziran, s:129.

1994 Yılında kamu borçlanma faizlerini düşürme çabalarının yoğunlaşmasının sonucu olarak ortaya çıkan kurlarda dalgalanma ve devalüasyon ile mali sektörde ateşlenen yeni bir bankacılık krizi, sistemden önemli ölçüde mevduat çekilmesine yol açmıştır. Çekilen mevduatın önce büyük bankalara ve devlet tahviline, ardından buradan da çekilerek dövize yönelmesi ile sistem büyük bir sıkışıklık yaşamıştır. 1994 krizi, Merkez Bankasının duruma zamanında ve gerekli ölçüde müdahale edecek kadar rezervi olmaması nedeniyle yaygınlaşmış ve tüm bankacılık sistemini ve tüm ekonomiyi tehdit eder hale gelmiştir. Bu durum mevduat sigorta limitindeki sınırın kaldırılması ile 5 Mayıs 1995 günü durdurulmuş ve bankacılık sistemine güven sağlanarak mali kesimde kriz aşılmıştır. 1994 krizi sonrasında TMSF'nin işleyiş biçimi ve banka kurulmasının nispi olarak kolaylaştırılması finansal sistemdeki kırılganlığı artırmıştır.

5 Nisan Kararları ile birlikte para politikasının etkin bir şekilde yürütülebilmesi için mali piyasalar ile ilgili birçok yeni düzenleme yürürlüğe konmuştur. Öncelikle, Merkez Bankası ile Hazine ve diğer kamu kuruluşları arasında var olan kredi ilişkisi yeniden düzenlenmiştir. Merkez Bankası parasal kontrolü artırabilmek ve piyasalarda kaybolan güveni sağlayabilmek amacıyla mevduat munzam karşılık oranları ve disponibilitate sisteminde değişikliğe gitmiştir. Bankaların tüm pasifleri üzerinden disponibilitate alınmaya başlanmış ve DTH lehine çalışan munzam karşılık uygulaması, TL mevduatlar lehine değiştirilmiştir.

IMF ile yapılan stand-by anlaşması doğrultusunda parasal bir çerçeve hazırlanarak 1994 Mayıs ayında uygulamaya konulmuştur. Parasal hedeflerin tamamı tutturulmuş ve yılsonunda ekonomide istikrar büyük ölçüde sağlanmıştır¹¹⁹.

1994 Kriziyle zor bir döneme girmelerine rağmen bankalar dış yükümlülüklerini zamanında karşılamışlar ve kendi risklerinin ülke riski haline dönüşmesini engellemişlerdir. Bankaların toplam aktifleri 1994 yıl sonunda

¹¹⁹ TCMB, A.g.e., 2002, s:18

52,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıl mevduatın toplam kaynaklar içindeki payı %52'den %63'e yükselmiş, buna karşılık mevduat dışı kaynakların payı %26'dan %18'e gerilemiştir. Toplam mevduat içinde vadeli mevduatın payı %70'den %73'e, TL mevduat içinde ise %61'den %72'ye yükselmiştir.

1994 Kriziyle yapısı daha da hassaslaşan mali sistemin güçlendirilmesi için piyasalara yönelik müdahale ve tedbirler artırılmıştır. Likidite ve yasal yükümlülük oranları yükseltilerek kapsamı genişletilmiş, bankaların bünyesinde taşıdığı kur riskini azaltmak için açık pozisyona yönelik sınırlar getirilmiştir.

Bankacılık sektörü 1994 Yılında yaşanan ekonomik krizle birlikte gelen hızlı bir küçülmenin ardından, 1996 Yılında yüksek bir büyüme göstermiştir. 1995 ve 1996 Yıllarında ekonomideki büyüme ve karlılık bankacılık sektörüne de yansımış, 1996 yılında sektör dolar cinsinden %21,7 büyümüş ve toplam aktifleri 83,3 milyar dolara ulaşmıştır¹²⁰.

Büyümenin nedenini mevduattaki genişleme ve yurt dışından sağlanan kaynaklar oluşturmuştur. Bankalar şubeleşmeye önem verirken, maliyeti kriz öncesine göre artmış olan yurt dışı borçlanmaya tekrar ağırlık vermeye başlamışlardır. Yurt dışından yeniden kaynak sağlamaya başlayan bankalar, yüksek reel faizler nedeniyle açık pozisyonu ve kamu finansmanını sürdürmeye devam etmiştir¹²¹.

1996 Yılından itibaren banka kaynaklarında kısa vadeli araçların payı artmıştır. Bu gelişmeye bağlı olarak yüksek faizli repo ve vadeli döviz işlemleri ciddi bir artış göstermiştir. Ayrıca hem TL hem de yabancı para üzerinden borçlanma nedeniyle kaynak maliyetinde meydana gelen artış ve getirilen vergilerle artan mali yükler, kaynakların bir bölümünün kıyı bankacılığına yönelmesi sonucunu doğurmuştur.

¹²⁰ Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımız 1996, Sy. 47

¹²¹ Babuşcu, A.g.e., 2000, s:20.

Bankacılık sektörü 1997 Yılında da milli gelir artış hızının üzerinde bir hızla büyümüştür. Sektörde özel ve yabancı sermayeli ticaret bankalarının bilançoları büyürken kamusal sermayeli bankaların aktif, kredi ve mevduat açısından sektör payı azalmıştır. 1997 Yılında ikinci yarısından itibaren enflasyonun ve faizlerin yükselme eğilimine girmesi, günlük repo işlemlerinden doğan kaynak maliyetini artırmıştır.

Hazine ve Merkez Bankası 1997 yılında piyasalardaki belirsizliği gidermek amacıyla ortak bir protokolü uygulamaya başlamışlardır. Alınan kararlar sonucunda Hazine'nin Merkez Bankası'ndan avans kullanımı durdurulmuş, TL finansal araçlara olan talep artmış, faizler gerilemeye başlamış, repo gibi kısa vadeli işlemlere yönelen kaynaklar, tekrar mevduata yönelmiştir¹²².

3.2.2. 1997 Asya - 1998 Rusya Krizi ve Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri

Güney Doğu Asya ülkelerinde 1997'nin ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan finansal kriz, öncelikle Tayland, daha sonra da Endonezya, Malezya, Filipinler, Güney Kore ve Japonya'ya sıçramış, Dünya mal ve finans piyasalarının dengelerini bozmuştur¹²³. Kriz süreci, öncelikle bir finans krizi şeklinde kendini göstermiş ve bölge ülkelerine yönelik uluslararası fon akımlarının aniden yön değiştirmesiyle ortaya çıkmıştır.

Bölgesel krizin global bir dünya krizine dönüşmemesi için, uygulamaya konulan IMF tipi istikrar politikaları, (kısıtlayıcı para politikası, bütçe açıklarının kapatılması, yerli para değerinin düşürülmesi) enflasyonu

¹²² Babuşcu, A.g.e., 2000, s:20.

¹²³ Erinç Yeldan, Birinci Yılında 2000 Enflasyonu Düşürme Programının Değerlendirilmesi, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Sayı: 226, Ocak-Şubat, 2001, s:10.

düşürmekle birlikte, ekonomide durgunluğa yol açarak, bir süre sonra temel makroekonomik dengelerin tekrar bozulmasına neden olmuştur¹²⁴.

Dünya ekonomisinde, Güney Doğu Asya Krizi'nin şoku yaşanırken, 1998 yılı Ağustos ayında Rusya'da, Ruble'nin devalüe edilmesi ve moratoryum ilanı ile yeni bir finansal kriz yaşanmaya başlanmıştır¹²⁵. Güney Doğu Asya Krizi'nden sonra Rusya'da yaşanan mali kriz, 1998 yılında Türkiye'nin dış ticaretini olumsuz yönde etkileyen ikinci önemli olaydır. Rusya'da çıkan mali krizin etkisi Türk piyasalarında, Asya Krizi'ne nazaran daha fazla hissedilmiştir. Krizle birlikte ihracatımız olumsuz yönde etkilenmiş, özellikle iki ülke arasında yapılan bavul ticareti büyük zarar görmüştür.

1998 Yılı'nın ikinci yarısından itibaren Türkiye ekonomisi, küçülme sürecine girmiştir. Yaşanan krizin ülke içindeki siyasi istikrarsızlıkla birleşmesi, finansal piyasalardaki dengeyi bozmuş, bu durum ise, faiz oranlarının hızla yükselmesine yol açmıştır. Uluslararası ekonomik alanda yaşanan olumsuz gelişmeler nedeniyle, yurtdışından sağlanan kaynakların sınırlanması ve ekonomik faaliyetlerin, özellikle sanayi sektöründe daralmaya bağlı olarak yavaşlamaya başlaması, bankaların aktif kalitesini bozmuştur.

Ekonomide krizle birlikte bankaların kredilerinin geri dönmeme oranı artmıştır. 1998 Yılında artan risklerle birlikte, bankaların karlılıkları da düşmüştür. Ayrıca holding bankacılığının gelişmesi ve iştiraklere aktarılan kaynaklar, bankaların hem temel işlevlerini yerine getirememelerine, hem de likit varlıklarını azaltarak krize duyarlı hale gelmelerine yol açmıştır¹²⁶. Sonuç olarak, TMSF'ye yönelik yapılan düzenleme (tasarruf mevduatına % 100 sigorta uygulaması), 1994 yılı bankacılık krizinin aşılmasında önemli bir rol

¹²⁴ Dündar Sağlam, Meksika, Asya ve Rusya Ekonomik Krizlerinin Mukayeseli Bir Analizi, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Sayı: 152, Kasım, 1998, s:43.

¹²⁵ İlker Parasız, , Enflasyon-Kriz-Ayarlamalar, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2001, s:424,425. Oğuz Esen, Rusya Krizi: Geçmişe Kısa Bir Bakış, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Sayı: 150, Eylül, 1998, s:67.

¹²⁶ Erdoğan, A.g.e., s:129.

oyarken, 1998-1999 yıllarında yaşanan finansal problemlerde, krizin oluşumunun temel nedenleri arasında yer almıştır¹²⁷.

Uluslararası ekonomik alanda yaşanan olumsuz gelişmeler nedeniyle yurtdışından sağlanan kaynakların sınırlandırılması ve ekonomik faaliyetin özellikle sanayi sektöründe daralmaya bağlı olarak yavaşlamaya başlaması, bankaların aktif kalitesini bozmuştur. Bu gelişmelere bağlı olarak bankacılık sektöründe tahsili gecikmiş alacakların toplam kredilere oranı bir önceki yıla göre %2,3'den % 7,2'ye yükselmiştir¹²⁸.

Bu gelişmelerin ardından yeni Bankalar Kanunu 18 Haziran 1999 tarihinde yürürlüğe konmuştur. 1999 Yılında yürürlüğe konulan Bankalar Kanunu bankaların finansal yapılarıyla denetim mekanizmasının güçlendirilmesini hedefleyen geniş tedbirler içermektedir.

Tüm gerekli tedbirlerin alınmasına rağmen iyileştirilemeyen bankaların TMSF'ye devredilmesi öngörülmüyordu. Bu kanunla, bankacılık sektöründe etkinliği, sağlamlığı ve rekabeti artırmak, kamu güvenini sağlamak ve bankacılık sektöründen kaynaklanıp ekonomiyi tehdit edebilecek potansiyel riskleri önlemek amacıyla örgütsel ve finansal açıdan özerk bir yapıya sahip Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurulmuştur. 1999 yılında çıkarılan Bankalar Kanunu banka kurmak ve işletmek isteyenler için daha katı kurallar getirmiştir. Bu kanunla, bankalara iç denetim ve risk yönetimi sistemleri kurma zorunluluğu getirilmiştir¹²⁹.

Ekonomide 1998 ve 1999 yıllarında bankacılık sektörünü etkileyen önemli gelişmeler meydana gelmiştir. Özellikle enflasyonun 1998 yılında belli ölçüde kontrol altına alınması ve 1999 yılından itibaren gelen siyasi istikrar mali sistemi rahatlatmıştır. Özellikle enflasyonu düşürme programı ve bankacılık sistemine yönelik düzenlemeler, düşük enflasyon sürecine girecek

¹²⁷ Yıldırım, A.g.m., s:8.

¹²⁸ Türkiye Bankalar Birliği "Bankalarımız 1998" Sy.40

¹²⁹ TCMB, Haziran 2002, a.g.e., s:19.

olan mali sistemin ileriye yönelik yeni politikalar geliştirmesini zorunlu kılmıştır¹³⁰.

2000'li yıllara gelindiğinde ise bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması, bankaların mali bünye sorunlarının çözülmesi gibi konular kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu amaçla Türk bankacılık sektörünün gündemine oturan öncelikli konulardan biri Bankalar Kanunu'nda radikal değişiklikler yapılması olmuştur.

3.2.3. 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri

5 Nisan 1994 istikrar programı çerçevesinde bankacılık sektöründe olası bir toplu çöküşü önlemek amacıyla tasarruf mevduatına sağlanan devlet güvencesinin sonraki yıllarda da devam etmesi nedeniyle bankalar tasarruf sahiplerinin denetiminden uzaklaşmış, fon kullanımında risk faktörü yeterince dikkate alınmamış, ahlâki risk doğmuş, banka ve şube sayıları hızla artarak optimal ölçekten uzaklaşmış, özel kesimin fon kaynakları daralmış, faiz oranları artmış ve özel yatırımlar bundan olumsuz etkilenmiş, bankalardan borçlanma olanağı bulan hükümetler savurganlıklarını ve kamu açıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir.

Kamu kesimi borçlanma gereği arttıkça devlet gittikçe daha çok borçlanmak zorunda kalmış, dış borçlanma olanakları azaldıkça iç borçlanma artmıştır. İç borçlanma artışı faiz oranlarını artırmış ve bankalar açısından devlete borç vermek düşük riskli, yüksek kârlı bir iş haline gelmiştir.

Aşağıdaki tabloda bankaların ellerinde bulundurdukları Devlet İç Borçlanma Senetlerinin aktif toplamları içindeki payları banka grupları bazında yer almaktadır.

¹³⁰ Binay ve Kunter, A.g.e., 1998, s:15-17.

Tablo 21: Bankaların DİBS/Toplam Aktif Oranları %

Bankalar	12/1999	09/2000	12/2000
Kamu Bankaları	17,8	22,4	22,3
Özel Bankalar	26,5	20,3	20,0
Yabancı Bankalar	36,2	34,8	29,8
TMSF Bankaları	55,4	60,7	90,5
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	6,9	10,1	8,4
Toplam	26,2	25,1	26,9

Kaynak: BDDK, (2001b), Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı

Önceki dönemlerde yüksek faizli DİBS satın alarak yüksek kazanç elde eden bankaların, bu dönemde uygulanan program çerçevesinde 2000 yılında iç borçlanma faiz oranlarının düşmesine bağlı olarak gelirleri azalmış ve bilanço yapıları bozulmuştur.

2000 Yılıının son aylarında likidite sıkışıklığının etkisiyle faiz oranları artışa geçmiş ve açık pozisyonu olan bankalar yüksek maliyetle kaynak bulmak zorunda kalmışlardır.

Aşağıda yer alan tabloda bankaların grup bazında kar zararlarındaki değişimleri yer almaktadır.

Tablo 22: Bankaların Net Kar-Zararları (Milyon TL)

Bankalar	12/1999	09/2000	12/2000	Yıllık değişim %
Kamu Bankaları	284	48	-177	-162,4
Özel Bankalar	1.485	1.267	482	-67,6
Yabancı Bankalar	278	135	66	-76,6
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	194	170	215	10,7
TMSF Bankaları	-2.547	-1.563	-3.310	30
Toplam (TMSF Dahil)	-306	57	-2.724	791,0
Toplam (TMSF Hariç)	2.241	1.620	586	-74,0

Kaynak: BDDK (2001a), Yıllık Rapor 2000, Mayıs 2001, s:38

Bu program esnasında kur çıpası politikasına güvenen birçok banka sendikasyon kredileri yoluyla dış borçlanmalarını artırmışlardır. Bankalar bu yolla elde ettikleri kaynaklarla devlete ait bono ve tahvil satın almışlar ve

piyasaya kredi vermişlerdir. Ancak, hem satın aldıkları DİBS'nin, hem de piyasaya verdikleri kredilerin getirisi geçmişe göre düşük kalmış ve bankalar önceki yüksek kârlarını bulamamışlardır.

Kasım 2000 Krizi sonrası faiz oranları hızla artarken vadelerin kısılması özellikle likidite darlığı çeken kamu bankalarıyla, daha önceki dönemlerde Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilen ve ayrıntıları 3.3.1.4.2 başlıklı bölümde yer alan fon bankalarının mali yapılarını daha çok bozmuştur.

2000 Yılı sonunda faiz oranlarının hızla artması bir yandan bankaların menkul değerler cüzdanının piyasa değerini düşürmüş, diğer yandan döviz kurlarındaki hızlı artışla birlikte açık pozisyondan doğan maliyetleri artırmıştır. En büyük zararı kısa vadeli fon talebi yüksek olan kamu ve TMSF bankaları görmüştür.

Devlet, TMSF bankalarının sermayelerini güçlendirmek ve kamu bankalarının görev zararlarını kapatmak amacıyla, 2000 yılı sonuna kadar 22 katrilyon TL, 2001 yılı içinde 14 Mayıs 2001'e kadar 21,7 katrilyon TL olmak üzere toplam 43,7 katrilyon TL borç yüklenmiştir. Bu tutarın 25,8 katrilyon TL'si kamu bankalarının görev zararlarından; 16,3 katrilyon TL'si TMSF bankalarının zararlarından; 1,6 katrilyon TL'si de Halk ve Emlak Bankalarının sermayesine mahsuben verilen özel tertip tahvillerden oluşmuştur¹³¹.

Bankaların tasarrufçu ve yatırımcı arasında aracı olma işlevini yitirerek özel kesimin fonlarını devlete aktaran bir aracı haline gelmeleri ve özkaynaklarının zayıf olması sonucu sektör, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerine karşı yeterli direnç gösterememiştir. Buna rağmen, sektörün Borç/Özkaynak oranının kriz yaşayan benzer ekonomilere oranla küçük, kredi artışının sınırlı ve tasarruf mevduatının devlet güvencesi altında olması sektörün krizi aşma gücünü artırmıştır.

Bankacılık Sektöründe, Borç/Özkaynak oranı 1999-2000 yıllarında G. Kore'de %400, Endonezya, Malezya ve Filipinler'de %150-200 ve Meksika'da

¹³¹ www.treasury.gov.tr, erişim tarihi: 19.05.2008, ,

%83 olmuşken, Türkiye’de Eylül 2000 sonunda yaklaşık %40 olmuştur. Banka kredilerindeki artışın sınırlı kalması, geri dönmeme riskine karşı sistemi korumuştur. Tasarruf mevduatının devlet güvencesi altında olması tasarruf sahiplerinin bankalara topluca hücum etmelerini önlemiştir¹³².

3.2.4. 2000 Yılı İstikrar Programı ve Bankacılık Sistemine Yönelik Düzenlemeler

2000 Yılı enflasyonu düşürme ve istikrar programı, kamu sektörü fazlası, tutarlı gelir politikaları ile desteklenmiş sıkı döviz kuru taahhütleri ve yapısal reformlar olmak üzere üç temel unsura dayanmaktadır¹³³.

Programda öncelikli unsur, enflasyonun temel nedeni olan kamu finansmanı açıkları ve buna dayalı kamu kesimi borçlanma gereğinin ortadan kaldırılabilesidir. Bu doğrultuda daha az iç borçlanmaya gidilerek faiz ödemelerinin yükünün hafifletilmesi, gerekli finansmanın ise dış borçlanma ve özelleştirmeden sağlanacak gelirle karşılanması hedeflenmiştir.

Özellikle enflasyonla mücadelenin ilk aşamasında, enflasyon ve faiz oranlarının daha hızlı indirilmesini sağlamak üzere sıkı döviz kuru ve tutarlı gelir politikası izlenmesi öngörülmüştür.

1999 Yılında bankacılık sektörünün içinde bulunduğu sorunlara çözüm bulmak üzere 4389 sayılı Bankalar Kanunu yasalaştırılmıştır. Söz konusu Kanun daha sonra 4491 sayılı yasa ile yeniden ele alınmış, böylece düşük enflasyona geçiş sürecinde bankalara yönelik tedbirler için bir adım daha atılmıştır. Bankalar Kanunu ile ilgili değişiklikler, tebliğler ve niyet mektubunda yer alan bankacılık sistemine yönelik düzenlemeler aşağıda özetlenmiştir.

¹³² J.P. Morgan Securities Ltd. (2001), Industry Analysis: Turkish Banking, 28 March 2001.

¹³³ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı’nca 9 Aralık 1999 tarihinde IMF’ye gönderilen Niyet Mektubu Paragraf No:7

✓ Bankalar Kanunu'ndaki değişiklikle idari ve mali özerkliğe sahip, siyasi otoriteden bağımsız bir Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun kurulmasına karar verilmiştir. Bu değişikliğe göre, halen Hazine Müsteşarlığı ile Merkez Bankası tarafından paylaşılan düzenleme, denetim ve gözetim yetkisi, kurulacak olan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)'na devredilmiştir.

✓ Bankacılık sisteminin düzenlenmesi ile gözetim ve denetimi hususlarında atılan diğer önemli bir adım ihtiyati raporlama ve finansal bilgilerin açıklanmasına yönelik muhasebe standartlarıyla ilgilidir. Buna ek olarak piyasa riskini de içeren sermaye yeterliliği ve iyileştirilmiş risk yönetimi prosedürleri alanında uluslararası standartlara paralel olarak yeni düzenlemeler getirilmiştir¹³⁴.

✓ Bankalar Kanunu'nda yapılan değişikliklerle banka kuruluşunda aranan şartlar ağırlaştırılmıştır.

✓ Yeni Kanun ile banka ortaklarının banka kaynaklarını istismar etmelerini önlemek amacıyla tüzel ve gerçek kişilere verilecek kredilerin tanımına açıklık getirilmiştir.

✓ Bankaların mali bünyesinin zayıflamasına ve iflasına neden olan banka şahıs ve yöneticilerine, yapılan yeni düzenlemeler ile iflas yolu açılmıştır.

✓ İlgili yasa ile getirilen bir başka düzenleme ise bankalar dışındaki özel finans kuruluşlarının da bankalar gibi aynı yükümlülöklere tabi tutulmasıdır.

✓ Yeni Bankalar Kanunu ile bankaların sermaye yeterliliği ve döviz pozisyonu konularında düzenleme yapılmıştır.

✓ Bankalar Kanunu'ndaki yeni düzenlemelerle bankaların devir, birleşme ve tasfiyesi ele alınmış, bu konuda Kurumun yetki ve sorumluluklarına yer verilmiştir.

¹³⁴ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı'nca IMF'ye gönderilen Niyet Mektubu Paragraf No:60

✓ Bankalar Kanunu'nda kredilerde de yeni düzenlemelere gidilmiştir. Kredi karşılıklarına ilişkin tebliğde ise, mevcut kredilerin yenilenmesi dahil tüm kredilere uluslararası standartları uygulamaya yönelik düzenlemeler getirilmiştir.

✓ Son olarak ele alınan bir başka düzenleme ise, bankaların işlemleri nedeniyle karşılaştıkları risklerin izlenmesi ve kontrolünü sağlamak amacıyla faaliyetlerinin kapsamı ve yapısıyla uyumlu, esas ve usulleri Kurum'ca çıkarılacak yönetmelikle belirlenecek etkin bir iç denetim sistemi ve risk kontrol ve yönetim sistemi kurmakla yükümlü olduklarına ilişkindir¹³⁵.

3.2.5. Türk Bankacılık Sektörünün 1995 – 2001 Dönemi Fon Kaynaklarının İncelenmesi

1995 – 2001 Döneminde gerek Türkiye'de gerekse dünyada yaşanan ekonomik krizlerin ve bu krizlere ilişkin alınan önlemlerin etkisiyle Türkiye ekonomisi ve Türk Bankacılık Sektörü çeşitli değişiklikler göstermiştir.

1995 – 2001 Döneminde enflasyon oranı artmaya devam ederek ekonomiyi olumsuz anlamda etkilemiştir. Bu dönemde 1987 yılı baz alınarak hesaplanan TEFE rakamları ve yıllar itibariyle yüzde değişimi aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

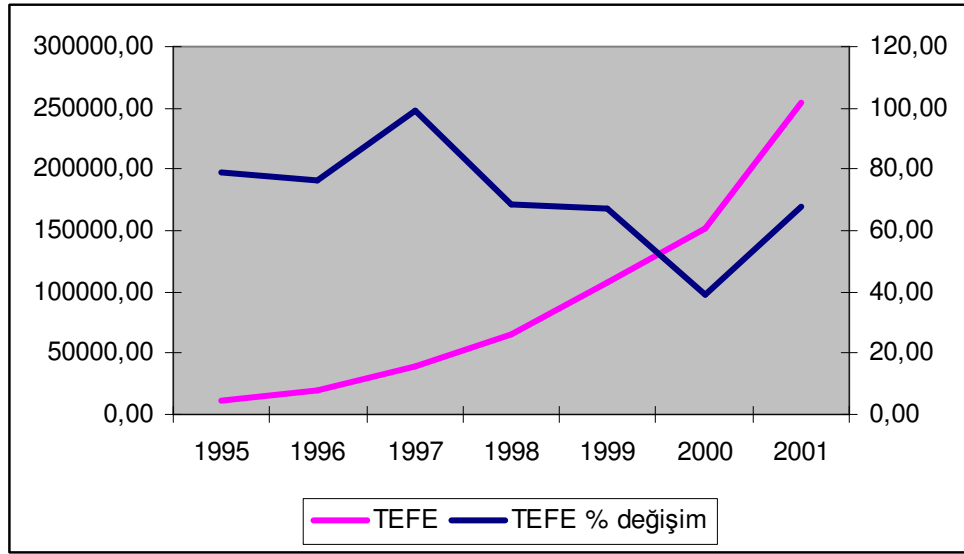
Tablo 23: 1995 – 2001 Dönemi TEFE ve % Değişim

Dönem	TEFE	% Değişim
1995	10962,30	78,92
1996	19344,80	76,47
1997	38535,80	99,20
1998	64913,50	68,45
1999	108380,80	66,96
2000	151026,20	39,35
2001	253617,50	67,93

Kaynak: TBB, 50. Yılında Bankacılık Sistemi

¹³⁵ Babuşcu, A.g.e., 2000, s:22-24.

Görüldüğü gibi enflasyonun göstergesi olan TEFE 1995 – 2001 döneminde sürekli bir artış göstermiştir. Bu artış 1994 krizi sonrasında yüksek bir seyir halinde devam ederken, 1997 Asya krizi ile birlikte en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Daha sonraki yıllarda ise TEFE'deki artış diğer yıllara göre daha düşük bir hızla devam etmiştir. 1995 – 2001 dönemi TEFE rakamları ve değişim hızları aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

Grafik 17: 1995 -2001 Dönemi TEFE ve % Değişim

Enflasyondaki artışa paralel olarak bu dönemde döviz fiyatları da yükselme eğilimine girmiştir. Bu dönemde yaşanan krizlerin sonucu olarak döviz kurları yükselmiş ve TL sürekli olarak değer kaybetmiştir. 1995 – 2001 Dönemi USD kuru ve kurda oluşan değişim aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

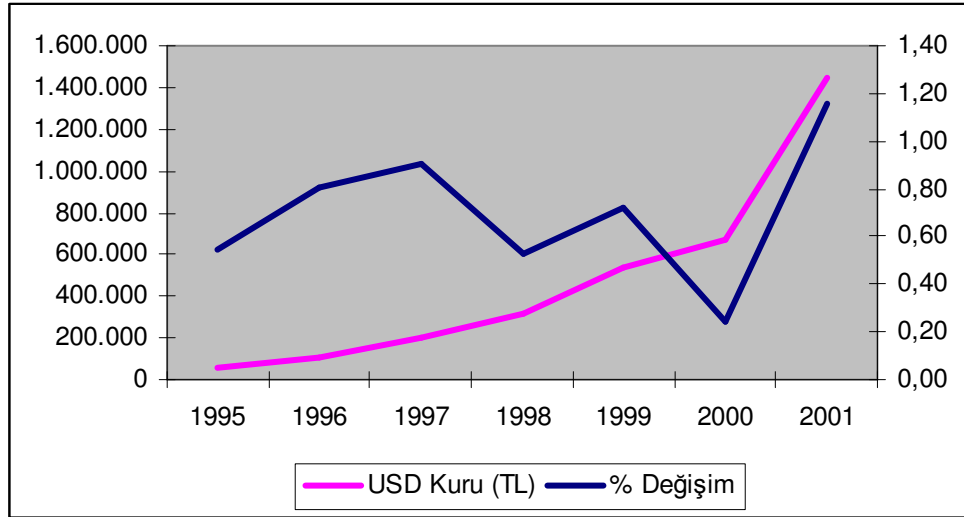
Tablo 24: 1995 – 2001 Dönemi USD Kuru ve % Değişim

Dönem	USD Kuru (TL)	% Değişim
1995	59.501	0,55
1996	107.505	0,81
1997	204.750	0,90
1998	313.700	0,53
1999	540.098	0,72
2000	671.765	0,24
2001	1.446.638	1,15

Kaynak: TBB, 50. Yılında Bankacılık Sistemi

Bu dönemde yaşanan ekonomik olumsuzlukların etkisi enflasyon artışına göre döviz kurunda daha belirgin olarak ön plana çıkmaktadır. 1995

– 2001 Dönemi döviz kurunda meydana gelen gelişmeler aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

Grafik 18: 1995 - 2001 Dönemi USD Kuru ve % Değişim

Grafikte de görüldüğü gibi USD kurundaki artışta 1994 döneminde yaşanan krizin ve 1997 yılında yaşanan Asya krizinin etkisi oldukça fazla olmuştur. Ancak USD kurundaki en önemli artış 2001 krizinde kendisini göstermiştir. 2001 Yılında USD kurunda yaşanan yüksek oranlı artışın en önemli nedeni TCMB'nin döviz politikasını değiştirerek dalgalı kur sistemine geçmesidir.

1995 – 2001 Dönemi gayrisafi milli hasıla rakamları ve yıllar itibariyle yüzde değişimleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 25: 1995 -2001 Dönemi GSMH Rakamları ve Artış Hızı

Dönem	GSMH (1.000 TL)	% Değişim
1995	7.854.887,20	1,02
1996	14.978.067,00	0,91
1997	29.393.262,00	0,96
1998	53.518.332,00	0,82
1999	78.282.967,00	0,46
2000	125.596.129,00	0,60
2001	176.483.953,00	0,41

Kaynak: TBB, 50. Yılında Bankacılık Sistemi

GSMH rakamları incelendiğinde ilgili dönemin başlarındaki artış oranının daha yüksekken 1999 yılından sonra daha düşük bir hızla arttığı görülmektedir. GSMH'ın belirtilen dönemdeki ortalama artış hızı cari fiyatlarla %74'tür.

Türk Bankacılık Sektörüne bakıldığında ise aktif büyüklüğünün ilgili dönemde GSMH'dan daha hızlı büyüdüğü söylenebilir. Bu dönemde banka sayısında önemli bir artış görülürken özellikle holding bankalarının sayısı artmıştır. Bu bankalar özellikle holding faaliyetlerinin finansmanı için bankalarını kullanırken, diğer taraftan iç borçlanma ihtiyacının giderek artması ve faiz oranlarının yüksekliği bankaların yatırımlarını bu alana yönlentmelerine neden olmuştur. Bu nedenlere bağlı olarak da bankacılık sektörü aktifleri GSMH'den daha yüksek oranda artmıştır.

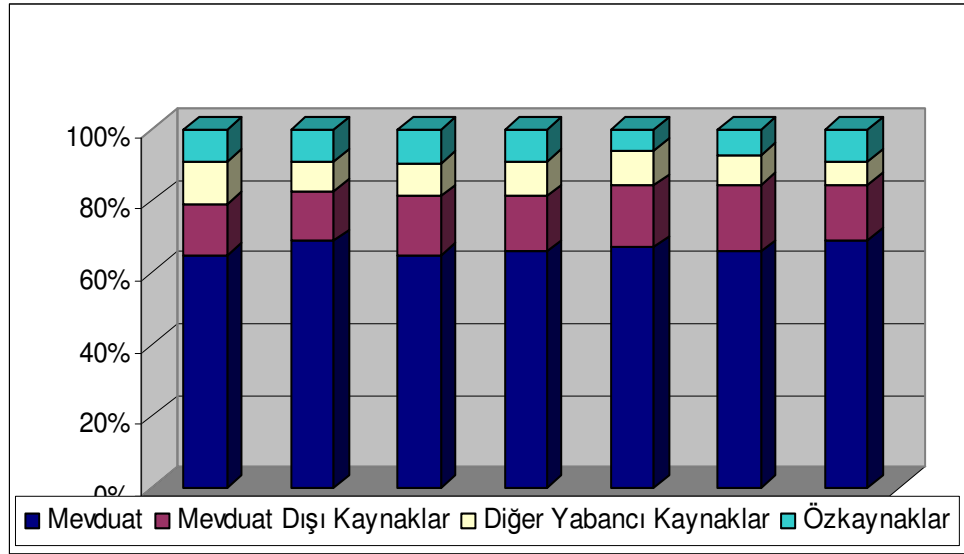
1995 – 2001 Döneminde yaşanan yüksek enflasyon, döviz kurlarındaki değişimler ve ayrıca yaşanan krizler gibi ekonomik gelişmeler doğrultusunda kaynak yapısında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bu kapsamda Türk Bankacılık Sektörünün 1995 -2001 dönemi kaynak yapısı ana kalemler itibariyle aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 26: Türk Bankacılık Sektörü 1995 – 2001 Dönemi Kaynak Yapısı (1.000 TL)

Dönem	Mevduat	Mevduat Dışı Kaynaklar	Diğer Yabancı Kaynaklar	Özkaynaklar	Pasif Toplamı
1995	2.664.935,42	587.850,52	483.334,85	366.262,68	4.102.383,47
1996	6.145.516,00	1.273.995,00	740.329,00	799.271,00	8.959.111,00
1997	12.545.561,00	3.219.590,00	1.785.132,00	1.828.261,00	19.378.544,00
1998	24.185.291,00	5.715.090,00	3.637.248,00	3.290.320,00	36.827.949,00
1999	48.263.769,00	12.386.629,00	7.236.310,00	4.234.150,00	72.120.858,00
2000	68.442.406,00	19.773.249,00	8.431.680,00	7.635.771,00	104.283.106,00
2001	116.646.946,00	26.585.152,00	10.721.445,00	15.267.789,00	169.221.332,00

Kaynak: www.tbb.org.tr

Görüldüğü gibi ana kalemler itibariyle pasif yapısındaki kalemler ekonomiye bağlı olarak artış göstermiştir. Ancak pasif kalemlerin toplam içerisindeki ağırlıklarında dönem içerisinde önemli bir değişiklik yaşanmamıştır. Pasif içerisindeki ana kalemlerin toplam içerisindeki ağırlıkları aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

Grafik 19: 1995 - 2001 Dönemi Kaynak Yapısı

1995 – 2001 Dönemi pasif yapısı incelendiğinde, pasif içerisindeki en önemli kalemin bir önceki dönemde olduğu gibi ortalama %66 ağırlıkla mevduat olduğu görülmektedir. İkinci öneme sahip kalem ise ortalama %16 ağırlıkla mevduat dışı kaynaklardır. Daha sonra ise ortalama %9 ağırlıkla diğer yabancı kaynaklar ve ortalama %8 ağırlıkla özkaynaklar gelmektedir.

Genel olarak kaynak yapısı incelendiğinde kaynaklar içerisindeki kalemlerin ağırlıklarını korudukları, ufak değişiklik dışında önemli değişimler yaşanmadığı görülmektedir. Bir önceki dönemle karşılaştırıldığında, mevduat kaleminin ağırlığının ortalama %59'dan %66'ya yükseldiği ve diğer yabancı kaynaklar kaleminin ortalama %15 ağırlıktan % 9'a gerilediği görülmektedir.

Kaynak yapısında meydana gelen bu değişikliğin nedenlerinden birisi kamu borçlanma gereğindeki artıştır. Kamunun borçlanma ihtiyacını karşılamak amacıyla ihraç etmiş oldukları yüksek getirili ve düşük riskli iç borçlanma senetleri, bankalar için kredi vermektense daha cazip bir yatırım

olduğundan bankalar; mevduatlara yüksek faiz vererek mevduat toplamış, daha sonra toplanan bu mevduatları yüksek faizli iç borçlanma senetlerine plase ederek karlılıklarını artırmaya çalışmışlardır. Bu durumun sonucunda dışlanma etkisinin ekonomi üzerindeki olumsuz etkisi görülmüştür.

3.2.5.1 Mevduatlardan Sağlanan Fonlar

1995 – 2001 Döneminde mevduat kaleminin kaynaklar içerisindeki ağırlığında çok önemli bir değişiklik olmamıştır. Mevduat kaleminin kaynaklar içerisindeki ağırlığında bir önceki dönemde yaşanan artış bu dönemde görülmemiş, daha çok kaynaklar içerisindeki ağırlığını korumuştur. Bunun temel nedeni yukarıda açıklandığı gibi kamunun borçlanma gereğinin artması neticesinde bankaların DİBS'lere yönelmesidir.

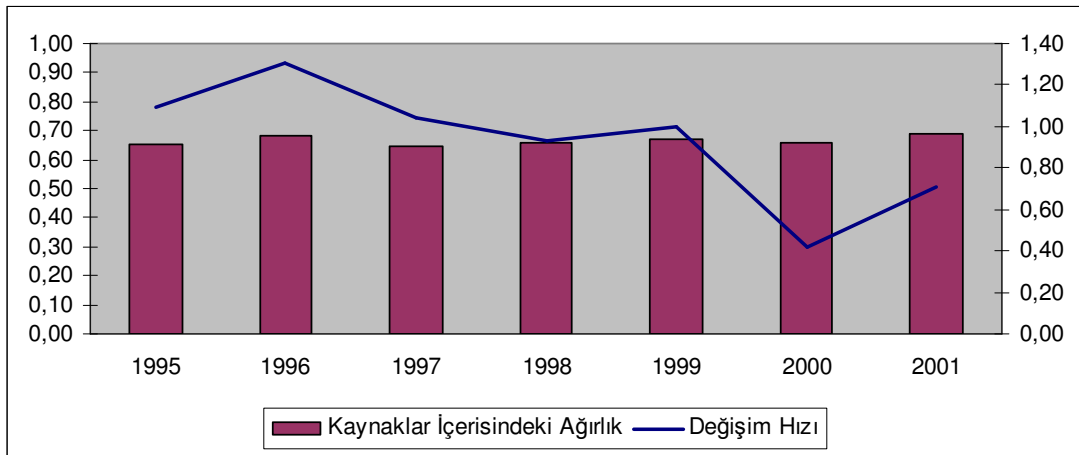
Türk Bankacılık Sektörünün 1995 – 2001 dönemi mevduat kalemi, pasif içerisindeki ağırlığı ve bir önceki yıla göre yüzdesel değişimi aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 27: Türk Bankacılık Sektörü 1995 – 2001 Dönemi Mevduat (1.000 TL)

Dönem	Mevduat	% Değişim	Kaynaklar İçerisindeki Ağırlık %
1995	2.664.935,42	1,09	0,65
1996	6.145.516,00	1,31	0,69
1997	12.545.561,00	1,04	0,65
1998	24.185.291,00	0,93	0,66
1999	48.263.769,00	1,00	0,67
2000	68.442.406,00	0,42	0,66
2001	116.646.946,00	0,70	0,69

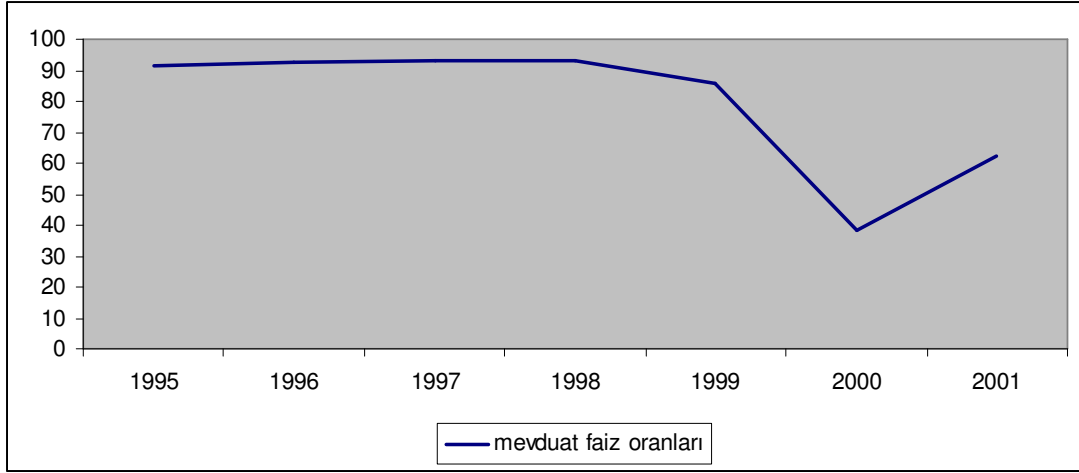
Kaynak: www.tbb.org.tr

Görüldüğü gibi mevduat kaleminin pasif içerisindeki ağırlığı ortalama %66 civarındadır. Mevduat kaleminin kaynaklar içerisindeki ağırlığındaki değişim incelendiğinde bir önceki dönemin sonlarında yaşanan artış bu döneme yansımamış, bu dönemde mevduat kalemi daha çok pasif içerisindeki ağırlığını korumuştur. Mevduat kaleminin pasif içerisindeki ağırlığı ve değişim hızı aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 20: 1995 - 2001 Dönemi Mevduat Değişim Hızı ve Kaynaklar İçerisindeki Ağırlığı

Grafikten de görüldüğü gibi mevduat kaleminin pasif içerisindeki ağırlığı çok fazla değişmemesine rağmen yıllar itibariyle artış hızı değişiklik göstermiş, özellikle dönemin başındaki 1996 yılında ve 1999 yılındaki artışlar ön plana çıkmıştır. Daha sonra 2000 yılında yaşanan kriz neticesindeki artış hızı düşmüştür. Bunun temel nedeni mevduat faiz oranlarındaki yaşanan gelişmelerdir. Mevduat faiz oranlarının değişim hızı aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 21: 1995 – 2001 Dönemi 12 Aylık Ağırlıklandırılmış Mevduat Faiz Oranı

Görüldüğü gibi mevduat faiz oranları 1995 - 1998 yılları arasında seviyesini korurken 1999 – 2000 döneminde azalma eğilimine girmiş, 2001 yılında krizle birlikte tekrar yükselmeye başlamıştır. Mevduat faiz oranlarındaki bu değişim paralelinde bankaların mevduat kaleminin artış hızı da aynı eğilimi göstermiştir.

3.2.5.1.1 TL Mevduatlardan Sağlanan Fonlar

1995 – 2001 Dönemi TL mevduattan sağlanan fonlar incelendiğinde, bir önceki döneme göre toplam kaynaklar içerisindeki payının azaldığı görülmektedir. Bu dönemde toplanan TL mevduatlar, toplam kaynaklar içerisindeki ağırlıkları ve bir önceki yıla göre yüzde değişimleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 28: 1995 - 2001 Dönemi TL Mevduat (1.000 TL)

Dönem	TL Mevduat	% Değişim	Kaynaklar İçerisindeki Ağırlık %
1995	1.197.283,06	0,95	0,29
1996	3.030.796,00	1,53	0,34
1997	5.904.245,00	0,95	0,30
1998	11.958.770,00	1,03	0,32
1999	24.314.878,00	1,03	0,34
2000	36.915.796,00	0,52	0,35
2001	51.408.387,00	0,39	0,30

Kaynak: www.tbb.org.tr

Bir önceki dönemde toplam kaynaklar içerisindeki payı düşmeye başlayan TL mevduat 1995 – 2001 döneminde ortalama olarak toplam kaynakların %32'sini oluşturmaktadır. Bir önceki dönemde TL'nin yabancı paralar karşısında değer kaybetmeye başlaması ve bu dönemde de devam etmesi kaynaklar içerisinde TL mevduattan sağlanan fonların ortalama %32 oranında paya sahip olmasını sağlamış ve dönem içerisinde TL mevduatın kaynaklar içindeki oranında çok fazla değişim olmamıştır.

3.2.5.1.2 Yabancı Para Mevduatlardan Sağlanan Fonlar

Yabancı Para mevduatlardan sağlanan fonlarda TL mevduatların aksine artış olduğu görülmektedir. Bir önceki dönemle kıyaslandığında döviz tevdiat hesaplarının, 1995 – 2001 döneminde daha hızlı büyüdüğü görülmektedir. Bu dönemde toplanan YP mevduatlar, toplam kaynaklar içerisindeki ağırlıkları ve bir önceki yıla göre yüzde değişimleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 29: 1995 - 2001 Dönemi YP Mevduat (1.000 TL)

Dönem	YP Mevduat	% Değişim	Kaynaklar İçerisindeki Ağırlık %
1995	1.467.652,36	1,22	0,36
1996	3.114.720,00	1,12	0,35
1997	6.641.316,00	1,13	0,34
1998	12.226.521,00	0,84	0,33
1999	23.948.891,00	0,96	0,33
2000	31.526.610,00	0,32	0,30
2001	65.238.559,00	1,07	0,39

Kaynak: www.tbb.org.tr

Yabancı para mevduattan sağlanan fonlar incelendiğinde, dönem içerisinde toplam kaynakların ortalama %34'ünü oluşturduğu görülmektedir. Serbestleşmeyle başlayan yabancı para mevduatın kaynaklar içerisindeki payının artması bu dönemde de devam ederek, yabancı para mevduatın toplam kaynaklar içerisindeki ağırlığının TL mevduattan fazla olmasına neden olmuştur.

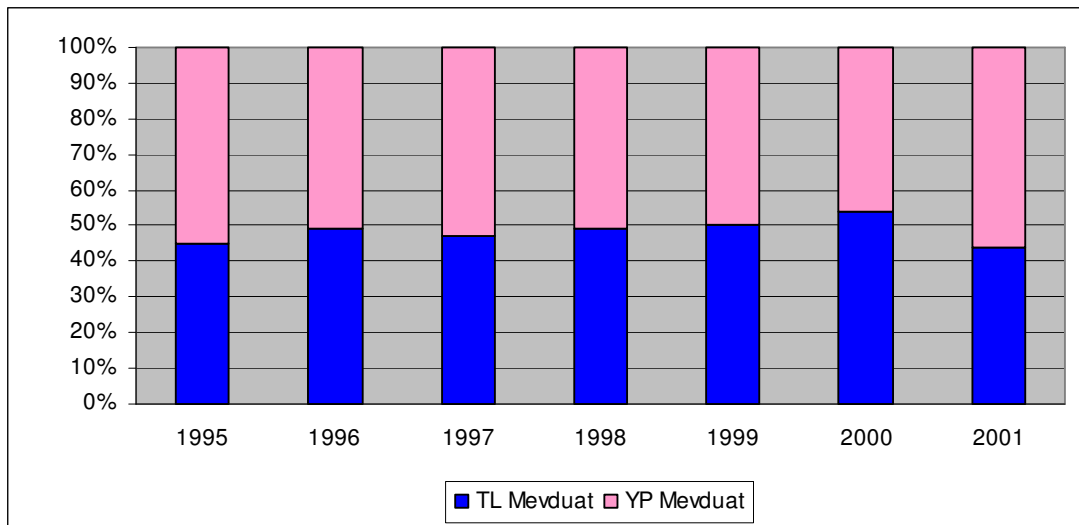
Özellikle 2000 yılında yaşanan kriz sonrasında dalgalı kur sistemine geçilmesiyle 2001 yılında yabancı para mevduatının kaynaklar içerisindeki ağırlığı %39'a ulaşmıştır. Bu gelişmelerin paralelinde 1995 – 2001 dönemi Türk Bankacılık Sektörünün mevduat yapısı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 30: Türk Bankacılık Sektörü 1995 – 2001 Dönemi Mevduat Dağılımı

Dönem	Mevduat (1.000 TL)		
	TL Mevduat	YP Mevduat	Toplam
1995	1.197.283,06	1.467.652,36	2.664.935,42
1996	3.030.796,00	3.114.720,00	6.145.516,00
1997	5.904.245,00	6.641.316,00	12.545.561,00
1998	11.958.770,00	12.226.521,00	24.185.291,00
1999	24.314.878,00	23.948.891,00	48.263.769,00
2000	36.915.796,00	31.526.610,00	68.442.406,00
2001	51.408.387,00	65.238.559,00	116.646.946,00

Kaynak: www.tbb.org.tr

1995 – 2001 Döneminde TL mevduat ve YP mevduat karşılaştırıldığında ağırlıklı olarak YP mevduatın TL mevduattan daha fazla olduğu görülmektedir. Bu dönemde TL mevduat ve YP mevduatın toplam mevduat içerisindeki ağırlıkları aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 22: 1995 -2001 Dönemi TL –Yabancı Para Mevduat Ağırlıkları

1995 – 2001 Döneminde yabancı para mevduatın ağırlığı ortalama %52 ile TL mevduatın ağırlığının üzerine çıkarak dönem içerisinde ufak değişikliklerle ağırlığını korumuştur. Bu dönemde yaşanan enflasyon artışı ve TL'nin sürekli olarak değer kaybetmesi ve dönemin sonunda yaşanan 2000 – 2001 krizleri sonucunda kur politikasının değişmesi bu değişikliğin temel nedeni olmuştur.

3.2.5.2 Mevduat Dışı Kaynaklardan Sağlanan Fonlar

Mevduat dışı kaynaklar kalemi, 1995 -2001 döneminde bir önceki döneme göre çok fazla değişiklik göstermemiş, pasif içerisindeki ağırlığını korumuştur. Türk Bankacılık Sektörünün 1995 – 2001 dönemindeki mevduat dışı kaynakları, pasif içerisindeki ağırlıkları ve yıllar itibariyle yüzde değişimleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

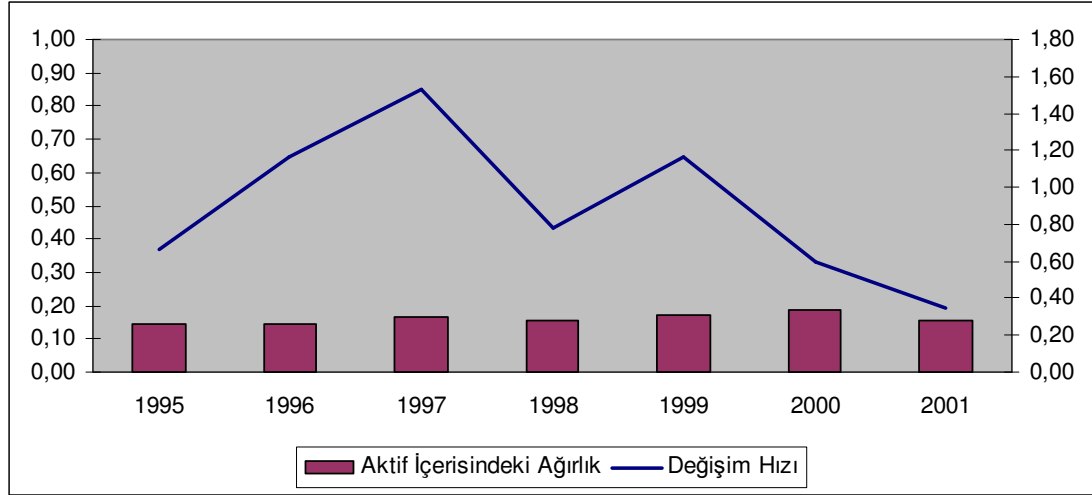
Tablo 31: Türk Bankacılık Sektörü 1995 – 2001 Mevduat Dışı Kaynaklar (1.000 TL)

Dönem	Mevduat Dışı Kaynaklar	% Değişim	Kaynaklar İçerisindeki Ağırlık %
1995	587.850,52	0,66	0,14
1996	1.273.995,00	1,17	0,14
1997	3.219.590,00	1,53	0,17
1998	5.715.090,00	0,78	0,16
1999	12.386.629,00	1,17	0,17
2000	19.773.249,00	0,60	0,19
2001	26.585.152,00	0,34	0,16

Kaynak: www.tbb.org.tr

Görüldüğü gibi 1995 – 2001 Döneminde mevduat dışı kaynaklar kaleminde sürekli bir artış olmasına rağmen pasif içerisindeki ağırlığında, küçük değişiklikler dışında çok fazla değişiklik olmamıştır. Mevduat dışı kaynaklar kaleminin 1995 – 2001 döneminde ortalama ağırlık oranı %16 olarak gerçekleşmiştir. Bir önceki dönem incelendiğinde mevduat dışı kaynaklar kaleminin ortalama pasif ağırlığının %17 olduğu göz önüne alınırsa

bu kalemin pasif içerisindeki ağırlığında önemli derecede bir değişim olmadığı söylenebilir. Bununla birlikte dönem içerisinde artma eğilimi içinde olduğu gözlenen mevduat dışı kaynakların, 2001 yılında pasif içindeki payının azalması, krizle birlikte bankaların bu kaynakları elde etme konusunda sıkıntı yaşadıklarını göstermektedir.

Grafik 23: 1995 -2001 Mevduat Dışı Kaynaklar Değişim Hızı ve Kaynaklar İçerisindeki Ağırlık

Mevduat dışı kaynaklar kaleminin değişim hızı incelendiğinde 1995 – 2001 döneminde sürekli bir artış olduğu ancak 1996, 1997 ve 1999 yıllarında bu artışın diğer yıllara oranla daha hızlı olduğu söylenebilir.

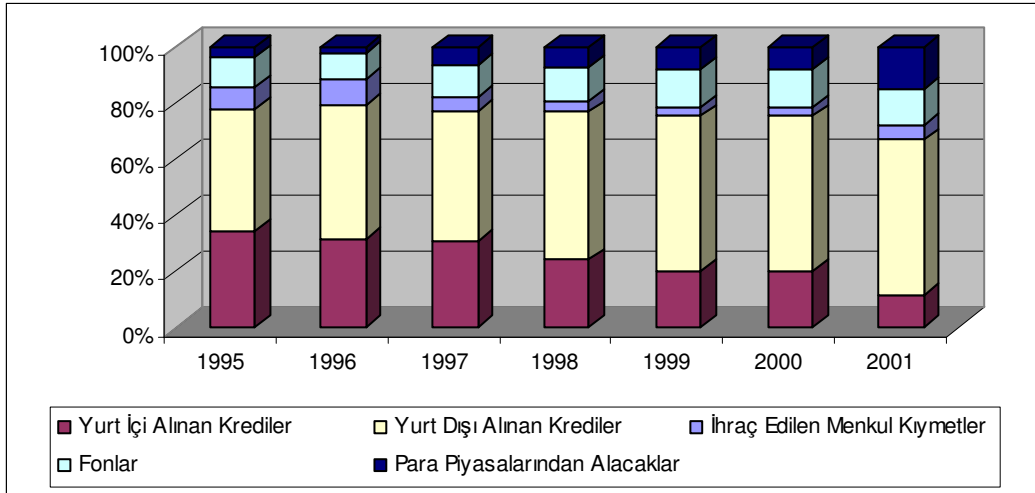
1995 – 2001 döneminde mevduat dışı kaynaklar kaleminin içerisindeki alt kalemlerin dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 32: Türk Bankacılık Sektörü 1995 – 2001 Mevduat Dışı Kaynaklar Dağılımı

Dönem	Mevduat Dışı Kaynaklar (1.000 TL)					
	Alınan Krediler Yurt dışı	Alınan krediler Yurtiçi	İhraç Edilen Borçlanma senetleri	Fonlar	Para Piyasaları	Toplam
1995	189.674,01	214.800,30	90.443,60	61.559,92	31.372,70	587.850,52
1996	552.859,00	434.622,00	99.259,00	140.967,00	46.288,00	1.273.995,00
1997	1.529.912,00	1.017.115,00	306.623,00	293.988,00	71.952,00	3.219.590,00
1998	2.635.487,00	1.759.276,00	276.764,00	665.899,00	377.664,00	5.715.090,00
1999	6.520.500,00	2.981.110,00	472.377,00	1.486.847,00	925.795,00	12.386.629,00
2000	10.938.878,00	3.934.050,00	646.625,00	2.632.034,00	1.621.662,00	19.773.249,00
2001	14.593.492,00	3.123.711,00	1.482.538,00	3.356.897,00	4.028.514,00	26.585.152,00

Kaynak: www.tbb.org.tr

Mevduat dışı kaynaklar kaleminin içinde yer alan alt kalemler incelendiğinde en önemli ağırlığı ortalama %55 oranıyla yurt dışından alınan kredilerin oluşturduğu görülmektedir. İkinci önemli kalem ortalama %30 ağırlıkla yurt içi alınan kredilerdir. Daha sonra ise ortalama %13 ağırlıkla fonlar ve ortalama %8 ağırlıkla ihraç edilen menkul kıymetler ve para piyasalarından alacaklar gelmektedir. Mevduat dışı kaynakların dağılımları aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 24: 1995 - 2001 Mevduat Dışı Kaynaklar Dağılımı

Grafik incelendiğinde yurt dışı kaynaklardan alınan kredilerin ağırlığı dönemin sonlarına doğru giderek artmıştır. Bunun temel nedeni finansal serbestleşme ile başlayan ve 1995 – 2001 döneminde de etkisini gösteren yurt dışı kaynaklardan kredi alma eğilimi ve sendikasyon kredilerine olan taleptir. Bu nedenle yurt dışı krediler kalemi bu dönemde bankaların en önemli mevduat dışı kaynak kalemini oluşturmuştur.

Yurt içi kurumlardan alınan krediler incelendiğinde bu kalemin ağırlığının giderek azaldığı görülmektedir. Yurt içi kredilerin toplam mevduat dışı kaynaklar kalemi içerisinde ağırlığı 1995 yılında %37 iken, 2001 yılında bu ağırlığın %12 olduğu görülmektedir.

3.2.5.3. Diğer Yabancı Kaynaklardan Sağlanan Fonlar

Diğer yabancı kaynaklar kalemi incelendiğinde 1995 – 2001 döneminde bir önceki döneme göre pasif içerisindeki ağırlığının oldukça azaldığı görülmektedir. Diğer yabancı kaynaklar kaleminin serbestleşmeye geçiş döneminde ortalama pasif içerisindeki ağırlığı %15 iken, 1995 – 2001 döneminde ortalama pasif içindeki ağırlığı %9 olarak gerçekleşmiştir. Türk Bankacılık Sektörünün 1995 – 2001 dönemi diğer yabancı kaynaklar kalemi,

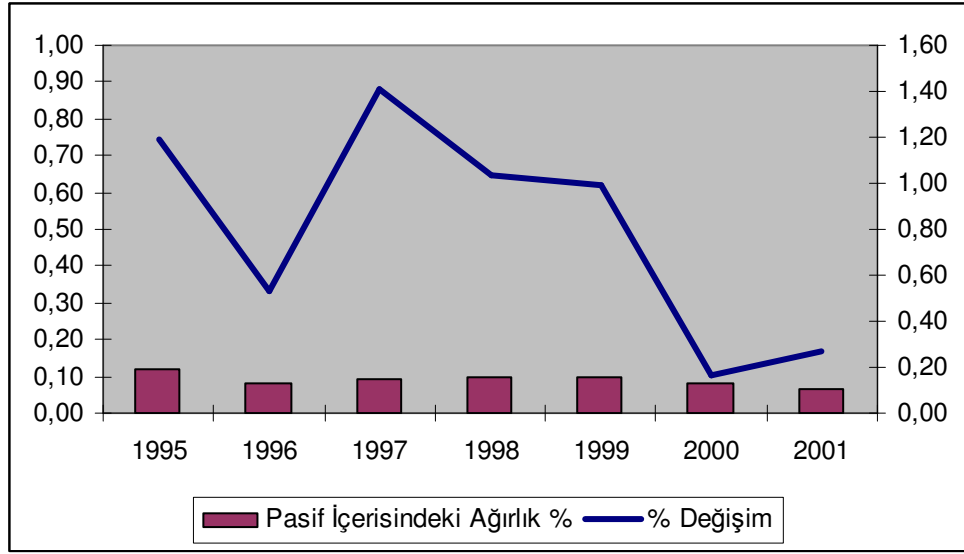
pasif içerisindeki ağırlıkları ve bir önceki yıla göre % değişimi aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 33: Türk Bankacılık Sektörü 1995 – 2001 Diğer Yabancı Kaynaklar (1.000 TL)

Dönem	Diğer Yabancı Kaynaklar	% Değişim	Kaynaklar İçerisindeki Ağırlık %
1995	483.334,85	1,19	0,12
1996	740.329,00	0,53	0,08
1997	1.785.132,00	1,41	0,09
1998	3.637.248,00	1,04	0,10
1999	7.236.310,00	0,99	0,10
2000	8.431.680,00	0,17	0,08
2001	10.721.445,00	0,27	0,06

Kaynak: www.tbb.org.tr

1995 – 2001 Döneminde diğer yabancı kaynaklar kaleminde düzenli olarak bir artış görülürken, diğer taraftan pasif içerisindeki ağırlığında azalış meydana gelmiştir. Bunun temel nedeni diğer pasif kalemlerinin yüksek oranlı artmış olmasıdır. Diğer yabancı kaynaklar kaleminin pasif içerisindeki ağırlığı ve değişim hızı aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 25: 1995 – 2001 Dönemi Diğer Yabancı Kaynaklar Değişim Hızı ve Kaynaklar İçerisindeki Ağırlığı

1995 – 2001 Döneminde diğer yabancı kaynaklar kaleminin değişim hızı incelendiğinde 1995, 1997 ve 1998 yıllarındaki artışlar önemli olmaktadır. Diğer yıllarda ise yaşanan artışlar sayılan yıllara oranla daha düşük seviyede olmuştur. Özellikle 1998 yılından sonra bozulan ekonomik şartlar neticesinde bankaların diğer yabancı kaynaklar artış hızı oldukça düşük seyretmiş hatta 2000 ve 2001 krizlerinin yaşandığı yıllarda en düşük seviyesine gelmiştir.

3.2.5.4. Özkaynaklardan Sağlanan Fonlar

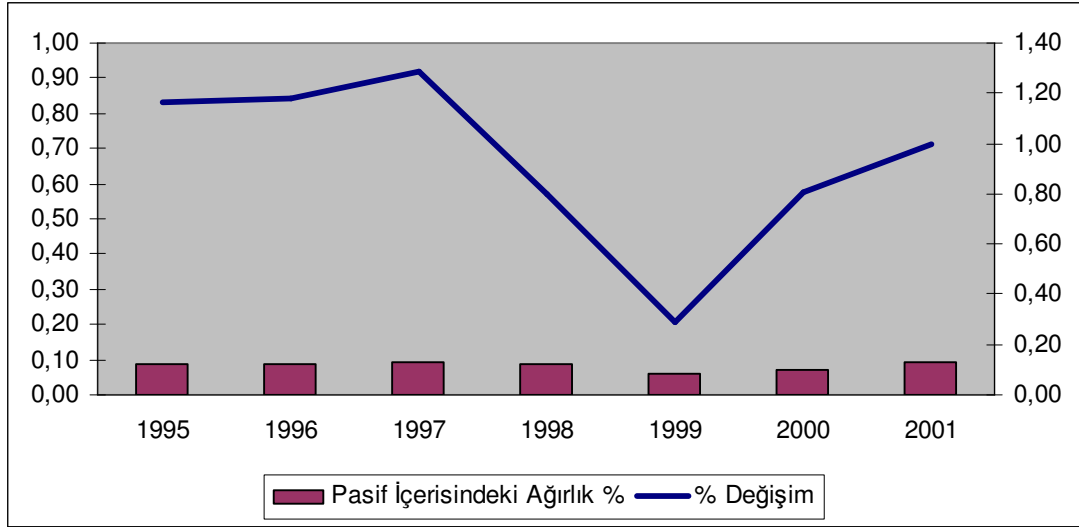
Özkaynaklar 1995 – 2001 döneminde bir önceki döneme göre önemli bir değişiklik göstermemiş hemen hemen aynı seviyelerde kaynak yapısı içerisindeki ağırlığını korumuştur. Türk Bankacılık Sektörünün 1995 – 2001 dönemi özkaynaklar, toplam kaynaklar içerisindeki ağırlığı ve bir önceki yıla göre % değişimi aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 34: Türk Bankacılık Sektörü 1995 – 2001 Özkaynaklar

Dönem	Özkaynaklar	% Değişim	Kaynaklar İçerisindeki Ağırlık %
1995	366.262,68	1,16	0,09
1996	799.271,00	1,18	0,09
1997	1.828.261,00	1,29	0,09
1998	3.290.320,00	0,80	0,09
1999	4.234.150,00	0,29	0,06
2000	7.635.771,00	0,80	0,07
2001	15.267.789,00	1,00	0,09

Kaynak: www.tbb.org.tr

1995 – 2001 döneminde özkaynakların toplam kaynaklar içerisindeki ortalama ağırlığı bir önceki döneme göre %1 gerileyerek ortalama %8 seviyesine ulaşmıştır. Bunun temel nedeni yaşanan ekonomik olumsuzluklarla birlikte özellikle 1999 yılından sonra bankaların karlılıklarının düşerek zarar etmeye başlamalarıdır. Ekonomik krizlerin ve dalgalanmaların yaşandığı bu dönemin sonunda zarar eden bankalar ayakta durmakta zorluk çekmiş, ayakta duramayanlar ise fona devredilerek ya da diğer bankalarla birleşerek faaliyetlerini sonlandırmışlardır. TMSF'ye devredilen bankalarla ilgili ileride daha detaylı bilgi verilecektir.

Grafik 26: 1995 – 2001 Dönemi Özkaynaklar Değişim Hızı ve Pasif İçerisindeki Ağırlığı

Özkaynakların yıllar itibariyle göstermiş oldukları değişimler dalgalanma göstermesine rağmen, özkaynaklar kaleminin pasif içerisindeki ağırlığında çok fazla bir değişiklik olmamış, ortalama %8 seviyesinde kalmıştır. Türk Bankacılık Sektörünün 1995 – 2001 dönemi özkaynak yapısı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

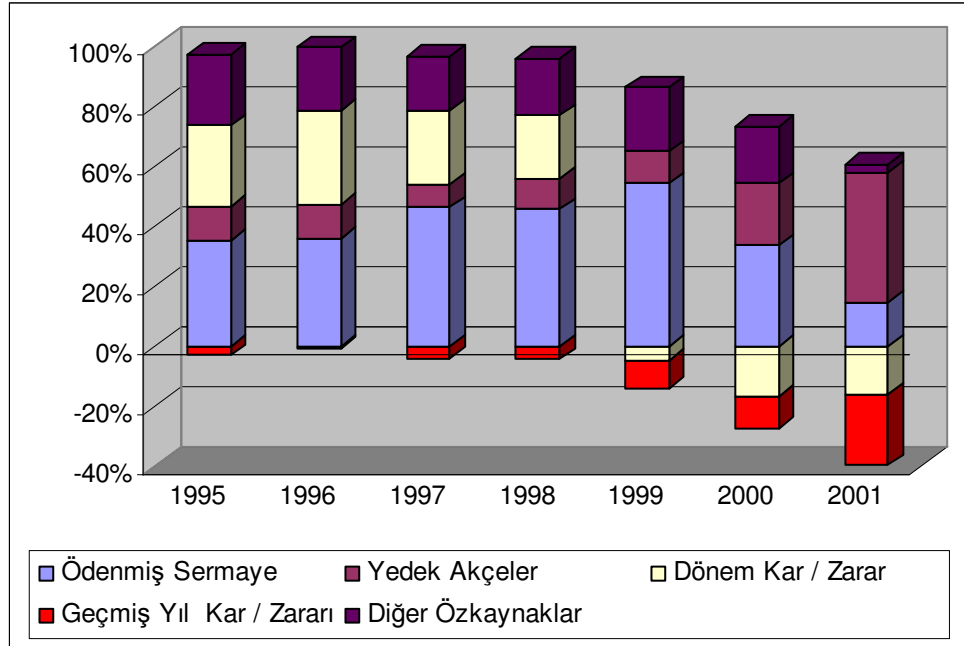
Tablo 35: 1995 - 2001 Dönemi Özkaynak Yapısı (1.000 TL)

Dönem	Ödenmiş Sermaye	Yedek Akçeler	Dönem Kar - Zarar	Geçmiş Yıl Kar - Zararı	Diğer Özkaynaklar	Toplam
1994	71.629,51	20.524,62	33.077,27	-359,21	44.528,14	169.400,32
1995	136.388,88	44.040,81	104.796,79	-10.997,37	92.033,58	366.262,68
1996	291.567,00	89.680,00	254.562,00	-4.730,00	168.192,00	799.271,00
1997	912.839,00	147.006,00	485.421,00	-72.517,00	355.512,00	1.828.261,00
1998	1.637.614,00	364.414,00	759.986,00	-151.787,00	680.093,00	3.290.320,00
1999	3.186.507,00	630.213,00	-278.750,00	-541.287,00	1.237.467,00	4.234.150,00
2000	5.577.159,00	3.391.185,00	-2.709.599,00	-1.751.102,00	3.128.128,00	7.635.771,00
2001	10.680.140,00	30.800.216,00	-11.237.395,00	-16.922.791,00	1.947.619,00	15.267.789,00

Kaynak: www.tbb.org.tr

Tablodan görüldüğü gibi 1995 – 2001 döneminin özellikle sonlarında bankaların özkaynak yapıları bozulmuş ve geçmiş yıl zararları ve dönem net zararları ile birlikte özkaynaklar azalmıştır. Özellikle 2001 yılında krizin etkisiyle toplam zararlar sermayenin neredeyse 3 katına ulaşarak

öz kaynakları eritmiştir. 1995 – 2001 Dönemi öz kaynakların yapısı ve bu dönemde yaşanan öz kaynaklardaki erime aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 27: 1995 - 2001 Dönemi Özkaynak Yapısı

Aralık 2000'de TMSF idaresindeki bankalara zararlarının karşılanması amacıyla verilen DİBS'lerin karşılığının yedek akçeler hesabında izlenmesi nedeniyle, öz kaynaklar reel olarak yüzde 35,7 oranında artmıştır.¹³⁶ Bu düzenlemeye rağmen Grafikte de görüldüğü gibi 1998 yılından sonra artan geçmiş yıl zararları ve dönem net zararları nedeniyle Türk Bankacılık Sisteminin öz kaynakları yaklaşık olarak %55 erimştir. 1995 – 2001 Döneminde Türk Bankacılık Sektörünün dönem net kar - zararı, öz kaynak karlılığı ve aktif karlılığı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

¹³⁶ BDDK, Yıllık Rapor 2000, Ankara Mayıs 2001, s.35

Tablo 36: 1995 – 2001 Dönemi Türk Bankacılık Sektörü Özkaynak Karlılığı ve Aktif Karlılığı

Dönem	Dönem Kar - Zarar	Özkaynak Karlılığı	Aktif Karlılığı
1995	104.796,79	0,29	0,03
1996	254.562,00	0,32	0,03
1997	485.421,00	0,27	0,03
1998	759.986,00	0,23	0,02
1999	-278.750,00	-0,07	0,00
2000	-2.709.599,00	-0,35	-0,03
2001	-11.237.395,00	-0,74	-0,07

Kaynak: www.tbb.org.tr

Tablodan görüldüğü gibi bankalar 1999 yılından sonra zarar etmeye başlamış hatta 2001 yılında özkaynaklarının %74'ü kadar zarar ederek neredeyse özkaynaklarının ¾'ünü kaybetmişlerdir.

Genel olarak bakıldığında 1995 – 2001 dönemi bankacılık sektörü için oldukça zorlu bir dönem olmuştur. Bu dönemde yaşanan ekonomik krizler, yüksek enflasyon gibi olumsuzluklar özellikle finansal sektörün en önemli aktörleri olan bankaları olumsuz etkilemiş bir çok banka fona devredilmiş ya da başka bankalarla birleşmek zorunda kalmıştır.

3.2.6. Türk Bankacılık Sektörünün 1995 – 2001 Dönemi Fon Kullanımlarının İncelenmesi

Türkiye'de ve dünyada 1995 - 2001 döneminde yaşanan ekonomik olumsuzlukların etkisi finansal sistemin içerisinde en önemli ağırlığa sahip olan bankaların mali yapılarında bir takım değişmelere neden olmuştur. Gerek 1994 krizi, gerek Asya ve Rusya krizleri gerekse 2000 – 2001 yıllarında yaşanan krizler sektörü olumsuz etkilemiştir. Türk Bankacılık Sektörü 1995 – 2001 dönemi grup bazında aktif kalemleri ve aktif toplamı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

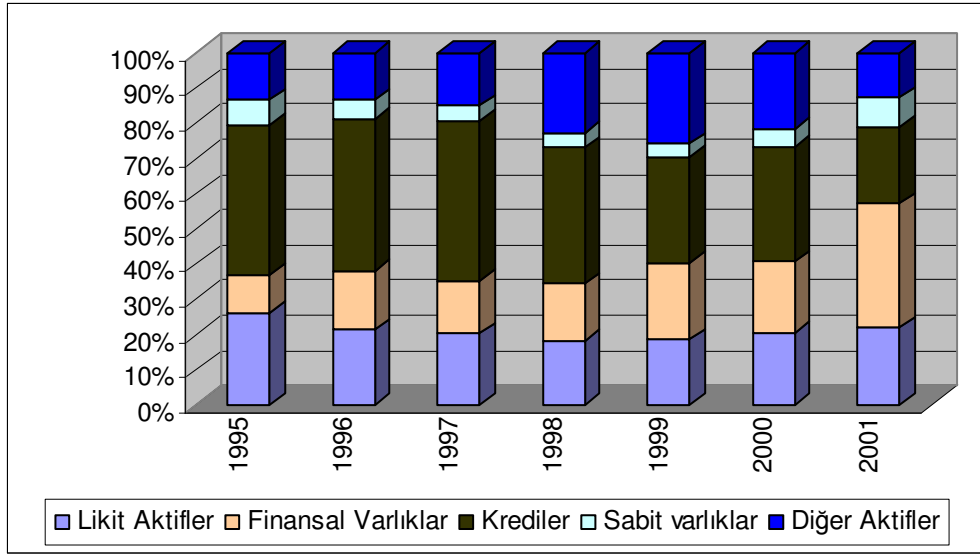
Tablo 37: Türk Bankacılık Sektörü 1995 - 2001 Dönemi Aktif Yapısı (1.000 TL)

Dönem	Likit Aktifler	Finansal Varlıklar	Krediler	Sabit Varlıklar	Diğer Aktifler	Toplam Aktifler
1995	1.079.162,55	435.245,66	1.743.685,53	289.984,76	554.304,97	4.102.383,47
1996	1.903.675,00	1.504.095,00	3.860.068,00	481.562,00	1.209.711,00	8.959.111,00
1997	3.938.594,00	2.897.896,00	8.811.893,00	856.486,00	2.873.675,00	19.378.544,00
1998	6.732.656,00	5.960.209,00	14.122.355,00	1.582.371,00	8.430.358,00	36.827.949,00
1999	13.462.931,00	15.608.882,00	21.714.974,00	2.648.804,00	18.685.267,00	72.120.858,00
2000	21.483.250,00	20.766.099,00	34.213.480,00	5.184.193,00	22.636.084,00	104.283.106,00
2001	37.390.139,00	59.175.664,00	37.085.766,00	14.011.808,00	21.557.955,00	169.221.332,00

Kaynak: www.tbb.org.tr

Görüldüğü gibi 1995 – 2001 döneminde grup bazında aktif kalemlerinde ve dolayısıyla aktif toplamında gözle görülür bir artış meydana gelmiştir. Aktif toplamının belirlenen dönemdeki ortalama artış hızı %90 seviyesindedir. Ana kalemler bazında incelendiğinde ise finansal varlıklar kaleminin ortalama %131 oranında büyüme göstererek aktif içerisinde en hızlı büyüyen kalem olduğu görülmektedir. Daha sonra ise ortalama %98 büyüme oranıyla diğer aktifler kalemi ve ortalama %94 büyüme hızıyla sabit varlıklar kalemi gelmektedir.

Türk Bankacılık Sektörünün 1995 – 2001 döneminde aktif kalemlerin aktif içerisindeki dağılımı aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 28: 1995 - 2001 Dönemi Aktif Kalemlerin Ağırlıkları

Grafikten görüldüğü gibi aktif yapısı ilgili dönemde önemli oranda değişmiştir. Aktifin en önemli kalemi olan krediler kaleminin önemini kaybettiği, buna karşılık finansal varlıklar kaleminin ise krediler kaleminin tersine önemini arttığı görülmektedir. Likit aktifler ve sabit varlıklar kalemlerinde ise gözle görülür değişiklikler yaşanmamış, ağırlıklarını korumuşlardır.

1995 – 2001 Döneminde aktif yapısında meydana gelen bu değişikliğin temel nedeni kamu iç borçlanma ihtiyacıdır. Kamunun yüksek borçlanma ihtiyacı ve bankalar için risksiz yatırım alternatifi oluşturması menkul kıymetlerin aktifteki payını artırırken kredi kaleminin ağırlığını azaltmıştır. Diğer taraftan kamu bankalarının yüklenmiş oldukları görev zararlarındaki artış da diğer aktiflerin artmasına neden olmuştur.

3.2.6.1. Likit Aktiflere Bağlanan Fonlar

Likit aktifler kaleminin bir önceki dönemle kıyaslandığında aktif içerisindeki ağırlığının azaldığı görülmektedir. Bir önceki dönemde likit aktiflerin toplam aktif içerisindeki ağırlığı ortalama % 28 iken, bu dönemdeki ortalama ağırlığı %21 seviyesinde olmuştur. Türk Bankacılık Sektörünün

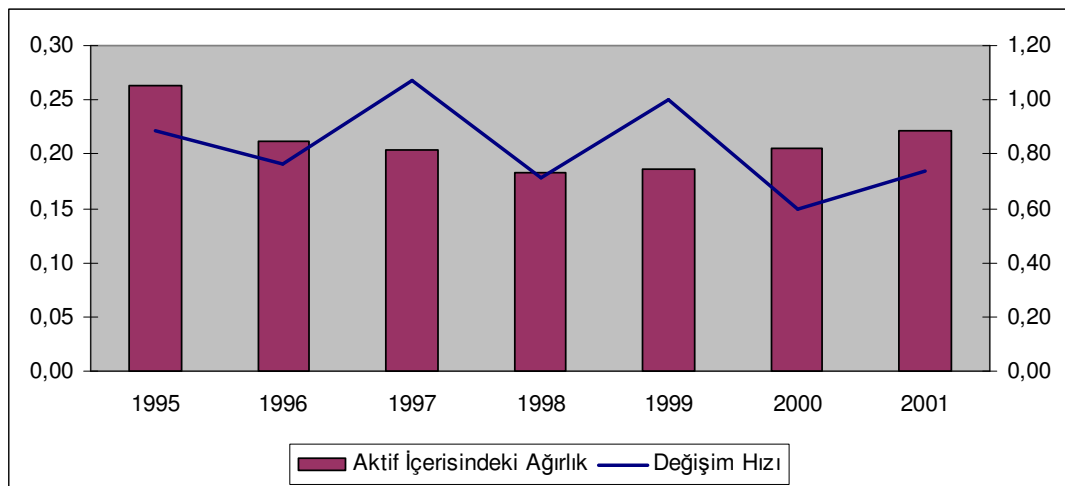
1995 – 2001 dönemi likit aktifler kalemi, aktif içerisindeki ağırlığı ve yüzde değişimleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 38: Türk Bankacılık Sektörü 1995 – 2001 Dönemi Likit Aktifler (1.000 TL)

Dönem	Likit Aktifler	%Değişim	Aktif İçerisindeki Ağırlık %
1995	1.079.162,55	0,89	0,26
1996	1.903.675,00	0,76	0,21
1997	3.938.594,00	1,07	0,20
1998	6.732.656,00	0,71	0,18
1999	13.462.931,00	1,00	0,19
2000	21.483.250,00	0,60	0,21
2001	37.390.139,00	0,74	0,22

Kaynak: www.tbb.org.tr

Tablo incelendiğinde likit aktifler kaleminin aktif içerisindeki ağırlığının ortalama %21 seviyesinde olduğu görülmektedir. Yalnızca 1998 ve 1999 yıllarında yaşanan Asya ve Rusya krizlerinin bankaların likit yapısında değişikliklere neden olduğu, bu neden bu yıllarda aktif içerisindeki ağırlığının ortalamanın altında olduğu görülmektedir.

Grafik 29: 1995 - 2001 Dönemi Likit Aktifler Değişim Hızı ve Aktif İçerisindeki Ağırlık

Likit aktifler kaleminin büyüme hızı incelendiğinde ortalama artış hızının %82 olduğu görülmektedir. Bu oran %90 olan ortalama aktif büyüme

hızının altındadır. 1997 ve 1999 Yıllarında artış hızının diğer yıllara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Dolayısıyla likit aktifler kaleminin aktifin büyümesine paralel ancak daha düşük oranlı olduğu söylenebilir.

3.2.6.2. Finansal Varlıklara Bağlanan Fonlar

Finansal varlıklar kaleminin aktif içerisindeki payı bir önceki döneme oranla bu dönem daha da artmıştır. Bunun temel nedeni daha önce belirtildiği gibi yaşanan krizlerle birlikte ekonomideki istikrarın azalması ve bunun sonucunda kamu borçlanma ihtiyacının giderek artması nedeniyle artan DİBS ihracıdır. Türk Bankacılık Sektörünün 1995 -2001 Dönemi finansal varlıklar kalemi, aktif içerisindeki payı ve yıllar itibarıyla yüzdesel değişimleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 39: Türk Bankacılık Sektörü 1995 – 2001 Dönemi Finansal Varlıklar (1.000 TL)

Dönem	Finansal Varlıklar	%Değişim	Aktif İçerisindeki Ağırlık %
1995	435.245,66	0,90	0,11
1996	1.504.095,00	2,46	0,17
1997	2.897.896,00	0,93	0,15
1998	5.960.209,00	1,06	0,16
1999	15.608.882,00	1,62	0,22
2000	20.766.099,00	0,33	0,20
2001	59.175.664,00	1,85	0,35

Kaynak: www.tbb.org.tr

Finansal serbestleşmeye geçiş döneminde finansal varlıklar kaleminin aktif içerisindeki ağırlığı ortalama %10 iken, 1995 – 2001 döneminde ortalama aktif içerisindeki ağırlık %19 seviyesindedir. Tablo incelendiğinde finansal varlıklar kaleminin 1998 yılından sonra aktif içerisindeki ağırlığının arttığı görülmektedir. Dönemin başında %11 olan aktif içindeki payının 2001

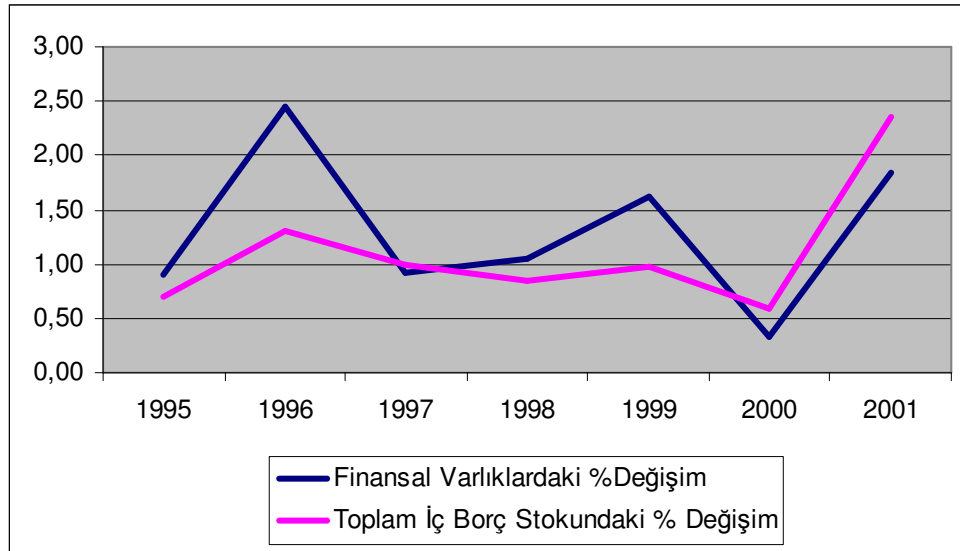
yılında %35'e ulaşması bu dönemin bankacılık sektörü açısından en önemli özelliklerinden biridir. 1995 – 2001 döneminde toplam iç borç stoku ve yıllar itibariyle değişimi aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 40: 1995 – 2001 Dönemi Toplam İç Borç Stoku (1.000 TL)

Dönem	Toplam İç Borç Stoku	% Değişim
1995	1.361.007,20	0,70
1996	3.148.984,70	1,31
1997	6.283.425,15	1,00
1998	11.612.885,00	0,85
1999	22.920.145,27	0,97
2000	36.420.120,83	0,59
2001	122.157.259,64	2,35

Kaynak: www.hazine.gov.tr

Tablodan da görüldüğü gibi Türk Bankacılık Sektörünün finansal varlıklar kalemi toplam iç borç stokundaki artışla paralel olarak, ama daha fazla artış göstermiştir. Toplam borç stokundaki artış ile finansal varlıklar kaleminde yaşanan artış aşağıdaki grafikte birlikte gösterilmektedir.

Grafik 30: 1995 - 2001 Finansal Varlıklardaki ve Toplam İç Borç Stokundaki Değişim

Grafikten de görüldüğü gibi finansal varlıklar kalemindeki artış hızı toplam iç borç stokundaki artıştan etkilenmektedir. Dolayısıyla finansal

varlıklar kalemindeki artış toplam iç borç stokundaki artışla aynı yönde ancak farklı oranlarda gerçekleşmiştir.

3.2.6.3. Kredi Olarak Verilen Fonlar

Krediler kalemi aktifin en önemli kalemi iken 1995 -2001 döneminin sonlarına doğru aktif içerisindeki ağırlığını giderek kaybetmiştir. Bunun temel nedeni artan enflasyon ve faiz oranları ile birlikte krediye olan talebin azalmasıdır. Diğer taraftan aynı dönemde bankalar için daha az riskli olan DİBS'lere olan talebin giderek arttığı görülmektedir. Ayrıca 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizler neticesinde ekonomideki istikrarın giderek azalması ve reel sektörde faaliyet gösteren firmalarda yaşanan finansal sorunlar neticesinde bankaların da kredi vermekten kaçınmaları kredi pazarındaki daralmanın etkenleri arasındadır. Türk Bankacılık Sektörünün 1995 – 2001 dönemi krediler kalemi, bu kalemin aktif içerisindeki ağırlıkları ve yıllar itibarıyla yüzdesel değişimleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

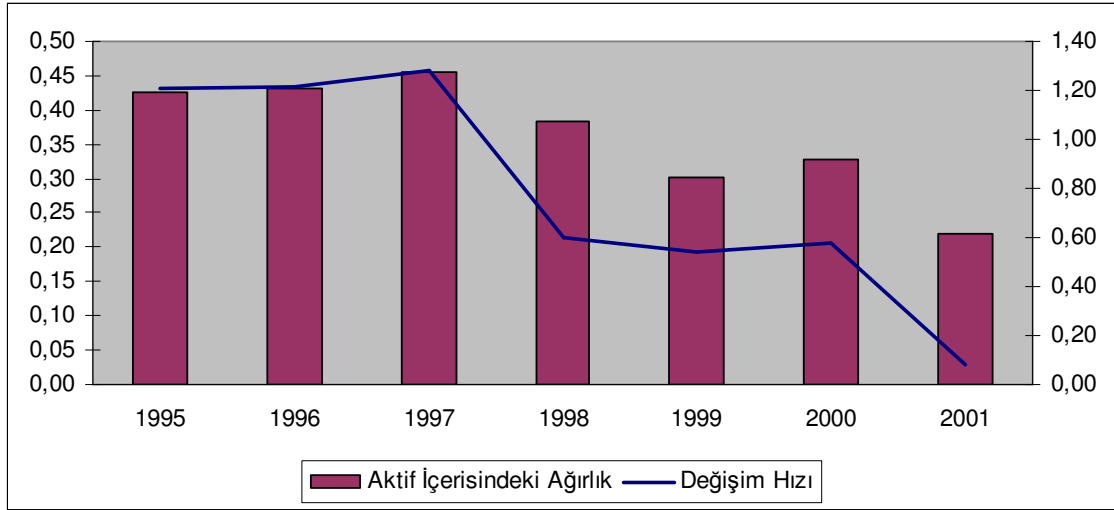
Tablo 41: Türk Bankacılık Sektöründe 1995 – 2001 Dönemi Krediler (1.000 TL)

Dönem	Krediler	%Değişim	Aktif İçerisindeki Ağırlık %
1995	1.743.685,53	1,21	0,43
1996	3.860.068,00	1,21	0,43
1997	8.811.893,00	1,28	0,45
1998	14.122.355,00	0,60	0,38
1999	21.714.974,00	0,54	0,30
2000	34.213.480,00	0,58	0,33
2001	37.085.766,00	0,08	0,22

Kaynak: www.tbb.org.tr

Görüldüğü gibi krediler kalemi yıllar itibarıyla düzenli olarak artmasına rağmen aktif içerisindeki ağırlığı giderek azalmıştır. Finansal serbestleşmeye geçiş döneminde krediler kaleminin aktif içerisindeki ortalama ağırlığı %42 iken 1995 – 2001 döneminde bu oran %36'ya gerilemiştir. Dönem başında

aktif içindeki payı %42 olan bu kalemin dönem sonundaki aktif payı %22'ye gerilemiştir. Bu gerileme bankaların asli fonksiyonlarından uzaklaştıklarının da bir göstergesidir. Krediler kaleminin aktif içerisindeki ağırlığı ve yıllar itibariyle değişim hızı aşağıdaki grafik yardımıyla gösterilmektedir.

Grafik 31: 1995 - 2001 Dönemi Krediler Değişim Hızı ve Aktif İçerisindeki Ağırlığı

Değişim hızı olarak bakıldığında krediler kalemi ortalama %79 oranında artmıştır. Dönemin başlarında krediler kaleminde yaşanan artışlar daha hızlı iken 1998 yılında yaşanan Rusya krizi ve 2000 ile 2001 yıllarında Türkiye'de yaşanan krizler neticesinde, krediler kalemindeki artış hızı ortalamanın altına düşmüştür. Artış hızında yaşanan düşüşler neticesinde ise krediler kaleminin aktif içerisindeki ağırlığı giderek azalmıştır.

3.2.6.4. Sabit Varlıklara Bağlanan Fonlar

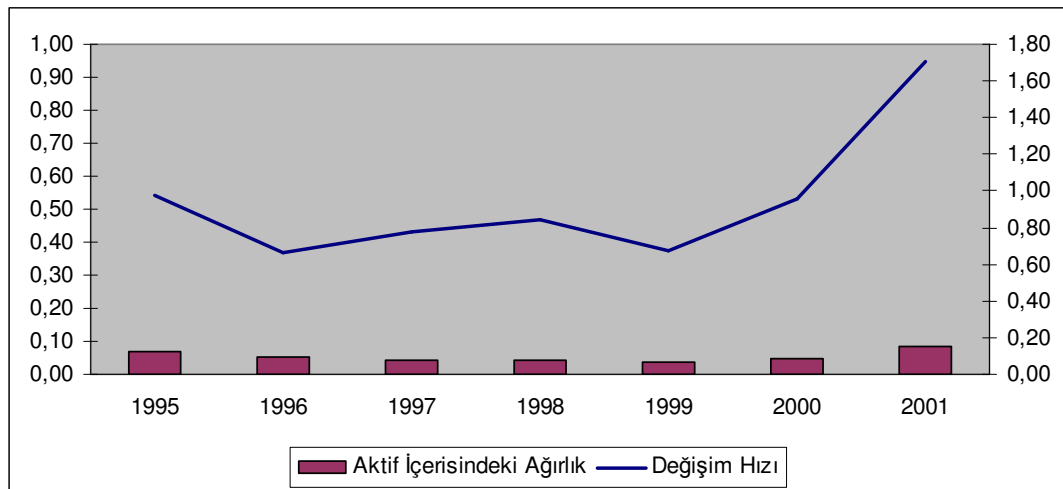
Sabit varlıklar kaleminin 1995 – 2001 döneminde bir önceki döneme göre aktif içerisindeki ağırlığı azalmıştır. Türk Bankacılık Sektörü 1995 – 2001 dönemi sabit varlıklar kalemi, aktif içerisindeki ağırlığı ve bir önceki yıla göre artış hızı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 42: Türk Bankacılık Sektörü 1995 – 2001 Dönemi Sabit Varlıklar (1.000 TL)

Dönem	Sabit Varlıklar	%Değişim	Aktif İçerisindeki Ağırlık %
1995	289.984,76	0,98	0,07
1996	481.562,00	0,66	0,05
1997	856.486,00	0,78	0,04
1998	1.582.371,00	0,85	0,04
1999	2.648.804,00	0,67	0,04
2000	5.184.193,00	0,96	0,05
2001	14.011.808,00	1,70	0,08

Kaynak: www.tbb.org.tr

Görüldüğü gibi 1996 ve 1997 yıllarında sabit varlıklar kaleminin aktif içerisindeki ağırlığında artış görülmezken, 1999 yılından sonra artmaya başlayarak 2001 yılında gözle görülür önemli bir artış yaşanmıştır. Özellikle 2001 yılında yaşanan krizle birlikte bankaların kredi vermeme politikaları, varlıklarının yapısını değiştirmiş, kredi olarak verecekleri fonlar iştirak yatırımlarına plase edilmiştir. 1984 – 1994 Döneminde sabit varlıkların aktif içerisindeki ağırlığı ortalama %7 iken, 1995 – 2001 döneminde bu oran ortalama %5 olmuştur. Sabit varlıklar kaleminin aktif içerisindeki ağırlığı ve yıllar itibariyle göstermiş olduğu değişim aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 32: 1995 - 2001 Dönemi Sabit Varlıklar Değişim Hızı ve Aktif İçerisindeki Ağırlığı

Sabit varlıklar kaleminin yıllar itibariyle değişimi incelendiğinde, aktif içerisindeki ağırlık artışının dönemin sonlarında ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Öyle ki kriz nedeniyle bankaların iştirak yatırımlarına ağırlık verdiği 2001 yılındaki yüzde değişim bir önceki yıla göre %170 oranında olmuştur. Bu artışın en önemli nedeni yukarıda bahsedildiği gibi bankaların kredi riskinden kaçarak fonlarını iştirak yatırımlarına yönlendirmesidir. Bankacılık sektöründeki bu eğilim bankaların asli fonksiyonlarını yerine getirmesine engel olmuş ve mali sistemi olumsuz yönde etkilemiştir. Bu nedenle 2001 yılından sonra yapılan yeniden yapılanma düzenlemeleri ile iştirak yatırımlarına kısıtlar konularak krediyi özendirici tedbirler alınmış ve yürürlüğe konmuştur.

3.2.6.5. Diğer Aktiflere Bağlanan Fonlar

Diğer aktifler kaleminin 1995 – 2001 döneminde aktif içindeki ağırlığı, bir önceki döneme göre artış göstermiştir. Bu artıştaki en önemli neden kamu bankalarının görev zararlarının diğer aktifler kaleminde gösterilmesi ve görev zararlarının 1995 – 2001 döneminin özellikle sonlarına doğru artmasıdır. Türk Bankacılık Sektörünün 1995 – 2001 dönemi diğer aktif kalemi, aktif içerisindeki ağırlığı ve bir önceki yıla göre yüzdesel değişimleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

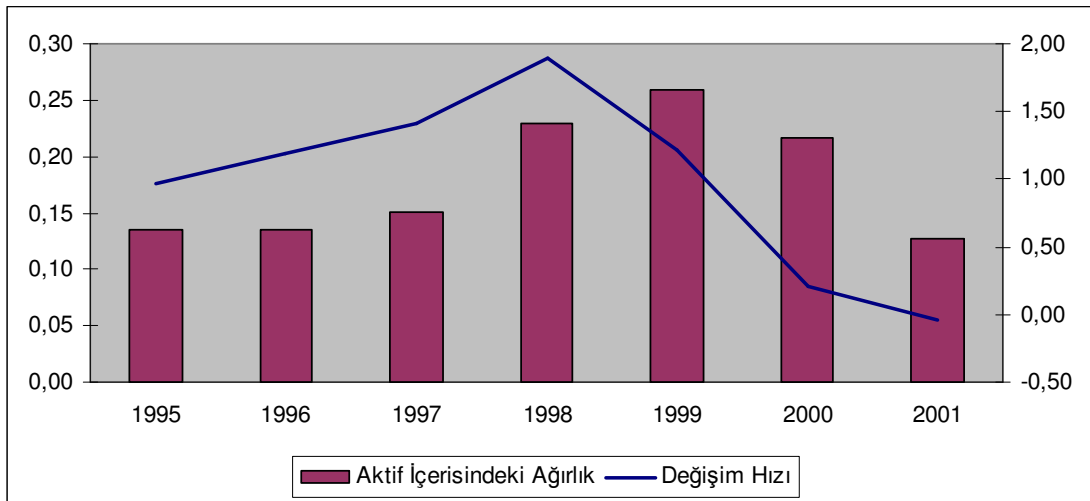
Tablo 43: Türk Bankacılık Sektörü 1995 – 2001 Dönemi Diğer Aktifler (1.000 TL)

Dönem	Diğer Aktifler	%Değişim	Aktif İçerisindeki Ağırlık %
1995	554.304,97	0,96	0,14
1996	1.209.711,00	1,18	0,14
1997	2.873.675,00	1,41	0,15
1998	8.430.358,00	1,89	0,23
1999	18.685.267,00	1,22	0,26
2000	22.636.084,00	0,21	0,22
2001	21.557.955,00	-0,05	0,13

Kaynak: www.tbb.org.tr

Görüldüğü gibi diğer aktifler kaleminin 1984 – 1994 dönemi aktif içerisindeki ağırlığı ortalama %13 iken 1995 – 2001 döneminde aktif içerisindeki ağırlığı ortalama %18'dir. 1995 - 1997 Yılları arasında diğer aktifler kaleminin aktif içerisindeki ağırlığı önceki döneme göre fazla artış göstermemişken, 1998 – 1999 yıllarında ortalamanın üzerine çıkmıştır. 2001 yılında ise sert bir düşüş yaşayarak %13'e gerilemiştir. Daha evvel açıklandığı gibi bu artışın temel nedeni kamu bankalarının görev zararlarıdır.

Ekonomik istikrar sağlamanın sorunlu olduğu 1998 – 2000 yıllarında kamu bankalarının devletin cari harcamalarını finanse etmeleri nedeniyle giderek artan görev zararlarının etkisi aktif yapısına da yansımış, daha sonra yeniden yapılanma kapsamında görev zararlarının DİBS'lerle kapatılması nedeniyle diğer aktiflerin aktif içerisindeki ağırlığı azalmıştır. Dolayısıyla 2001 yılındaki düşüşün nedeni kamu bankalarının görev zararlarının özel tertip iç borçlanma senetleri verilerek kapatılması ve kamunun bu bankaların kaynaklarını karşılıksız olarak kullanarak özel görev zararı yaratmalarının önüne geçilmesidir. Diğer aktifler kaleminin toplam aktif içerisindeki ağırlığı ve değişim hızı aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 33: 1995 -2001 Dönemi Diğer Aktifler Değişim Hızı ve Aktif İçerisindeki Ağırlığı

Diğer aktifler kaleminin değişim hızı incelendiğinde, diğer aktifler kaleminin aktif içerisindeki ağırlığına paralel hareket ettiği görülmektedir.

Diğer aktifler kaleminin 1998 yılında artış hızının diğer yıllara göre %189 ile en yüksek olduğu daha sonra düşen artış hızının 2001 yılında önceki yıla göre %5 azalışla sonuçlandığı görülmektedir.

3.2.7 Türk Bankacılık Sektörünün Fon Kaynak ve Kullanımlarının 1995 – 2001 Dönemindeki Gelişmelerin İncelenmesi

Türk Bankacılık sektörünün aktif toplamı 2001 yılında 1994 yılı sonuna göre yaklaşık 84 kat büyümüştür. Aynı dönemde GSMH ise yaklaşık 44 kat büyümüştür. 1995 – 2001 Döneminde Türk Bankacılık sektörünün fon kaynakları ve fon kullanımları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 44: 1995 - 2001 Dönemi Fon Kaynak - Kullanım Tablosu (1.000 TL)

Fon Kaynakları	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
TL Mevduatlardaki Artış	582,729	1,833,513	2,873,449	6,054,525	12,356,108	12,600,918	14,492,591
YP Mevduatlardaki Artış	807,094	1,647,068	3,526,596	5,585,205	11,722,370	7,577,719	33,711,949
Yurtdışı Alınan Kredilerdeki Artış	86,912	363,185	977,053	1,105,575	3,885,013	4,418,378	3,654,614
Yurtiçi Alınan Kredilerdeki Artış	91,224	219,822	582,493	742,161	1,221,834	952,940	0
İhraç Edilen Borçlanma Senetlerindeki Artış	34,477	8,815	207,364	0	195,613	174,248	835,913
Fonlardaki Artış	16,080	79,407	153,021	371,911	820,948	1,145,187	724,863
Para Piyasalarındaki Artış	5,139	14,915	25,664	305,712	548,131	695,867	2,406,852
Diğer Yabancı Kaynaklardaki Artış	262,929	256,994	1,044,803	1,852,116	3,599,062	1,195,370	2,289,765
Ödenmiş Sermayedeki Artış	64,759	155,178	621,272	724,775	1,548,893	2,390,652	5,102,981
Yedek Akçelerdeki Artış	23,516	45,639	57,326	217,408	265,799	2,760,972	27,409,031
Dönem Kar – Zarardaki Artış	71,720	149,765	230,859	274,565	0	0	0
Geçmiş Yıl Zararındaki Azalış	0	6,267	0	0	0	0	0
Diğer Özkaynaklardaki Artış	47,505	76,158	187,320	324,581	557,374	1,890,661	0
Likit Aktiflerdeki Azalış	0	0	0	0	0	0	0
Finansal Varlıklardaki Azalış	0	0	0	0	0	0	0
Kredilerdeki Azalış	0	0	0	0	0	0	0
Sabit Varlıklardaki Azalış	0	0	0	0	0	0	0
Diğer Aktiflerdeki Azalış	0	0	0	0	0	0	1,078,129
Toplam Fon Kaynakları	2,094,084	4,856,728	10,487,220	17,558,534	36,721,145	35,802,912	91,706,688

Fon Kullanımları	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Likit Aktiflerdeki Artış	507,510	824,512	2,034,919	2,794,062	6,730,275	8,020,319	15,906,889
Finansal Varlıklardaki Artış	206,488	1,068,849	1,393,801	3,062,313	9,648,673	5,157,217	38,409,565
Kredilerdeki Artış	953,832	2,116,382	4,951,825	5,310,462	7,592,619	12,498,506	2,872,286
Sabit Varlıklar Artış	143,422	191,577	374,924	725,885	1,066,433	2,535,389	8,827,615
Diğer Aktiflerdeki Artış	272,193	655,406	1,663,964	5,556,683	10,254,909	3,950,817	0
TL Mevduatlardaki Azalış	0	0	0	0	0	0	0
YP Mevduatlardaki Azalış	0	0	0	0	0	0	0
Yurtdışı Alınan Kredilerdeki Azalış	0	0	0	0	0	0	0
Yurtiçi Alınan kredilerdeki Azalış	0	0	0	0	0	0	810,339
İhraç Edilen Borçlanma Senetlerindeki Azalış	0	0	0	29,859	0	0	0
Fonlardaki Azalış	0	0	0	0	0	0	0
Para Piyasalarındaki Azalış	0	0	0	0	0	0	0
Diğer Yabancı Kaynaklardaki Azalış	0	0	0	0	0	0	0
Ödenmiş Sermayedeki Azalış	0	0	0	0	0	0	0
Yedek Akçelerdeki Azalış	0	0	0	0	0	0	0
Dönem Kar – Zarardaki Azalış	0	0	0	0	1,038,736	2,430,849	8,527,796
Geçmiş Yıl Zararındaki Artış	10,638	0	67,787	79,270	389,500	1,209,815	15,171,689
Diğer Özkaynaklardaki Azalış	0	0	0	0	0	0	1,180,509
Toplam Fon Kullanımları	2,094,084	4,856,728	10,487,220	17,558,534	36,721,145	35,802,912	91,706,688

1995 – 2001 Dönemi fon kaynaklarındaki artış incelendiğinde mevduatlardan sağlanan fonların ortalama %67 ile en önemli paya sahip olduğu görülmektedir. Bir önceki dönemde yapılan fon akım analizinde mevduatlardan sağlanan artışın toplam fon kaynaklarındaki artışın ortalama %65'i olduğu göz önüne alındığında bu dönemde mevduatlardan sağlanan fonlardaki artışın bir önceki döneme göre yaklaşık %2 oranında arttığı görülmektedir.

Fon kaynaklarında artışta ikinci önemli paya sahip olan mevduat dışı kaynaklardan sağlanan fonlardaki artışın toplam artış içerisindeki payı ise ortalama %16'dır. Bir önceki dönemde kaynaklardaki artışın %20'si mevduat dışı kaynaklardan sağlanırken bu dönemde, mevduat dışı kaynaklardan sağlanan artışın kaynaklardaki artıştaki ağırlığının yaklaşık %4 oranında azaldığı görülmektedir.

Fon kaynaklarındaki artışın %8'i diğer yabancı kaynaklardaki artışlardan, ortalama %9'u ise özkaynaklardaki artışlardan kaynaklanmaktadır. Bir önceki dönemde kaynaklardaki artışın %15'ini

oluşturan diğer yabancı kaynaklardan sağlanan fonlardaki artışın bu dönemdeki payı yaklaşık % 7 azalmış, bir önceki dönemde kaynaklardaki artışın ortalama %10'unu oluşturan özkaynakların ise toplam kaynaklardaki payı yaklaşık %1 gerilemiştir.

2001 Yılı incelendiğinde fon kaynaklarında artışa neden olan bir diğer gelişme de diğer aktiflerin azalmasıdır. Bu azalışın temel nedeni Kamu bankalarının görev zararlarını bu hesapta takip etmesi ve yeniden yapılanma kapsamında bu görev zararlarının DİBS'lerle kapatılmasıdır.

Fon kullanımları incelendiğinde kaynaklardan sağlanan fonların ortalama %33'ünün kredi verilmek suretiyle kullanıldığı görülmektedir. Bir önceki dönemde verilen kredilerin toplam kaynaklar içerisindeki ağırlığı ortalama %46 iken, bu dönemde bu oran yaklaşık %13 gerilemiştir. Dönemin başlarında fon kullanımları arasında yüksek bir paya sahip olan kredi kullandırılmasının toplam kullanımlar içerisindeki payı 1998 yılından sonra azalmaya başlayarak 2000 ve 2001 krizlerinin sistemi olumsuz etkilemesiyle 2001 yılında %4'e gerilemiştir.

Fon kullanımlarında ikinci büyük paya sahip olan finansal varlık alımlarının toplam fon kullanımları içerisindeki payı ortalama %23'dür. Bir önceki dönemde toplam fon kullanımları içerisindeki payı % 13 olan finansal varlıkların toplam kullanımlardaki payının %10 arttığı görülmektedir. Bu artıştaki en önemli etken 2001 Yılında yeniden yapılandırma programı kapsamında TMSF bankalarına ve kamu bankalarına verilen DİBS'lerdir. 2001 Yılında fon kullanımlarının yapısı incelendiğinde finansal varlıklardaki artışın toplam artışın %58'ini oluşturmasındaki temel neden bu durumdan kaynaklanmaktadır.

Bir önceki dönemle kıyaslandığında, likit aktiflerdeki artışın toplam fon kullanımlarındaki ortalama payının %30'dan % 21'e gerilediği, sabit varlıkların %8'den %6'ya gerilediği, buna karşın diğer aktiflerin %14'den %17'ye arttığı görülmektedir. 1995 – 2001 döneminde ekonomide yaşanan olumsuzluklar ve krizler nedeniyle likidite sıkıntı yaşayan sektör fon kullanımlarında likit aktiflerin payını ve sabit varlıkların payını azaltmıştır.

Buna karşılık diğer aktiflerin toplam kullanım içerisindeki payının artması, kamu bankalarının görev zararlarının artmasından kaynaklanmaktadır.

3.3. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN 2002 - 2008 DÖNEMİ FON KAYNAKLARI VE KULLANIMLARININ ANALİZİ

2002 – 2008 Döneminde Türk Bankacılık Sektöründe diğer iki döneme göre daha olumlu gelişmelerin olduğu söylenebilir. 2001 Krizi sonrası gerçekleştirilen yeniden yapılandırma programı amacına ulaşarak Türk Bankacılık Sektöründe istikrar sağlanmıştır. Bu dönemde 2000 - 2001 Yıllarında yaşanan olumsuzlukların etkisi giderilerek bankaların özkaynakları güçlendirilmiştir.

2002 – 2008 Döneminde yaşanan gelişmeler ve bu gelişmelerin Türk Bankacılık Sektörü üzerine etkileri bu bölümde açıklanmaktadır.

3.3.1. Türk Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması

Türkiye’de yaşanan 2000 ve 2001 Krizleri sonrasında, krizlerin ekonomideki olumsuz etkilerini en aza indirmek amacıyla Türk Bankacılık Sektöründe yeniden yapılanmaya gidilmiştir. Yeniden yapılanma kapsamında Bankacılık sektörüyle ilgili pek çok değişiklik yapılmıştır.

3.3.1.1. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun (BDDK) Kurulması

18 Haziran 1999’da yürürlüğe giren 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile sektörü düzenleme, gözetim ve denetim işleri özerk statüde kurulan BDDK’ya verilmiştir. 19 Aralık 1999 tarihli 4491 sayılı yasa ile bankaların kuruluşundan tasfiyesine kadar olan süreçte alınması gereken kararların tamamı bu

kuruma bırakılmıştır. BDDK, 31 Ağustos 2000'de fiilen çalışmaya başlamıştır.¹³⁷

BDDK'nın temel amacı, finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanması, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışması, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunmasıdır.¹³⁸

3.3.1.2. Gözetim ve Denetim Çerçevesinin Güçlendirilmesi

Bankacılık kesiminin mali ve operasyonel anlamda yeniden yapılandırılması çalışmaları ile paralel olarak sektöre yönelik düzenleme, gözetim ve denetim çerçevesini güçlendirecek, bankacılık sektörünü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak, sektörün dayanıklılığını geliştirecek ve sektöre güveni kalıcı kılacak yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesinde de önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

Yasal düzenlemelerin bir bölümü Bankalar Kanunu'nda gerçekleştirilen değişiklikler içerisinde yer almıştır. Bu çerçevede, konsolide özkaynak tanımı getirilmiş, bankaların mali olmayan iştiraklerine sınırlama getirilmiş, kredi tanımı genişletilmiş ve kredi karşılıklarının gider sayılması hususuna açıklık kazandırılmıştır¹³⁹.

4389 Sayılı Kanun ve kriz sonrası yürürlüğe giren yönetmelikler temel olarak aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- Haziran 2001'de yapılan değişiklikle Avrupa Birliği Direktiflerindeki özkaynak tanımına paralel olarak "Konsolide Özkaynak" tanımı getirilmiş ve konsolide esasa göre uygulanacak kredi sınırları ile standart oranların hesaplanmasında bu tanımın esas alınması sağlanmıştır.¹⁴⁰

¹³⁷ TBB, a.g.e., 2008, s.19

¹³⁸ BDDK Tanıtım Broşürü, Ankara, 2008 (www. bddk.org.tr E.T. 12.02.2009)

¹³⁹ BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı, 2001b, s: 21.

¹⁴⁰ Abdulkadir Demircan, Dünya'da ve Türkiye'de Meydana Gelmiş Bankacılık Sektörü Krizleri ve Yeniden Yapılandırma Çalışmaları, Yüksek Lisans Tezi, 2006,Ankara, s:52

- Türkiye’de bankalar, mali kurumlar dışındaki bir ortaklığa kendi özkaynaklarının en fazla %15’i oranında iştirak edebilecektir. Bu iştiraklerin toplam tutarı banka özkaynaklarının %60’ını aşamayacaktır.
- 1 Ocak 2002 tarihinden itibaren vadeli işlem, opsiyon sözleşmeleri ve benzeri diğer türev ürünler kredi tanımı kapsamına alınmıştır.
- Türkiye Özel Finans Kurumları Birliği oluşturularak, Birliğe Özel Finans Kurumlarındaki tasarrufların korunması amacıyla “Güvence Fonu” kurma ve güvence fonuna ilişkin usul ve esasları belirleme yetkisi tanınmıştır. Bu doğrultuda, BDDK tarafından hazırlanan “Özel Finans Kurumlarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik” 20 Eylül 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir.
- Bankaların mali tablolarında saydamlığın sağlanması ve işlemlerin mahiyetine uygun olarak muhasebeleştirilmesi için 1 Ocak 2002’de yürürlüğe girmek üzere Muhasebe Uygulama Yönetmeliği’nin (MUY) çıkarılması, bu yönetmelikle repo işlemlerinin bilanço kapsamına alınması, finansal araçların değerlendirilmesi, sınıflandırılması ve riske karşı korunması amacına yönelik esasları içeren 39 nolu standart da dahil olmak üzere uluslararası muhasebe standartlarının temel ilkelerinin benimsenmesi amaçlanmıştır.
- Bankalar Kanunu’nun 13. maddesi uyarınca bankaların hesap ve kayıt düzeninde saydamlık ve yeknasaklığın sağlanması, kayıt dışı işlemlerin önlenmesi, faaliyetlerinin gerçek amacına uygun, sağlıklı ve güvenilir bir biçimde muhasebeleştirilmesi, mali tabloların zamanında ve doğru bir şekilde hazırlanması, bunların bağımsız denetime tabi tutulması, raporlanması ve yayımlanmasına ilişkin ilkeleri belirleyen Muhasebe Uygulama Yönetmeliği ve ekleri 21 Haziran 2002 tarihinde yayımlanmış, 1 Temmuz 2002 tarihi itibarıyla ise yürürlüğe girmiştir.
- 27 Haziran 2001 tarihli “Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkındaki Yönetmelik” ile bankaların kullandıkları kredilerde risk yoğunlaşmasını önlemek amacıyla, bir gruba kullanılacak kredi limitlerinin hesabında doğrudan ve dolaylı krediler beraber dikkate alınmış ve risk grubu

tanımı yapılmıştır. Bankalar Kanunu'ndaki sınırlamaları aşan bankaların, risk grubuna dahil gerçek ve tüzel kişilere yeni kredi kullandıramayacakları ve aşan tutarı kademeli olarak 2006 yıl sonuna kadar gidermeleri öngörülmüştür.

- Bankaların yabancı para pozisyon risklerinin yakından takibini sağlamak amacıyla 31 Ocak 2002 tarihinde “Yabancı Para Net Genel Pozisyon / Özkaynak Standart Oranının Bankalarca Konsolide ve Konsolide Olmayan Bazda Hesaplanmasına ve Uygulanmasına İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik” yayımlanmıştır.

- Bankaların sermaye yeterliliği standart oranının konsolide ve konsolide olmayan bazda hesaplanmasına ilişkin esas ve usulleri belirlemek suretiyle mevcut ve potansiyel riskler nedeniyle oluşacak zarara karşı yeterli sermaye bulundurmalarını sağlamak amacıyla Şubat 2001'de “Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik” yayınlanmıştır. Söz konusu yönetmelik ile bankaların faiz oranı riski, kur riski ve hisse senedi risklerinden oluşan piyasa risklerinin sermaye yeterliliği rasyosunun hesaplanmasına dahil edilmesine ilişkin usul ve esaslar belirlenmiştir.¹⁴¹.

- Bağımsız denetim kuruluşlarının kuruluş ve faaliyet esasları yeniden düzenlenmiş; ayrıca bankaların iç ve dış denetimi önemsemeleri, bağımsız dış denetimler sırasında iç kontrol ve risk yönetimi sistemleri ile kredi portföyü ve piyasa risklerinin de incelenmesi özendirilmiştir. Bu doğrultuda, Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelikte yer alan hükümler, 5411 sayılı Bankalar Kanunu ile günümüz bankacılığına daha uygun hale getirilmeye çalışılmıştır.

- Diğer ülkelerin denetim birimleri ile yapılmakta olan anlaşmalar ve sağlanan işbirliği ile bankalar veya hakim ortakları tarafından kurulmuş olan kıyı bankacılığı sıkı denetim altına alınmıştır.

¹⁴¹ Demircan, A.g.t., 2006, s:56.

- Bankaların devir ve birleşmelerini hızlandırmak amacıyla, birleşme ve devirlerde 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile birlikte, devir veya birleşmeye konu bankaların toplam aktiflerinin sektör içindeki paylarının %20'yi geçmemesi kaydıyla 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanunun bazı maddelerinin uygulanmayacağı hükme bağlanmıştır¹⁴².
- Risk grubu yaklaşımıyla risk yoğunlaşmasını önlemek ve bankaların aktif yapısını emniyet, akışkanlık ve verimlilik ilkelerine göre sağlamlaştırmak amacıyla, bir gruba kullanılacak kredi limitlerinin hesabında doğrudan ve dolaylı kredilerin birlikte dikkate alınması, bankaların hissedar ve iştiraklerine kaynak kullanırken de aynı hassasiyetin gösterilmesi istenmiştir.

3.3.1.3. TC Merkez Bankası'na İlişkin Düzenleme

Bağımsız bir Merkez Bankasına geçiş Nisan 2001'de yürürlüğe giren yeni kanunda öngörülen değişikliklere göre Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın başlıca görevi fiyat istikrarına ulaşmak ve onu korumak olarak belirlenmiştir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Hazine ve diğer kamu kuruluşlarına avans vermesi ve kredi açması yasaklanmıştır. Aynı zamanda Merkez Bankası'nın Hazine ve diğer kamu kuruluşları tarafından çıkarılan borçlanma senetlerini birincil piyasadan alması da yasaklanmıştır.

3.3.1.4. Bankalara İlişkin Önlemler

Finansal sisteme istikrar kazandırmak, kamu ve TMSF bankalarını sistem içinde bir istikrarsızlık unsuru olmaktan çıkarmak, devletin bu bankalardan yüklendiği maliyetleri azaltmak ve özel bankaları daha sağlıklı bir yapıya kavuşturmak amacıyla bir dizi önlem alınmıştır. Bunlar; ortak

¹⁴² BDDK, 2001b, a.g.e., s:21.

önlemler, kamu bankalarıyla ilgili önlemler, TMSF bankalarıyla ilgili önlemler ve özel bankalarla ilgili önlemler olarak incelenecektir.

3.3.1.4.1. Kamu Bankalarıyla İlgili Önlemler

Kamu bankaları kuruluş amaçları doğrultusunda uzun yıllar ülkemizde önemli hizmetler vermişler, ekonomik ve finansal gelişime katkıda bulunmuşlardır. Bununla birlikte, dünyada kamu bankalarına ilişkin olarak yaşanan sorunlara benzer sorunlar ülkemizde de kendini göstermiş; kamu bankaları, bankacılık sektöründeki önemli payları da gözönüne alındığında, özellikle 1990'lı yıllardan sonra finansal sistemde ciddi problemler oluşturmaya başlamıştır.

Kamu bankalarının kuruluşlarındaki esas amaç, bu bankaların topladıkları kaynakların üretken alanlara yönlendirilmesi, kuruluş amaçları doğrultusunda kredi kullandırılması ve bu yolla ekonomik ve finansal gelişime katkıda bulunulmasıdır. Bununla birlikte, kamu bankalarının kredilerinin toplam aktifler içindeki payı ve kredilerinin kalitesi yıllar içinde düşüş göstermiştir.

Kamu bankalarında kredilerin toplam aktifler içindeki payının düşmesi ve ihtisas kredilerinin azalmasının yanısıra, kredilerin geri dönüş oranlarında da problemler yaşanmıştır¹⁴³.

Kamu bankalarının aktif kalitesini düşüren bir diğer sorun ise, kamu bankalarının diğer aktifleri arasında izlenen görev zararlarıdır. Görev zararları, kamu bankalarının devlet adına banka kaynaklarından yaptığı harcamaların karşılığının devletçe kendisine ödenmemesi sonucu oluşan alacaklardır. Bu alacaklar yıllar içinde giderek büyümüş ve kamu bankalarının aktiflerinin en büyük kalemi haline gelmiştir.

¹⁴³ Fikret Çankaya ve Mehmet Öz, Türkiye'de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 2001, s:43.

Başlangıçta, bu alacakların büyük kısmı devletin tarımsal kesime ve esnaf ve sanatkarlara bütçeden kaynak ayırmadan, kamu bankalarının kaynakların kullanması ile oluşmuştur. Ayrıca, kamu bankalarının kamu kurumlarına, özellikle Hazineye verdiği kredilerin ise, görev zararı yazılarak kapatıldığı bilinmektedir. Kamu bankalarının yüksek miktardaki görev zararlarının nedenlerinden bir diğeri ise politik nedenlerle verilmiş geri dönmeyen kredilerin miktarının oldukça yüksek olmasıdır. Bu şekilde kamu bankalarının bilançolarında biriken ve özellikle 1990'ların başından bu yana yetersiz bütçe imkanları nedeniyle ödenemeyen görev zararı alacakları borçlanma ile finanse edildiğinden bu alacaklara da faiz tahakkuku yapılmıştır. Bu nedenle çeşitli kararnamelemler ile tespit edilerek görev zararı alacaklarına yürütülen nispeten yüksek oranlı faizler, sorunu çözmek yerine daha da büyümüştür.

Çünkü ödenmeyerek kapitalize edilen faizlerin etkisiyle her dönem sonunda bilanço aktifinde yer alan (ödenemeyen) alacaklar reel olarak artmış ve faiz giderleri de bununla doğru orantılı olarak artış göstermiştir. Böylece, bilançolar ve dolayısıyla bankalar hızlı büyümüş görünmekle birlikte, donuk olan görev zararı alacaklarının borçlanarak finanse edilmesi nedeniyle sağlıklı olan bu büyümenin bedeli faiz giderleri olarak yansımış ve bu durum yüksek faiz tahakkuk gelirleri-yüksek faiz giderleri sarmalına yol açmıştır.

Böylelikle biriken görev zararı alacaklarının özellikle 1995 sonrası dönemde Ziraat ve Halk Bankalarının bilançoları içindeki payı giderek artmış ve 2000 yılı sonu itibariyle söz konusu alacaklar bankaların aktiflerinin % 50'den fazlasına ulaşmıştır¹⁴⁴.

Ülke ekonomisinde meydana gelen önce Kasım 2000 daha sonra da Şubat 2001 krizi sonrasında, uzun yıllardır kronikleşen kamu bankalarının sorunlarına çözüm üretilmesi amacıyla yasal düzenleme yapılmış,

¹⁴⁴ Sinem Uçarkaya, Kamu Bankalarının Bankacılık Sistemindeki Rolü, TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara, Mart 2006, s: 75.

profesyonel bir yönetimle ve gerekli diğer desteklerin de sağlanması ile sorunların kısa sürede çözümü hedeflenmiştir.

Üç kamu bankası (Ziraat, Halk ve Emlak) ortak bir yönetim kurulunun idaresine verilmiş, Emlak Bankası 9 Temmuz 2001'de Ziraat Bankasına devredilmiş ve bu bankaların sermaye yeterlilikleri artırılmıştır. Kamu ve TMSF bankalarına, sermayelerini sağlamlaştırmak ve döviz açıklarını karşılamak amacıyla Mayıs 2001'e kadar Ziraat Bankasına toplam 14.148.000,00 TL, Halk Bankası'na 11.659.000,00 TL ve Emlak Bankasına 45.000,00 TL olmak üzere 25.852.000,00 TL tutarında DİBS verilmiştir.

Tablo 45: Kamu Bankalarına Görev Zararları Karşılığı Verilen DİBS(1.000 TL)

	Ziraat	Halk	Emlak	Toplam
2000 Sonu	2.034	863	-	2.897
2001 Ocak	2.333	2.167	-	4.500
Şubat	-	1.000	-	1.000
Mart	550	1.750	-	2.300
Nisan	4.500	1.750	-	6.250
Mayıs	4.730	4.130	45	8.905
2001 Toplamı (Ocak-Mayıs)	12.113	10.797	45	22.955
Genel Toplam	14.148	11.659	45	25.852

Kaynak: BDDK, 2001b: s:14

Kamu bankaları bu yolla elde ettikleri DİBS karşılığı TCMB'den repo yaparak veya onları satarak likidite temin edip diğer bankalara ve banka dışı kesime olan gecelik yükümlülüklerini azaltmışlardır.

3.3.1.4.2. TMSF Bankalarıyla İlgili Önlemler

6 Kasım 1997'den sonra çok sayıda banka TMSF'ye devredilmiştir. Bunlardan Egebank, Yurtbank, Yaşarbank, Bank Kapital ve Ulusal Bank, Sümerbank ile birleştirilmiş ve birleşik Sümerbank 10 Ağustos 2001'de Oyak Grubu'na satılmıştır. İnterbank ve Esbank, Etibank ile birleştirilmiş ve 22

Ağustos 2001'de Koç Holding'e teklif için birleşik Etibank'ı inceleme izni verilmiştir. Demirbank da HSBC'ye satılmıştır¹⁴⁵.

Bu süreç içerisinde yapılan sonucunda fon bünyesindeki bankaların bir kısmı satılmış, bir kısmı birleştirilmiş bir kısmı ise aşağıdaki tabloda yer aldığı üzere tasfiye edilmiştir.

Tablo 46: TMSF Bankalarıyla İlgili Bilgiler

	Fona Devir Tarihi	Mevcut Durumu
T. Tic. Bankası	6 Kasım 1997	1 Temmuz 2001'de bankacılık lisansı iptal edildi
Bank Ekspres	12 Aralık 1998	30 Haziran 2001'de Tekfen Grubuna satıldı
Interbank	7 Ocak 1999	15 Haziran 2001'de Etibank ile birleştirildi
Egebank	22 Aralık 1999	26 Ocak 2001'de Sümerbank ile birleştirildi
Yurtbank	22 Aralık 1999	26 Ocak 2001'de Sümerbank ile birleştirildi
Yaşarbank	22 Aralık 1999	26 Ocak 2001'de Sümerbank ile birleştirildi
Sümerbank	22 Aralık 1999	10 Ağustos 2001'de Oyak Grubuna satıldı
Esbank	22 Aralık 1999	15 Haziran 2001'de Etibank ile birleştirildi
Etibank	27 Ekim 2000	Bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izinleri 28.12.2001 tarihi itibarıyla kaldırılmıştır. 04.04.2002 tarihinde tasfiye kaldırılarak Bayındırbank ile birleştirilmiştir.
Bank Kapital	27 Ekim 2000	26 Ocak 2001'de Sümerbank ile birleştirildi
Demirbank	6 Aralık 2000	HSBC'ye satış ve devir görüşmeleri 31.10. 2001'de tamamlanmıştır
Ulusal Bank	27 Şubat 2001	17 Nisan 2001'de Sümerbank ile birleştirildi
İktisat Bankası	15 Mart 2001	Bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izinleri 07.12.2001 tarihi itibarıyla kaldırılmış ve tasfiye süreci başlatılmıştır. 04.04.2002 tarihinde tasfiye kaldırılarak Bayındırbank ile birleştirilmiştir.
Sitebank	9 Temmuz 2001	Novabank'a satışına ilişkin hisse devir sözleşmesi 20.12.2001'de imzalanmış, devir işlemi 25 Ocak 2002'de gerçekleşmiştir.
Tarişbank	9 Temmuz 2001	21.10.2002 tarihinde Denizbank tarafından satın alınmıştır. Fiili hisse devri 25.10.2002 tarihi itibarıyla tamamlanmıştır.
Bayındırbank	9 Temmuz 2001	Varlık yönetimi işlevini yürütecek geçiş bankası olarak yapılandırılmaktadır.
Kentbank	9 Temmuz 2001	Bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izinleri 28.12.2001 tarihi itibarıyla kaldırılmıştır. 04.04.2002 tarihinde

¹⁴⁵ BDDK, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Kapsamındaki Bankalar: Performans ve Gelişme Raporu, 2001c, s:3.

		tasfiye kaldırılarak Bayındırbank ile birleştirilmiştir.
EGS Bank	9 Temmuz 2001	Bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izinleri 18.01.2002 tarihi itibarıyla kaldırılmış olup, Bayındırbank ile birleştirilmiştir.
Pamukbank	19 Haziran 2002	Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu 22.11.2002 tarihinde satış sürecinin durdurulması kararı almıştır.
Toprakbank	30 Kasım 2001	Bankacılık lisansı 30.09.2002 itibarıyla kaldırılmış ve Bayındırbank ile birleştirilmiştir.
İmarbank	03 Temmuz 2003	03.07.2003 tarih ve 1085 sayılı kararı ile İmar Bankası'nın bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izni kaldırılmış ve anılan Kanununun 16 ncı maddesinin (1) numaralı fıkrası uyarınca yönetim ve denetimi TMSF'ye intikal etmiştir. 19.02.2004 tarihinde TMSF tarafından bankanın iflası istemiyle dava açılmıştır.

Kaynak: www.tmsf.org.tr

Bu süreç içinde gerçekleşen birleşme ve devirlere ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 47: Bankacılık Sektöründe Devir ve Birleşmelere İlişkin Gelişmeler

Devir ve Birleşmeye Konu Olan Bankalar		Yeni Banka	Açıklama
Osmanlı Bankası	Körfez Bankası	Osmanlı Bankası	31 Ağustos 2001 tarihinde Birleşik Türk Körfez Bankası A.Ş., tüm hak, alacak, borç ve yükümlülükleriyle ve tüzel kişiliği sona erdirilmek suretiyle Osmanlı Bankası A.Ş.'ye devredilmiştir.
Garanti Bankası	Osmanlı Bankası	Garanti Bankası	Osmanlı Bankası 14.12.2001 tarihi itibarıyla Garanti Bankası'na devredilmiştir.
HSBC Bank Plc.	Demirbank	HSBC Bank Plc.	Demirbank 14.12.2001 tarihinde HSBC Bank A.Ş.'ye devredilmiştir.
Tefken Yatırım	Bank Ekspres	Tekfen Bank A.Ş.	Bank Ekspres'in Tefken Bank A.Ş.'ye devri 26.10.2001 tarihinde tamamlanmış olup, devir tarihi itibarıyla unvanı Tekfenbank A.Ş. olarak değiştirilmiştir.
Oyak Bank	Sümerbank	Oyak Bank	11 Ocak 2002 tarihinde Sümerbank'ın satışı tamamlanmış ve Oyakbank A.Ş. adı altında faaliyete başlamıştır.
Morgan Guaranty	The Chase Manhattan	JPMorgan Chase & Co	İki bankanın birleşmesi 14.12.2001 tarihinde tescil edilmiştir.
Sinai Yatırım Bankası	T.Sinai Kalkınma Bankası	T. Sinai Kalkınma Bankası A.Ş.	Sinai Yatırım Bankası, 29.03.2002 tarihinde T. Sinai Kalkınma Bankası'na devredilmiştir.

Kaynak: BDDK (Kasım 2002), Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu-V. s. 33.

Kriz öncesinde açık pozisyonda olan bankaların, yüksek kur artışı nedeniyle yüksek tutarlarda zarar etmeleri sonucunda, mali bünyeleri ciddi olarak bozulmuştur. Bu bankalardan TMSF'ye devredilenler için yürütülen yeniden yapılanma çalışmaları kapsamında, mali bünyelerini iyileştirme, açık pozisyonlarını azaltmaya yönelik olarak Hazine tarafından ihraç edilen dövize

endeksli DİBS'ler fon bankalarının bilançolarının yapılandırılmasında önemli bir gelişme olmuştur. Bu DİBS'ler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Tablo 48: TMSF Bankalarına Aktarılan Kaynaklar

	Milyon TL	Milyon \$
Zarara Mahsuben Verilen Tahvil		
-Döviz Cinsinden	7 010	7 011
-TL Cinsinden	8 529	8 869
Yapılan Mevduat		
-Fon Kaynaklarından	684	1 626
-Döviz cins. tahvil karşılığı TCMB avansı	750	996
Fon Kaynaklarından Nakit	735	1 760
Toplam	17 708	20 262

Kaynak: BDDK, 2001b: s:16

TMSF bankalarının alacaklarının, özellikle hakim hissedarların ve yöneticilerin istismarından doğan kayıpların takip ve tahsilini hızlandırmak amacıyla; alacakların dava veya takip yoluyla tahsili sırasında karşılaşılan sorunları ve gecikmeleri önlemek için bazı usul kanunlarından kaynaklanan yükümlülüklerden muafiyet sağlanmıştır. Bu kapsamda hukuki uyuşmazlıkların çabuk sonuçlandırılması için ihtisas mahkemelerinin kurulması ve geri dönmeyen kredilerin takibinin tek tek bankalar tarafından yapılması yerine TMSF tarafından yürütülerek tahsilatin hızlandırılması istenmiştir.

3.3.1.4.3. Özel Bankalarla İlgili Önlemler

BDDK tarafından Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonrası ekonomik birimlerin finansal sisteme ve bu piyasadaki aktörlerin birbirlerine karşı güvenlerinin yeniden tesisi amacıyla özel bankalardan günlük bilgi alınmış ve onların faaliyetleri yakından izlenmiştir.

Dönem karları sermayeye aktarılmış, sermaye yeterliliği kriteri dikkate alınarak, bankalardan sermaye artırımı veya sermaye benzeri kredi temini ve yeniden yapılanma stratejilerini içeren taahhüt mektupları alınmıştır. Bu

mektuplar, her bir bankanın mali durumuna göre değişiklik göstermekle birlikte, belli bir takvim çerçevesinde sermaye artırımı, sermaye benzeri kredi temini, birleşme, maliyetlerin düşürülmesi, yoğunlaşmış kredilerin yeniden yapılandırılması, iştirak ve gayrimenkul satışı, hisselerin bir kısmı ya da tamamının yabancı ve yerli ortaklara satışı gibi konuları içermektedir.

Mali yapıları zayıf olan özel bankaların sermaye yeterliliği rasyosunun 2001 sonuna kadar %8'e yükseltilmesine yönelik planları içeren takvime bağlı taahhüt mektupları üzerinde anlaşmaya varılmıştır. TCMB, bankaların kaynak maliyetlerini düşürmek amacıyla TL cinsinden mevduatlar için ayrılan munzam karşılıklara piyasa oranları üzerinden faiz ödemeyi kabul etmiştir. Bankaların ve iştiraklerinin birleşmesini kolaylaştırmak ve teşvik etmek üzere gerekli yasal düzenlemeler yapılmıştır.¹⁴⁶

3.3.1.4.4. Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması (İstanbul Yaklaşımı)

Son yıllarda yaşanan krizler bir taraftan mali sektörün yapısında bozulmalara yol açarken diğer taraftan reel sektör üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Mali sektörün sorunlu kredileri artmaya devam ederken, reel sektör firmaları da borçlarını ödeyemez duruma gelmişlerdir. Bu iki önemli sorunu çözmek amacıyla İstanbul Yaklaşımı benimsenmiştir. Söz konusu yaklaşımın temelini ise, 31 Ocak 2001 tarihinde yürürlüğe giren 4743 sayılı "Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" oluşturmaktadır.

Söz konusu kanunun amacı 1. maddesinde, "Türkiye'de faaliyette bulunan bankalar, özel finans kurumları ve kendi özel mevzuatları uyarınca alınan izinler dahilinde faaliyette bulunan diğer malî kurumlar tarafından, bankalar ve diğer malî kurumlar ile kredi ilişkisi içinde bulunup, finansal darboğaz yaşayan borçluların; finansal yeniden yapılandırma çerçevesinde

¹⁴⁶ BDDK (2001d), Bankacılık Sektörü Reformu: Gelişme Raporu, 2 Ağustos 2001, s:3

belirlenecek süre ve koşullarla, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce açılmış kredilerle ilgili olarak vadeleri uzatmak, krediyi yenilemek, ilave yeni kredi vermek, anapara ve/veya faiz indirmek, faizden vazgeçmek, kredileri kısmen veya tamamen iştirake çevirmek, kredileri aynî, nakdi ya da tahsil şartına bağlı bir bedel karşılığı devir ve temlik etmek, kredileri borçlu ya da üçüncü kişilere ait aynî değerler karşılığında kısmen veya tamamen tasfiye etmek, diğer bankalarla birlikte hareket ederek protokoller yapmak gibi alınacak tedbirlerle malî kesime olan geri ödeme yükümlülüklerini yerine getirebilmelerine ve katma değer yaratmaya devam etmelerine imkan verilmesinin sağlanmasıdır.” olarak tanımlanmıştır.

Mali kurumlar ile reel sektör arasında yapılan anlaşmaların çerçevesini çizmek ve 4743 sayılı Kanun’a açıklamalar getirmek amacıyla Türkiye Bankalar Birliği tarafından “Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçeve Anlaşmaları” açıklanmış ve bu anlaşmaların BDDK tarafından onaylandığı tarihten itibaren üç yıl içinde “Finansal Yeniden Yapılandırma Sözleşmeleri”ne bağlanarak, gerektiğinde borçluya ek finansman desteği de sağlanmak suretiyle yeniden yapılandırılması veya yeni itfa planına bağlanması mümkün hale getirilmiştir.

Mali sektöre olan borçların yeniden yapılandırılmasına ilişkin gerçekleştirilen düzenlemeler çerçevesinde, Türkiye Bankalar Birliği (TBB) tarafından hazırlanan Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçeve Anlaşması, 24 Mayıs 2002 tarihinde alacaklı kuruluşların imzasına açılmıştır. 25 banka, 17 banka dışı mali kurum, Tasfiye Halindeki Emlak Bankası ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tarafından imzalanan anlaşma, 4 Haziran 2002 tarihinde BDDK tarafından onaylanmıştır. Ekim 2002 itibarıyla ise 41 adet küçük ölçekli banka ve 17 gruba ait toplam 128 büyük firma yeniden yapılandırma kapsamına alınmıştır¹⁴⁷.

¹⁴⁷ BDDK, Kasım 2002, a.g.e., s:30.

Tablo 49: Finansal Yeniden Yapılandırma Programı Çerçeve Anlaşmasını İmzalayan Alacaklı Kuruluşlar

1. T.C. Ziraat Bankası	14. Tekstilbank
2. Türk Dış Ticaret Bankası	15. Toprakbank
3. Türkiye Halk Bankası	16. Milli Aydın Bankası
4. Türk Ekonomi Bankası	17. Türk Ticaret Bankası
5. Türkiye Vakıflar Bankası	18. Oyak Bank
6. Türkiye Garanti Bankası	19. Türk Eximbank
7. Akbank	20. Türkiye Kalkınma Bankası
8. Türkiye İmar Bankası	21. Nurol Yatırım Bankası
9. Denizbank	22. Şekerbank
10. Türkiye İş Bankası	23. Pamukbank
11. Fiba Bank	24. Tekfenbank
12. Yapı Kredi Bankası	25. Bayındırbank
13. Finans Bank	

Kaynak: BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu

Kriz nedeniyle bankalara kredi borçlarını ödeyemeyen reel sektör firmalarının yaşatılması amacıyla 4743 sayılı Kanun çerçevesinde İstanbul Yaklaşımının uygulamaya konulması bir yandan bankaların geri dönmeyen krediler için ayrılan ve gider olarak kaydedilen karşılıklarının azalmasını sağlarken diğer yandan aktif kalitesinin iyileşmesine katkı sağlamıştır.

3.3.1.4.5. Varlık Yönetim Şirketlerinin Kuruluşu

Bankaların tahsili gecikmiş alacaklarını çözüme kavuşturmak ve bankaların aktiflerine hareketlilik kazandırmak amacıyla 1 Ekim 2002 tarihinde “Varlık Yönetim Şirketlerinin Kuruluşu ve Esasları Hakkında Yönetmelik” resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiş, böylece varlık yönetim şirketlerinin kuruluşuna zemin hazırlanmıştır. Varlık yönetim

şirketlerinin temel amacı ise, bankaların alacaklarının hızlı bir şekilde tahsil edilmesi ve en yüksek geri dönüşün sağlanmasıdır.

3.3.1.4.6. Devir ve Birleşmelerin Özendirilmesi

Piyasada faaliyet gösteren bankaların fon bünyesinde bulunan bankaları satın almasına ilave olarak birçok devir ve birleşme işlemi görülmüştür. Bankaların ve iştiraklerinin devir ve birleşmelerini kolaylaştırmak amacıyla vergi teşvikleri getirilmiş, bu doğrultuda banka devir ve birleşme sayılarında artış gözlenmiştir.

Tablo 50: Krizden Sonraki Dönemde Özel Bankaların Devir ve Birleşmeleri

Devir ve Birleşmeye Konu Olan Bankalar		Yeni Banka	İşlem Tarihi	Yeni Banka Payı ¹⁴⁸
Osmanlı Bankası	Körfezbank	Osmanlı Bankası	31 Ağustos 2001	3,2
Tekfen Yatırım	Bank Express	Tekfenbank A.Ş.	26 Ekim 2001	0,2
Garanti Bankası	Osmanlı Bankası	Garanti Bankası	14 Aralık 2001	9,5
HSBC Bank Plc.	Demirbank	HSBC Bank Plc.	14 Aralık 2001	1,4
Morgan Guaranty	The Chase Manhattan	JPMorgan Chase & Co	14 Aralık 2001	0,1
Oyak Bank	Sümerbank	Oyak Bank	11 Ocak 2002	1,7
TSKB	Sınai Yatırım Bank	TSKB	29 Mart 2002	0,8
Denizbank	Tarişbank	Denizbank	27 Aralık 2002	1,6

Kaynak: www.bddk.org.tr

Garanti Bankası ile Osmanlı Bankası birleşmesi, maliyet etkinliğini sağlama ve ölçek ekonomisini yakalayarak şube ve personel verimliliğini artırma açısından önemli bir örnek olarak değerlendirilmektedir. Garanti Bankası ve Osmanlı Bankası birleşmesinde yeni bankada ortak işleri yapan ve iş alanları çakışan Osmanlı Bankası personelinin yaklaşık % 40 oranında tasarrufa gidilmiş ve böylece toplam personelde % 12,3'lük bir azalma olmuş ve bu tür bir personel yeniden yapılanması yeni bankaya yıllık

¹⁴⁸ Söz konusu oranlar, işlemin olduğu veya önceki yıldaki aktif bilanço büyüklüğü üzerinden hesaplanmış ve sektörün aktif toplamına bölünmüştür. Osmanlı Bankası Eylül 2001 bilançosu rakamlarıyla değerlendirilmiştir.

16,9 milyon dolar katkı sağlamıştır. Ayrıca, şubelerin kapatılması ve işlem merkezlerinin birleştirilmesi de dahil edildiğinde sabit maliyetlerden sağlanan tasarrufların bankaya olan toplam katkısı 43,3 milyon dolar olarak hesaplanmıştır¹⁴⁹.

3.3.1.4.7. İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemlerinin Oluşturulması

8 Şubat 2001 tarihinde 24312 sayılı Resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik” ile birlikte, özel bankacılık sisteminde kurumsal yönetim ve risk kültürünün oluşturulması ve geliştirilmesi açısından önemli gelişmeler kaydedilmiştir¹⁵⁰. Bu çerçevede, etkin bir iç denetim ve risk yönetimi sisteminin kurulmasının önemi sektörde faaliyet gösteren tüm özel bankalarca anlaşılmış ve bu sistemin faal hale getirilmesi için gereken banka içi düzenleme değişiklikleri ve organizasyonel yapının oluşturulması çalışmaları büyük ölçüde tamamlanmıştır¹⁵¹.

Son olarak, bankaların maruz kaldıkları risklerin daha hassas ölçülmesine imkan veren ve etkin risk yönetimlerini teşvik eden, Basel – II olarak adlandırılan, Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı ilkelerinin ülkemiz bankacılık sektörüne olası etkileri ve söz konusu Uzlaşımın ülkemiz bankacılık sektöründe uygulanabilirliği üzerinde çalışmalar başlatılmıştır. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), bankacılık sektörünü Basel – II’nin uygulanmasına hazır hale getirmek amacıyla önemli adımlar atmıştır.

¹⁴⁹ <http://ekutup.dpt.gov.tr/mpg/2002.pdf>, 26.04.2008

¹⁵⁰ BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu – (VII), 2003, s:54

¹⁵¹ BDDK, a.g.e., 2002, s:33

3.3.1.4.8. Bankacılık Sektöründe Etkinlik ve Rekabet Gücünü Artırıcı Diğer Düzenlemeler

Sektörün etkinliğini ve rekabet kabiliyetini arttırmak için Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı ve Merkez Bankası işbirliği içerisinde aşağıdaki konular üzerinde yoğunlaşmışlardır.

- Bankaların devir ve birleşme işlemlerindeki sürecin hızlandırılmasını teminen, birleşme ve devirlerde 6772 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile birlikte, devir veya birleşmeye konu bankaların toplam aktiflerinin sektör içindeki paylarının %20'yi geçmemesi kaydıyla 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanunun bazı maddelerinin uygulanmayacağı hüküm altına alınmıştır¹⁵².

- Bankaların ve iştiraklerinin birleşme ve devirlerini kolaylaştırmak amacıyla vergi teşvikleri getirilmiş, ayrıca 3 Temmuz 2001 tarihinde 4605 sayılı Kanunda yer alan vergi avantajlarının banka iştiraklerinin birleşmelerinde de uygulanmasına imkân veren 4603 sayılı Kanun yürürlüğe girmiştir.

- Repo işlemlerinin aşırı kullanımdan kaynaklanan riskleri azaltmak amacıyla 27 Temmuz 2001 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla repo ile TL ve yabancı para mevduat faiz gelirlerine uygulanan stopaj oranlarının vadeye göre farklılaştırılması sağlanmıştır. Burada amaç tasarrufların uzun vadeli işlemlerde değerlendirilmesi ve bankaların plase edilebilir kaynaklarının rasyonel kullanılmasına yardımcı olmaktadır¹⁵³.

- 8 Ağustos 2001 tarihinden itibaren Merkez Bankası, bankaların kaynak maliyetini düşürmek amacıyla, TL mevduatlar için ayrılan munzam karşılıklara faiz ödenmesi uygulamasına başlamıştır.

¹⁵² Demircan, A.g.t., 2006, s:53.

¹⁵³ Demircan, A.g.t., 2006, s:61.

Merkez Bankası 29 Mart 2002'de, mali aracılık maliyetlerinin düşürülmesi ve likidite yönetiminin daha esnek bir yapıya kavuşturulmasına katkı sağlamak amacıyla zorunlu karşılık ve dispoñibilite uygulamasını değiştirmiştir. Yapılan yeni düzenleme ile munzam karşılık ve dispoñibilite yükümlülüğü toplamı 2 puan azaltılırken, yabancı para cinsinden zorunlu karşılıklara da faiz ödenmesi hükmü getirilmiştir.

3.3.2. Basel Uzlaşısı Kapsamında Sermaye Yeterliliği Düzenlemeleri ve Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri

Bankalar, yapıları ve ekonomideki kilit rolleri nedeniyle, diğer şirketlerden farklı denetim süreçlerine tabi tutulmaktadır. Sermaye yeterliliği bu farklı düzenlemelerin en önemlilerindendir. İlk kez 1988 yılında Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) bünyesinde faaliyet gösteren Basel Komitesi tarafından uluslararası platforma duyurulan sermaye yeterliliği düzenlemesi, pek çok ülkede farklı normlarla uygulanan sistemleri tekdüze hale getirmiş ve söz konusu düzenlemeye 1996 yılında piyasa riski hesaplaması dahil edilmiştir. Basel I düzenlemesi olarak adlandırılan bu düzenleme, başta G-10 ülkeleri olmak üzere birçok ülkenin denetim otoritesince kabul görmüş olup, şu an itibariyle 100'den fazla ülkede uygulamada bulunmaktadır.

Basel I ile kredi riskine yönelik çalışmaların sonucunda, bankaların krizlere karşı mali bünyelerini sağlamlaştırmak için sermayelerinin riskli aktiflere oranının %8 den az olmamasını gerektiren sermaye yeterliliği oranı kabul edilmiştir. Basel I ile, banka aktifleri ve bilanço dışı işlemleri farklı risk

sınıflarına ayrılmakta ve her sınıfa karşılık gelen risk ağırlıkları, %0, %10, %20, %50, %100 ile çarpılarak hesaplama yapılmaktadır.¹⁵⁴

Türk Bankacılık Sisteminde sermaye yeterliliği, 1990'lı yıllara kadar yürürlükteki bankalar kanunları kapsamında çıkarılan yönetmelikler aracılığıyla düzenlenmiştir. Bankacılık sisteminde 1988 Basel sermaye yeterliliği düzenlemelerini içeren ilk düzenleme Hazine müsteşarlığı tarafından yayınlanan 3182 sayılı bankalar Kanununa ilişkin 6 sayılı tebliğde yapılmıştır. Tebliğe göre bankaların sermaye artırımlarında ve özkaynaklarının mevcut riskleri nedeniyle meydana gelebilecek zararlardan korunması amacıyla sermaye yeterliliği rasyosuna uyma zorunluluğu ortaya konulmuştur. Tebliğe göre Basel düzenlemeleri kapsamında tanımlanan sermaye yeterliliği rasyosu aşağıda ifade edilmektedir;

$$\text{Sermaye Yeterliliği Rasyosu (Basel I)} = \frac{\text{Özkaynak}}{\text{Risk Ağırlıklı Varlıklar, Gayrinakdi Krediler ve Yükümlülükler}}$$

Tebliğ bankaların sermaye artırımlarının ve özkaynaklarının üstlendikleri riski karşılayacak bir düzeyde tutmasını amaçlamıştır. Tebliğ, tüm bankalara bilanço dönemi sonunda asgari %8 sermaye yeterliliği rasyosu bulunmasını zorunlu tutmuştur. Bu oran %8'in altında kaldığında bankalara 6 ay ek süre verilerek bankaların sermaye eksiğinin nakden ödenmesi yoluyla tamamlanması gerekmektedir. Düzenlemeye göre 1989'da en az %5 olarak belirlenen bu oranın her yıl artarak 1992 yılında %8'e ulaşılacağı belirtilmiştir.

¹⁵⁵

¹⁵⁴ Bülbin Baysal, "Yeni Basel Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı", Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kars, 2007, s. 8

¹⁵⁵ Bora Selçuk, Yükselen Ekonomilerde Kriz Dönemlerinde Bankacılık Sistemlerinin Yeniden Yapılandırılması ve Türkiye Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul, 2006, s. 218

Basel standardında 1996 yılında yapılan bir değişlikle bankalara piyasa risklerini kendi yöntemleri ile ölçebilmeleri için kendi sistemlerini kullanabilmeleri imkanı getirilmiştir.¹⁵⁶

Birçok ülkede farklı şekilde uygulanan risk yönetimi sistemlerini tekdüze hale getiren Basel I'in finans, risk yönetim, bilgi iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve özellikle Asya krizi sonrası yetersiz kaldığı görülmüştür.¹⁵⁷ Basel II'ye ilişkin son metin, düzenlenen sayısal etki çalışmalarının (QIS) ardından, son şekline getirilerek 26 Haziran 2004'de yayımlanmıştır.¹⁵⁸

$$\text{Basel II} \Rightarrow \frac{\text{Özkaynak}}{\text{Kredi Riski} + \text{Piyasa Riski} + \text{Operasyonel Risk}} \geq \%8$$

Bankalara, kredi riski ve operasyonel risk ölçümü için önerilen yöntemlerden herhangi birini seçme hakkı tanınmış, piyasa riski kapsamında bir yöntem değişikliği olmamıştır.

Basel düzenlemeleri ile getirilen temel uygulamalar sonucu, bankaların üstlendikleri risklerle orantılı olarak sermaye bulundurma zorunluluğu uygulamada süreklilik kazanmış, sermaye yeterliliğinin 3'er aylık dönemler itibariyle gözden geçirilmesi gerekli hale gelmiştir. Böylece, güvene dayalı bir sektör olan bankacılık sektöründe, hem risklerin dolaylı olarak kontrol altında tutulması sağlanırken, hem de bu risklere dayalı yapılan sermaye yeterliliği

¹⁵⁶ Gülcan Çağıl, Sermaye Yeterliliği Açısından Operasyonel Risk ve Bankacılık Sektöründe Uygulanması, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2006, s. 38

¹⁵⁷ Baysal, A.g.t., 2007,s.9

¹⁵⁸ Çağıl, A.g.t.,2006, s.45

hesaplamalarının kamuoyu ile paylaşılması, sektöre ve bankalara duyulan güvenin temel göstergelerinden biri haline gelmiştir.

3.3.3. Türk Bankacılık Sektörünün 2002 – 2008 Dönemi Fon Kaynaklarının İncelenmesi

2002 – 2008 Dönemi ülkemizde krizlerin olumsuz etkilerinin atlatıldığı, ekonominin kendini toparladığı ve diğer dönemlere göre nispeten istikrarın arttığı ve dönemin sonlarında küresel krizin patlak verdiği bir dönem olmuştur. Ekonomide yaşanan olumlu gelişmeler neticesinde gerek finansal sistem gerekse finansal sistem içerisinde faaliyet gösteren bankalar için olumlu bir döneme girilmiştir.

2000 ve 2001 Yıllarında yaşanan krizlerin olumsuz etkilerini gidermek amacıyla alınan ekonomik tedbirler ve yeniden yapılanma programı sonucunda bankaların mali yapıları güçlenmiştir. Diğer taraftan alınan bu tedbirlerle bankaların kurulmaları zorlaşmış ve faaliyetleri de çok sıkı denetlenmeye başlanmıştır. Bu gelişmeler neticesinde bankaların mali yapılarında da kaçınılmaz bir şekilde bir takım değişiklikler olmuştur.

2002 – 2008 Döneminde uygulanan ekonomi programlarının en önemli etkisi enflasyon oranlarında kendisini göstermiştir. Enflasyon oranında gözle görülür bir düşüş meydana gelmiş ve Türkiye’de 2002 – 2008 dönemi yüksek enflasyondan düşük enflasyona geçiş dönemi olarak adlandırılmıştır. 2002 – 2008 Dönemi hesaplanan TEFE’deki yıllar itibariyle yüzde değişimler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 51: 2002 – 2008 Dönemi TEFE % Değişim

Dönem	TEFE % Değişim
2002	29,70
2003	18,40
2004	9,30
2005	8,00
2006	10,00
2007	8,00
2008*	10,01

Kaynak: TBB,50. Yılında Bankacılık Sistemi

Görüldüğü gibi enflasyon oranını ifade eden TEFE % değişim, 2002 yılından 2007 Yılına kadar 2006 yılındaki artış hariç sürekli azalma eğilimine girmiştir. 2002 Yılında bir önceki yıla göre % 29,70 artan TEFE, 2007 yılına gelindiğin bir önceki yıla göre %8 artış göstermiştir. TEFE rakamlarındaki bir önceki yıla göre yaşanan değişimlerde yaşanan düşüşler enflasyondaki gerilemenin en önemli göstergesi olmaktadır.

2002 – 2008 Döneminde TEFE’de meydana gelen değişimler yıllar itibariyle tabloda açıkça görülmektedir. TEFE’de yaşanan değişim dönemin başlarında daha yüksekken 2004 yılından sonra düşük enflasyon dönemine geçilmesiyle birlikte düşüş hızının azaldığı görülmektedir. 2008 Yılında yaşanan küresel krizle birlikte tekrar yüksel eğilimine girmiştir. Enflasyon oranında yaşanan bu gerilemeye paralel olarak USD kurunda da önemli değişiklikler olmuş, USD kuru gerileme eğilimine girmiştir. 2002 – 2008 Dönemi USD kuru aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

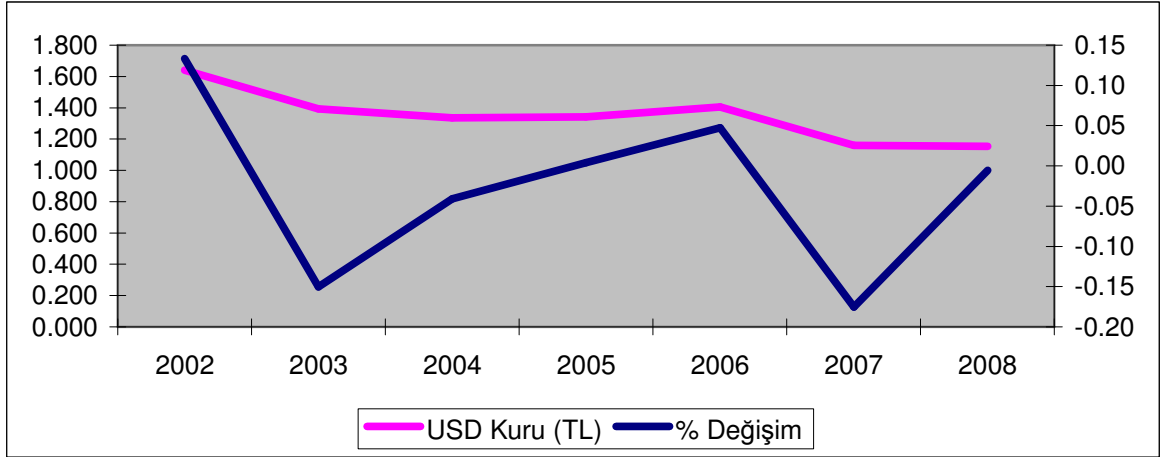
Tablo 52: 2002 – 2008 Dönemi USD Kuru ve % Değişim

Dönem	USD Kuru (TL)	% Değişim
2002	1.640	0.13
2003	1.393	-0.15
2004	1.336	-0.04
2005	1.342	0.00
2006	1.406	0.05
2007	1.159	-0.18
2008	1.153	-0.01

Kaynak: TBB,50. Yılında Bankacılık Sistemi

* 2008 yılında TÜFE değişim oranı kullanılmıştır.

2002 – 2008 Döneminde USD kuru genel olarak düşüş eğilimi göstermiştir. Dönemin başlarında USD kuru 1,64 TL iken 2008 yılında bu rakam 1,153 TL' ye gerilemiştir. Tablodan da görüldüğü gibi belirtilen dönemde USD genel olarak gerileme eğilimindedir. 2002 – 2008 döneminde USD kurunda meydana gelen gelişmeler aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 34: 2002 - 2008 Dönemi USD Kuru ve % Değişim

Enflasyonda yaşanan düşüşe paralel olarak USD kurundaki azalma açıkça görülmeye başlanmıştır. Enflasyonda yaşanan gerileme ve dolarda yaşanan düşüş ekonomik istikrar programının neticesinde meydana gelmiş program amacına ulaşmıştır. Ekonomide yaşanan bu gelişmelerden sonra bireyler de tüketim ve tasarruf alışkanlıklarını değiştirmişlerdir. Bu değişikliklerin etkileri ise tüm ekonomide olduğu gibi Türk Bankacılık Sektöründe de görülmüştür.

2002 – 2007 Döneminde GSMH rakamında da sürekli olarak artış meydana gelmiştir. 2002 – 2007 Dönemi GSMH rakamları ve yıllar itibariyle meydana gelen değişiklikler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 53: 2002 -2007 Dönemi GSMH Rakamları ve Artış Hızı

Dönem	GSMH (1000 TL)	% Değişim
2002	275.032.366,00	0,56
2003	356.680.888,00	0,30
2004	428.932.343,00	0,20
2005	486.401.032,00	0,13
2006	575.783.962,00	0,18
2007	648.708.304,00	0,13

Kaynak: TBB,50. Yılında Bankacılık Sistemi

GSMH rakamları incelendiğinde yıllar itibariyle artış meydana geldiği ancak artış oranının yıllar itibariyle azaldığı görülmektedir. GSMH rakamındaki ortalama büyüme oranı %25 olarak hesaplanmıştır. Türk Bankacılık Sektörünün toplam aktiflerindeki büyüme incelendiğinde GSMH oranındaki büyümeyle paralel gittiği söylenebilir. Ancak aktif yapısındaki büyüme hızının GSMH büyüme hızının az da olsa altında kaldığı görülmektedir.

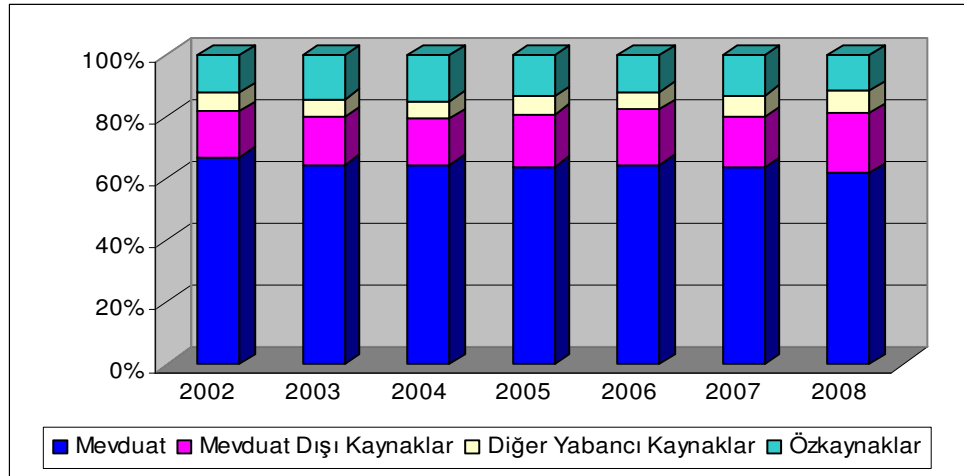
2002 – 2008 Döneminde ekonomideki gelişmelerin ve bankacılık sektörünün yeniden yapılanmasının, Türk Bankacılık Sektörünün kaynak yapısı üzerinde etkisi olumlu olmuştur. 2002 – 2008 Döneminde kaynak yapısını oluşturan kalemlerin ağırlıklarında çok fazla bir değişiklik olmamasına rağmen, sektörün kaynak yapısı incelendiğinde özkaynaklar kaleminin öneminin arttığı görülmektedir. 2002 – 2008 Döneminde Türk Bankacılık Sektörünün kaynak yapısı ana kalemler itibariyle aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 54: Türk Bankacılık Sektörü 2002 – 2008 Dönemi Kaynak Yapısı (1.000 TL)

Dönem	Mevduat	Mevduat Dışı Kaynaklar	Diğer Yabancı Kaynaklar	Özkaynaklar	Kaynak Toplamı
2002	142.387.988,00	31.503.470,00	13.085.382,00	25.698.648,29	212.675.488,29
2003	160.812.250,13	39.085.077,35	14.314.560,26	35.537.885,27	249.749.773,01
2004	197.393.862,00	45.261.039,00	17.834.006,00	45.962.658,00	306.451.565,00
2005	253.578.919,00	66.919.772,00	22.735.324,00	53.736.044,00	396.970.059,00
2006	312.832.244,00	87.213.472,00	26.834.015,00	57.977.531,00	484.857.262,00
2007	356.983.744,00	91.614.064,00	39.088.140,00	73.485.931,00	561.171.879,00
2008	435.553.913,00	138.001.122,00	50.515.289,00	82.695.701,00	706.766.025,00

Kaynak: www.tbb.org.tr

Tablo incelendiğinde pasifi oluşturan ana kalemlerin kaynak içerisindeki ağırlıklarında çok fazla bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Türk bankacılık sektörünün pasif yapısı aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 35: 2002 - 2008 Dönemi Kaynak Yapısı

Grafikte görüldüğü gibi mevduat kalemi kaynaklar toplamının önemli bir bölümünü oluştururken, mevduat dışı kaynaklar toplam kaynakların ikinci önemli kalemini oluşturmaktadır. Mevduat kalemi toplam kaynakların yaklaşık %65'ini oluştururken, mevduat dışı kaynaklar toplam kaynakların %16'sını oluşturmaktadır. Özkaynaklar kalemi toplam pasiften %13 pay alırken, diğer yabancı kaynakların payı %6'dır.

Bir önceki dönemle karşılaştırıldığında ağırlıkların özkaynaklar ve diğer yabancı kaynaklar kalemleri hariç diğer kalemlerde hemen hemen aynı olduğu görülmektedir. Özkaynaklardaki artışın nedeni ise ekonomide yaşanan olumlu gelişmeler ve bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması sonucunda bankaların karlılıklarını artırmalarıdır. 2002 – 2008 Döneminde faaliyet gösteren bankalar faiz oranlarının düşmesi sonucunda düşük kar marjları ile çalışsalar da karlılıklarını artırmayı başarmışlardır.

3.3.3.1. Mevduatlardan Sağlanan Fonlar

2002 – 2008 Dönemi mevduat kaleminin pasif yapısı içerisindeki ağırlığı incelendiğinde bir önceki döneme göre çok önemli bir değişiklik göstermediği görülmektedir. Mevduat kaleminin yıllar itibariyle büyümesine rağmen pasif içerisindeki ağırlığında çok fazla değişiklik olmamış, ağırlığını korumuştur. 2002 – 2008 Döneminde Türk Bankacılık Sektörünün mevduat kalemi, pasif içerisindeki ağırlıkları ve yıllar itibariyle yüzde değişimleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

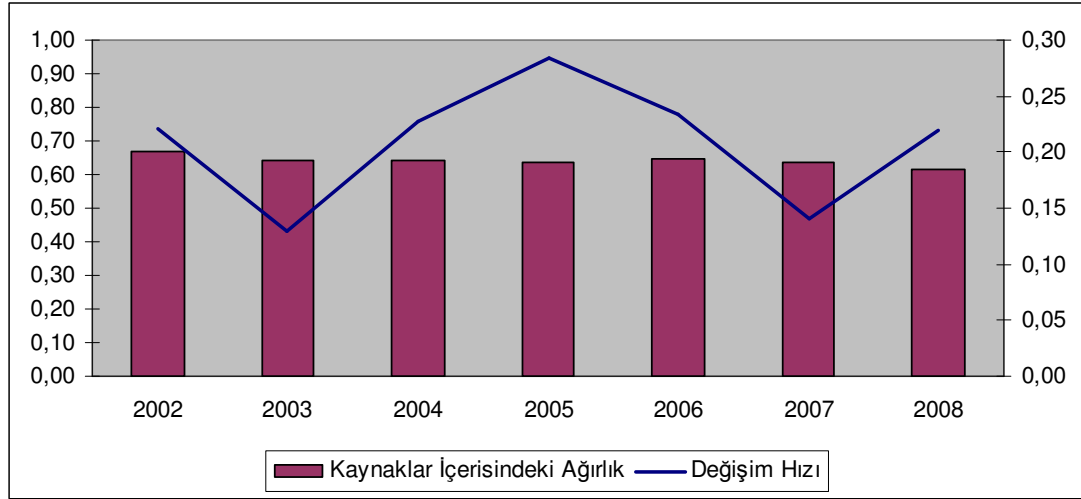
Tablo 55: Türk Bankacılık Sektörü 2002 – 2008 Dönemi Mevduat (1.000 TL)

Dönem	Mevduat	% Değişim	Kaynaklar İçerisindeki Ağırlık %
2002	142.387.988,00	0,22	0,67
2003	160.812.250,13	0,13	0,64
2004	197.393.862,00	0,23	0,64
2005	253.578.919,00	0,28	0,64
2006	312.832.244,00	0,23	0,65
2007	356.983.744,00	0,14	0,64
2008	435.553.913,00	0,22	0,62

Kaynak: www.tbb.org.tr

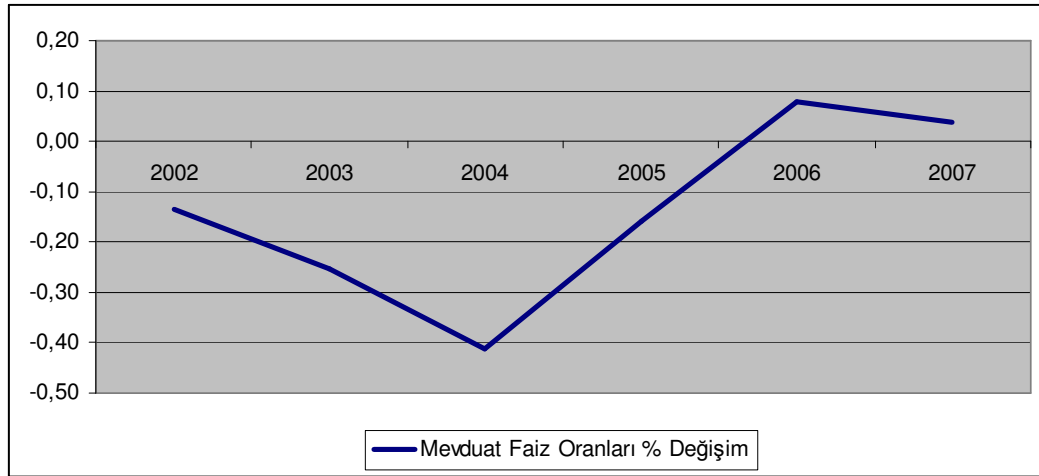
Tablodan görüldüğü gibi 2002 – 2008 döneminde mevduatlardan sağlanan fonların toplam kaynaklar içerisindeki ağırlığı ortalama %64

olmaktadır. Bir önceki dönemde %66 olan mevduat kaleminin ortalama ağırlığı bu dönemde çok fazla değişiklik göstermeyerek yerini korumuştur. Mevduat kaleminin yıllar itibariyle pasif içerisindeki ağırlıkları ve göstermiş olduğu değişimler aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 36: 2002 - 2008 Dönemi Mevduat Değişim Hızı ve Kaynaklar İçerisindeki Ağırlık

Mevduat kaleminin yıllar itibariyle değişimleri incelendiğinde, ortalama artış hızının %21 olduğu görülmektedir. Mevduat kalemi 2004, 2005 ve 2008 yıllarında diğer yıllara göre daha yüksek oranda artış gösterirken, 2003 ve 2007 yıllarında diğer yıllara göre daha az artış göstermiştir. Mevduat faiz oranlarındaki değişimler incelendiğinde Türk Bankacılık Sektörünün mevduat kaleminin göstermiş olduğu değişimlere paralel olduğu görülmektedir. Mevduat faiz oranlarının değişim hızı aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 37: 2002 – 2007 Dönemi 12 Aylık Ağırlıklandırılmış Mevduat Faiz Oranı

On iki aylık ağırlıklandırılmış faiz oranlarının yıllar itibariyle değişimi incelendiğinde faiz oranlarındaki artış hızının 2003 ve 2004 yıllarında gerilediği, 2005 ve 2006 yıllarında tekrar yükselerek 2007'de düşüşe geçtiği görülmektedir. Mevduat faiz oranlarında yaşanan bu gelişmeler bankacılık sektörünün mevduat yapısını da etkileyerek mevduat faiz oranlarının gelişimine paralel bir değişim izlediği görülmektedir.

3.3.3.1.1 TL Mevduatlardan Sağlanan Fonlar

2002 – 2008 Dönemi TL mevduattan sağlanan fonların toplam kaynaklar içerisindeki payının bir önceki döneme göre arttığı görülmektedir. 2002 – 2008 Dönemi Türk Bankacılık Sektörünün TL mevduatlardan sağlanan fonları, toplam kaynaklar içerisindeki ağırlıkları ve yıllar itibariyle % değişimleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 56: 2002 - 2008 Dönemi TL Mevduat (1.000 TL)

Dönem	TL Mevduat	% Değişim	Kaynaklar İçerisindeki Ağırlık %
2002	63.423.583,00	-0,46	0,30
2003	85.398.865,00	0,35	0,34
2004	112.190.494,00	0,31	0,37
2005	165.125.081,00	0,47	0,42
2006	192.785.739,00	0,17	0,40
2007	232.487.650,00	0,21	0,33
2008	283.157.245,00	0,22	0,31

Kaynak: www.tbb.org.tr

2001 Krizi sonrasında nispeten sağlanan ekonomik istikrarla birlikte TL'nin yabancı paralar karşısında değer kazanmaya başlaması nedeniyle TL mevduatın toplam kaynaklar içerisindeki payında görülen artış 2006 yılına kadar yükselişini devam ettirmiştir. 2008 Yılında yaşanan küresel krizle birlikte TL mevduattan sağlanan fonların kaynaklar içerisindeki payı azalmaya başlamıştır.

3.3.3.1.2 Yabancı Para Mevduatlardan Sağlanan Fonlar

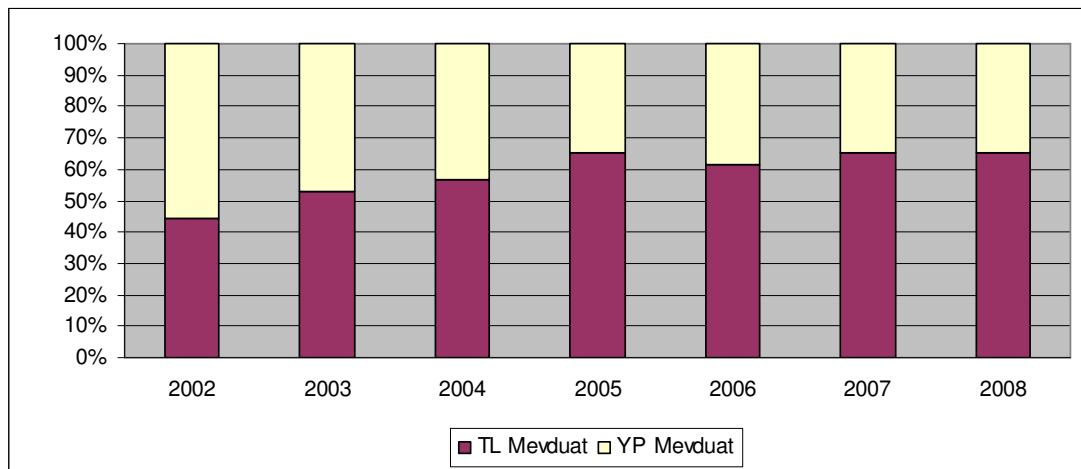
Yabancı para mevduatlardan sağlanan fonlar incelendiğinde bir önceki dönemde yaşanan artışın tersine toplam kaynaklar içerisindeki payının azaldığı görülmektedir. 2002 – 2008 Dönemi Türk Bankacılık Sektörünün yabancı para mevduatlardan sağlanan fonlar, toplam kaynaklar içerisindeki ağırlıkları ve yıllar itibariyle yüzde değişimleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 57: 2002 - 2008 Dönemi YP Mevduat (1.000 TL)

Dönem	YP Mevduat	% Değişim	Kaynaklar İçerisindeki Ağırlık %
2002	78.964.405,00	-0,32	0,37
2003	75.413.385,13	-0,04	0,30
2004	85.203.368,00	0,13	0,28
2005	88.453.838,00	0,04	0,22
2006	120.046.505,00	0,36	0,25
2007	124.496.094,00	0,04	0,22
2008	152.396.668,00	0,22	0,22

Dönem içerisinde yabancı para mevduattan sağlanan fonların yabancı kaynaklar içerisindeki ağırlıkları incelendiğinde yıllar itibariyle azaldığı görülmektedir. Bir önceki dönemle kıyaslandığında toplam kaynaklar içerisindeki ağırlığının ortalama %34'ten %27'ye düştüğü görülmektedir. Bunun temel nedeni TL'nin yabancı paralar karşısında değer kazanmasıdır.

Toplam mevduatın yapısı incelendiğinde bir önceki dönemin aksine yabancı para mevduat azalmıştır. 2002 – 2008 Dönemi mevduat yapısındaki değişimleri gösteren grafik aşağıda gösterilmektedir.

Grafik 38: 2002 -2008 Dönemi TL –Yabancı Para Mevduat Ağırlıkları

Grafik incelendiğinde 2002'de toplam mevduatın %55'ini oluşturan yabancı para mevduattan sağlanan fonların, 2008 yılında %35'e gerilediği görülmektedir. Toplam mevduat içerisinde yabancı para mevduatın ağırlığının azalmasının başlıca nedenleri, daha önce açıklandığı gibi döviz kurunda yaşanan düşüşler, TL'nin yabancı paralara karşı değer kazanması ve ekonomide sağlanan istikrardır. 2008 Yılında yaşanmaya başlanan küresel krizin etkisi mevduatlardan sağlanan fonlarda henüz hissedilmemektedir.

3.3.3.2. Mevduat Dışı Kaynaklardan Sağlanan Fonlar

2002 – 2008 Dönemi mevduat dışı kaynaklar kaleminin kaynaklar içerisindeki ağırlığı bir önceki döneme göre fazla değişiklik göstermemiştir. 2002 – 2008 Dönemi Türk Bankacılık Sektörünün mevduat dışı kaynaklar kalemi, pasif içerisindeki ağırlığı ve yıllar itibarıyla göstermiş olduğu yüzde değişim aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

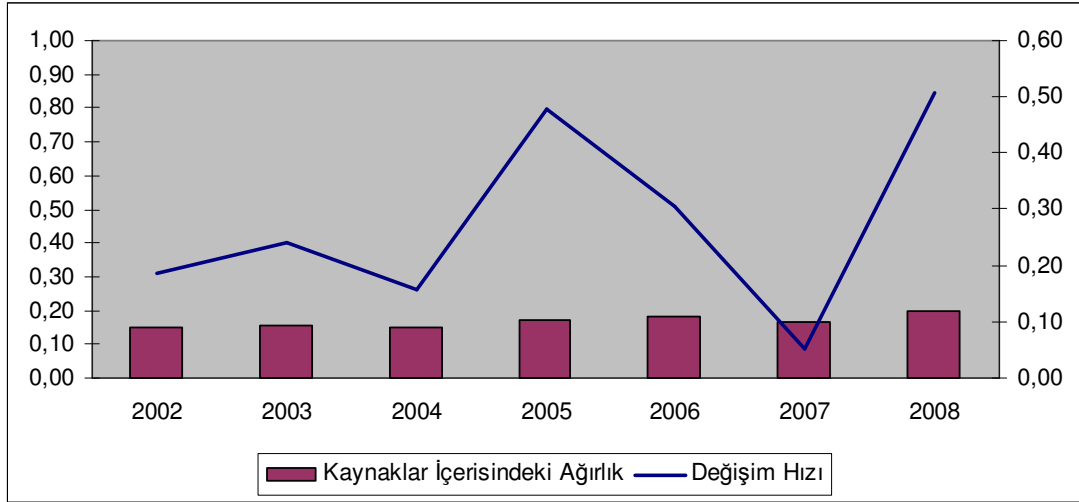
Tablo 58: Türk Bankacılık Sektörü 2002 – 2008 Mevduat Dışı Kaynaklar (1.000 TL)

Dönem	Mevduat Dışı Kaynaklar	% Değişim	Kaynaklar İçerisindeki Ağırlık %
2002	31.503.470,00	0,19	0,15
2003	39.085.077,35	0,24	0,16
2004	45.261.039,00	0,16	0,15
2005	66.919.772,00	0,48	0,17
2006	87.213.472,00	0,30	0,18
2007	91.614.064,00	0,05	0,16
2008	138.001.122,00	0,51	0,20

Kaynak: www.tbb.org.tr

Mevduat dışı kaynaklar kaleminin 2002 – 2008 dönemi gelişimi incelendiğinde kaynak toplamındaki ağırlığı açısından çok önemli bir değişiklik göstermediği görülmektedir. Mevduat dışı kaynaklar kaleminin 2002 – 2008 döneminde kaynaklar içerisindeki ortalama ağırlığı %17 olmuştur.

Mevduat dışı kaynaklar kaleminin kaynaklar içerisindeki ağırlığı ve yıllar itibariyle değişimleri aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 39: 2002 -2008 Mevduat Dışı Kaynaklar Değişim Hızı ve Kaynaklar İçerisindeki Ağırlık

Mevduat dışı kaynaklar kaleminin artış hızı incelendiğinde, 2002 – 2008 Döneminde ortalama %24 oranında arttığı görülmektedir. Dönem incelendiğinde 2004, 2005 ve 2008 yıllarındaki artışlar ön plana çıkmaktadır.

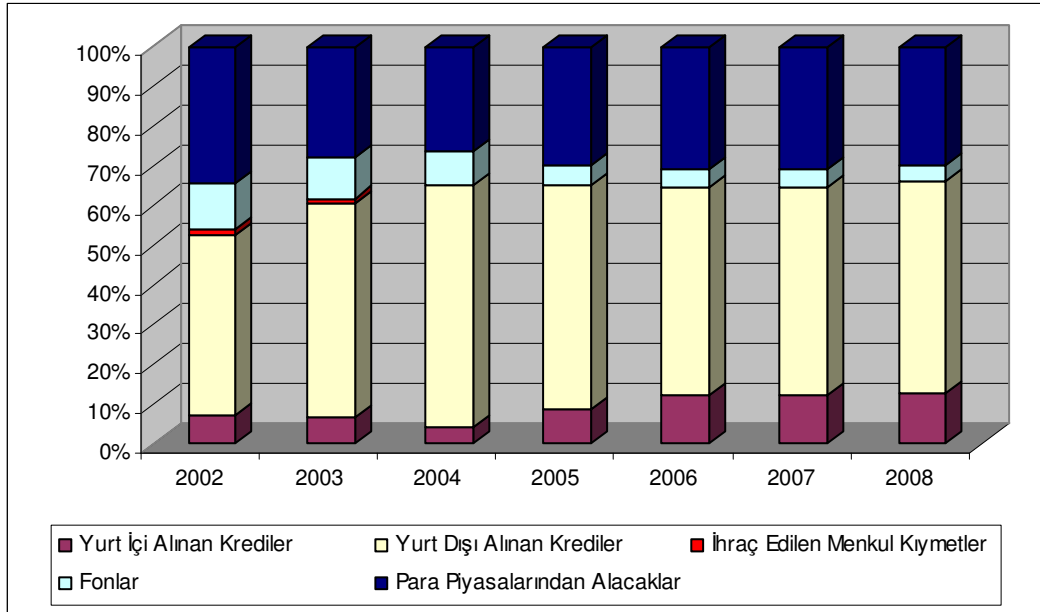
Mevduat dışı kaynaklar kaleminin 2002 – 2008 Döneminde pasif ağırlığı içerisinde çok fazla değişiklik olmamasına rağmen, mevduat dışı kaynakların yapısında önemli değişiklikler olmuştur. 2002 – 2008 Dönemi mevduat dışı kalemlerin dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 59: Türk Bankacılık Sektörü 2002 – 2008 Mevduat Dışı Kaynaklar Dağılımı

Dönem	Mevduat Dışı Kaynaklar (1.000 TL)					
	Alınan Krediler Yurt dışı	Alınan krediler Yurtiçi	İhraç Edilen Borçlanma senetleri	Fonlar	Para Piyasaları	Toplam
2002	14.834.837,00	3.043.832,00	938.139,00	3.633.526,00	9.053.136,00	31.503.470,00
2003	17.697.961,53	2.873.608,88	488.761,00	4.626.304,00	13.398.441,94	39.085.077,35
2004	24.472.582,00	3.041.362,00	467.965,00	4.770.450,00	12.508.680,00	45.261.039,00
2005	40.858.894,00	2.843.462,00	1,00	5.452.204,00	17.765.211,00	66.919.772,00
2006	49.165.278,00	7.682.693,00	-	4.213.226,00	26.152.275,00	87.213.472,00
2007	47.881.528,00	11.279.227,00	-	4.239.373,00	28.213.936,00	91.614.064,00
2008	73.820.000,00	17.547.238,00	-	5.571.374,00	41.062.510,00	138.001.122,00

Kaynak: www.tbb.org.tr

Mevduat dışı kaynaklar kaleminin içinde yer alan alt kalemler incelendiğinde en önemli ağırlığın ortalama %54 oranıyla yurt dışından alınan kredilerde olduğu görülmektedir. İkinci sırayı ortalama %30 ağırlıkla para piyasalarına olan borçlar almaktadır. Daha sonra ise ortalama %9 ağırlıkla yurtiçinden alınan krediler ve ortalama %7 ağırlıkla fonlar ve ihraç edilen borçlanma senetleri gelmektedir. İhraç edilen borçlanma kağıdı niteliğindeki menkul kıymetlerin payının yok denecek kadar az olduğu hatta 2006 yılından sonra bankaların borçlanma senedi ihraç etmedikleri görülmektedir. Mevduat dışı kalemlerin dağılımları aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 40: 2002 - 2008 Mevduat Dışı Kaynaklar Dağılımı

Grafik incelendiğinde yurtdışı alınan kredilerin mevduat dışı kaynaklar içerisindeki ağırlığı artmıştır. Aynı şekilde yurtiçi alınan kredilerin mevduat dışı kaynaklar içerisindeki ağırlığı 2004 Yılı hariç artmıştır. Buna karşılık para piyasasına borçlar kaleminin toplam içerisindeki ağırlığında önemli bir değişiklik olmamıştır.

3.3.3.3. Diğer Yabancı Kaynaklardan Sağlanan Fonlar

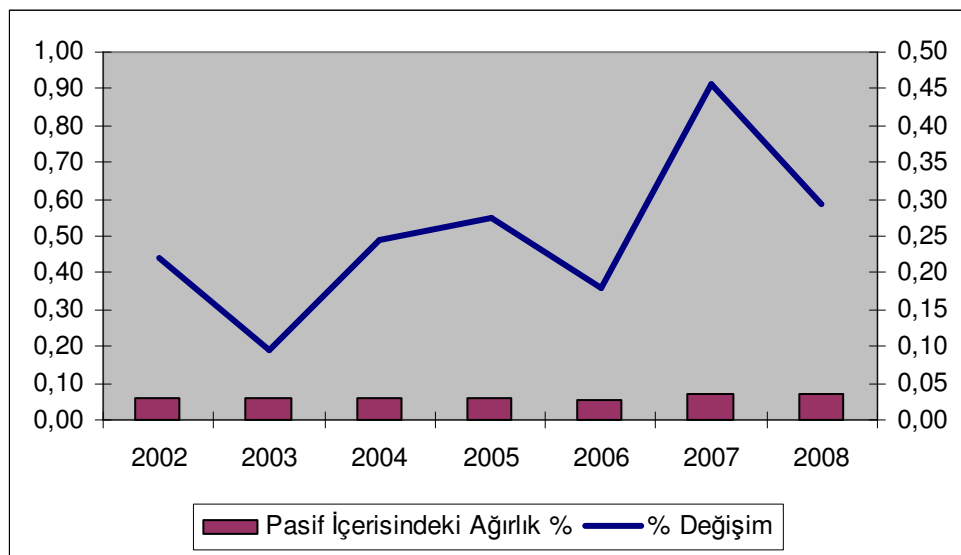
Diğer yabancı kaynaklar kalemi bir önceki dönemle kıyaslandığında, pasif içerisindeki ağırlığının azalmaya devam ettiği söylenebilir. 2002 – 2008 Dönemi Türk Bankacılık Sektörünün diğer yabancı kaynaklar kalemi, kaynaklar içerisindeki ağırlıkları ve yıllar itibariyle yüzde değişimi aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 60: Türk Bankacılık Sektörü 2002 – 2008 Diğer Yabancı Kaynaklar (1.000 TL)

Dönem	Diğer Yabancı Kaynaklar	% Değişim	Kaynaklar İçerisindeki Ağırlık %
2002	13.085.382,00	0,22	0,06
2003	14.314.560,26	0,09	0,06
2004	17.834.006,00	0,25	0,06
2005	22.735.324,00	0,27	0,06
2006	26.834.015,00	0,18	0,06
2007	39.088.140,00	0,46	0,07
2008	50.515.289,00	0,29	0,07

Kaynak: www.tbb.org.tr

2002 – 2008 Döneminde diğer yabancı kaynaklar kaleminin pasif içerisindeki ağırlığının ortalama %6 seviyesinde olduğu görülmektedir. Bir önceki dönemde diğer yabancı kaynaklar kaleminin pasif içerisindeki ağırlığında yaşanan düşüş bu dönemde yaşanmamış; diğer yabancı kaynaklar kalemi dönem içerisinde pasif içerisindeki yerini korumuştur. Diğer yabancı kaynaklar kaleminin pasif içerisindeki ağırlığı ve yıllar itibariyle değişimi aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 41: 2002 – 2008 Dönemi Diğer Yabancı Kaynaklar Değişim Hızı ve Kaynaklar İçerisindeki Ağırlığı

Diğer yabancı kaynaklar kaleminin değişim hızı incelendiğinde, kalemin bir önceki yıla göre ortalama %25 oranında büyüdüğünü görmekteyiz. Diğer yabancı kaynaklar kaleminin 2003 ve 2006 yıllarında oldukça düşük artış yaşadığı, 2005, 2007 ve 2008 yıllarında ortalamanın üzerinde artış gösterdiği görülmektedir.

3.3.3.4. Özkaynaklardan Sağlanan Fonlar

2002 – 2008 Döneminde özkaynaklar kaleminin pasif içerisindeki ağırlığının bir önceki döneme göre arttığı görülmektedir. 2002 – 2008 döneminde Türk Bankacılık Sektörünün özkaynakları, pasif içerisindeki ağırlıkları ve yıllara göre yüzde değişimleri aşağıdaki tabloda görülmektedir.

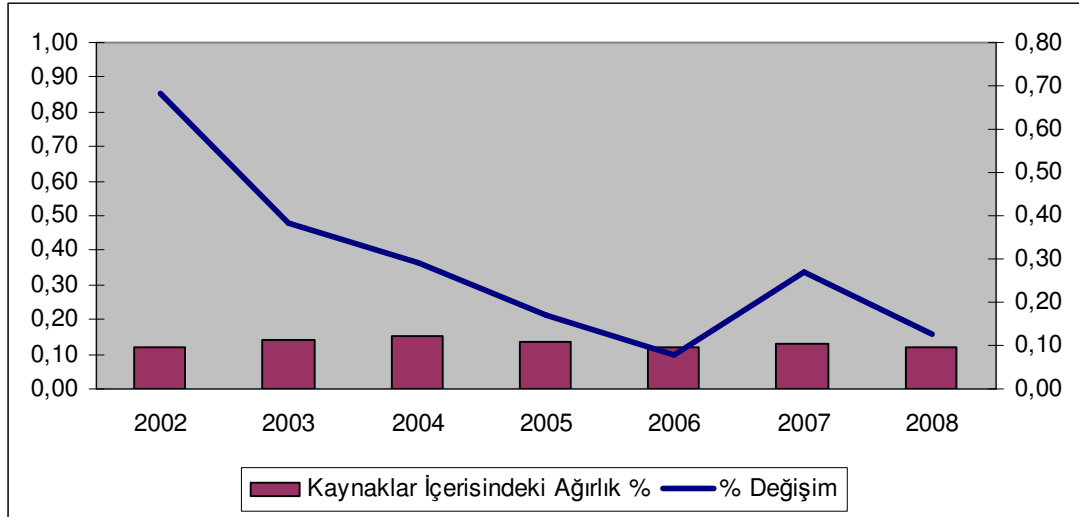
Tablo 61: Türk Bankacılık Sektörü 2002 – 2008 Özkaynaklar

Dönem	Özkaynaklar	% Değişim	Kaynaklar İçerisindeki Ağırlık %
2002	25.698.648,29	0,68	0,12
2003	35.537.885,27	0,38	0,14
2004	45.962.658,00	0,29	0,15
2005	53.736.044,00	0,17	0,14
2006	57.977.531,00	0,08	0,12
2007	73.485.931,00	0,27	0,13
2008	82.695.701,00	0,13	0,12

Kaynak: www.tbb.org.tr

Tablo incelendiğinde özkaynaklar kaleminin 2002 – 2008 döneminde kaynaklar içerisindeki ağırlığının ortalama %13 olduğu görülmektedir. Bir önceki dönemde kaynaklar içerisindeki ağırlığı ortalama %8 olan özkaynaklardan sağlanan fonların payının artması, kriz sonrası bankalarla ilgili alınan önlemler ve sermaye yeterliliği düzenlemelerinden kaynaklanmaktadır. Bir önceki dönemle kıyaslandığında bankaların karlılıklarının artırması da özkaynaklar kaleminin pasif içerisindeki ağırlığının

artmasında önemli bir rol oynamıştır. Özkaynaklar kalemi pasif içerisindeki ağırlıkları ve yıllar itibariyle değişim hızları aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 42: 2002 – 2008 Dönemi Özkaynaklar Değişim Hızı ve Kaynaklar İçerisindeki Ağırlığı

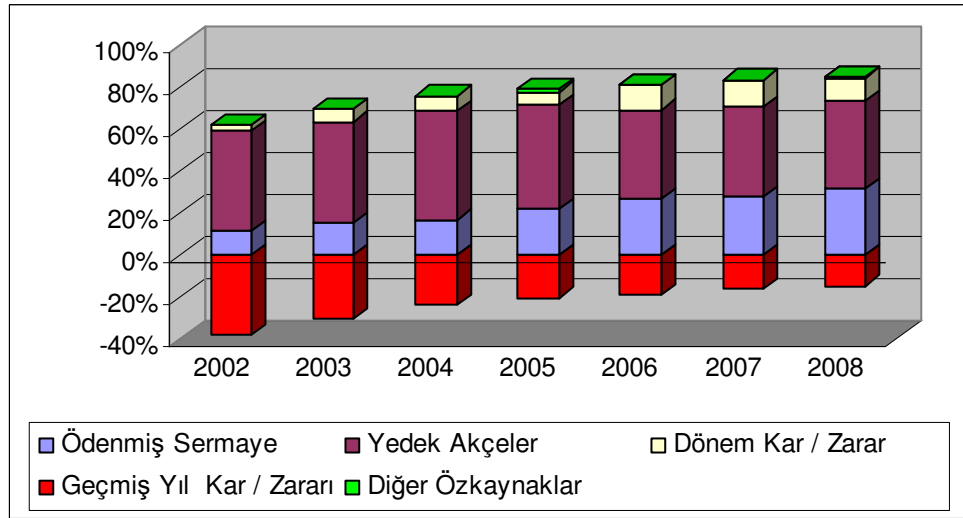
Grafikten anlaşıldığı gibi 2002 – 2008 döneminde bankaların özkaynakları, kaynaklar içerisindeki ağırlıklarını korumuşlardır. Özkaynaklardaki yıllar itibariyle değişim incelendiğinde dönemin genelinde artış hızının azaldığı ancak 2007 yılında diğer yıllara oranla daha hızla artış gösterdiği 2008 yılında ise artış hızının tekrar düştüğü görülmektedir. Türk Bankacılık Sektörünün 2002 – 2008 dönemi özkaynaklarının yapısı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 62: 2002 - 2008 Dönemi Özkaynaklar Yapısı (1.000 TL)

Dönem	Ödenmiş Sermaye	Yedek Akçeler	Dönem Kar - Zarar	Geçmiş Yıl Kar - Zararı	Diğer Özkaynaklar	Toplam
2002	12.011.943,00	51.456.505,29	2.882.215,00	-40.870.635,00	218.620,00	25.698.648,29
2003	13.444.794,00	43.722.551,94	5.610.280,79	-27.348.160,00	108.418,54	35.537.885,27
2004	14.824.196,00	46.224.317,00	6.456.079,00	-21.611.961,00	70.027,00	45.962.658,00
2005	20.040.701,00	45.582.350,00	5.714.742,00	-18.972.355,00	1.370.606,00	53.736.044,00
2006	25.285.204,00	39.867.606,00	10.981.398,74	-18.156.677,74	0,00	57.977.531,00
2007	30.501.285,00	46.683.558,00	14.331.479,00	-18.030.391,00	0,00	73.485.931,00
2008	36.936.362,00	49.835.380,00	12.774.063,00	-17.608.875,00	758.771,00	82.695.701,00

Kaynak: www.tbb.org.tr

Tablo incelendiğinde özkaynaklar içerisinde en önemli payın özkaynakları azaltıcı etkisiyle geçmiş dönem zararlarının oluşturduğu görülmektedir. Ancak dönem içerisinde yıllar itibariyle geçmiş yıllar zararının azalması ve dönem net karının artması ile birlikte özkaynaklar artmıştır. Özkaynakları oluşturan unsurların özkaynaklar içerisindeki ağırlıkları aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 43: 2002 - 2008 Dönemi Özkaynakların Yapısı

Özkaynakları oluşturan kalemlerin dağılımı incelendiğinde geçmiş yıllar zararlarının özkaynakların yapısını bozarak özkaynakları azalttığı grafikten görülmektedir. Ancak dönemin sonlarına doğru geçmiş dönem zararlarının azalması ve dönem net karının artmasıyla özkaynaklar artmıştır. 2002 – 2007 Döneminde Türk Bankacılık Sektörünün dönem net kar - zararı, özkaynak karlılığı ve aktif karlılığı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 63: 2002 – 2008 Dönemi Türk Bankacılık Sektörü Özkaynak Karlılığı ve Aktif Karlılığı

Dönem	Dönem Kar - Zarar	Özkaynak Karlılığı	Aktif Karlılığı
2002	2.882.215,00	0,11	0,01
2003	5.610.280,79	0,16	0,02
2004	6.456.079,00	0,14	0,02
2005	5.714.742,00	0,11	0,01
2006	10.981.398,74	0,19	0,02
2007	14.331.479,00	0,20	0,03
2008	12.774.063,00	0,15	0,02

Kaynak: www.tbb.org.tr

Tablodan görüldüğü gibi bankalar 2002 – 2008 döneminde karlılıklarını artırmışlar hatta 2007 senesinde özkaynaklarının %20'si kadar kar elde etmişlerdir. Bir önceki dönemde yaşanan krizlerin etkisiyle sürekli olarak zarar eden bankalar bu dönemde karlılıklarını artırmışlardır.

3.3.4. Türk Bankacılık Sektörünün 2002 – 2008 Dönemi Fon Kullanımlarının İncelenmesi

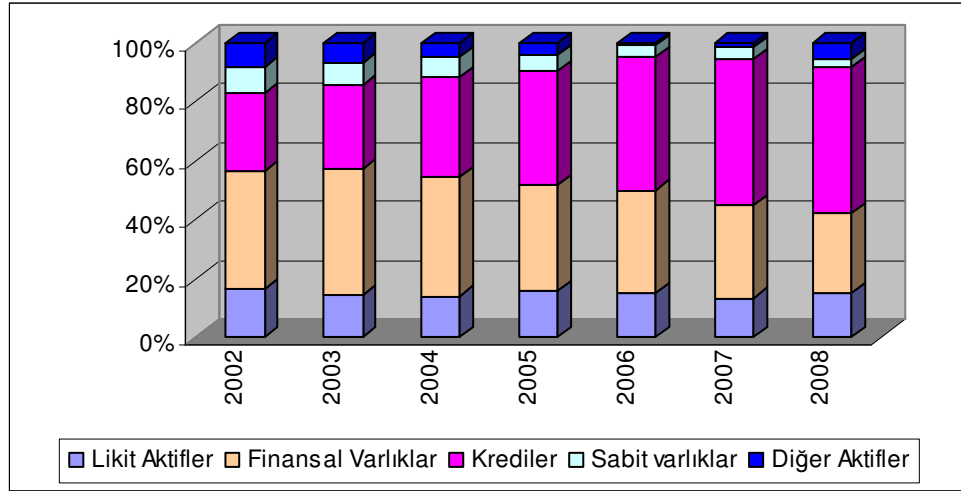
2002 – 2008 Döneminde yaşanan olumlu ekonomik göstergeler bankaların aktif yapısını da etkilemiştir. 2002 – 2008 Dönemi Türk Bankacılık Sektörünün grup bazında aktif kalemleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 64: Türk Bankacılık Sektörü 2002 -2008 Dönemi Aktif Yapısı (1.000 TL)

Dönem	Likit Aktifler	Finansal Varlıklar	Krediler	Sabit Varlıklar	Diğer Aktifler	Toplam Aktifler
2001	37.390.139,00	16.788.028,00	37.085.766,00	56.399.444,00	21.557.955,00	169.221.332,00
2002	34.357.179,10	86.111.794,13	56.370.271,00	18.584.532,00	17.251.712,06	212.675.488,29
2003	36.293.283,97	106.910.243,55	69.990.148,04	19.241.534,95	17.314.562,50	249.749.773,01
2004	43.019.560,00	123.680.144,00	103.241.145,00	22.533.875,00	13.976.841,00	306.451.565,00
2005	63.204.710,00	143.016.089,00	153.059.052,00	20.448.339,00	17.241.869,00	396.970.059,00
2006	74.163.563,00	168.247.481,00	218.063.925,00	19.417.034,00	4.965.259,00	484.857.262,00
2007	74.831.585,00	175.817.533,00	280.453.091,00	21.608.486,00	8.461.184,00	561.171.879,00
2008	104.932.145,00	195.020.714,00	349.803.424,00	19.145.326,00	37.864.416,00	706.766.025,00

Tablodan da görüldüğü gibi aktif toplamı sürekli olarak bir artış eğilimi göstermiştir. Toplam aktifin dönemdeki ortalama artış hızı %23 olurken aktifi meydana getiren kalemler arasında yer alan krediler kaleminin en hızlı büyüyen kalem olduğu görülmektedir. Aktif toplamında yer alan sabit varlıklar ve diğer aktifler kalemleri ise düşme eğilimindedir. Bu kalemlerde yaşanan düşüşlerin en önemli nedeni, sektörde faaliyet gösteren bankaların şube kapatma ya da küçülme politikaları gereği sabit varlıklarını ellerinden çıkarmalarıdır. Bir diğer önemli neden ise yasal olarak mali sektör dışına yapılan iştirak yatırımlarının kısıtlanmasıdır.

Türk Bankacılık Sektörünün toplam aktifler içerisinde yer alan aktif kalemlerinin dağılımı aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 44: 2002 - 2008 Dönemi Aktif Kalemlerin Ağırlıkları

Aktifi oluşturan kalemlerin aktif içerisindeki ağırlıkları incelendiğinde finansal varlıklar kalemi ve krediler kalemi ön plana çıkmaktadır. Bir önceki dönemle kıyaslandığında krediler kaleminin aktif payının artış gösterdiği görülmektedir. Kredilerin dışında kalen aktif kalemleri olan likit aktifler, finansal varlıklar, sabit varlıklar ve diğer aktiflerin payında ise düşüş meydana gelmiştir.

3.3.4.1. Likit Aktiflere Bağlanan Fonlar

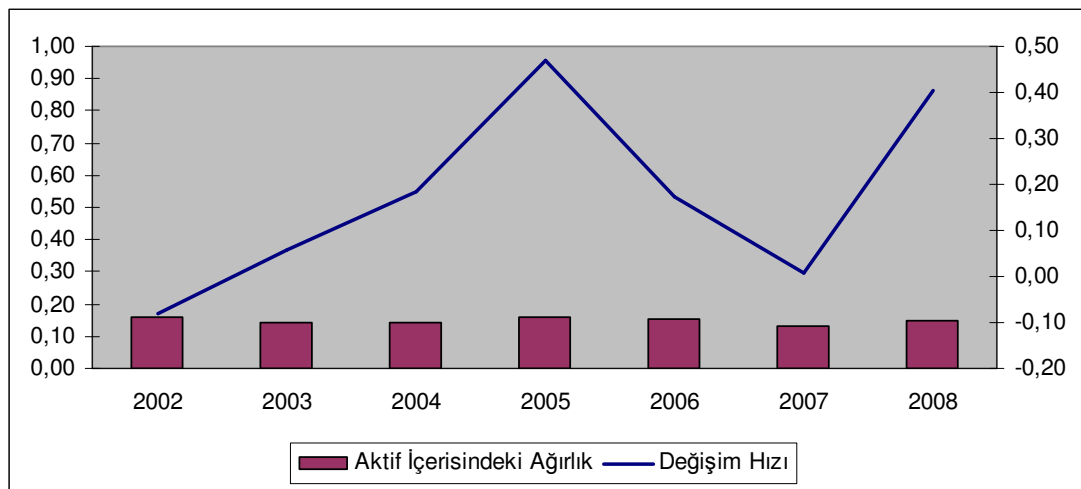
Likit aktifler kalemi incelendiğinde, bu kalemin 2002 – 2008 döneminde bir önceki döneme göre aktif içerisindeki ağırlığının azaldığı görülmektedir. Bunun en önemli nedeni bu dönemde uygulanan ekonomi ve para politikaları neticesinde düşen faiz oranları nedeniyle bankaların kar marjlarının azalması ve bu uygulamanın gereği olarak da likit aktifler kaleminin minimum seviyede tutulmasıdır. Türk Bankacılık Sektörünün 2002 – 2008 döneminde likit aktifler kalemi, aktif içerisindeki ağırlığı ve yıllar itibarıyla yüzde değişimi aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 65: Türk Bankacılık Sektörü 2002 – 2008 Dönemi Likit Aktifler (1.000 TL)

Dönem	Likit Aktifler	%Değişim	Aktif İçerisindeki Ağırlık %
2002	34.357.179,10	-0,08	0,16
2003	36.293.283,97	0,06	0,15
2004	43.019.560,00	0,19	0,14
2005	63.204.710,00	0,47	0,16
2006	74.163.563,00	0,17	0,15
2007	74.831.585,00	0,01	0,13
2008	104.932.145,00	0,40	0,15

Kaynak: www.tbb.org.tr

Tablo incelendiğinde likit aktifler kaleminin aktif içerisindeki ağırlığının bir önceki döneme göre % 21'den %15'e düştüğü görülmektedir. Yukarıda açıklandığı gibi bankalar, uygulanan politikalarla azalan kar marjları karşısında karlılıklarını artırmak için elde ettikleri fonlarını nakit tutmayarak finansal varlıklara yatırım yapmış ya da kredi olarak kullanmışlardır. Likit aktifler kaleminin aktif içerisindeki ağırlıkları ve yıllar itibariyle değişimleri aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 45: 2002 - 2008 Dönemi Likit Aktifler Değişim Hızı ve Aktif İçerisindeki Ağırlık

Görüldüğü gibi 2002 – 2008 Döneminde likit aktifler kaleminin aktif içerisindeki ağırlığında çok fazla bir değişiklik olmamıştır. Artış hızı incelendiğinde 2004, 2005 ve 2008 Yıllarında değişim hızının arttığı gözlemlenmiştir. Belirtilen yıllarda yaşanan artışa rağmen likit aktifler kaleminin aktif içerisindeki ağırlığında önemli bir artış olmaması, likit aktifler kalemindeki bu artışın toplam aktiflerin değişim hızına paralel olduğunu göstermektedir.

3.3.4.2. Finansal Varlıklara Bağlanan Fonlar

2002 Yılı itibariyle finansal varlıklar kalemi incelendiğinde aktif içerisindeki payının önemli boyutta olduğu görülmektedir. Bu durumun iki temel nedeni bulunmaktadır. Birinci neden, kamu bankalarının artan görev zararlarının yeniden yapılanma kapsamında DİBS'lerle kapatılmasıdır. İkinci neden ise TMSF bünyesindeki bankalara mali yapılarının iyileştirilmesine yönelik düzenlemeler kapsamında hazine tarafından DİBS verilmesidir. Bu işlemler sonucunda Hazine Müsteşarlığı tarafından özkaynak güçlendirilmesi ve mali bünyenin iyileştirilmesi amacıyla verilen DİBS'ler ilgili bankaların kullanım bölümünde finansal varlıklar içinde yerini alırken, kaynak tarafında da özkaynaklarda gösterilmeye başlanılmıştır.

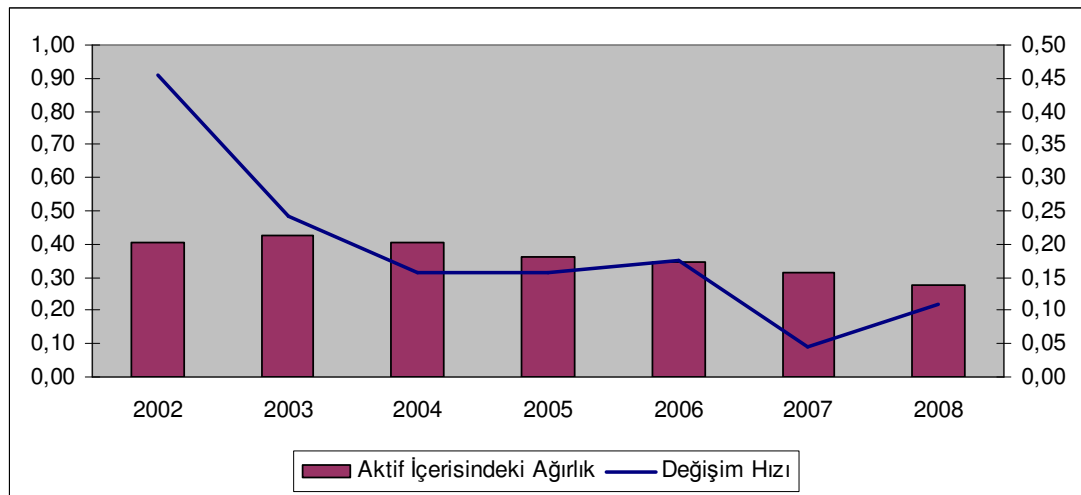
Türk Bankacılık Sektörünün 2002 – 2008 dönemi finansal varlıklar kalemi, aktif içerisindeki ağırlığı ve yıllar itibariyle yüzde değişimleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 66: Türk Bankacılık Sektörü 2002 – 2008 Finansal Varlıklar (1.000 TL)

Dönem	Finansal Varlıklar	%Değişim	Aktif İçerisindeki Ağırlık %
2002	86.111.794,13	0,46	0,40
2003	106.910.243,55	0,24	0,43
2004	123.680.144,00	0,16	0,40
2005	143.016.089,00	0,16	0,36
2006	168.247.481,00	0,18	0,35
2007	175.817.533,00	0,04	0,31
2008	195.020.714,00	0,11	0,28

Kaynak: www.tbb.org.tr

Görüldüğü gibi 2002 – 2008 döneminde finansal varlıklar kaleminin aktif içerisindeki ağırlığı ortalama %36'dır. Dönemin başlarında finansal varlıkların aktif içerisindeki ağırlıkları %40 seviyesindeyken 2005 yılından itibaren aktif içerisindeki ağırlık azalmaya başlamıştır. Finansal varlıklar kaleminin aktif içerisindeki ağırlığı ve bir önceki yıla göre yüzde değişimi aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 46: 2002 - 2008 Finansal Varlıkların Aktif İçerisindeki Ağırlığı ve % Değişim

Finansal varlıklar kaleminin aktif içerisindeki ağırlığı azalırken, değişim hızında da düşmeler yaşandığı gözlemlenmiştir. 2002 Yılında bir önceki yıla

göre %46 artan finansal varlıklar kalemi diğer yıllarda değişim hızını çok fazla artırmayarak ortalama %19 seviyesinde tutmuştur.

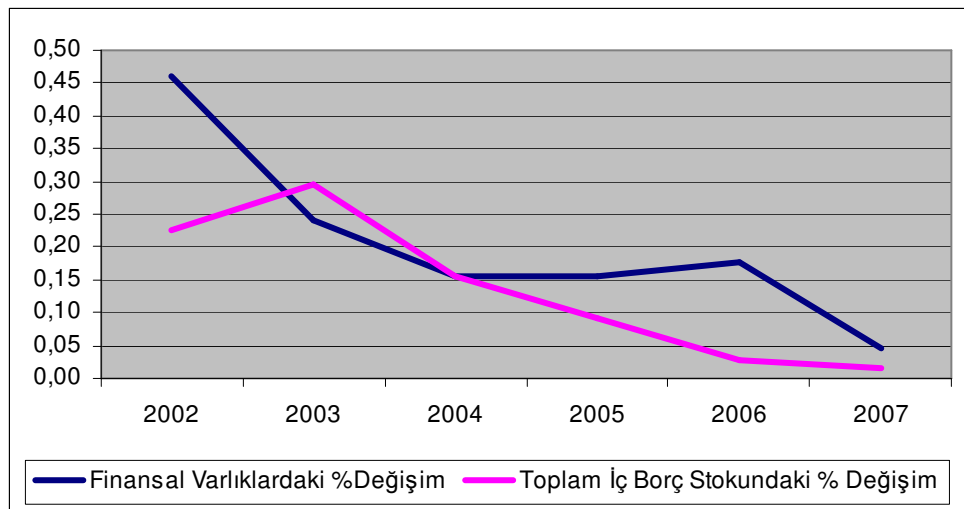
Finansal varlıklardaki artış hızının düşük olmasının en önemli nedeni DİBS ihracındaki azalma ve piyasada istikrar oluşması nedeniyle kredi kullandırımındaki artıştır. 2002 - 2007 Dönemi DİBS stokları ve yıllar itibariyle yüzdesel değişim aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 67: 2002 - 2007 Dönemi Toplam İç Borç Stoku

Dönem	Toplam İç Borç Stoku (1000 TL)	% Değişim
2002	149.869.691,17	0,23
2003	194.386.700,35	0,30
2004	224.482.922,61	0,15
2005	244.781.856,84	0,09
2006	251.470.054,05	0,03
2007	255.309.982,93	0,02

Kaynak: www.tbb.org.tr

Tablodan da görüldüğü gibi Türk Bankacılık Sektörünün finansal varlıklar kalemi toplam iç borç stokundaki artışla paralel olarak ama daha hızlı artış göstermiştir. Toplam borç stokundaki artış ile finansal varlıklar kaleminde yaşanan artış aşağıdaki grafikte birlikte gösterilmektedir.

Grafik 47: 2002 - 2007 Finansal Varlıklardaki ve Toplam İç Borç Stokundaki Değişim

Grafik incelendiğinde 2003 - 2007 yılları arasında finansal varlıklardaki değişim hızının, toplam iç borç stokundaki değişim hızına paralel gittiği hatta hemen hemen aynı olduğu söylenebilir.

3.3.4.3. Kredi Olarak Verilen Fonlar

Krediler kaleminin 2002 – 2008 döneminde aktif içerisindeki ağırlığı incelendiğinde ortalama %32 olduğu görülmektedir. Bir önceki dönemde bu oran %36 iken bu dönemde azaldığı görülmektedir. Türk Bankacılık Sektörünün 2002 – 2008 döneminde krediler tutarları, aktif içerisindeki ağırlığı ve yıllar itibariyle yüzdesel değişimleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

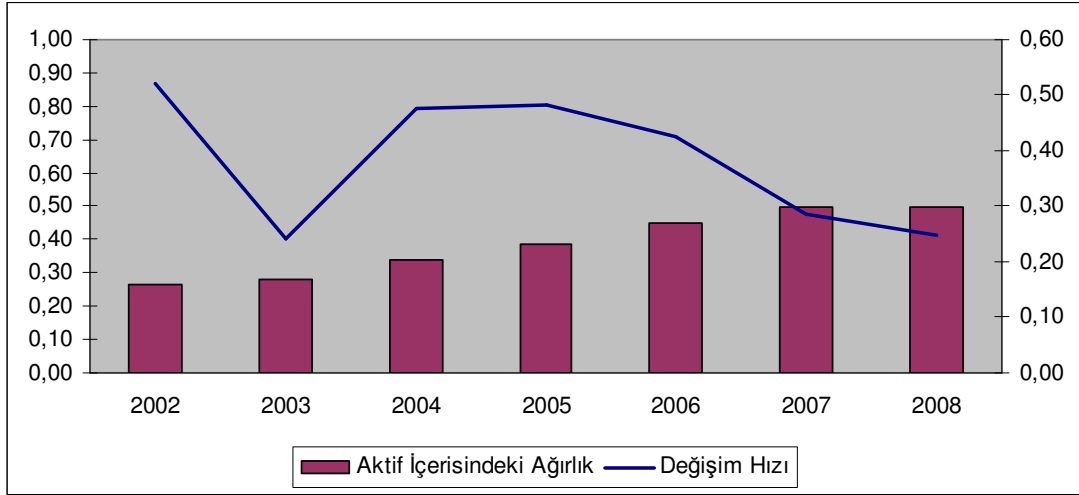
Tablo 68: Türk Bankacılık Sektöründe 2002 - 2008 Dönemi Krediler (1.000 TL)

Dönem	Krediler	%Değişim	Aktif İçerisindeki Ağırlık %
2002	56.370.271,00	0,52	0,27
2003	69.990.148,04	0,24	0,28
2004	103.241.145,00	0,48	0,34
2005	153.059.052,00	0,48	0,39
2006	218.063.925,00	0,42	0,45
2007	280.453.091,00	0,29	0,50
2008	349.803.424,00	0,25	0,49

Kaynak: www.tbb.org.tr

Görüldüğü gibi krediler kaleminin aktif içerisindeki ağırlığı dönemin başlarında %27 iken dönemin sonlarında %50'ye yükselmiştir. Bu artıştaki temel nedenler; ekonomide istikrarın sağlanması ve TL'nin değer kazanmaya başlaması ile bankaların tekrar krediye ağırlık vermesi ve DİBS'lerin eski cazibesini kaybetmesi nedeniyle finansal varlıklardan çıkarılan fonların kredilerde kullanılmasıdır. 2008 Yılında kredilerin toplam aktif içerisindeki payındaki azalma yaşanan küresel krizden kaynaklanmaktadır. Krediler

kaleminin aktif içerisindeki ağırlıkları ve değişim hızı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Grafik 48: 2002 - 2008 Dönemi Krediler Değişim Hızı ve Aktif İçerisindeki Ağırlığı

Grafik incelendiğinde krediler kaleminin yıllar itibariyle aktif içerisindeki ağırlığının arttığı açıkça görülmektedir. Ekonomide istikrarın sağlanması ve TL'nin değer kazanması sonucunda bankalar artan kredi taleplerini karşılamaya yönelik pozisyon olarak aktif içerisindeki ağırlığını artırmıştır. Değişim hızı incelendiğinde ise 2003 – 2005 Yılları arasında sonra ise düştüğü görülmektedir.

3.3.4.4. Sabit Varlıklara Bağlanan Fonlar

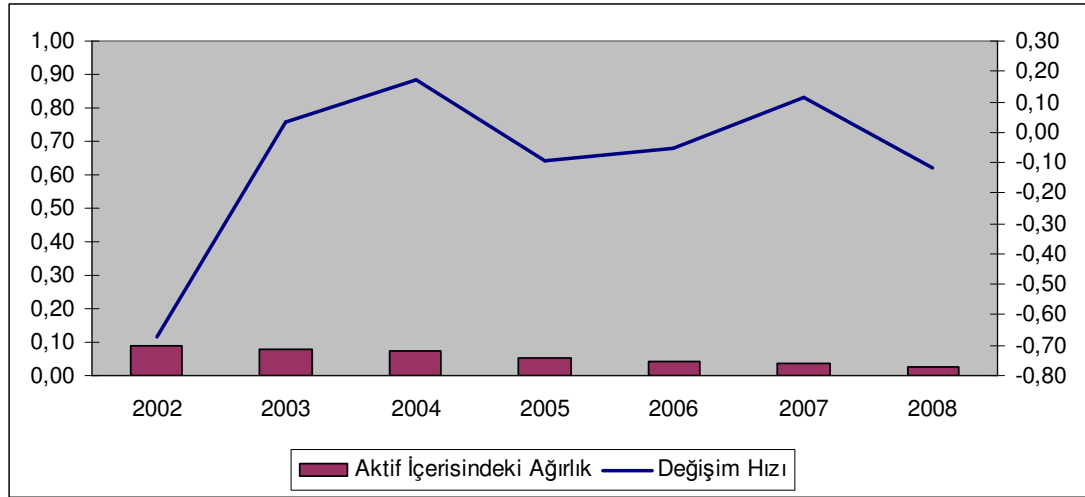
Sabit varlıklar kaleminde bir önceki döneme göre çok fazla bir değişiklik olmamış 2002 – 2008 döneminde duran varlıklara getirilen kısıtlamalara rağmen aktif içerisindeki ağırlığını korumuştur. Ancak dönemin sonlarına doğru sabit varlıklar kaleminin aktif içerisindeki ağırlığının azaldığı görülmektedir. Türk Bankacılık Sektörünün 2002 – 2008 döneminde sabit varlıklar kalemi, aktif içerisindeki ağırlığı ve bir önceki yıla göre yüzde değişimleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 69: Türk Bankacılık Sektörü 2002 – 2008 Dönemi Sabit Varlıklar (1.000 TL)

Dönem	Sabit Varlıklar	%Değişim	Aktif İçerisindeki Ağırlık %
2002	18.584.532,00	-0,67	0,09
2003	19.241.534,95	0,04	0,08
2004	22.533.875,00	0,17	0,07
2005	20.448.339,00	-0,09	0,05
2006	19.417.034,00	-0,05	0,04
2007	21.608.486,00	0,11	0,04
2008	19.145.326,00	-0,11	0,03

Kaynak: www.tbb.org.tr

Tablo incelendiğinde sabit varlıklar kaleminin aktif içerisindeki ağırlığının 2002 yılından sonra azalmaya başlaması dikkat çekmektedir. Bunun en önemli nedeni bankacılık sektörünün yeniden yapılanması kapsamında, bankaların mali sektör dışı iştirak yatırımlarına sınırlama getirilmesidir.¹⁵⁹ Sabit varlıklar kalemi aktif içerisindeki ağırlığı ve değişim hızı aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 49: 2002 - 2008 Dönemi Sabit Varlıklar Değişim Hızı ve Aktif İçerisindeki Ağırlığı

¹⁵⁹ 5411 Sayılı Bankalar Kanunu Madde: 56 “Bankaların; kredi kuruluşları ve finansal kuruluşlar dışındaki bir ortaklıktaki payı kendi özkaynaklarının yüzde onbeşini, bu ortaklıklardaki paylarının toplam tutarı ise kendi özkaynaklarının yüzde altmışını aşamaz.”

Grafik incelendiğinde sabit varlıklar kaleminin değişim hızının aktif içerisindeki ağırlığının azalmasına paralel hareket ettiği ve 2002 – 2008 dönemi içerisinde 2004 ve 2007 yılları hariç azalma gösterdiği görülmektedir.

3.3.4.5. Diğer Aktiflere Bağlanan Fonlar

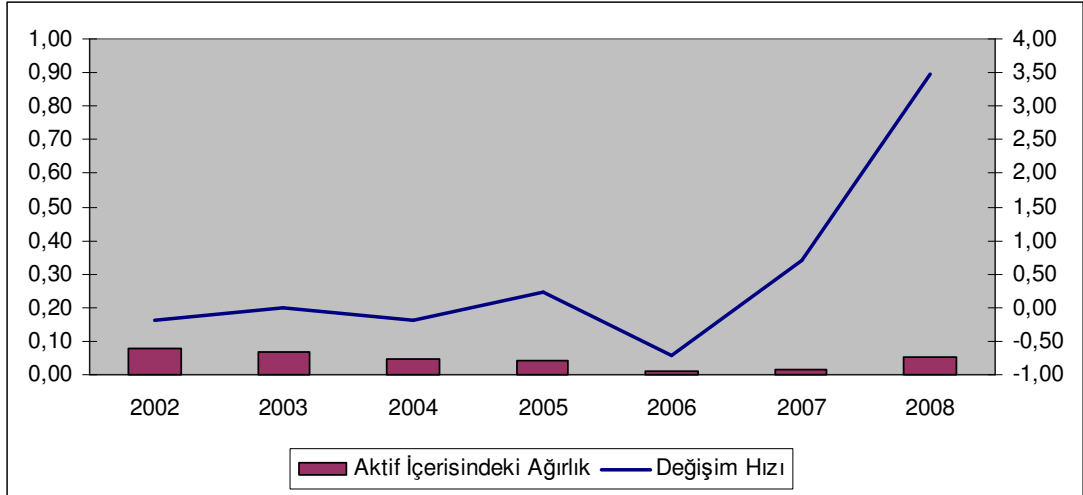
2002 – 2008 Döneminde diğer aktifler kalemi incelendiğinde bir önceki yıla göre aktif içerisindeki ağırlığında gözle görülür bir azalma meydana geldiği görülmektedir. Bu azalmanın en önemli nedeni yeniden yapılandırma programı kapsamında, bu kalemden izlenen kamu bankalarının görev zararlarının tasfiye edilerek bu rakamlara karşılık hazine tarafından DİBS verilmesidir. 2002 – 2008 Dönemi Türk Bankacılık Sektörünün diğer aktifler kalemi, aktif içerisindeki ağırlığı ve yıllar itibariyle yüzdesel değişimi aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 70: Türk Bankacılık Sektörü 2002 – 2008 Dönemi Diğer Aktifler (1.000 TL)

Dönem	Diğer Aktifler	%Değişim	Aktif İçerisindeki Ağırlık %
2002	17.251.712,06	-0,20	0,08
2003	17.314.562,50	0,00	0,07
2004	13.976.841,00	-0,19	0,05
2005	17.241.869,00	0,23	0,04
2006	4.965.259,00	-0,71	0,01
2007	8.461.184,00	0,70	0,02
2008	37.864.416,00	3,48	0,05

Kaynak: www.tbb.org.tr

Tablo incelendiğinde diğer aktifler kaleminin aktif içerisindeki ağırlığının 2002 – 2006 Yılları arasında azalırken 2007 Yılında arttığı görülmektedir. Diğer aktifler kaleminin aktif içerisindeki ağırlığı ve yıllar itibariyle yüzde değişimi aşağıdaki grafikte görülmektedir.

Grafik 50: 2002 -2008 Dönemi Diğer Aktifler Değişim Hızı

Grafik incelendiğinde diğer aktifler kaleminin toplam aktif içerisindeki ağırlığının dönemin sonlarına doğru iyice azaldığı hatta göz ardı edilebilecek seviyeye gerilediği görülmektedir. Yukarıda açıklandığı gibi bunun en önemli nedeni görev zararlarının yeniden yapılanma kapsamında tasfiye edilmesidir.

2002 – 2008 Dönemi genel olarak incelendiğinde ekonomide istikrarın sağlanması için alınan tedbirler, değişen para politikaları ve bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması neticesinde bankalar asli fonksiyonlarına tekrar kavuşmuşlardır. Kredilerin aktif içerisindeki payının giderek artması, sabit varlıklar ve diğer aktifler kaleminin aktif içerisindeki payının azalması neticesinde Türk Bankacılık Sektörünün aktif yapısı düzelmiştir.

3.3.5. Türk Bankacılık Sektörünün Fon Kaynak ve Kullanımlarının 2002 – 2008 Dönemindeki Gelişmelerinin İncelenmesi

2002 ve 2008 Döneminde Türk Bankacılık Sisteminin aktif büyüklükleri incelendiğinde, 2008 yılındaki aktif büyüklüğünün 2002 yılına göre 2,32 kat arttığı görülmektedir. Önceki dönemlerdeki büyümelerle kıyaslandığında 2002 – 2008 Döneminde Türk Bankacılık Sektörünün aktiflerinin daha düşük

bir hızla büyüdüğü söylenebilir. Türk Bankacılık Sektörünün 2002 – 2008 Dönemi fon akım tablosu aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 71: 2002 - 2008 Dönemi Fon Kaynak - Kullanım Tablosu (1.000 TL)

Fon Kaynakları	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
TL Mevduatlardaki Artış	12,015,196	21,975,282	26,791,629	52,934,587	27,660,658	39,701,911	50,669,595
YP Mevduatlardaki Artış	13,725,846	0	9,789,983	3,250,470	31,592,667	4,449,589	27,900,574
Yurtdışı Alınan Kredilerdeki Artış	241,345	2,863,125	6,774,620	16,386,312	8,306,384	0	25,938,472
Yurtiçi Alınan Kredilerdeki Artış	0	0	167,753	0	4,839,231	3,596,534	6,268,011
İhraç Edilen Borçlanma Senetlerindeki Artış	0	0	0	0	0	0	0
Fonlardaki Artış	276,629	992,778	144,146	681,754	0	26,147	1,332,001
Para Piyasalarındaki Artış	5,024,622	4,345,306	0	5,256,531	8,387,064	2,061,661	12,848,574
Diğer Yabancı Kaynaklardaki Artış	2,363,937	1,229,178	3,519,446	4,901,318	4,098,691	12,254,125	11,427,149
Ödenmiş Sermayedeki Artış	1,331,803	1,432,851	1,379,402	5,216,505	5,244,503	5,216,081	6,435,077
Yedek Akçelerdeki Artış	20,656,289	0	2,501,765	0	0	6,815,952	3,151,822
Dönem Kar – Zarardaki Artış	14,119,610	2,728,066	845,798	0	5,266,657	3,350,080	0
Geçmiş Yıl Zararındaki Azalış	0	13,522,475	5,736,199	2,639,606	815,677	126,287	421,516
Diğer Özkaynaklardaki Artış	0	0	0	1,300,579	0	0	758,771
Likit Aktiflerdeki Azalış	3,032,960	0	0	0	0	0	0
Finansal Varlıklardaki Azalış	0	0	0	0	0	0	0
Kredilerdeki Azalış	0	0	0	0	0	0	0
Sabit Varlıklardaki Azalış	0	0	0	2,085,536	1,031,305	0	2,463,160
Diğer Aktiflerdeki Azalış	4,306,243	0	3,337,722	0	12,276,610	0	0
Toplam Fon Kaynakları	77,094,480	49,089,061	60,988,463	94,653,198	109,519,447	77,598,367	149,614,722

Fon Kullanımları	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Likit Aktiflerdeki Artış	0	1,936,105	6,726,276	20,185,150	10,958,853	668,022	30,100,560
Finansal Varlıklardaki Artış	26,936,130	20,798,449	16,769,900	19,335,945	25,231,392	7,570,052	19,203,181
Kredilerdeki Artış	19,284,505	13,619,877	33,250,997	49,817,907	65,004,873	62,389,166	69,350,333
Sabit Varlıklar Artış	4,572,724	657,003	3,292,340	0	0	2,191,452	0
Diğer Aktiflerdeki Artış	0	62,850	0	3,265,028	0	3,495,925	29,403,232
TL Mevduatlardaki Azalış	0	0	0	0	0	0	0
YP Mevduatlardaki Azalış	0	3,551,020	0	0	0	0	0
Yurtdışı Alınan Kredilerdeki Azalış	0	0	0	0	0	1,283,750	0
Yurtiçi Alınan kredilerdeki Azalış	79,879	170,223	0	197,900	0	0	0
İhraç Edilen Borçlanma Senetlerindeki Azalış	544,399	449,378	20,796	467,964	0	0	0
Fonlardaki Azalış	0	0	0	0	1,238,978	0	0
Para Piyasalarındaki Azalış	0	0	889,762	0	0	0	0
Diğer Yabancı Kaynaklardaki Azalış	0	0	0	0	0	0	0
Ödenmiş Sermayedeki Azalış	0	0	0	0	0	0	0
Yedek Akçelerdeki Azalış	0	7,733,953	0	641,967	5,714,744	0	0
Dönem Kar – Zarardaki Azalış	0	0	0	741,337	0	0	1,557,416
Geçmiş Yıl Zararındaki Artış	23,947,844	0	0	0	0	0	0
Diğer Özkaynaklardaki Azalış	1,728,999	110,201	38,392	0	1,370,606	0	0
Toplam Fon Kullanımları	77,094,480	49,089,061	60,988,463	94,653,198	109,519,446	77,598,367	149,614,722

Fon kaynak - kullanım tablosu incelendiğinde Türk Bankacılık Sektörünün kaynak artışının önemli bir kısmını mevduatlardan sağladığı fonların oluşturduğu görülmektedir. Ancak bir önceki dönemde toplam kaynaklardaki artışın ortalama %67'si mevduatlardan sağlanan fonlardan kaynaklanırken bu dönemde bu oran yaklaşık %11 gerileyerek %57 olarak gerçekleşmiştir.

Kaynaklardaki artışta ikinci önemli paya sahip olan mevduat dışı kaynaklardaki artışın ortalamasında ise geçen döneme göre çok fazla bir değişiklik olamayarak %1'lik bir artışla %17 olarak gerçekleşmiştir. Ancak 2007 yılında toplam kaynak artışının sadece %6'sı mevduat dışı kaynaklardan sağlanan artıştan kaynaklanırken bu oran 2008 yılında %31'e yükselmiştir. Bu artıştaki en önemli etken 2008 yılında yaşana küresel krizdir.

Diğer yabancı kaynaklardaki artış ise bir önceki dönemle kıyaslandığında %1'lik bir azalma ile bu dönemde toplam kaynak artışının %7'sini oluşturmaktadır. Özkaynaklardan sağlanan fonlardaki artış

incelendiğinde ise bir önceki döneme oranla neredeyse 2 kat artarak toplam artışın %15'ini oluşturduğu görülmektedir. Özkaynaklardaki bu artışın en önemli nedeni, 2001 krizi sonrasında daha çok önem verilen sermaye yeterliliği düzenlemeleridir.

Fon kaynaklarındaki artışlar incelendiğinde bu artışın ortalama %4'lük kısmının ise sabit varlıklardaki ve diğer aktiflerdeki azalışlardan kaynaklandığı görülmektedir.

Kaynaklarda sağlanan bu artışların ortalama %54'ünün kredi olarak verildiği görülmektedir. Bir önceki dönem incelendiğinde toplam kaynaklardan sağlanan artışın ortalama %33'ü kredi olarak verilirken bu dönemde ki artış olumludur. Dönemin başlarında kredi kullanımı düşükken, özellikle 2007 yılında kaynaklardaki artışın %82'si kredi olarak kullanılmış 2008'de ise bu oran %47'ye gerilemiştir. Kredi kullanımında 2008 yılında yaşanan bu düşüşün temel nedeni yaşanan küresel krizle birlikte bankaların kredi riski ve faiz oranı riskindeki artıştır. 2008 Yılında yaşanan ve şu an içinde bulunduğumuz krizle birlikte bankaların takipteki alacakları artmış bu artış ise beraberinde kredi riskini getirmiştir.

Kaynakların artışından sağlanan fonların kullanımında, ortalama %29 ile finansal varlıklar ikinci büyük paya sahiptir. Bir önceki dönemle kıyaslandığında yaklaşık %6 artış gösteren finansal varlıklar, bankaların özellikle 2001 krizi sonrası 2002 ve 2003 yıllarında reel sektörün durumu kötü olduğundan iç borçlanma araçları aracılığıyla devlete kredi vermeyi tercih etmelerinden kaynaklanmaktadır.

Likit aktiflerdeki artışın toplam fon kullanımlarındaki artış içindeki payı incelendiğinde, bir önceki döneme göre yaklaşık %11'lik bir gerileme ile %10'unu oluşturduğu görülmektedir. Sabit varlıklarda ise 2005, 2006 ve 2008 yıllarında azalışlar yaşanarak fon kullanımlarındaki artışlar üzerinde etkisi olmazken bu yıllarda fon kaynaklarını artırmışlardır. Diğer aktifler ise tıpkı sabit varlıklarda olduğu gibi 2002, 2004 ve 2006 yıllarında azalmaları sonucu dolayısıyla fon kaynaklarını artırmıştır.

Bankacılık sektöründe 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri sonrasında gerçekleştirilen yeniden yapılanma çalışmaları ile birlikte, ekonomide yürütülen yapısal reformların etkisinin bir diğer sonucu da, sektöre yabancı sermayenin artan ilgisi olarak ortaya çıkmıştır.

Nitekim, 1990 yılında bankacılık sektöründe yabancıların aldığı pay % 3 ile ifade edilirken, bu oran 1999 yılında % 5 olarak gerçekleşmiş, 2008 yıl sonunda ise oran % 19,8 olmuştur. Doğrudan yabancı sermaye olarak gelen yabancıların yanı sıra, İMKB'deki portföy yatırımları da dikkate alındığında oranın % 37,4'e yükseldiği görülmektedir¹⁶⁰.

¹⁶⁰ BDDK, Finansal Piyasalar Raporu, Aralık 2008, s: 21.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MEVDUAT BANKALARININ FON KAYNAK VE KULLANIMLARININ ANALİZ EDİLMESİNE YÖNELİK EKONOMETRİK BİR UYGULAMA

4.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu bölümde yapılacak olan ekonometrik uygulamanın amacı, bankaların fon kaynak ve kullanımlarının mali tablolar aracılığı ile yapılan değerlendirme sonucunda ulaşılan sonuçların ekonometrik bir model aracılığı ile test edilmesidir.

Çalışmanın üçüncü bölümü genel olarak incelendiğinde ekonomideki gelişmelere bağlı olarak bankacılık sektörünün temel verilerinin yakın ilişki içinde olduğu görülmektedir. Bu kapsamda, ekonominin büyümesi konusundaki en temel veri olan GSMH'nin gelişmelerinin olumlu olduğu dönemlerde, bankacılık sektörünün temel verilerinin de artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Kamunun kaynak talebini karşılamak amacıyla gerçekleştirdiği borçlanma faaliyetlerinin yoğun olduğu dönemlerde ise, bazı temel verilerin artış trendinde olduğu, bazılarının ise (özkaynak gibi) daha az arttığı izlenmiştir. Diğer taraftan, sektörün en önemli yabancı kaynağı konumundaki mevduata verilen faizlerin de, banka bilançolarında farklı etkilerinin olduğu görülmüştür. Bu bölümde yapılan değerlendirmelerin ekonometrik bir modelle test edilmesi amaçlanmıştır.

4.2. ARAŞTIRMANIN VERİLERİ, KAPSAM VE SINIRLILIKLARI

Çalışmada bankaların fon kaynak ve kullanımlarını analiz etmek amacıyla oluşturulacak olan ekonometrik modelde mevduat bankalarının kullanılması uygun bulunmuştur. Çalışmanın bir önceki bölümünde yapılan analizde kullanılan veriler Türk Bankacılık Sektöründe faaliyet gösteren bütün

bankaların konsolide edildiği sektör rakamlarından elde edilen toplulaştırılmış verileridir.

Ancak Türk Bankacılık Sektöründe yatırım ve kalkınma bankaları ve mevduat bankaları faaliyet gösterdiğinden elde edilen konsolide sektör verileri sektörde faaliyet gösteren bütün banka türlerini içermektedir. Bu kapsamda sektörde faaliyet gösteren yatırım ve kalkınma bankaları Bankacılık Kanunu gereği mevduat toplayamadıklarından bilançolarında mevduat bankalarıyla farklılaşma olmaktadır. Örneğin sektörün mevduat rakamlarına ulaştığımızda elde edilen mevduat rakamı yalnızca mevduat bankalarının toplulaştırılmış mevduat rakamını içermektedir.

Aynı zamanda, kalkınma ve yatırım bankalarının finansal kiralama faaliyetinde bulunma olanağı 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile tanınmış iken, mevduat bankalarının bu işlemi yapmaları yasaklanmıştır. Diğer taraftan mevduat bankaları genellikle daha geniş bir müşteri kesimine ulaşmak amacıyla çok şubeli çalışma yönünde organizasyonlarını düzenlerken, kalkınma ve yatırım bankaları ya tek şubeli, ya da az şubeli olarak yapılanmaktadır. Gerek kaynak ve varlık yapısı, gerekse organizasyonel yapı olarak farklı şekilde özellik arz eden bu banka gruplarının aynı analiz içine dahil edilmelerinin uygun olmayacağı düşünülmüştür.

Bu nedenle analize yatırım ve kalkınma bankalarının bilanço rakamları dahil edilmeyerek, yalnız mevduat bankalarının bilanço verilerinin kullanılması uygun bulunmuştur.

Yöntem olarak kullanılan zaman serileri analizinde gözlem sayısının fazla olması sonucun daha anlamlı çıkması açısından yararlı olduğundan verilerin 3'er aylık olarak temin edilmesi araştırılmıştır. Ancak bağımlı değişken olarak kullanılacak olan bilanço verilerinin 3'er aylık temin edilmesi 1999 yılına kadar sağlandığından analizde yıllık verilerin kullanılması uygun bulunmuştur. Analizde bağımsız değişken olarak kullanılan GSMH'nin, 3'er aylık hesaplanması mümkün olmamaktadır. Bu nedenle sayılan kısıtlar neticesinde analizde 1984 – 2007 yılları arasında yıllık verilerin kullanılması uygun bulunmuştur.

Analizde bağımlı değişken olarak mevduat bankalarının toplulaştırılmış bilanço verilerinden elde edilen aktif toplamı, mevduatlar, mevduat dışı kaynaklar, finansal varlıklar, krediler ve özkaynaklar kullanılmıştır. Bu veriler TBB web sitesinden elde edilmiştir.

Bağımsız değişken olarak ise, GSMH, mevduat faiz oranları, iç borç stoku kullanılmıştır. Bağımsız değişken olarak analizin başlangıcında yukarıda sayılanlara ek olarak, ithalat ve ihracat rakamları, yabancı yatırımlar, dış borç stoku, İMKB'de faaliyet gösteren şirketlerin toplam kotasyonu gibi veriler de analize dahil edilmiştir. Ancak gerek gözlem sayısının az olması nedeniyle serbestlik derecesinin azalması, gerekse bağımsız değişkenlerin birbirinden etkilenmesi olarak tanımlanan çoklu doğrusal bağlantı gibi kısıtlar nedeniyle sadece GSMH, mevduat faiz oranları ve iç borç stokunun alınması uygun bulunmuştur.

Bağımsız değişken olarak seçilen GSMH TBB web sitesinde temin edilmiştir. İç borç stoku rakamları ise Hazine Müsteşarlığı web sayfasından temin edilmiştir. Mevduat faiz oranları ise TCMB web sayfasında yer alan EVDS sisteminden temin edilmiş, 12 aylık ağırlıklandırılmış mevduat faiz oranları kullanılmıştır.

Analizde kullanılan bağımsız ve bağımlı değişkenleri TÜİK tarafından yayınlanan Üretici Fiyat Endekslerince enflasyondan arındırılmış ve düzeltilen veriler üzerinden analiz edilmiştir. Verilerin enflasyondan arındırılmasındaki temel amaç enflasyon nedeniyle bilanço kalemlerinde ve diğer değişkenlerde oluşacak fiktif etkinin arındırılmasıdır. Ancak bağımsız değişken olarak kullanılan mevduat faiz oranlarında böyle bir düzeltme yapılmamıştır. Bunun temel nedeni analizde enflasyonunda etkisini gözlemleyebilmektir. Analizde kullanılan mevduat faiz oranları aynı zamanda enflasyon etkisini de içermektedir.

4.3. YAZIN ARAŞTIRMASI

Literatürde finansal sistem ve ekonomik büyüklükler arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlayan pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların büyük bir kısmı finansal sistemin ekonomik büyüme üzerinde ki ilişkisini ölçmeye yönelik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmaların bir kısmı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Diamond ve Dybvig (1986) para arzı ve para politikası uygulamalarının bankaların başarısında temel belirleyicilerden olduğunu ve bu çerçevede makro ekonomiyi ilgilendiren yasal düzenlemelerin bankalar içinde hayati olduğunu söylemektedir. Aynı çalışmada ekonomide devlet müdahalesi azaldıkça bankaların daha etkin ürün tekniklerini uyguladıkları görülmektedir.

King ve Levine (1993) 1960 -1989 arası dönemde 80 ülkede ekonomik büyüme, sermaye akışkanlığı ve ekonomik etkinlik ile finans piyasalarının gelişimi arasındaki bağlantıyı incelemiştir. Sonuçlar GSYİH gelişim oranı ile finansal piyasa ve kurumların gelişimi arasında kuvvetli bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Lindgren, Garcia, ve Saal (1996) tarafından yapılan çalışmada 1980 - 1995 arası döneme ilişkin IMF üyesi yaklaşık 130 ülke ele alınmış ve makro ekonomik yapıları ile bankacılık sektörü arasındaki bağ araştırılmıştır. Yapılan bu çalışmaya göre bankaların sağlamlığı ve performansı ile makro ekonomik çevre arasında doğrudan bir bağ bulunmaktadır. Ekonomik değişkenlerdeki değişimler ve politikalar bankacılığın yapılış şeklini ve koşullarını belirlemektedir. Bankalar ekonomik değişkenlere göre kendi çalışmalarını yönlendirmektedir. Çalışmada ayrıca mali yapısı güçlü olmayan bankaların güçlü olanlara göre ekonomik konjoktüre daha duyarsız oldukları ve daha düşük bir sorumlulukla hareket ettikleri sonucuna varılmaktadır.

Demirgüç ve Huizinga (1998) tarafından yapılan çalışmada, 1988-1995 dönemine ilişkin gelişmiş ve gelişmekte olan ülke verileri kullanılarak yapılan çalışmada makro göstergeler, finansal yapı, mevduat sigortası vb. faktörlerin banka faiz marjları ve karlılığı üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Makro değişkenler ile banka karları arasındaki ilişkinin incelenmesi sonucunda banka karlarını etkileyen en belirleyici göstergenin enflasyon olduğu görölmektedir. Çalışma sonucunda enflasyonun yükseldiği dönemlerde banka gelirlerinin banka giderlerine göre daha çok arttığı ve dolayısı ile karlılığının yükseldiği görölmektedir.

Dinç (1999) tarafından doktora tezi olarak yapılan çalışmada, Türkiye’de uygulanan finansal serbestleşme programları ve bu programların Türk Bankacılık Sektörü üzerine etkileri araştırılmıştır. Yapılan çalışmada finansal serbestleşme sonrası yeni finansal araçlar ve piyasaların geliştirildiği ve buna bağlı olarak finansal derinleşme ve tasarruflarda artış olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca finansal sistemin ekonomi içindeki payının büyümesinin temel nedeni olarak reel faiz uygulaması ve vadeli mevduat ile döviz tevdiat hesaplarındaki artıştan kaynaklandığı vurgulanmıştır. Çalışmada, iç borçlanma sonucu, bankaların menkul kıymetlerin artış olduğu vurgulanmış ve yurtdışı borçlanma ile bankaların arbitraj geliri de elde ederek karlılıklarını artırdıkları vurgulanmıştır.

Chen’in (2001) doktora tezi olarak yaptığı çalışmada, 1988-1997 arası döneme ilişkin yaptığı çalışmada bankaların X-efficiency ile hesaplanan etkinlikleri ile makroekonomik faktörler arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Regresyon analizi ile veriler test edilmiştir. Ayrıca banka ölçeğine göre değerlendirme yapılmıştır. Sonuçta makroekonomik koşulların banka etkinliğini etkilediği görölmüştür.

Sezik (2002) tarafından doktora tezi olarak yapılan çalışmada, finansal krizlerin çıkış nedenleri, bu krizlerin bankacılık sektörü üzerine etkileri ve kriz sonrasında bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması incelenmiştir. Çalışmada, 1986 – 2001 döneminde mevduat bankaları özkaynakları ile döviz kurlarındaki ilişkiyi ölçmek amacıyla eşbütünleşme analizi yapılmıştır. Analizin bulgularına göre uzun dönemde kur artışları banka özkaynaklarını olumlu etkilediği, kısa dönemde olumsuz etkilediği bunun temel nedeninin de ani kur artışları olduğu sonucuna varılmıştır.

Bhattacharya, Boot ve Thakor (2004) tarafından yapılan çalışmada, etkili ve derin bir finansal sistem ekonomik büyüme açısından önemli olduğu

vurgulanmıştır. 1960-2000 arası dönem dikkate alındığında daha derin buna karşılık daha oynak finansal piyasası olan ülkelerin daha sığ ve daha stabil finansal piyasaları olan ülkelere göre daha hızlı büyüdüğü ortaya koyulmuştur. Ayrıca etkin bir finansal sistemle toplumun tasarruflarının en etkin kullanımı sağlandığı ve ekonomide de etkinliğin arttırıldığı vurgulanmıştır. Çalışmada konumuzla ilgili olarak finansal aracılık ve makro ekonomik yapı arasındaki etkileşim durumu modeller yardımıyla incelenmeye çalışılmıştır. Makroekonomik analizlerde enflasyonun yanında mali politikaların da önem derecesi değerlendirilmeye çalışılmakla birlikte genel olarak fiyat hareketlerinin öncelikle ele alınması gerektiği kabul edilmektedir. Çalışmada, fiyat istikrarı ve finansal büyüme arasında bir çelişki var gibi görünmekle birlikte gerçekte fiyat istikrarı ve düşük enflasyonun finansal krizlere karşı bir koruma sağladığı ve yine fiyat istikrarının döviz kurlarını da istikrarlı hale getirerek başta uluslararası işlemler olmak üzere tüm finansal aracılık işlemlerinin gelişimine katkı sağladığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Aslan ve Küçükaksoy (2006) tarafından yapılan çalışmada finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisi incelenerek aradaki ilişkinin arz yada talep yönlü olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada, Türkiye’de finansal gelişme ekonomik büyüme ilişkisinin nedensellik boyutu, 1970 - 2004 dönemi yıllık verileri kullanılarak Granger nedensellik testleri uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda, finans büyüme ilişkisinde, ilişkinin yönünün finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru olduğu tespit edilmiş ve arz öncüllü hipotezi destekleyici kanıtlar bulunmuştur. Çalışmanın sonucunda arz öncüllü hipoteze göre, finansal gelişme ekonomik büyümeyi arttırmaktayken, talep takipli hipoteze göre ise ilişkinin yönünün ekonomik büyümeden finansal gelişmeye olduğu tespit edilmiştir.

Demir, Öztürk ve Albeni (2007) tarafından yapılan çalışmada, Türkiye’de Bankacılık Sistemi ve hisse senedi piyasaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki ampirik olarak analiz edilmiştir. Çalışmada 1995 – 2005 döneminde mevduat bankaları ile hisse senetleri piyasasının toplam kapitilizasyonu arasındaki ilişki VAR modelleri kullanılarak araştırılmaya çalışılmış ve uzun dönemde finansal piyasalar ve büyüme arasında tek taraflı

doğrusal nedensellik olduğu ortaya koyulmuştur. Hata düzeltme modeli ile uzun dönemde, banka ve hisse senedi yolu ile finanslamanın ekonomik büyümeyi artırabileceğini, fakat bu etkinin küçük olduğu sonucuna varılmıştır.

Başçı ve diğerleri (2008) tarafından yapılan çalışmada, Türk Bankacılık Sisteminde oluşan finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ekonometrik olarak incelenmiştir. Çalışmada 1992 – 2007 yılları arasında üçer aylık dönemler itibariyle banka bilanço kalemleri ile GSYİH arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla VAR modelleri kullanılmış ve çalışmanın sonucunda, GSYİH ile likit aktifler, sabit aktifler, diğer aktifler, mevduat dışı kaynaklar ve diğer pasifler kalemleri arasında pozitif ilişki bulunmuş, krediler, mevduatlar ve toplam aktifler kalemleri arasında negatif ilişki bulunmuştur.

Beck (2008) tarafından yapılan çalışmada, etkili ve derin bir finansal sistemin ekonomik büyüme açısından önemli olduğu vurgulanmıştır. Çalışmaya göre, 1960 - 2000 arası dönem dikkate alındığında daha derin buna karşılık daha oynak finansal piyasası olan ülkelerin daha sığ ve daha istikrarlı finansal piyasaları olan ülkelere göre daha hızlı büyüdüğü görülmektedir. Ayrıca etkin bir finansal sistemle toplumun tasarruflarının etkin kullanımı sağlanmakta ve ekonomide de etkinlik artırılmaktadır.

Demirgüç ve Huizinga tarafından (2009) yapılan çalışmada 1995-2007 döneminde bir model aracılığı ile bankaların aktif ve pasif yapılarının belirli değişkenlerden etkilenme düzeyine ve bağımlılıklarına ilişkin sonuçlar elde edilmeye çalışılmıştır. Bu değişkenler içinde enflasyon, GSYİH ve kişi başına GSYİH değerlendirilmiş ve banka faaliyetlerinde etkili oldukları sonucuna varılmıştır. Çalışmada, özellikle enflasyon ve büyüme oranı birlikte yüksek olan ülkelerde bankaların karlılıklarının da daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

4.4. METODOLOJİ

Ekonometri matematiksel bir kalıba sokulmuş bulunan ve ekonomide yer alan değişkenler arasında bağlantı kuran parametrelerin sayısal değerlerini tahmin etmek amacına sahip bir disiplindir.¹⁶¹ Ekonometride esas amaç katsayıların gerçeğe en yakın biçimde tahmin edilmesidir. Gerçeğe en yakın tahmin ise istatistik tümevarımla mümkün olmaktadır.¹⁶²

Ekonometrik bir çalışmanın başlıca aşamaları şunlardır;

- Model için ön çalışma
- Modelin tahmini
- Modelin test edilmesi
- Modelin kullanılması

Ekonometrik model kurmanın ilk aşaması olan model için ön çalışma aşaması, modelde kullanılacak olan bağımlı ya da bağımsız değişkenlerin tespit edilmesi, modelin katsayılarının işaret ve büyüklüğü konusunda teorik ön bilginin sağlanması gibi işlemlerin gerçekleştirildiği aşamadır. Bu aşamada daha çok model için ön hazırlıklar ve modelin formülasyonu gerçekleştirilmektedir.

İkinci aşama ise modelin tahmin edilmesi aşamasıdır. Bu aşamada ise modelde kullanılacak olan katsayıların hesaplanması gerçekleştirilmektedir. Bu hesaplanmanın yapılabilmesi için ise ekonometrik yöntemin belirlenmesi önem taşımaktadır. Ekonometrik yöntem belirlenirken dikkat edilmesi gereken en önemli nokta ise yapılan araştırmaya uygun yöntemin belirlenmesidir. Ekonometrik araştırmalarda sıkça karşılaşılan bir sorun ise yanlış yöntem seçilmesidir. Hatalı ekonometrik yöntemin seçilmesi modeldeki katsayıların yanıltıcı olarak hesaplanmasına bunun sonucunda da modelin daha az güvenilir olmasına neden olacaktır. Uygulamada birçok ekonometrik yöntem bulunması ve bu yöntemlerin araştırmaya uygulanması zor ve karmaşık gibi görünse de bu alanda kullanılan paket bilgisayar programları,

¹⁶¹ Ahmet Kılıçbay, Ekonometrinin Temelleri, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1986, S. 3

¹⁶² Şahin Akkaya, Vedat Pazarlıoğlu, Ekonometri I,4. Baskı, İzmir, 2000, S27.

araştırmacıların işini oldukça kolaylaştırmaktadır. Paket programlar sayesinde araştırmacı birçok ekonometrik yöntemi araştırmasına kolayca uygulayabilmekte ve çıkan sonuçlara göre istatistiksel olarak en uygun yöntemi belirleyebilmektedir. Çalışmamızda kolaylık olması açısından ekonometrik analiz yapılırken Eviews 6.0 programından faydalanılmıştır.

Ekonometrik araştırmanın üçüncü aşaması ise modelin test edilmesidir. Modelin test edilmesi, ekonometrik yöntemler sonucunda bulunan katsayıların güvenilirliğinin araştırılmasıdır. Ekonometrik model ana kütleden çekilen bir örneğe dayanılarak tahmin edildiğinden, bulunan bu katsayıların güvenilirliğinin test edilmesi oldukça önemlidir. Tahmin edilen modelin güvenilirliğinin araştırmasında öncelikli olarak ekonomik kriterlere uygun olup olmadığına bakılmalıdır. Bulunan sonuçların iktisat teorisinin gerçeklerini yansıtip yansıtmadığı modelin öncelikli olarak güvenilirliği hakkında bilgi verir. Daha sonra istatistiksel anlamda güvenilirlik araştırması yapılmalıdır. Bu araştırma ise F testi, t testi gibi bir takım istatistiksel testlerle mümkün olmaktadır. Son olarak model ekonometrik olarak incelenmelidir. Bu incelemede ise araştırmada kullanılan yöntemin varsayımlarına uyulup uyulmadığı araştırılmaktadır.¹⁶³

Ekonometrik bir araştırmanın son aşaması modelin kullanılmasıdır. Bu aşama oluşturulan modelin araştırmacının amacına bağlı olarak kullanılmasını ifade eder. Daha çok bağımlı değişkenin ileriki bir zamandaki değerini tahmin etmeye yönelik olan ekonometrik model oluşturma çalışması, bağımlı değişkenin zaman içerisindeki değerini tahmin etmemize yardımcı olmaktadır.

Uygulamada birçok ekonometrik analiz bulunması ve bu analizlerin bölümlendirilmesi mevcut iken, genel olarak ekonometrik analizler tek değişkenli analizler ve çok değişkenli analizler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Tek değişkenli analizler tek bağımlı değişken ile tek bağımsız değişken arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya yönelik analizlerdir. Tek değişkenli analizler basit regresyon, tekli diskriminant analizi ve markov

¹⁶³ Akkaya, Pazarlıoğlu, A.g.e., 2000, S.41

zinciri gibi analizlerdir. Çok değişkenli analizler ise tek bağımlı değişken üzerinde birden çok bağımsız değişken arasındaki ilişkiyi ortaya koyan analizlerdir. Çok değişkenli analizler ise, çok değişkenli regresyon, çok değişkenli varyans analizi, çok değişkenli diskriminant analizi gibi analizlerdir.

Tek değişkenli analizlerde bağımsız değişken bağımlı değişken üzerinde etkisi en önemli olan değişken olsa da, bağımlı değişkendeki bütün gelişmeleri açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Genel olarak ekonomik olaylar birden fazla değişkendeki etkilendiğinden, birden fazla bağımsız değişkenin aynı anda analize dahil edilerek her bir değişkenin ayrı ayrı değil de, bütün bağımsız değişkenlerin bir arada analiz edilmesi ekonomik olarak daha anlamlı olmaktadır.

Bu kapsamda çalışmamızda, birden fazla ekonomik göstergenin bağımsız değişken olarak kabul edildiği ve bu değişkenlerin banka bilanço büyüklükleri üzerindeki etkisi analiz edileceğinden yöntem olarak çoklu regresyon analizinin ve bu analize yardımcı analizlerin seçilmesi uygun bulunmuştur.

Birden fazla bağımsız değişkenin bir tane bağımlı değişkendeki değişmeleri açıklama gücünü ölçmemize yarayan çoklu regresyon modeli genel olarak aşağıdaki formülle gösterilmektedir.

$$Y = \beta_1 + \beta_2 x_2 + \beta_3 x_3 + \dots + \beta_k x_k + u$$

Formüldeki Y sembolü bağımlı değişkeni ifade ederken, x_1, x_2, \dots, x_k sembolü ise bağımsız değişkenleri ifade etmektedir. Çoklu regresyon modelinin uygulanmasında bir takım varsayımlar da bulunmaktadır. Bu varsayımlar genel olarak şöyledir;

- Tahmin hataları tesadüfidir ve normal dağılım gösterirler.
- Tahmin hataları birbirinden bağımsızdır. Yani hata terimleri arasında otokorelasyon yoktur.
- Her bağımsız değişkenin değerlerine ait olan bağımlı değişken değerlerinin alt setleri varyansları sabittir.
- Bağımsız değişkenler arasında basit doğrusal ilişkiler yoktur. Bağımsız değişkenler arasındaki basit doğrusal korelasyon katsayılarının 0

veya 0'a çok yakın olması şartı şeklinde de açıklanabilen bu varsayıma, istatistikte " Çoklu Doğrusal Bağlantı " (Multicolinearity) olmama durumu adı verilmektedir. Bu nedenle açıklayıcı değişkenler seçilirken, bunların bağımlı değişkenlerle basit doğrusal korelasyon katsayılarının yüksek (1'e yakın) ancak birbirleri arasındaki basit doğrusal korelasyon katsayılarının düşük (0 veya 0'a yakın) olmasına dikkat edilmelidir.

4.4.1. Çoklu Regresyonda Karşılaşılan Sorunlar

Çoklu regresyon analizler yapılırken regresyon modelinin varsayımlarından uzaklaşmak modelde bir takım sapmalara neden olmaktadır. Bu sapsmalar, modelin tahminlerini güçleştirmekte, model sonucunda hesaplanan değerlerin gerçekten uzak olması sonucunu doğurmaktadır. Kısaca bu sapsmalar şunlardır,

- Çoklu bağlantı sorunu
- Otokorelasyon
- Değişen varyans sorunu

4.4.1.1. Çoklu Bağlantı Sorunu

Klasik doğrusal regresyon modelinin varsayımlarından birisi, bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusallığın (bağlantı) olmamasıdır. Çoklu bağlantı, bağımsız değişkenler arasında tam ya da tama yakın doğrusal ilişkilerin bulunmasıdır.¹⁶⁴

Çoklu bağlantının pratikte ortaya çıkardığı sorunlar şunlardır;¹⁶⁵

- Regresyon katsayılarının belirlenememesi,
- Regresyon katsayılarının varyanslarının ve dolayısıyla güven aralıklarının büyümesi,

¹⁶⁴ Damodar N. Gujarati, Temel Ekonometri, Çevirenler: Ümit Şenesen, Gülay Günük Şenesen, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2006, S. 345

¹⁶⁵ Akkaya, Pazarlıoğlu, A.g.e.,2000, S.383

- Kritik orandan hesaplanan t değerlerinin küçülmesi,
- R^2 'nin olduğundan fazla büyümesi,
- β tahmincileri ve standart hatalarının, verilerdeki küçük değişikliklerden önemli ölçüde etkilenmeleridir.

Bu sakıncalar sonucunda değişkenler arasındaki çoklu bağlantı, regresyon modelinin kurulamamasına ya da yanlış kurulmasına neden olmaktadır. Bir modelde çoklu bağlantının tespit edilmesinde en önemli nokta tahmin edilen modelin R^2 'sinin çok yüksek olması, buna karşılık regresyon katsayılarının t testi sonucunda anlamsız olmalarıdır. Çoklu bağlantının tespit edilmesinde bir diğer tespit yöntemi de bağımsız değişkenler arasında korelasyon matrisi oluşturularak, bağımsız değişkenleri arasındaki ilişkilerin tespit edilmesidir.

Çoklu doğrusallık sorununun tespit edilmesinden sonra bu sorunun giderilmesine yönelik anlamların alınması gerekmektedir. Genel olarak çoklu bağlantı sorununu giderme yöntemleri şunlardır;¹⁶⁶

- Dışsal ya da önsel bilgiden yararlanmak.
- Kesit ya da zaman serilerini bir araya getirmek,
- Yüksek ortak doğrusallık gösteren bir değişkeni dışlamak,
- Verileri dönüştürmek,
- Ek ya da yeni veri derlemek.
- İstatistiksel yöntemler kullanmak (örneğin faktör analizi)

4.4.1.2. Otokorelasyon (Ardışık Bağımlılık)

Otokorelasyon, hata terimlerinin birbiri ile ilişkili olmasıdır. Bu sorun, klasik doğrusal regresyon modelinin varsayımlarından birisi olan hata terimlerinin birbirinden bağımsız olması varsayımının sağlanmaması halinde ortaya çıkmaktadır. Klasik regresyon modelinde, herhangi bir gözleme ilişkin

¹⁶⁶ Gujarati, A.g.e., 2006, S.346

hata teriminin, başka bir gözleme ilişkin hata teriminden etkilenmediği varsayılmıştır.

Otokorelasyonun ortaya çıkmasında başlıca nedenler şunlardır;¹⁶⁷

- Değişkenler arasındaki ilişkiyi belirleyen matematiksel kalıbın yanlış seçilmiş olması,

- Bazı bağımsız değişkenlerin ilişkiye dahil edilmemiş bulunması,

- Açıklanan değişkende ölçme hatasının bulunması.

Bir modelde otokorelasyonun olup olmadığını tespit etmenin bir çok yolu bulunmaktadır. Bu yöntemlerden bazıları grafik yöntemleri, sıra testi yöntemi, x^2 otokorelasyon testi ve Durbin – Watson testidir.¹⁶⁸ Çalışmamız sonucunda oluşturulan modellerde otokorelasyon olup olmadığı analiz edilirken Durbin – Watson testinin kullanılması uygun bulunmuştur.

Ekonometride yaygın olarak kullanılan otokorelasyon testi Durbin – Watson testidir. Durbin – Watson testi uygulanırken öncelikle hipotezler belirlenir. Bu hipotezler şu şekildedir;

$H_0 =$ Otokorelasyon yoktur.

$H_1 =$ Otokorelasyon vardır.

Hipotezler belirlendikten sonra modele Durbin – Watson testi uygulanarak modelin d değeri hesaplanır. Daha sonra modele ilişkin tablo değerlerinin bulunması gerekmektedir. Tablo değeri %1 veya %5 anlamlılık seviyesinde n gözlem ve k' ($k - 1$) adet bağımsız değişken için d_L ve d_U değerlerinden oluşmaktadır. Bu tablo değerlerinden d_L d değerlerinin alt sınırını verirken, d_U ise üst sınırı vermektedir.

Testin uygulanması sonucunda hesaplanan d değeri bulunan tablo değerleri ile karşılaştırılarak hipotezin kabulüne karar verilir. Bu karar verilirken aşağıdaki tabloda gösterilen karar kuralları çerçevesinde hipotez kabul edilir.

Bu kurallar şu şekildedir;¹⁶⁹

$0 < d < d_L$ ise pozitif korelasyon vardır. (H_0 Red)

¹⁶⁷ Tümay Ertek, Ekonometriye Giriş, Beta Basım Yayım, İstanbul, 1987, S.184

¹⁶⁸ Akkaya, Pazarlıoğlu, A.g.e., 2000, S.448-452

¹⁶⁹ Akkaya, Pazarlıoğlu, A.g.e., 2000, S.453

- $d_L \leq d \leq d_U$ ise karar verilememektedir.
- $d_U < d < 4 - d_U$ ise korelasyon yoktur. (H_0 Kabul)
- $4 - d_U \leq d \leq 4 - d_L$ ise karar verilememektedir.
- $4 - d_L < d < 4$ ise negatif korelasyon vardır. (H_0 Red)

4.4.1.3. Değişen Varyans Sorunu

Klasik doğrusal regresyon modelinin temel varsayımlarından bir tanesi de sabit varyans varsayımdır. Bu varsayımdan sapma ise değişen varyans (heteroscedasticity) olarak adlandırılmaktadır.¹⁷⁰

Genellikle yatay kesit çalışmalarda ortaya çıkan bu problem sonucunda, hesaplanan regresyon modelinin güvenilirliği azalmakta, hesaplanan t ile F testleri sonuçları yanıltıcı olmaktadır.¹⁷¹

4.4.2. Zaman Serileri ve Durağanlık

Tanım olarak zaman serisi, ilgilenilen büyüklüğün zaman içerisinde sıralanmış ölçümlerinin bir kümesidir.¹⁷² Çalışmada kullanılan değişkenlerin birbirini izleyen dönemlerdeki değerleri dikkate alındığından analiz yapılacak olan gözlemin bir zaman serisi olduğu söylenebilir.

Veriler incelendiğinde elde edilen serilerin aynı zamanda bir otoregresif süreç olduğu da gözlemlenmektedir. Otoregresif modeller, bir zaman serisinin herhangi bir dönemdeki gözlem değerini, aynı serinin ondan önceki belirli sayıda dönemin gözlem değerinin ve hata teriminin doğrusal bir bileşeni olarak ifade eden modellerdir.¹⁷³

¹⁷⁰ Ertek, A.g.e., 1987, S. 176

¹⁷¹ Gujarati, A.g.e., 2006, S.391

¹⁷² Poul Newbold, İşletme ve İktisat için İstatistik, Çeviren: Ümit Şenesen, Literatür Yayınları, İstanbul, 2001, s.761

¹⁷³ Fatih Çemrek, Elektrik Enerjisi Sektöründe Eşbütünleşme Analizi, Osmangazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir, 2006, s.7

Çalışmada bağımsız değişken olarak seçilen ekonomik büyüklüklerin, bağımlı değişken olarak seçilen banka bilanço kalemleri üzerindeki etkisi araştırılırken, yıllık değişme rakamları dikkate alındığından yapılacak olan ekonometrik analiz bir zaman serisi analizidir.

Geleneksel zaman serisi 4 bileşenden oluşmaktadır. Bu bileşenlerin hepsinin ya da bazılarının bir seride olduğu varsayılır. Bu bileşenler şunlardır;¹⁷⁴

- **Genel Eğilim (Trend) Bileşeni:** Zaman serileri uzun sürede oldukça kararlı bir yükselme ya da düşme eğilimi göstermektedir. Buna genel eğilim ya da trend adı verilmektedir. Zaman serileri uzun dönem açısından kararlı alçalma ya da yükselme şeklinde bir eğilime sahiptir.

- **Mevsim Bileşeni:** Zaman serilerindeki mevsimlere göre oluşan değişimleri ifade eden bileşimdir. Zaman serileri açısından kullanılan veriler bazı dönemlerde diğer dönemlere göre farklılık göstermektedir. Bu durum da mevsim bileşenini meydana getirir.

- **Çevrimsel Bileşen:** Çevrimsel bileşen ise bir zaman serisinde mevsimsel değişimlerle ilgili olmayan, ekonomide yaşanan dalgalanmalar gibi etkilerden kaynaklanan değişimlerdir.

- **Düzensiz Bileşen:** Yukarıda sayılan bileşenlerden bağımsız olarak meydana gelen, herhangi bir seri üzerinde etki yapan ve bu etkilerin geçmiş dönemlere bakılarak kestirilemediği bileşendir.

Zaman serileri analizlerinde temel varsayım serilerin durağan olmasıdır. Durağanlık, ortalamasıyla varyansı zaman içerisinde değişmeyen ve iki dönem arasındaki ortak varyansı bu ortak varyansın hesaplandığı döneme değil de yalnızca iki dönem arasındaki uzaklığa bağlı olan olasılıklı süreçtir.¹⁷⁵ Başka bir ifade ile durağanlık bir seride meydana gelen değişimlerin trend unsuru içermemesidir. Durağan olmayan zaman serileri trend içerdiklerinden, yapılan ekonometrik analizlerde bulunan sonuçlar yanıltıcı olabilmektedir.

¹⁷⁴ Newbold, A.g.e., 2001, s.777-785

¹⁷⁵ Gujarati, A.g.e., 2006, s. 713

Durağan olmayan zaman serilerinde yapılan regresyon analizleri sonucunda aslında var olmayan çok kuvvetli bir ilişki gözükmesi analiz yapan kişiyi çoğu zaman yanıltmaktadır. Görünüşte birbiriyle yakından bağlı olarak gözükken durağan olmayan zaman serilerinin arasındaki bu ilişkinin trend içerdikleri söylenebilir. Bunun sonucunda ise sahte regresyon denilen ilişki ortaya çıkmaktadır. Çoğu zaman analizcileri yanıltan bu sahte regresyon aslında değişkenlerin birbirlerini açıklama gücünden değil trendin ortaya çıkardığı genel eğilimden kaynaklanmaktadır.

Zaman serilerinde sıklıkla ortaya çıkan sahte regresyon sorununun çözülmesi için analizin başında serilere durağanlık incelemesi yapılması gerekmektedir. Başka bir ifade ile zaman serilerinin birim kök (unit root) içerip içermediklerine bakmak gerekmektedir.

Uygulamada bir serinin durağan olup olmadığının incelenmesinde en çok kullanılan yöntem birim kök testidir. Birim kök testi bir zaman serisinin analiz edilerek birim kök içerip içermediğini yani durağan olup olmadığını ölçmeye yarayan testtir. Yapılan birim kök testi sonucunda seri durağan çıkmazsa, birinci dereceden farkı alınarak tekrar teste tabi tutulur, tekrar durağan çıkmazsa bir defa daha farkı alınarak teste tabi tutulur. Bu işlem serinin olduğu tespit edilene kadar devam eder. Böylece serinin kaçınıcı farkta durağan olduğu tespit edildiyse o dereceden durağan olduğu kanısına varılır.

Uygulamada bir çok birim kök testi mevcut olmasıyla birlikte en çok kullanılan ADF (Augmented Dickey – Fuller) birim kök testidir. Çalışmada kullanılan zaman serilerinin durağan olup olmadıkları ADF birim kök testi uygulanarak analiz edilecektir.

ADF testi sonucunda bulunan değerlerin mutlak değerinin, kritik tablo değerlerinin mutlak değerlerini aşması durumunda zaman serisinin birim kök içermediği yani serinin durağan olduğu hipotezi kabul edilmektedir.

Durağan olmayan serilerle ilgili yapılan analizlerde karşılaşılan temel sorun yapılan analizlerin kısa dönemli denge ilişkisini ifade etmesidir. Serinin durağanlık derecesi tespit edilip ve o dereceden farkı alındığında yapılan

analiz sonuçları kısa dönemli ilişkileri açıklamaktadır. Bu durumda uzun dönemli tahminlerde sonuçların yanıltıcı olmasına neden olmaktadır.

4.4.3. Eşbütünleşme ve Hata Düzeltme Modeli

Eşbütünleşme, durağan olmayan serilerin aralarındaki ilişkileri ortaya koymak için geliştirilmiş bir analiz yöntemidir. Eşbütünleşme analizi, tek tek incelendiğinde durağan olmayan zaman serilerinin uzun dönemde birlikte hareket edip etmediklerini ölçmektedir.

Eşbütünleşme analizi yapılmadan önce analiz edilecek zaman serilerinin durağan olup olmadıkları tespit edilmelidir. Bu tespit ise yukarıda açıklandığı gibi birim kök testleri ile yapılmaktadır. Yapılan birim kök testi ile öncelikle serilerin entegrasyon derecesi olarak da bilinen durağanlık derecesi tespit edilir.

Eşbütünleşme analizi, iktisadi değişkenler ait serilerinin durağan olmadığı durumlarda, bu dizilerin doğrusal bileşenlerinin durağan olabileceğini ve bunun ekonometrik olarak belirlenebileceğini göstermektedir.

176

Eşbütünleşme analizi için ön şart bütün serilerin aynı dereceden durağanlığa sahip olmasıdır. Bu nedenle eşbütünleşme analizinin uygulanmasında ilk adım entegrasyon derecesinin saptanmasıdır. Uzun dönem ilişkilerinde değişkenler aynı entegrasyon derecesine sahip olmalıdır. Entegrasyon derecelerinin saptanmasından sonra eşbütünleşme analizi yapılır ve hata terimleri elde edilir. Daha sonra ise bu terimlerin durağan olup olmadıkları test edilir. Eğer hata terimlerine ait seri durağansa seriler arasında eşbütünleşme olduğundan söz edilebilir.

Durağan olmayan zaman serilerinin aralarında uzun dönemli bir ilişki olduğu saptandıktan sonra seriler kullanılarak model tahmin edilir. Seriler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olması, hata terimlerinin zaman içerisinde

¹⁷⁶ Ebru Cansız, Eşbütünleşme Analizi ile Türkiye’de Kayıtdışı Ekonominin İncelenmesi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, s.22

büyümesini engelleyen bir uyarılma süreci olduğunun varlığını göstermektedir. Bu mekanizmanın varlığını göstermek için hata düzeltme mekanizması (ECM) yöntemi kullanılmaktadır. Bu mekanizma sayesinde uzun dönem ilişki ve kısa dönem hata düzeltme mekanizması birlikte değerlendirilmektedir.¹⁷⁷

Hata düzeltme mekanizması, farkı alınmamış olan değişkenlerin arasındaki uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisi ile değişkenlerin farkları arasındaki kısa dönemli ilişkileri birleştirmek üzere kullanılmaktadır.¹⁷⁸

4.5. YÖNTEMİN UYGULANMASI

Çalışmanın uygulama bölümünde bir önceki bölümde anlatılan metodoloji paralelinde, düzenlenen verilere eşbütünleşme analizi yapılacaktır. Eşbütünleşme analizine başlamadan önce tek tek serilerin, ADF birim kök testi ile durağanlık dereceleri tespit edilecektir. Daha sonra serilerin birlikte uzun dönemli doğrusallık içerip içermediğini tespit etmek amacıyla Johansen eşbütünleşme testi yapılacaktır. Yapılan eşbütünleşme analizi sonucunda elde edilen uzun dönemli denge modeliyle birlikte kısa dönemli denge modelini hesaplamak için Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) hesaplanacaktır.

Çalışmada daha önce bahsedildiği gibi bağımlı değişken olarak mevduat bankalarının bilanço büyüklükleri kullanılacaktır. Bağımsız değişken olarak ise TCMB web sayfasındaki EVDS sisteminden alınan 12 aylık ağırlıklandırılmış mevduat faiz oranları, GSMH rakamları ve Hazine Müsteşarlığı web sayfasından alınan iç borç stok rakamları kullanılacaktır. Bağımlı değişken olarak kullanılacak olan, mevduat bankalarının aktif rakamları, mevduat rakamları, mevduat dışı kaynak rakamları, öz kaynak rakamları ve kar rakamları TBB web sayfasından temin edilmiştir. Her bir

¹⁷⁷ Emin Sezik, Dünyada Finansal Krizler ve Türk Bankacılık Sisteminde Yeniden Yapılandırma, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2002, s.153

¹⁷⁸ Çemrek, A.g.t., 2006, s.106

bağımlı değişken için ayrı ayrı model oluşturup bağımsız değişkenlerden etkilenme dereceleri hesaplanan katsayılar ile ortaya konulacaktır. Daha evvel bahsedildiği gibi çalışmada kullanılacak bütün ekonometrik analizlerde Eviews 6.0 paket programı kullanılacaktır.

Çalışmanın analiz kısmında kullanılan değişkenler, mevduat bankalarının aktif büyüklüklerinin enflasyondan arındırılmış değerleri “aktif”, enflasyondan arındırılmış mevduat değerleri “mevduat”, enflasyondan arındırılmış mevduat dışı kaynaklar kalemleri “mevduatdışı”, enflasyondan arındırılmış özkaynakları “özkaynak”, enflasyondan arındırılmış kredileri “kredi”, enflasyondan arındırılmış finansal varlıkları “finvar”, 12 aylık ağırlıklandırılmış mevduat faiz oranları “mfo”, enflasyondan arındırılmış GSMH rakamları “gsmh” ve enflasyondan arındırılmış iç borç stok rakamları “içborç” ile ifade edilmektedir.

Çalışmanın metodoloji kısmında da anlatıldığı gibi öncelikle her bir serinin durağan olup olmadıklarının ya da durağanlık derecelerinin tespit edilmesi amacıyla, her bir seriye ADF birim kök testi uygulanmış ve sonuçlar aşağıdaki tabloda özetlenmiştir;

Tablo 72: Değişkenlere Ait ADF Birim Kök Testi (Düzyer Değer)

Seri	Hesaplanan Değer	Kritik Değerler	Test Sonucu
aktif	-0.133628	1% düzyer -3.752946 5% düzyer -2.998064 10% düzyer -2.638752	Durağan değil
mevduat	-0.403672	1% düzyer -3.752946 5% düzyer -2.998064 10% düzyer -2.638752	Durağan değil
mevduatdışı	-1.306005	1% düzyer -3.752946 5% düzyer -2.998064 10% düzyer -2.638752	Durağan değil
ozkaynak	0.842941	1% düzyer -3.752946 5% düzyer -2.998064 10% düzyer -2.638752	Durağan değil
kredi	0.908406	1% düzyer -3.752946 5% düzyer -2.998064 10% düzyer -2.638752	Durağan değil
finvar	-0.256949	1% düzyer -3.752946 5% düzyer -2.998064 10% düzyer -2.638752	Durağan değil
mfo	-1.087311	1% düzyer -3.752946 5% düzyer -2.998064 10% düzyer -2.638752	Durağan değil
gsmh	-1.645877	1% düzyer -3.752946 5% düzyer -2.998064 10% düzyer -2.638752	Durağan değil
ięborę	-1.022876	1% düzyer -3.752946 5% düzyer -2.998064 10% düzyer -2.638752	Durağan değil

Değişkenlerin düzyer değerlerinde (yalın değerlerinde) yapılan ADF birim kök testi sonuçları yukarıdaki tabloda özetlenmiştir. Analiz sonucu bulunan değerler MacKinnon (1996) tarafından tablo kritik değerleri ile karőtılaőtırıldıęında hiçbir değişken durağan ęıkmamıőtır, yani değişkenler birim kök içermektedir. Bu nedenle serilerin birinci dereceden farkları alınarak ADF birim kök testi yeniden yapılacaktır. Birinci dereceden farkları alınmıőt serilerin ADF birim kök analiz sonuçları aőtayıdaki tabloda gōsterilmektedir;

Tablo 73: Değişkenlere Ait ADF Birim Kök Testi (Birinci Dereceden Farkı Alınmış)

Seri	Hesaplanan Değer	Kritik Değerler	Test Sonucu
aktif	-3.811922	1% düzey -3.769597 5% düzey -3.004861 10% düzey -2.642242	Durağan
mevduat	-4.265672	1% düzey -3.769597 5% düzey -3.004861 10% düzey -2.642242	Durağan
mevduatdışı	-4.541189	1% düzey -3.857386 5% düzey -3.040391 10% düzey -2.660551	Durağan
öz kaynak	-3.830885	1% düzey -3.769597 5% düzey -3.004861 10% düzey -2.642242	Durağan
kredi	-2.721263	1% düzey -3.769597 5% düzey -3.004861 10% düzey -2.642242	Durağan
finvar	-6.199675	1% düzey -3.769597 5% düzey -3.004861 10% düzey -2.642242	Durağan
mfo	-5.506768	1% düzey -3.769597 5% düzey -3.004861 10% düzey -2.642242	Durağan
gsmh	-5.237987	1% düzey -3.769597 5% düzey -3.004861 10% düzey -2.642242	Durağan
iç borç	-5.806823	1% düzey -3.769597 5% düzey -3.004861 10% düzey -2.642242	Durağan

Tablodan görüldüğü gibi serilerin düzey değerleri durağan değilken, birinci dereceden farkları durağandır. Bu durumda birinci dereceden farklar alınarak üretilmiş yeni serilere dayanarak çoklu regresyon denklemi tahmin edilebilir. Ancak birinci dereceden farkı alınarak durağan hale getirilen serilerle yapılan çoklu regresyon tahmininin iki önemli sakıncası bulunmaktadır.

Bunlardan birincisi serilerin birinci dereceden farkı alınarak yapılan analiz, bir gözlem sayısının azalmasına neden olacak bunun sonucunda da

serbestlik derecesi azalacaktır. İkinci sakınca ise farkı alınmış serilerle tahmin edilecek model uzun dönemli ilişkiyi ifade etmeyecektir. Halbuki yapılan ekonometrik analizler sonucunda bulunan iktisadi modellerde temel amaç, oluşturulan model ile uzun vadeli tahminler yapabilmektir. İktisadi değişkenler arasındaki kısa süreli ilişki genelde ikinci planda kalmaktadır. Eğer $I_{(1)}$ değişkenler arasında bir eşbütünleşme ilişkisi mevcut ise bu sakıncalar ortadan kalkmaktadır ve düzey değer verilerle uzun dönemli denge modeli tahmin edilebilmektedir.

Bu nedenle serilerin entegrasyon dereceleri aynı olduğundan (birinci düzey) seriler arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığı eşbütünleşme analizi yapılarak araştırılacaktır.

4.5.1. Bağımlı Değişken Aktif İçin Oluşturulan Model

Bağımlı değişken olarak mevduat bankalarının aktifi için oluşturulan regresyon denklemi aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir;

$$aktif = \beta_1 + \beta_2 gsmh + \beta_3 içborç + \beta_4 mfo + \beta_5 usd + u$$

Aktif bağımlı değişkeni ile gsmh, içborç, mfo ve usd bağımsız değişkenleri arasındaki uzun dönemli ilişkiyi araştırmak amacıyla Johansen eşbütünleşme testi uygulanacaktır. Yapılan eşbütünleşme analizi sonuçları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir;

Tablo 74: Johansen Eşbütünleşme Test Sonuçları (Bağımlı Değişken Aktif)

Denklemler Sayısı		İz değer			Maksimum Öz değer		
H_0	H_1	Sonuç	%5 Kritik Değer	p Değeri	Sonuç	%5 Kritik Değer	p Değeri
En az 0	En fazla 1	6.807.642	4.785.613	0.0002*	4.334.442	2.758.434	0.0002*
En az 1	En fazla 2	2.473.199	2.979.707	0.1712	1.864.213	2.113.162	0.1077
En az 2	En fazla 3	6.089.857	1.549.471	0.6849	5.432.700	1.426.460	0.6865
En az 3	En fazla 4	0.657157	3.841.466	0.4176	0.657157	3.841.466	0.4176

Yapılan eşbütünleme analizinde iz değer ve maksimum öz değer istatistik sonuçları ve MacKinnon-Haug-Michelis (1999) kritik değerlerine göre değişkenler arasında 1 adet uzun dönemli denge ilişkisi yani eşbütünleşme hesaplanmıştır (H_1 Kabul, H_0 Red). Dolayısıyla değişkenler arasında eşbütünleşme olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen eşbütünleşme denklemi aktif bağımlı değişkeni ile bağımsız değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi ifade etmektedir. Yapılan Johansen eşbütünleşme analizi sonuçlarına göre hesaplanan katsayılar, katsayıların standart hataları ve sonuçların anlamlılık derecesini gösteren t değerleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir;

Tablo 75: Eşbütünleşme Vektörü (Bağımlı Değişken Aktif)

Değişkenler	Katsayılar	Standart Hatalar	t değeri
gsmh	0.682098	0.12585	5,41
içborç	0.835102	0.10824	7,71
mfo	-3.543621	2.75111	1,28
Sabit terim	-1.137,309	-	-

Eşbütünleşme analizi ile hesaplanan katsayılar ve bu katsayıların standart hatalarına bölünmesi ile elde edilen t değerleri tabloda özetlenmiştir. Hesaplanan katsayıların t değerleri incelendiğinde katsayıların mevduat faiz oranları dışında anlamlı oldukları görülmektedir ($|t| > 2$). Mevduat faiz oranlarının t değeri ise kabul edilebilir düzeydedir. Yapılan analize göre uzun dönemli ilişki modeli şu şekilde tahmin edilmektedir;

$$aktif = -1137,31 + 0,68gsmh + 0,84içborç - 3,54mfo$$

Modele göre uzun dönemde mevduat bankalarının aktifleri ile gsmh ve içborç stoku arasında pozitif yönlü, mevduat faiz oranları ile negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Uzun dönemde GSMH'da yaşanan 1 birimlik artış aktifleri 0.68 birim artırmakta, içborç stokunda yaşanan 1 birimlik artış aktifleri 0,84 birim artırmakta, mevduat faiz oranlarında yaşanan 1 birimlik artış aktifleri 3,54 birim azaltmaktadır.

Model sonucunda bulunan uzun dönemli ilişki finansal olarak da anlamlı olmaktadır. GSMH'nın artması ekonominin büyümesini ifade ettiğinden, finans sektörünün dolayısıyla mevduat bankalarının aktiflerinin büyümesi anlamlıdır.

İçborç stokundaki artışın uzun vadede aktifleri artırması da finansal olarak anlamlı olmaktadır. Artan borç stoğuyla bankalar mevduat olarak topladıkları fonların bir kısmını kamu borçlanma senetlerine plase ettiklerinden, borç stokundaki artış nedeniyle aktifler de artmaktadır.

Uzun dönem denge modelinin hesaplanmasından sonra, kısa dönemli denge modelini tahmin etmek için yapılan vektör hata düzeltme modeli (VECM) sonucunda elde edilen katsayılar aşağıdaki tabloda özetlenmektedir;

Tablo 76: Vektör Hata Düzeltme Modeli Sonuçları (Bağımlı Değişken Δ aktif)

Değişkenler	Katsayılar	Standart Hatalar	t değeri
Sabit terim	125.4195	70.8494	1.77023
Δ aktif _(t-1)	0.401484	0.23461	1.71129
Δ gsmh _(t-1)	-0.139820	0.32061	-0.43610
Δ içborç _(t-1)	-0.386369	0.20109	-1.92141
Δ mfo _(t-1)	-3.705814	4.17869	-0.88684
ECT _(t-1)	-0.174432	0.15969	-1.09228
Açıklayıcı İstatistik Test Sonuçları			
R ²	0.339154	Düzeltilmiş R ²	0.132639
Tahminin S.H.	254.7730	F Testi	1.642276

Vektör hata düzeltme analizi sonucunda tahmin edilen model aşağıda ifade edilmektedir;

$$\Delta \text{aktif} = 125,42 + 0,40\Delta \text{aktif}_{(t-1)} - 0,14\Delta \text{gsmh}_{(t-1)} - 0,39\Delta \text{içborç}_{(t-1)} - 3,71\Delta \text{mfo}_{(t-1)} - 0,17ECT$$

Tahmin edilen kısa dönemli ilişki modelindeki katsayılar anlamlı çıkmamıştır. Açıklayıcı istatistik test sonuçları da incelendiğinde ise tahmin edilen modelin değişkenler arasındaki kısa dönemli ilişkiyi açıklama gücünün yetersiz olduğu görülmektedir. Modelde ECT olarak ifade edilen hata düzeltme teriminin katsayısı ise beklendiği gibi negatif işaretli çıkmasına rağmen istatistiksel açıdan anlamlı olmamaktadır. Bu nedenle bağımlı değişken aktif ile, kısa dönemli anlamlı bir ilişkiye rastlanmazken, uzun dönemde tahmin edilen model anlamlı olmaktadır.

4.5.2. Bağımlı Değişken Finansal Varlıklar İçin Oluşturulan Model

Bağımlı değişken olarak mevduat bankalarının finansal varlıkları için oluşturulan regresyon denklemi aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir;

$$fin\ var = \beta_1 + \beta_2 gsmh + \beta_3 içborç + \beta_4 mfo + \beta_5 usd + u$$

Finansal varlıklar bağımlı değişkeni ile gsmh, içborç, mfo ve usd bağımsız değişkenleri arasındaki uzun dönemli ilişkiyi araştırmak amacıyla Johansen eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Yapılan eşbütünleşme analizi sonuçları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir;

Tablo 77: Johansen Eşbütünleşme Test sonuçları (Bağımlı Değişken Finansal Varlıklar)

Denklem Sayısı		İz değer			Maksimum Öz değer		
H ₀	H ₁	Sonuç	%5 Kritik Değer	p Değeri	Sonuç	%5 Kritik Değer	p Değeri
En az 0	En fazla 1	76.41187	47.85613	0.0000*	62.06680	27.58434	0.0000*
En az 1	En fazla 2	14.34508	29.79707	0.8207	8.208397	21.13162	0.8905
En az 2	En fazla 3	6.136679	15.49471	0.6794	5.980196	14.26460	0.6158
En az 3	En fazla 4	0.156483	3.841466	0.6924	0.156483	3.841466	0.6924

Yapılan eşbütünleşme analizde iz değer ve maksimum öz değer istatistik sonuçları ve MacKinnon-Haug-Michelis (1999) kritik değerlerine göre değişkenler arasında 1 tane uzun dönemli denge ilişkisi yani eşbütünleşme hesaplanmıştır (H₁ Kabul, H₀ Red). Dolayısıyla değişkenler arasında eşbütünleşme olduğu tespit edilmiştir. Yapılan Johansen eşbütünleşme analizi sonuçlarına göre hesaplanan katsayılar, katsayıların standart hataları ve sonuçların anlamlılık derecesini gösteren t değerleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir;

Tablo 78: Eşbütünleşme Vektörü (Bağımlı Değişken Finansal Varlıklar)

Değişkenler	Katsayılar	Standart Hatalar	t değeri
gsmh	0.204104	0.00856	23.8354
içborç	0.496800	0.00790	62.8935
mfo	-4.051263	0.20770	-19.5052
Sabit terim	-616.5355	-	-

Eşbütünleşme analizi hesaplanan katsayılar ve bu katsayıların standart hatalarına bölünmesi ile elde edilen t değerleri tabloda özetlenmiştir. Hesaplanan katsayıların t değerleri incelendiğinde hesaplanan katsayıların genel olarak anlamlı oldukları görülmektedir ($|t| > 2$). Yapılan analize göre uzun dönemli ilişki modeli şu şekilde tahmin edilmektedir;

$$fin\ var = -616,54 + 0,20gsmh + 0,50içborç - 4,05mfo$$

Modele göre uzun dönemde mevduat bankalarının finansal varlıkları ile gsmh ve içborç stoku arasında pozitif yönlü, mevduat faiz oranları arasında ise negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Uzun dönemde gsmh'da yaşanan 1 birimlik artış aktifleri 0.20 birim artırmakta, içborç stokunda yaşanan 1 birimlik artış aktifleri 0,50 birim artırmakta, mevduat faiz oranlarında yaşanan 1 birimlik artış finansal varlıkları 4,05 birim azaltmaktadır.

Model sonucunda bulunan uzun dönemli ilişki finansal olarak da anlamlı olmaktadır. GSMH'nin artması ekonomideki büyümeyi ifade ettiğinden mevduat bankalarının finansal varlık yatırımlarında artışa neden olmaktadır.

Bir önceki bölümde açıklandığı gibi artan içborç stoku, mevduat bankalarının kamu borçlanma senetlerine olan yatırımlarını artırmaktadır. Dolayısıyla ekonometrik model sonucunda içborç stokuyla mevduat bankalarının finansal varlık yatırımlarının arasındaki ilişki finansal olarak anlamlı bulunmuştur. Mevduat faiz oranları ile finansal varlıklar arasındaki ilişkinin negatif olması finansal olarak oldukça anlamlı olmaktadır.

Uzun dönem denge modelinin hesaplanmasından sonra, kısa dönemli denge modelini tahmin etmek için yapılan vektör hata düzeltme modeli (VECM) sonucunda elde edilen katsayılar aşağıdaki tabloda özetlenmektedir;

Tablo 79: Vektör Hata Düzeltme Modeli Sonuçları (Bağımlı Değişken $\Delta finvar$)

Değişkenler	Katsayılar	Standart Hatalar	t değeri
Sabit terim	85.80384	34.7136	2.47177
$\Delta finvar_{(t-1)}$	-0.891883	0.53864	-1.65582
$\Delta gsmh_{(t-1)}$	-0.071521	0.17581	-0.40681
$\Delta içborç_{(t-1)}$	0.371236	0.23867	1.55541
$\Delta mfo_{(t-1)}$	-6.054463	1.90992	-3.17002
$ECT_{(t-1)}$	0.137944	0.57283	0.24081
Açıklayıcı İstatistik Test Sonuçları			
R^2	0.552865	Düzeltilmiş R^2	0.413135
Tahminin S.H.	118.6963	F İstatistiği	3.956671

Vektör hata düzeltme modeli sonucunda tahmin edilen model aşağıda ifade edilmektedir;

$$\Delta fin var = 85,80 - 0,89\Delta fin var_{(t-1)} - 0,07\Delta gsmh_{(t-1)} + 0,37\Delta içborç_{(t-1)} - 6,05\Delta mfo_{(t-1)} + 0,14ECT_{(t-1)}$$

Tahmin edilen kısa dönemli ilişki modelindeki katsayılarından sadece mevduat faiz oranının gecikmeli değeri için hesaplanan katsayı anlamlı çıkmıştır. Kısa dönemde mevduat bankalarının finansal varlıkları ile yine finansal varlıkların gecikmeli değeri ve mevduat faiz oranı arasında negatif yönlü, usd kuru ile ise pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Ancak modelin hata düzeltme teriminin katsayısı istatistiksel olarak anlamlı çıkmadığından modelin kısa dönemli hata düzeltme mekanizmasının çalışmadığı görülmektedir. Ayrıca açıklayıcı istatistik sonuçları incelendiğinde modelin açıklama gücünün aktif için tahmin edilen kısa dönemli tahmin modeline göre daha yüksek olmasına rağmen yeterli olmadığı düşünülmektedir.

4.5.3. Bağımlı Değişken Mevduat İçin Oluşturulan Model

Bağımlı değişken olarak mevduat bankalarının mevduatları için oluşturulan regresyon denklemi aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir;

$$mevduat = \beta_1 + \beta_2 gsmh + \beta_3 içborç + \beta_4 mfo + \beta_5 usd + u$$

Mevduat bağımlı değişkeni ile gsmh, içborç, mfo ve usd bağımsız değişkenleri arasındaki uzun dönemli ilişkiyi araştırmak amacıyla Johansen

eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Yapılan eşbütünleşme analizi sonuçları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir;

Tablo 80: Johansen Eşbütünleşme Test sonuçları (Bağımlı Değişken Mevduat)

Denklem Sayısı		İz değer			Maksimum Öz değer		
H ₀	H ₁	Sonuç	%5 Kritik Değer	p Değeri	Sonuç	%5 Kritik Değer	p Değeri
En az 0	En fazla 1	64.86872	47.85613	0.0006*	38.09572	27.58434	0.0016*
En az 1	En fazla 2	26.77300	29.79707	0.1073	19.44378	21.13162	0.0847
En az 2	En fazla 3	7.329219	15.49471	0.5397	6.275865	14.26460	0.5781
En az 3	En fazla 4	1.053354	3.841466	0.3047	1.053354	3.841466	0.3047

Yapılan eşbütünleşme analizinde iz değer ve maksimum öz değer istatistik sonuçları ve MacKinnon-Haug-Michelis (1999) kritik değerlerine göre değişkenler arasında 1 adet uzun dönemli denge ilişkisi yani eşbütünleşme hesaplanmıştır (H₁ Kabul, H₀ Red). Dolayısıyla değişkenler arasında eşbütünleşme olduğu tespit edilmiştir. Yapılan Johansen eşbütünleşme analizi sonuçlarına göre bağımlı değişken mevduat için hesaplanan katsayılar, katsayıların standart hataları ve sonuçların anlamlılık derecesini gösteren t değerleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir;

Tablo 81: Eşbütünleşme Vektörü (Bağımlı Değişken Mevduat)

Değişkenler	Katsayılar	Standart Hatalar	t değeri
gsmh	0.287873	0.11222	2.56522
içborç	0.802259	0.09674	8.29303
mfo	2.241533	2.42748	0.92340
Sabit terim	- 652.8289	-	-

Eşbütünleşme analizi ile hesaplanan katsayılar ve bu katsayıların standart hatalarına bölünmesi ile elde edilen t değerleri tabloda özetlenmiştir. Tahmin edilen katsayıların t değerleri incelendiğinde katsayıların genel olarak anlamlı oldukları görülmektedir ($|t| > 2$). Mevduat faiz oranları değişkeninin katsayısı t değeri istatistik olarak anlamlı çıkmamasına rağmen modelin bütünlüğünün bozulmaması açısından bu değişkenin modelden

çıkartılmaması uygun bulunmuştur. Yapılan analize göre uzun dönemli ilişki modeli şu şekilde tahmin edilmektedir;

$$mevduat = -652,83 + 0,29gsmh + 0,80içborç + 2,24mfo$$

Modele göre uzun dönemde mevduat bankalarının mevduatları ile gsmh, içborç stoku ve mevduat faiz oranları arasında pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır. Uzun dönemde gsmh'da yaşanan 1 birimlik artış mevduatı 0,29 birim artırmakta, içborç stokunda yaşanan 1 birimlik artış mevduatı 0,80 birim artırmakta, mevduat faiz oranlarında yaşanan 1 birimlik artış mevduatı 2,24 birim artırmaktadır.

Model sonucunda bulunan uzun dönemli ilişki aktif ve finansal varlıklar için daha evvel tahmin edilen modelleri destekler niteliktedir. GSMH ve iç borç stoku arttıkça bankaların toplamış oldukları mevduatlar da artmakta buna ek olarak genel faiz oranlarını ifade eden mevduat faiz oranlarının artması da mevduatları artırmaktadır.

Uzun dönem denge modelinin hesaplanmasından sonra, kısa dönemli denge modelini tahmin etmek için yapılan vektör hata düzeltme modeli (VECM) sonucunda elde edilen katsayılar aşağıdaki tabloda özetlenmektedir;

Tablo 82: Vektör Hata Düzeltme Modeli Sonuçları (Bağımlı Değişken $\Delta mevduat$)

Değişkenler	Katsayılar	Standart Hatalar	t değeri
Sabit terim	60.55303	53.7593	1.12637
$\Delta mevduat_{(t-1)}$	0.419467	0.26126	1.60554
$\Delta gsmh_{(t-1)}$	0.079179	0.22476	0.35229
$\Delta içborç_{(t-1)}$	-0.279899	0.15019	-1.86363
$\Delta mfo_{(t-1)}$	-4.283060	3.40369	-1.25836
ECT _(t-1)	-0.069580	0.15133	-0.45978
Açıklayıcı İstatistik Test Sonuçları			
R ²	0.376798	Düzeltilmiş R ²	0.182047
Tahminin S.H.	188.2282	F İstatistiği	1.934770

Vektör hata düzeltme modeli sonucunda tahmin edilen model aşağıda ifade edilmektedir;

$$\Delta mevduat = 60,55 + 0,42\Delta mevduat_{(t-1)} + 0,08\Delta gsmh_{(t-1)} - 0,28\Delta içborç_{(t-1)} - 4,28\Delta mfo_{(t-1)} - 0,07ECT_{(t-1)}$$

Tahmin edilen kısa dönemli ilişki modelindeki katsayılar istatistiksel açıdan anlamlı çıkmamıştır. Ayrıca modelin hata düzeltme teriminin katsayısı

istatistiksel olarak anlamlı çıkmadığından modelin kısa dönemli hata düzeltme mekanizmasının çalışmadığı görülmektedir. Açıklayıcı istatistik sonuçları incelendiğinde modelin açıklama gücünün yetersiz kaldığı düşünülmektedir.

4.5.4. Bağımlı Değişken Mevduat Dışı Kaynaklar İçin Oluşturulan Model

Bağımlı değişken olarak mevduat bankalarının mevduat dışı kaynakları için oluşturulan regresyon denklemi aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir;

$$mevduatdışı = \beta_1 + \beta_2 gsmh + \beta_3 içborç + \beta_4 mfo + \beta_5 usd + u$$

Mevduat dışı kaynaklar bağımlı değişkeni ile gsmh, içborç, mfo ve usd bağımsız değişkenleri arasındaki uzun dönemli ilişkiyi araştırmak amacıyla Johansen eşbütünleşme testi uygulanacaktır. Yapılan eşbütünleşme analizi sonuçları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir;

Tablo 83: Johansen Eşbütünleşme Test sonuçları (Bağımlı Değişken Mevduat Dışı kaynaklar)

Denklem Sayısı		İz değer			Maksimum Öz değer		
H ₀	H ₁	Sonuç	%5 Kritik Değer	p Değeri	Sonuç	%5 Kritik Değer	p Değeri
En az 0	En fazla 1	63.07146	47.85613	0.0010*	38.93236	27.58434	0.0012*
En az 1	En fazla 2	24.13910	29.79707	0.1946	15.09116	21.13162	0.2826
En az 2	En fazla 3	9.047942	15.49471	0.3610	5.830860	14.26460	0.6350
En az 3	En fazla 4	3.217082	3.841466	0.0729	3.217082	3.841466	0.0729

Yapılan eşbütünleşme analizinde iz değer ve maksimum öz değer istatistik sonuçları ve MacKinnon-Haug-Michelis (1999) kritik değerlerine göre değişkenler arasında 1 adet uzun dönemli denge ilişkisi yani eşbütünleşme hesaplanmıştır (H₁ Kabul, H₀ Red). Dolayısıyla değişkenler arasında eşbütünleşme olduğu tespit edilmiştir. Yapılan Johansen eşbütünleşme analizi sonuçlarına göre bağımlı değişken mevduat dışı kaynaklar için

hesaplanan katsayılar, katsayıların standart hataları ve sonuçların anlamlılık derecesini gösteren t değerleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir;

Tablo 84: Eşbütünleşme Vektörü (Bağımlı Değişken Mevduat Dışı Kaynaklar)

Değişkenler	Katsayılar	Standart Hatalar	t değeri
gsmh	0.189926	0.02814	6.74984
içborç	0.065018	0.02550	2.55017
mfo	-2.399017	0.67285	-3.56544
Sabit terim	-351.7662	-	-

Eşbütünleşme analizi hesaplanan katsayılar ve bu katsayıların standart hatalarına bölünmesi ile elde edilen t değerleri tabloda özetlenmiştir. Tahmin edilen katsayıların t değerleri incelendiğinde katsayıların genel olarak anlamlı oldukları görülmektedir ($|t| > 2$). Yapılan analize göre uzun dönemli ilişki modeli şu şekilde tahmin edilmektedir;

$$mevduatdışı = 351,77 + 0,19gsmh + 0,07içborç - 2,40mfo$$

Modele göre uzun dönemde mevduat bankalarının mevduat dışı kaynakları ile gsmh ve içborç stoku arasında pozitif yönlü, mevduat faiz oranları ile negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Uzun dönemde gsmh'da yaşanan 1 birimlik artış mevduat dışı kaynakları 0,19 birim artırmakta, içborç stokunda yaşanan 1 birimlik artış mevduat dışı kaynakları 0,7 birim artırmakta, mevduat faiz oranlarında yaşanan 1 birimlik artış mevduat dışı kaynakları 2,40 birim azaltmaktadır.

Model sonucunda bulunan uzun dönemli ilişki diğer bağımlı değişkenler için tahmin edilen modelleri destekler niteliktedir. Mevduat dışı kaynaklar için tahmin edilen model diğer modelleri destekler nitelikte olduğu için diğer modeller için yapılan yorumlar burada da geçerli olmaktadır.

Uzun dönem denge modelinin hesaplanmasından sonra, kısa dönemli denge modelini tahmin etmek için yapılan vektör hata düzeltme modeli (VECM) sonucunda elde edilen katsayılar aşağıdaki tabloda özetlenmektedir;

Tablo 85: Vektör Hata Düzeltme Modeli Sonuçları (Bağımlı Değişken Δ mevduatdışı)

Değişkenler	Katsayılar	Standart Hatalar	t değeri
Sabit terim	52.28244	19.4573	2.68703
Δ mevduatdışı _(t-1)	0.515281	0.20639	2.49659
Δ gsmh _(t-1)	-0.317617	0.09613	-3.30395
Δ içborç _(t-1)	-0.099247	0.05767	-1.72081
Δ mfo _(t-1)	0.581902	1.21496	0.47895
ECT _(t-1)	-0.928969	0.21886	-4.24461
Açıklayıcı İstatistik Test Sonuçları			
R ²	0.582703	Düzeltilmiş R ²	0.452298
Tahminin S.H.	74.20671	F İstatistiği	4.468397

Vektör hata düzeltme modeli sonucunda tahmin edilen model aşağıda ifade edilmektedir;

$$\Delta\text{mevduatdışı}_t = 52,28 + 0,52\Delta\text{mevduatdışı}_{(t-1)} - 0,32\Delta\text{gsmh}_{(t-1)} - 0,09\Delta\text{içborç}_{(t-1)} + 0,58\Delta\text{mfo}_{(t-1)} - 0,92\text{ECT}_{(t-1)}$$

Tahmin edilen kısa dönemli ilişki modelindeki katsayıların çoğu istatistiksel açıdan anlamlı çıkmıştır. Modele göre kısa vadede mevduat dışı kaynaklar ile mevduat dışı kaynakların gecikmeli değeri ve mevduat faiz oranlarının gecikmeli değeri arasında pozitif yönlü, GSMH'nin gecikmeli değeri ile içborç stokunun gecikmeli değeri arasında negatif yönlü ilişki bulunmaktadır. Ancak mevduat faiz oranlarının gecikmeli değeri ile iç borç stokunun gecikmeli değerlerinin modelde bulunan katsayıları istatistiki olarak anlamlı değildir. Ayrıca modelin hata düzeltme terimi katsayısının gecikmeli değeri beklendiği gibi negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Bu sonuca göre mevduat dışı kaynaklarda bir şok yaşanırsa oluşacak dengesizlik bir sonraki yılda 0,92 birim düzeltilecektir.

4.5.5. Bağımlı Değişken Krediler İçin Oluşturulan Model

Bağımlı değişken olarak mevduat bankalarının kredileri için oluşturulan regresyon denklemi aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir;

$$\text{kredi} = \beta_1 + \beta_2 \text{gsmh} + \beta_3 \text{içborç} + \beta_4 \text{mfo} + \beta_5 \text{usd} + u$$

Krediler bağımlı değişkeni ile gsmh, içborç, mfo ve usd bağımsız değişkenleri arasındaki uzun dönemli ilişkiyi araştırmak amacıyla Johansen

eşbütünleşme testi uygulanacaktır. Yapılan eşbütünleşme analizi sonuçları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir;

Tablo 86: Johansen Eşbütünleşme Test sonuçları (Bağımlı Değişken Krediler)

Denklem Sayısı		İz değer			Maksimum Öz değer		
H ₀	H ₁	Sonuç	%5 Kritik Değer	p Değeri	Sonuç	%5 Kritik Değer	p Değeri
En az 0	En fazla 1	43.42666	47.85613	0.1225	20.43297	27.58434	0.3120
En az 1	En fazla 2	22.99369	29.79707	0.2464	15.15777	21.13162	0.2780
En az 2	En fazla 3	7.835917	15.49471	0.4831	7.827901	14.26460	0.3964
En az 3	En fazla 4	0.008016	3.841466	0.9282	0.008016	3.841466	0.9282

Yapılan eşbütünleşme analizinde iz değer ve maksimum öz değer istatistik sonuçları ve MacKinnon-Haug-Michelis (1999) kritik değerlerine göre değişkenler arasında uzun dönemli denge ilişkisi yani eşbütünleşme ilişkisine rastlanmamıştır (H₀ Kabul, H₁Red) Dolayısıyla değişkenler arasında eşbütünleşme olduğu tespit edilememiştir.

4.5.6. Bağımlı Değişken Özkaynaklar İçin Oluşturulan Model

Bağımlı değişken olarak mevduat bankalarının özkaynakları için oluşturulan regresyon denklemi aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir;

$$\text{özkaynak} = \beta_1 + \beta_2 \text{gsmh} + \beta_3 \text{içborç} + \beta_4 \text{mfo} + \beta_5 \text{usd} + u$$

Özkaynaklar bağımlı değişkeni ile gsmh, içborç, mfo ve usd bağımsız değişkenleri arasındaki uzun dönemli ilişkiyi araştırmak amacıyla Johansen eşbütünleşme testi uygulanacaktır. Yapılan eşbütünleşme analizi sonuçları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir;

Tablo 87: Johansen Eşbütünleşme Test sonuçları (Bağımlı Değişken Özkaynaklar)

Denklem Sayısı		İz değer			Maksimum Öz değer		
H ₀	H ₁	Sonuç	%5 Kritik Değer	p Değeri	Sonuç	%5 Kritik Değer	p Değeri
En az 0	En fazla 1	73.19873	47.85613	0.0000*	40.08677	27.58434	0.0008*
En az 1	En fazla 2	33.11195	29.79707	0.0200*	19.18669	21.13162	0.0916
En az 2	En fazla 3	13.92527	15.49471	0.0850	10.65770	14.26460	0.1722
En az 3	En fazla 4	3.267566	3.841466	0.0707	3.267566	3.841466	0.0707

Yapılan eşbütünleşme analizinde iz değer istatistik sonuçlarına göre %5 anlam seviyesinde 2 tane, maksimum öz değer istatistik sonuçlarına göre %5 anlam seviyesinde 1 adet uzun dönemli denge ilişkisi yani eşbütünleşme hesaplanmıştır. Dolayısıyla değişkenler arasında eşbütünleşme olduğu tespit edilmiştir. Yapılan Johansen eşbütünleşme analizi sonuçlarına göre bağımlı değişken özkaynaklar için hesaplanan katsayılar, katsayıların standart hataları ve sonuçların anlamlılık derecesini gösteren t değerleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir;

Tablo 88: Eşbütünleşme Vektörü (Bağımlı Değişken Özkaynaklar)

Değişkenler	Katsayılar	Standart Hatalar	t değeri
gsmh	0.235517	0.02269	10.3807
içborç	-0.115971	0.02259	-5.13284
mfo	- 5.251991	0.55841	-9.40525
Sabit terim	-264.8889	-	-

Eşbütünleşme analizi hesaplanan katsayılar ve bu katsayıların standart hatalarına bölünmesi ile elde edilen t değerleri tabloda özetlenmiştir. Tahmin edilen katsayıların t değerleri incelendiğinde katsayıların anlamlı oldukları görülmektedir ($|t| > 2$).Yapılan analize göre uzun dönemli ilişki modeli şu şekilde tahmin edilmektedir;

$$\text{özkaynak} = -264,89 + 0,24\text{gsmh} - 0,12\text{içborç} - 5,25\text{mfo}$$

Modele göre uzun dönemde mevduat bankalarının özkaynakları ile gsmh arasında pozitif yönlü, mevduat faiz oranları ve iç borç stoku arasında ise negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Uzun dönemde gsmh'da yaşanan 1

birimlik artış özkaynakları 0,24 birim artırmakta, içborç stokunda yaşanan 1 birimlik artış özkaynakları 0,12 birim azaltmakta, mevduat faiz oranlarında yaşanan 1 birimlik artış özkaynakları 5,25 birim azaltmaktadır.

Model sonucunda bulunan uzun dönemli ilişki diğer bağımlı değişkenler için tahmin edilen modelleri destekler niteliktedir. Özkaynaklar ile iç borç stokunun arasında negatif ilişkinin dışlanma etkisinden kaynakladığı söylenebilir. İç borç stokunun artması kamu finansmanında iç borçlanma senetlerinin payının artmasını ifade ettiğinden fonlar DİBS'lere kaymakta, bu da bankaların özkaynaklarını azaltmaktadır. Ayrıca mevduat faiz oranları da yatırımcıların alternatif yatırım araçlarına yönelmelerinin bir göstergesi olmaktadır.

Uzun dönem denge modelinin hesaplanmasından sonra, kısa dönemli denge modelini tahmin etmek için yapılan vektör hata düzeltme modeli (VECM) sonucunda elde edilen katsayılar aşağıdaki tabloda özetlenmektedir;

Tablo 89: Vektör Hata Düzeltme Modeli Sonuçları (Bağımlı Değişken Δözkaynak)

Değişkenler	Katsayılar	Standart Hatalar	t değeri
Sabit terim	14.37958	9.03199	1.59207
$\Delta\text{özkaynak}_{(t-1)}$	-0.414394	0.41463	-0.99944
$\Delta\text{gsmh}_{(t-1)}$	0.056583	0.06107	0.92650
$\Delta\text{içborç}_{(t-1)}$	0.055769	0.03692	1.51043
$\Delta\text{mfo}_{(t-1)}$	-1.196286	0.64524	-1.85402
$ECT_{(t-1)}$	0.097580	0.11425	0.85410
Açıklayıcı İstatistik Test Sonuçları			
R^2	0.214720	Düzeltilmiş R^2	-0.03068
Tahminin S.H.	34.55826	F İstatistiği	0.874981

Vektör hata düzeltme modeli sonucunda tahmin edilen model aşağıda ifade edilmektedir;

$$\Delta\text{özkaynak}_t = 14,38 - 0,41\Delta\text{özkaynak}_{(t-1)} + 0,06\Delta\text{gsmh}_{(t-1)} + 0,06\Delta\text{içborç}_{(t-1)} - 1,20\Delta\text{mfo}_{(t-1)} + 0,10ECT_{(t-1)}$$

Tahmin edilen kısa dönemli ilişki modelindeki katsayılar istatistiksel açıdan anlamlı çıkmamıştır. Ayrıca modelin hata düzeltme terimi katsayısının gecikmeli değeri de istatistiksel açıdan anlamlı çıkmamıştır. Açıklayıcı istatistik sonuçları incelendiğinde kısa dönemli modelin açıklama gücünün zayıf olduğu görülmektedir. Özkaynaklar ile GSMH, iç borç soku ve mevduat

faiz oranları değişkenleri arasında kısa dönemli ilişki çıkmamasına rağmen uzun dönemli ilişki tespit edilmiştir.

Genel olarak incelendiğinde mevduat bankalarının aktifleri, mevduatları, mevduat dışı kaynakları ve özkaynakları ile GSMH, mevduat faiz oranları ve iç borç stoku arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisi tespit edilmiş ve bulunan modeller ifade edilmiştir. Ancak mevduat bankalarının kredileri ile GSMH, mevduat faiz oranları ve iç borç stoku arasında ise eşbütünleşme bulunamamıştır.

SONUÇ

Finansal sistemin en önemli unsurları olan bankalar temel faaliyetleri olan aracılık işlemlerinin yanında, menkul kıymet işlemleri, varlık yönetimi gibi bir çok işlemi gerçekleştirmektedir. Günümüzde önemi artan ve hızla gelişen teknoloji sayesinde bu hizmetlerini daha kolay ve daha düşük maliyetle gerçekleştirebilmektedirler.

1980'li yıllara kadar dışa kapalı ekonomi politikaları izlenen Türkiye Ekonomisi, 24 Ocak 1980 Kararları ile birlikte dışa açık bir politika izleyerek, yurtiçine fon girişleri ve fon çıkışları serbestleştirilmiştir. Serbestleşme (liberalizasyon) ile birlikte getirilen düzenlemelerle, kur rejimi değiştirilmiş, faiz oranlarındaki devlet denetimi kaldırılmış, sermaye piyasası ile ilgili yeni düzenlemeler yapılmış, kamu finansmanı için iç borçlanma senetlerinin ihraç ihalelerine başlanmıştır.

Serbestleşmeyle birlikte bankacılık sektörü ve bankacılık işlemleriyle ilgili de bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler doğrultusunda bankaların mevduat dışı kaynak sağlamasına imkan sağlayan TCMB bünyesinde bankalararası para piyasası (interbank), açık piyasa işlemleri piyasası, döviz ve efektif piyasası gibi piyasalar oluşturulmuştur. Diğer taraftan mevduat sahiplerini ekonomik olumsuzluklardan korumak amacıyla TMSF kurulmuştur.

Ayrıca 24 Ocak kararları ile sermayenin dolaşımında da serbestlik getirilmiştir. Bu sayede yurtiçindeki fonlar yurtdışına serbestçe çıkarken, yurtdışındaki fonların da yurtiçine serbestçe girişi sağlanmıştır.

Serbestleşmenin etkileri en çok Türk Bankacılık Sektörü üzerinde hissedilmiştir. Serbestleşmeyle birlikte bankalar, yabancı mevduat kabul etmeye başlamışlar, TMSF ile birlikte mevduata olan güven artmış, ayrıca yurtdışı bankalardan kredi alma olanakları da sağlanmıştır. TC Merkez Bankası bünyesinde oluşturulan piyasalar sayesinde açık piyasa işlemleri ve bankalararası para piyasasında diğer bankalardan borç alma imkanının

sağlanması ile bankaların aktifleri büyümeye başlamıştır. 1994 Yılında banka aktifleri 1984 Yılına göre 214 kat artmıştır.

Ayrıca kamu finansmanının sağlanması amacıyla DİBS ihraçlarının başlaması ve giderek artması ile bankaların finansal varlıklara olan yatırımları yıllar itibariyle artmıştır. Diğer taraftan başka yatırım araçlarına göre getirisi yüksek ve riski daha düşük olan DİBS'lerin, bankaların yanında tasarruf sahipleri tarafından da tercih edilmesi, ekonomide dışlanma etkisi yaratarak, mevduatların artış hızının azalmasına da neden olmuştur. Gerek bankalar gerekse tasarruf sahipleri açısından daha çok tercih edilmeye başlanan DİBS'ler bankaların mevduat ve kredi rakamlarının büyüme hızını azaltsa da, banka aktifleri üzerinde çok önemli bir etki yaratmamıştır.

Mevduat dışı kaynak bulma imkanının artması ile birlikte bankalar, mevduat dışı kaynaklara da ağırlık vermeye başlamışlardır. Mevduat dışı kaynakların toplam kaynaklar içerisindeki payı 1984'de %6 iken, 1994 yılında %18'e yükselmiştir. 1984-1994 Döneminin başlarında, yabancı fonlardan sağlanan kaynakların payı çok yüksek iken, dönemin ortalarına doğru T.C. Merkez Bankası bünyesinde oluşturulan piyasaların faaliyete geçmesi ile bu piyasalardan sağlanan kaynakların mevduat dışı kaynaklar içerisindeki payı da artmaya başlamıştır. Ayrıca serbestleşmeyle birlikte bankaların yurtdışı banka ve kredi kurumlarından kredi alma imkanları arttığından, mevduat dışı kaynaklar arasında yurtdışından alınan sendikasyon kredilerinin payı da artmıştır.

Serbestleşmeyle birlikte mevduat sertifikası, varlığa dayalı menkul kıymet gibi yeni borçlanma araçları ortaya çıkması ve bankaların, bu borçlanma araçlarının ihracına ağırlık vermesiyle, mevduat dışı kaynaklar arasında ihraç edilen menkul kıymetlerin payı artmıştır.

Serbestleşme, ekonominin genel seyrinde sağlanan istikrar, güven ve dışa açılma gibi olumlu gelişmelere karşın enflasyondaki ve döviz kurundaki hızlı artış gibi olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Serbestleşmeyle birlikte artan enflasyon oranları ve TL'nin yabancı paralar karşısında hızla değer kaybetmeye başlaması, ekonomideki temel dengeleri olumsuz etkilemiştir. Nitekim bir taraftan bu gelişmeler, diğer taraftan izlenen

ekonomik politikalar, 1994 yılında ekonomik kriz yaşanmasına neden olmuştur.

1994 Yılında yaşanan kriz sonrasında TL'nin yabancı paralar karşısında değer kaybı giderek artmış, faizlerin yükseltilmesi bile dövize olan talebi önleyememiştir. 5 Nisan kararları olarak bilinen kararların alınmasıyla, nispeten istikrar sağlansa da dövizin yükselişinin önüne geçilememiştir.

1994 Yılında yaşanan kriz, Türk Bankacılık Sektörünü oldukça olumsuz etkilemiş, bankalar mevduat toplamakta sıkıntı yaşamıştır. Bu nedenle, sektöre olan güven kaybını tekrar kazanmak, sektörün temel kaynağı konumundaki mevduat kaybının önüne geçmek, mevduatı özendirmek amacıyla mevduat sigortasının üst sınırı kaldırılmıştır. Diğer taraftan, Türk Bankacılık Sektöründe istikrarı artırmak amacıyla T.C. Merkez Bankası tarafından munzam karşılıklar ve disponibilite uygulamalarına düzenleme getirilmiştir. Bankaların tüm pasifleri üzerinden disponibilite alınmaya başlanmış ve DTH lehine çalışan munzam karşılık uygulaması, TL mevduatlar lehine değiştirilmiştir.

Bu dönemde banka sayısında önemli bir artış görülürken, özellikle holding bankalarının sayısı artmıştır. Bu bankalar özellikle holding faaliyetlerinin finansmanı için bankalarını kullanırken, diğer taraftan iç borçlanma ihtiyacının giderek artması ve faiz oranlarının yüksekliği, bankaların yatırımlarını bu alana yönlentmelerine neden olmuştur.

Bu gelişmelerin ardından 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizlerle Türk Bankacılık Sektörünün mali bünyesi çok ciddi zarar görmüştür. Bankaların çoğunun bu dönemde zarar etmeleri, özkaynaklarının büyük bir kısmını kaybetmelerine, telafi edilemez boyutta zarar eden bankaların ise fona devredilmelerine yol açmıştır. 2001 Yılında yürürlüğe konulan Türk Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması programı çerçevesinde, fona devredilen bankaların özkaynaklarını güçlendirmek amacıyla DİBS'ler verilmeye başlanmıştır. Ayrıca bu süreçte çok sayıda banka birleşmesi, satın alınması ve tasfiyesi söz konusu olmuştur.

Kriz sonrasında uygulamaya konulan yeniden yapılanma programı, kısa zamanda beklenen başarıya ulaşmış, Türk Bankacılık Sektörü 2002

yılından sonra toparlanmaya başlamıştır. Artan istikrar sonucunda düşen faiz oranlarının yanında, TL'nin diğer paralar karşısında değer kazanmaya başlaması ile bankaların bilançoları tekrar düzelmeye başlamış, kaynaklar içerisinde özkaynakların önemi artmıştır. Bu temel değişikliğin en büyük nedeni, BASEL düzenlemeleri kapsamında sermaye yeterliliğinin gündeme getirilmesi ve bankaların üzerinde sıkı denetim oluşturan BDDK'nın etkinleştirilmesidir. Sağlanan istikrarla birlikte yabancıların gerek doğrudan gerekse portföy yatırımları ile sektöre girmesi ise, Türk Bankacılık sektörünün yukarıdaki açıklamalar bağlamında özetlenen gelişmelerden hareketle tez konumuzu oluşturan banka kaynak ve kullanımlarının analizi açısından serbestleşme GSMH'dan daha hızlı büyümesine neden olmuştur.

Serbestleşme sonrası Türk Bankacılık Sektörünün fon kaynakları ve kullanımlarında meydana gelen değişikliklerin, fon kaynak kullanım analizi ile tespit edilmesinden sonra, çıkan sonuçların ekonometrik olarak ölçülmesi amacıyla yapılan eşbütünleşme analizinin sonuçları da fon kaynak – kullanım analizini doğrular niteliktedir.

Ekonometrik analizde mevduat bankalarının bilanço verileri ile temel ekonomik göstergeler analiz edilerek, bilanço verileri üzerinde ekonomik göstergelerin etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla mevduat bankalarının bilanço verileri olan aktif büyüklükleri, mevduattan sağlanan fonlar, mevduat dışı kaynaklardan sağlanan fonlar, finansal varlıklar, krediler ve öz kaynaklar bağımlı değişken olmak üzere, GSMH, iç borç stoku ve mevduat faiz oranları ise bağımsız değişken olmak üzere eşbütünleşme analizi yapılmıştır.

Yapılan analiz sonucunda bankaların aktifleri, mevduatlardan sağlanan fonları, mevduat dışı kaynaklardan sağlanan fonları ve öz kaynakları arasında uzun dönemli denge ilişkisi tespit edilirken, mevduat bankalarının kredileri ile ekonomik büyüklükler arasında uzun dönemli ilişki tespit edilememiştir.

Kointegrasyon analizi sonucunda uzun dönemli ilişki tespit edildikten sonra, vektör hata düzeltme modeli ile kısa dönemli ilişki olup olmadığına bakılmıştır. Ancak oluşturulan vektör hata düzeltme modellerinden sadece

mevduat dışı kaynaklar için oluşturulan modelde anlamlı bir kısa dönemli denge ilişkisine rastlanmıştır.

Analiz sonucunda bağımlı değişkenlerin hepsi ile GSMH arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Fon kaynak – kullanım analizinde de ekonominin büyüdüğü dönemlerde Türk Bankacılık Sektörünün büyüdüğü gözlemlendiğinden, çıkan sonuç ekonomik olarak anlamlı bulunmuştur.

Mevduat bankalarının mevduatlardan sağlanan fonlarının bağımlı değişken olarak kullanıldığı modelde, mevduat faiz oranları ve mevduattan sağlanan fonlar arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Diğer taraftan mevduat dışı kaynaklardan sağlanan fonlar, özkaynaklar ve finansal varlıklar için oluşturulan modelde, mevduat faiz oranları ile mevduat dışı kaynaklar, özkaynaklar ve finansal varlıklar arasında negatif ilişki tespit edilmiştir.

Mevduat bankalarının bilanço büyüklükleri ile özkaynaklar dışında, iç borç stoku arasında ise pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. DİBS ihraçlarının başladığı 1980’li yıllarda bankaların kaynaklarını DİBS’lere yatırarak, dışlanma etkisinden olumsuz etkilenmedikleri fon kaynak – kullanım analizinde tespit edilmiştir. Analiz sonucunda oluşturulan model finansal olarak da anlamlıdır.

Çalışmada kullanılan zaman serisi analizinin sonuçlarının güvenilir olması açısından gözlem sayısının genelde çok olması tercih edilmektedir. Ancak çalışmanın kısıtlar bölümünde anlatıldığı gibi ulaşılan verilerin yıllık olması nedeniyle analizde 22 dönem kullanılmıştır. Ayrıca bağımsız değişken olarak seçilen değişkenlerin kısıtlı olması da analizin güvenilirliğini etkilemektedir. Ancak gözlem sayısının az olması nedeniyle serbestlik derecesinin yüksek olması açısından sadece 3 adet bağımsız değişken analize dahil edilmiştir.

Çalışmanın gerek fon kaynak kullanım analizi bölümünde, gerekse ekonometrik analiz bölümünde elde edilen sonuçların genellikle uyumlu ve anlamlı olduğu ifade edilebilir. Ancak bu konuda ileride yapılacak analizlerde gözlem sayısının ve bağımsız değişken sayısının artırılması ile çalışmanın daha ileriye götürülebileceği kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

AKAN, Mustafa, "Bankacılık Sektörü Pazar Yapısındaki Gelişmeler", Banka ve Ekonomik Yorumlar, Sayı. 5, 1996

AKBULAK, Yavuz, KAVAKLI, Emre, TOKMAK, Ayça, **Kayıp Yıllar - Türkiye’de 1980’li Yıllardan Buyana Kamu Borçlanma Politikaları ve Bankacılık Sektörüne Etkileri**, Beta Yayınlar, 2004, İstanbul.

AKGÜÇ Öztin, **Banka Yönetimi ve Performans Analizi**, İstanbul, Arayış Basım ve Yayıncılık, 2007,

AKGÜÇ, Öztin, **100 Soruda Türkiye’de Bankacılık**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1989.

AKKAYA, Şahin, PAZARLIOĞLU ,Vedat, **Ekonometri I**,4. Baskı, İzmir, 2000

AKSOY, Ahmet, TANRIÖVEN, Cihan, **Sermaye Piyasası Yatırım Araçları ve Analizi**, Ankara, 2007,

ALKİN, Emre, “Finansal Yeniden Yapılandırma-2”, H.O. Tercüman 28 Ocak 2003 Salı.

ALTAN, Mikail, **Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık**, Beta Basım, İstanbul, 2001

ALTAY, N. Oğuzhan, “Türk Bankacılık Sektöründe Füzyon”, İktisat İşletme ve Finans Dergisi, Yıl: 17, Sayı:195, 2002, Haziran.

ALTAY, N. Oğuzhan, “Türk Bankacılık Sistemi”, Ege Üniversitesi Yayınları İİBF Yayın No:5, İzmir, 2006.

ALTUNBAŞ, Yener, SARISU, Ayhan, **Avrupa Birliği Sürecinde Türk ve Avrupa Bankacılık Sistemlerinin Karşılaştırılması**, Türkiye Bankalar Birliği, İstanbul: 1996,

ARAS, Güler, **Ticari Bankalarda Kredi Portföyünün Yönetimi**, SPK Yayınları, Yayın No:30, Ankara, 1996

ARTUN, Tuncay, **İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye’de Bankacılık**, 2. Basım, Tekin Yayınları, 1983.

ASLAN, Özgür, KÜÇÜKAKSOY, İsmail, “Finansal Gelişme ve Ekonomik büyüme ilişkisi, Türkiye Ekonomisi Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama”. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, 2006, Sayı: 4

ATO, **Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Geleceği**, 2001, Ankara

AYDEMİR, Namık, **Dünden Bugüne Türkiye’de Bankacılık**, Türkiye Tekstil Sanayi İşverenleri Sendikası Yayını, Ankara, 2004.

BABUŞCU ,Şenol, KÖKSAL, M.Oğuz, ÜNSÜN, Arzu, YAZICI, Zeynep, “Yüksek enflasyondan Düşük Enflasyona Doğru Türk Bankacılık Sektörü”, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayını, İstanbul, 2000.

Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: a Revised Framework, Basel Committee Publications, 2004

BAŞÇI, Savaş. ÖZDEMİR, Zeynel Abidin, ATAN, Murat, ATAN, Sibel, “Türk Bankacılık Sistemindeki Finansal Gelişmenin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri”, 12. Ulusal Finans Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Kayseri, 2008

BAYSAL, Bülbin, “Yeni Basel Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı”, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kars, 2007

BDDK, Finansal Piyasalar Raporu, Aralık 2008

BDDK (2001a), Yıllık Rapor 2000, Mayıs 2001.

BDDK, (2001b), Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı, 15 Mayıs 2001.

BDDK (2001c), Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Kapsamındaki Bankalar: Performans ve Gelişme Raporu, 24 Ağustos 2001.

BDDK (2001d), Bankacılık Sektörü Reformu: Gelişme Raporu, 2 Ağustos 2001, s:3

BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu-V, Kasım, 2002

BDDK Tanıtım Broşürü, Ankara, 2008 (www. bddk.org.tr E.T. 12.02.2009)

BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu – (VII), 2003

BECK, “Thorsten, Bank Competition and Financial Stability”, , Policy Research Working Paper, The World Bank Development Research Group, 2008

BHATTACHARYA, Sudipto, BOOT, Willem Alexander, THAKOR, Anjan V., **Credit Intermediation and the Macroeconomy**, Oxford University Press, 2004

BİNAY, Şükrü, KUNTER, Kürşat, Mali Liberalleşmede Merkez Bankası'nın Rolü 1980-1997, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü, Tartışma Tebliği No: 9803, Aralık 1998.

BORATAV, Korkut ve diğerleri, “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Değerlendirmeler”, İktisat, İşletme ve Finans, Ağustos 2001.

CANSIZ, Ebru, “Eşbütünleşme Analizi ile Türkiye’de Kayıtdışı Ekonominin İncelenmesi”, Gazi Üniversitesi fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006

CANSIZLAR, Doğan, “Bankacılık ve Sermaye Piyasası”, İktisat Dergisi, Sayı: 417, 2001

CHAR, V.V, JONES, Larry E. ve MANUELLI, Rodolfo E. "Inflation, Growth and Financial Intermediation", Federal Reserve Bank of St. Louis Review, Volume. 78, (May/June 1996).

CHEN, Yi-Kai, "Three Essays on Bank Efficiency", Drexel University, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2001

CÖMERT, Servet ve KIVANÇ, Cemil ; **Türk Bankacılık Sistemi**, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul, 1999

ÇAĞIL, Gülcan, "Sermaye Yeterliliği Açısından Operasyonel Risk ve Bankacılık Sektöründe Uygulanması, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2006,

ÇAKIR, Niyazi, "Türkiye'de ve Uluslararası Bankacılık Alanında Sermaye Yeterliliği Düzenlemelerinin Mukayeseli Değerlendirilmesi", Hazine ve Dış Ticaret Dergisi, Sayı. 8., Nisan 1991,

ÇANAKÇI, Demet "Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığı Belirleyen Faktörler: Bir Ekonometrik Çalışma", Bankacılar Dergisi, Türkiye Bankalar Birliği, Sayı. 18, Eylül 1996,

ÇANKAYA, Fikret ve ÖZ, Mehmet, **Türkiye'de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi**, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 2001,

ÇEMREK, Fatih, "Elektrik Enerjisi Sektöründe Eşbütünleşme Analizi", Osmangazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir, 2006,

ÇEVİK, Seyfullah, **Bankacılık ve Mali Kurumlar**, DEÜ İİBF Resmi Teksir Yayın No: 217, İzmir, 1986.

ÇİFTÇİ Cemil, "Bankalarda Aktif-Pasif Yönetimi ve Düşük Enflasyon Sürecinin Olası Etkileri", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2003

ÇİLLİ, Hüseyin, **Enflasyon, Bankalar ve Risk**, Türkiye Bankalar Birliği, Ankara, 1994.

ÇİVİ, Halil, **Türkiye’de Bankacılık; Teori**, Uygulama ve Sonuçlar, Fon Matbaası, 1985, Ankara,

ÇOLAK, Ömer Faruk ve ALTAN, Şenol, “Toplam Etkinlik Ölçümü: Türkiye’deki Özel ve Kamu Bankaları İçin Bir Uygulama”, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Yıl: 17, Sayı: 196, Temmuz, 2002

DEMİR, Yusuf, ÖZTÜRK, Erdoğan, ALBENİ, Mesut, "Türkiye'de finansal Piyasalar ile Ekonomik Büyüme İlişkisi", K.M.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C: 7, S: 3, Aralık 2007

DEMİRCAN, Abdulkadir “Dünya’da ve Türkiye’de Meydana Gelmiş Bankacılık Sektörü Krizleri ve Yeniden Yapılandırma Çalışmaları”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006

DEMİRGÜÇ KUNT, Aslı, HUIZİNGA, Harry, “Determinants of Commercial Bank Interest Margins and Profitability”, Policy Research Working Paper, The World Bank Development Research Group, 1998,

DEMİRGÜÇ KUNT, Asli, HUIZİNGA, Harry, “Bank Activity and Funding Strategies”, Policy Research Working Paper, The World Bank Development Research Group, 2009,

DIAMOND, Douglas W., DYBVIĞ, Philip H.. "Banking Theory, Deposit Insurance, And Bank Regulation," *Journal of Business*, 1986

DİNÇ, Evren, “Finansal Serbestleşme ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1999

DOĞAN ,Saruhan, SARSE,L Yıldız, **Enflasyonun Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri ve Türk Bankacılık Sektörüne Bir Bakış**, Türkiye Bankalar Birliği, Ankara, 1994,

ERB, Claude, HARVEY, Campbell R., VISKANTA Tadas E., "Inflation and World Equity Selection", *Financial Analysts Journal*, 1995

ERBİLGİÇ, Füsun S., ÖZER, Bengi, "The Effects of Inflation on Compositions of Revenues, Deposits and Profitability of Commercial Banks

in Turkey", Bogaziçi Journal Review of Social, Economic and Administrative Studies, Volume. 7, No. 1-2, 1993, s. 169.

ERCAN, Metin Kamil ve diğ erleri, **Firma Değ erlemesi "Banka Uygulaması"**, Literatür Yayınları, İstanbul 2006

ERDOĞ AN, Niyazi, **Dünya ve Türkiye'de Finansal Krizler, (Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Uygulamaları-Kamu Bankaları Deneyimi)**, Yaklaşım Yayınları, Haziran, 2002

ERTEK, Tümay, **Ekonometriye Giriş**, Beta Basım Yayım, İstanbul, 1987

ESEN, Oğuz, "Rusya Krizi: Geçmiş e Kısa Bir Bakış", İktisat, İş letme ve Finans Dergisi, Sayı: 150, Eylül, 1998

EYÜPGİLLER, Servet, **Banka İş letmeciliğ i Bilgisi**, BTH Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1998.

FREIXAS, Xavier, ROCHET, Jean-Charles, **Microeconomics of Banking**, The MIT Pres, 1997

GÖKÇE Deniz, **Faiz Politikalarının Esasları ve Türkiye'de Faiz Politikası Uygulamaları**, İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1993.

GUJARATİ, Damodar N., **Temel Ekonometri**, Çevirenler: ŞENESEN, Ümit, GÜNÜK, ŞENESEN Gülay, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2006,

GÜVEN, Özcan, **Bankacılık ve Mali Kurumlar**, Okan Dağıtım Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1984.

HAZAR, Adalet, "Bankacılık Sektöründe Kaynak Maliyeti", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1996

J.P. Morgan Securities Ltd, Industry Analysis: Turkish Banking, 28 March 2001

KAPOOR, G.P., **Commercial Banking**, APH Publication, 2004

KAŞLIOĞ LU, Özcan, **Fon Yönetimi**, Çatalkaya Matbaası, İzmir, 1993

KESKİN, Ekrem, "2000 Yılında Türkiye Ekonomisi ve Türk Bankacılık Sistemi" Bankacılar Dergisi, Sayı: 37.

KEYDER, Nur, "Türkiye'de 2000-2001 Krizleri ve İstikrar Programları", İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Sayı: 183, Haziran, 2001

KILIÇBAY, Ahmet, **Ekonometrinin Temelleri**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1986

KIVILCIM, Metin, "The Analysis of Inflation: The Case of Turkey",. Capital Market Board, No:20,Ankara 1995,

KİNG Robert G. and ROSS Levine. "Finance, Entrepreneurship, And Growth: Theory And Evidence," *Journal of Monetary Economics*, 1993

KLEİN Edith, **Global Banking Issues**, Nova Science Puplichers, 2005

KORKMAZ Turhan, CEYLAN Ali, **Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analizi**, 3. Baskı, Ekin Kitabevi,2006,

KOZANOGLU Hayri, **Uluslararası Bankacılıkta Risk Yönetimi**, Marmara Üniversitesi, 1996

LİNDGREN Carl-Johan, GARCİA G. G., SAAL Matthew I., "Bank Soundness And Macroeconomic Policy", International Monetary Fund , 1996

MADURA Jeff, **Financial Institutions and Markets**, Cengage South Western, 2008

Milli Prodüktivite Merkezi, **Türk Bankacılık Sistemine İlişkin Bir Değerlendirme (1973-1988)**, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, Yayın No: 424,1990

NEWBOLD, Poul, **İşletme ve İktisat için İstatistik**, Çeviren: Şenesen Ümit, Literatür Yayınları, İstanbul, 2001,

ÖÇAL, Tezer ve diğerleri, **Para Banka: Teori ve Politika**, Gazi Kitabevi, Ankara, 1997,

PARASIZ, İlker, **Enflasyon-Kriz-Ayarlamalar**, Ezgi Kitabevi, Mart, Bursa, 2001,

PARASIZ, İlker, **Modern Bankacılık;Teori ve Uygulama**, İstanbul, Banksis Yayınları, 2000,

PARASIZ, İlker, **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2000,

PEDÜK, Türkbek, "Servet Yönetimi Hizmetleri", Maliye Finans Yazılar, Sayı 83, 2009, S.133, (www. finansklup.org.tr, E.T. 19.05.2009)

REİSOĞLU, Seza, "Hukuki Açıdan akreditif ve Uygulama Soruları", TBB Bankacılar Dergisi, Sayı: 52, 2005,

ROUSSAKİS Emanuel N., **Commercial Banking in an Era of Deregulation**, Preager, 3. Baskı, 1997

SAĞLAM, Dünder, "Meksika, Asya ve Rusya Ekonomik Krizlerinin Mukayeseli Bir Analizi", İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Sayı: 152, Kasım, 1998,

SARTORİ, Giovanni, **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, Çev: KARAMUSTAFAOĞLU, Tuncer ve TURHAN, Mehmet, Yetkin Yayınları, Ankara, 1996,

SELÇUK Bora, "Yükselen Ekonomilerde Kriz Dönemlerinde Bankacılık Sistemlerinin Yeniden Yapılandırılması ve Türkiye Örneği", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul, 2006

SERDENGEÇTİ Süreyya, "Türkiye Enflasyonu Yenmek Zorunda", İSO Dergisi, Sayı: 421, Nisan, 2001

SEZİK Emin, "Dünyada Finansal Krizler ve Türk Bankacılık Sisteminde Yeniden Yapılandırma", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2002

SUNGUR, Turgut, **Banka Tekniği İşletmeleri**, BTHA Enstitüsü 2. Baskı, Ankara, 1988.

TANRIÖVEN, Cihan, “Türk Bankacılık Sektöründe Risk Analizi ve Mali Bünye Bozulmalarına (İflas) Karşı Erken Uyarı Modeli geliştirilmesi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003,

TARLAN, Selim, **Tarihte Bankacılık**, Ankara, 1986.

TCMB, **Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri**, Haziran, 2002.

TCZB, Araştırma ve Geliştirme Daire Başkanlığı, Türk Bankacılık Tarihi, Rapor No: 112, Yayınlanmamış Raporlar, 1996,

TEZEL, Yahya S., **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)**, 2. Baskı, Yurt Yayınları, Ankara, 1986,

TOPRAK Metin, DEMİR Osman, “Türk Bankacılık Sektörü, Sorunlar, Krizler, Arayışlar”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 2,

TUNAY K. Batu, “Fiyat İstikrarı Sürecinde Uygun Enflasyon Hedefinin Belirlenmesi”, Active, Bankacılık ve Finans Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 20, Eylül-Ekim, 2001,

TUNÇ Havva, “Finansal Kriz ve Türkiye Ekonomisi”, İSO Dergisi, Sayı: 421, Nisan, 2001,

Türkiye Bankalar Birliği, **40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi**, TBB Yayını, İstanbul, 1998, Yayın No: 207.

Türkiye Bankalar Birliği, **50. yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi**, Yayın No:262, 2008, İstanbul, S.1

UÇARKAYA, Sinem, “Kamu Bankalarının Bankacılık Sistemindeki Rolü”, TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara, Mart 2006,

UYGUR, Ercan, Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri, TEK, No: 2001-1, (Tartışma Metni), Nisan.

UZUNOĞLU, Sadi, **Bankacılıkta Kaynak Maliyeti Hesaplama Yöntemleri**, Ekonomik Araştırmalar Merkezi , İstanbul, 1996

VALENCIA, Fabian, Banks Precautionary Capital and Credit Crunches, İMF Working Paper, WP/08/248, 2008

YELDAN, Erinç, “Birinci Yılında 2000 Enflasyonu Düşürme Programının Değerlendirilmesi”, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Sayı: 226, Ocak-Şubat, 2001

YELDAN, Erinç, “Doğu Asya Krizinin Etkileri Üzerine Bir Makroekonomik Genel Denge Modelinin Sonuçları”, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Sayı: 146, Mayıs, 1998,

YILDIRIM, Oğuz, “Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Finansal Krizler (1980-2002): Nedenleri, Sonuçları ve Ekonomik Etkileri”, Anadolu Üniversitesi, <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/oguzbanka.doc>,

YÜKSEL, Ali Sait ve diğerleri, **Banka Yönetimi El Kitabı**, Alfa Yayınları, 2002, İstanbul,

ZARAKOĞLU, Avni, **Cumhuriyetin 50. Yılında Memleketimizde Bankacılık**, TBB Yayın No: 61, Ankara, 1973.

www.ekutup.dpt.gov.tr

www.ekonomist.com.tr

www.tcmb.gov.tr,

www.buik.net,

www.hukuk.gen,

www.tbb-bes.org.tr,

www.tbb.org.tr,

www.hazine.gov.tr,

www.bddk.org.tr,

www.tuik.gov.tr,

www.tmsf.org.tr,

EKLER

EK-1 Bağımlı Değişken Aktif İçin Yapılan Kointegrasyon Test Sonuçları

Hypothesized No. of CE(s)	Eigenvalue	Trace Statistic	0.05 Critical Value	Prob.**
None *	0.860571	68.07642	47.85613	0.0002
At most 1	0.571459	24.73199	29.79707	0.1712
At most 2	0.218813	6.089857	15.49471	0.6849
At most 3	0.029429	0.657157	3.841466	0.4176

Trace test indicates 1 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level

* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level

**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-values

Unrestricted Cointegration Rank Test (Maximum Eigenvalue)

Hypothesized No. of CE(s)	Eigenvalue	Ma x-Eigen Statistic	0.05 Critical Value	Prob.**
None *	0.860571	43.34442	27.58434	0.0002
At most 1	0.571459	18.64213	21.13162	0.1077
At most 2	0.218813	5.432700	14.26460	0.6865
At most 3	0.029429	0.657157	3.841466	0.4176

Max-eigenvalue test indicates 1 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level

* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level

**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-values

Unrestricted Cointegrating Coefficients (normalized by b*S11*b=I):

AKTIF	GSMH	ICBORC	MFO
0.002940	-0.002005	-0.002455	0.010418
-0.000772	0.003580	-0.002579	-0.061596
0.000514	-0.001802	-0.000671	-0.031366
-0.002080	-2.68E-05	0.001670	0.040087

Unrestricted Adjustment Coefficients (alpha):

	D(AKTIF)	D(GSMH)	D(ICBORC)	D(MFO)
	-59.33025	66.53198	-45.73564	29.37995
	-71.45357	-91.27414	53.70941	15.06300
	157.7032	83.90540	15.54913	12.98996
	0.814218	8.342303	1.863139	-0.173836

1 Cointegrating Equation(s): Log likelihood -505.2939

Normalized cointegrating coefficients (standard error in parentheses)

AKTIF	GSMH	ICBORC	MFO
1.000000	-0.682098	-0.835102	3.543621
	(0.12585)	(0.10824)	(2.75111)

EK-2 Bağımlı Değişken Aktif İçin Oluşturulan Vektör Hata Düzeltme Modeli

Error Correction:	D(AKTIF)	D(GSMH)	D(ICBORC)	D(MFO)
CointEq1	-0.174432 (0.15969) [-1.09228]	-0.210074 (0.14003) [-1.50016]	0.463649 (0.11192) [4.14259]	0.002394 (0.00866) [0.27646]
D(AKTIF(-1))	0.401484 (0.23461) [1.71129]	0.229692 (0.20573) [1.11649]	-0.559082 (0.16443) [-3.40019]	-0.004850 (0.01272) [-0.38129]
D(GSMH(-1))	-0.139820 (0.32061) [-0.43610]	-0.180476 (0.28114) [-0.64194]	0.254002 (0.22470) [1.13040]	0.046895 (0.01738) [2.69763]
D(ICBORC(-1))	-0.386369 (0.20109) [-1.92141]	-0.052857 (0.17633) [-0.29976]	0.082899 (0.14093) [0.58822]	0.014204 (0.01090) [1.30274]
D(MFO(-1))	-3.705814 (4.17869) [-0.88684]	5.175795 (3.66424) [1.41251]	-13.66597 (2.92864) [-4.66631]	-0.037966 (0.22657) [-0.16757]
C	125.4195 (70.8494) [1.77023]	94.02161 (62.1270) [1.51338]	93.45496 (49.6550) [1.88209]	-6.675640 (3.84149) [-1.73777]
R-squared	0.339154	0.309779	0.804722	0.371029
Adj. R-squared	0.132639	0.094085	0.743697	0.174476
Sum sq. resids	1038548.	798575.1	510129.3	3053.190
S.E. equation	254.7730	223.4076	178.5583	13.81392
F-statistic	1.642276	1.436195	13.18688	1.887675
Log likelihood	-149.6019	-146.7116	-141.7818	-85.47855
Akaike AIC	14.14562	13.88287	13.43471	8.316231
Schwarz SC	14.44318	14.18043	13.73227	8.613788
Mean dependent	140.5298	96.94425	65.34957	-1.488371
S.D. dependent	273.5606	234.7222	352.6985	15.20379
Determinant resid covariance (dof adj.)		3.74E+15		
Determinant resid covariance		1.05E+15		
Log likelihood		-505.2939		
Akaike information criterion		48.48126		
Schwarz criterion		49.86986		

EK-3 Bağımlı Değişken Finansal Varlıklar İçin Yapılan Kointegrasyon Test Sonuçları

Unrestricted Cointegration Rank Test (Trace)

Hypothesized No. of CE(s)	Eigenvalue	Trace Statistic	0.05 Critical Value	Prob.**
None *	0.940467	76.41187	47.85613	0.0000
At most 1	0.311410	14.34508	29.79707	0.8207
At most 2	0.238014	6.136679	15.49471	0.6794
At most 3	0.007088	0.156483	3.841466	0.6924

Trace test indicates 1 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level

* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level

**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-values

Unrestricted Cointegration Rank Test (Maximum Eigenvalue)

Hypothesized No. of CE(s)	Eigenvalue	Max-Eigen Statistic	0.05 Critical Value	Prob.**
None *	0.940467	62.06680	27.58434	0.0000
At most 1	0.311410	8.208397	21.13162	0.8905
At most 2	0.238014	5.980196	14.26460	0.6158
At most 3	0.007088	0.156483	3.841466	0.6924

Max-eigenvalue test indicates 1 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level

* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level

**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-values

Unrestricted Cointegrating Coefficients (normalized by b*S11*b=l):

FINVAR	GSMH	ICBORC	MFO
0.022636	-0.004620	-0.011246	0.091705
0.002089	0.001498	-0.003792	-0.036238
-0.001661	0.001640	0.001175	0.029759
-0.016629	0.000826	0.009294	-0.003034

Unrestricted Adjustment Coefficients (alpha):

D(FINVAR)	D(GSMH)	D(ICBORC)	D(MFO)
6.093994	19.61302	29.36181	6.178890
2.479281	-57.56186	-72.66124	6.456014
105.6682	77.78093	16.40228	8.128282
-4.627074	4.579406	-0.217343	0.145262

1 Cointegrating Equation(s): Log likelihood -466.7048

Normalized cointegrating coefficients (standard error in parentheses)

FINVAR	GSMH	ICBORC	MFO
1.000000	-0.204104	-0.496800	4.051263
	(0.00856)	(0.00790)	(0.20770)

EK-4 Bağımlı Değişken Finansal Varlıklar İçin Oluşturulan Vektör Hata Düzeltme Modeli

Error Correction:	D(FINVAR)	D(GSMH)	D(ICBORC)	D(MFO)
CointEq1	0.137944 (0.57283) [0.24081]	0.056121 (1.11330) [0.05041]	2.391913 (0.98970) [2.41680]	-0.104739 (0.04798) [-2.18315]
D(FINVAR(-1))	-0.891883 (0.53864) [-1.65582]	0.732078 (1.04685) [0.69932]	-3.140934 (0.93062) [-3.37509]	-0.016177 (0.04511) [-0.35860]
D(GSMH(-1))	-0.071521 (0.17581) [-0.40681]	0.080247 (0.34168) [0.23486]	0.191036 (0.30375) [0.62893]	0.017356 (0.01472) [1.17870]
D(ICBORC(-1))	0.371236 (0.23867) [1.55541]	-0.239605 (0.46386) [-0.51654]	1.218527 (0.41237) [2.95497]	0.008944 (0.01999) [0.44742]
D(MFO(-1))	-6.054463 (1.90992) [-3.17002]	6.206149 (3.71194) [1.67194]	-14.88026 (3.29983) [-4.50940]	-0.027720 (0.15996) [-0.17329]
C	85.80384 (34.7136) [2.47177]	67.67388 (67.4662) [1.00308]	135.2929 (59.9759) [2.25579]	-2.931134 (2.90734) [-1.00818]
R-squared	0.552865	0.264063	0.742414	0.674265
Adj. R-squared	0.413135	0.034082	0.661918	0.572472
Sum sq. resids	225420.9	851468.2	672897.8	1581.204
S.E. equation	118.6963	230.6876	205.0759	9.941090
F-statistic	3.956671	1.148195	9.223027	6.623929
Log likelihood	-132.7981	-147.4171	-144.8280	-78.24054
Akaike AIC	12.61801	13.94701	13.71164	7.658231
Schwarz SC	12.91557	14.24456	14.00919	7.955788
Mean dependent	56.98385	96.94425	65.34957	-1.488371
S.D. dependent	154.9416	234.7222	352.6985	15.20379
Determinant resid covariance (dof adj.)		1.12E+14		
Determinant resid covariance		3.13E+13		
Log likelihood		-466.7048		
Akaike information criterion		44.97317		
Schwarz criterion		46.36177		

EK-5 Bağımlı Değişken Mevduat İçin Oluşturulan Kointegrasyon Modeli

Hypothesized No. of CE(s)	Eigenvalue	Trace Statistic	0.05 Critical Value	Prob.**
None *	0.823003	64.86872	47.85613	0.0006
At most 1	0.586794	26.77300	29.79707	0.1073
At most 2	0.248186	7.329219	15.49471	0.5397
At most 3	0.046752	1.053354	3.841466	0.3047

Trace test indicates 1 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level

* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level

**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-values

Unrestricted Cointegration Rank Test (Maximum Eigenvalue)

Hypothesized No. of CE(s)	Eigenvalue	Max-Eigen Statistic	0.05 Critical Value	Prob.**
None *	0.823003	38.09572	27.58434	0.0016
At most 1	0.586794	19.44378	21.13162	0.0847
At most 2	0.248186	6.275865	14.26460	0.5781
At most 3	0.046752	1.053354	3.841466	0.3047

Max-eigenvalue test indicates 1 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level

* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level

**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-values

Unrestricted Cointegrating Coefficients (normalized by b*S11*b=I):

MEVDUAT	GSMH	ICBORC	MFO
0.003771	-0.001086	-0.003025	-0.008453
-0.001102	0.003428	-0.002376	-0.058728
0.000718	-0.001699	-0.000702	-0.034941
0.002711	0.000437	-0.001779	-0.045440

Unrestricted Adjustment Coefficients (alpha):

D(MEVDUAT)	-18.45110	64.04740	-43.25133	-22.84783
D(GSMH)	-79.75811	-92.08751	59.58737	-14.29832
D(ICBORC)	163.3494	62.66588	11.50638	-22.34133
D(MFO)	1.429222	8.533827	1.534328	-0.331610

1 Cointegrating Equation(s): Log likelihood -498.7586

Normalized cointegrating coefficients (standard error in parentheses)

MEVDUAT	GSMH	ICBORC	MFO
1.000000	-0.287873	-0.802259	-2.241533
	(0.11222)	(0.09674)	(2.42748)

EK-6 Bağımlı Değişken Mevduat İçin Oluşturulan Vektör Hata Düzeltme Modeli

Error Correction:	D(MEVDUAT)	D(GSMH)	D(ICBORC)	D(MFO)
CointEq1	-0.069580 (0.15133) [-0.45978]	-0.300771 (0.17511) [-1.71764]	0.615997 (0.14495) [4.24960]	0.005390 (0.01101) [0.48953]
D(MEVDUAT(-1))	0.419467 (0.26126) [1.60554]	0.458506 (0.30231) [1.51669]	-0.818032 (0.25025) [-3.26886]	-0.012192 (0.01901) [-0.64142]
D(GSMH(-1))	0.079179 (0.22476) [0.35229]	-0.102409 (0.26007) [-0.39378]	0.078681 (0.21528) [0.36548]	0.046162 (0.01635) [2.82307]
D(ICBORC(-1))	-0.279899 (0.15019) [-1.86363]	-0.083440 (0.17378) [-0.48013]	0.112108 (0.14386) [0.77929]	0.015185 (0.01093) [1.38968]
D(MFO(-1))	-4.283060 (3.40369) [-1.25836]	3.229636 (3.93841) [0.82004]	-10.35444 (3.26022) [-3.17600]	0.017512 (0.24763) [0.07072]
C	60.55303 (53.7593) [1.12637]	75.57983 (62.2048) [1.21502]	111.7889 (51.4932) [2.17095]	-6.162136 (3.91115) [-1.57553]
R-squared	0.376798	0.344002	0.800907	0.381887
Adj. R-squared	0.182047	0.139003	0.738691	0.188727
Sum sq. resids	566877.6	758979.1	520093.7	3000.482
S.E. equation	188.2282	217.7985	180.2938	13.69416
F-statistic	1.934770	1.678066	12.87293	1.977047
Log likelihood	-142.9421	-146.1522	-141.9946	-85.28699
Akaike AIC	13.54019	13.83202	13.45405	8.298817
Schwarz SC	13.83774	14.12958	13.75161	8.596374
Mean dependent	90.51862	96.94425	65.34957	-1.488371
S.D. dependent	208.1232	234.7222	352.6985	15.20379
Determinant resid covariance (dof adj.)		2.07E+15		
Determinant resid covariance		5.78E+14		
Log likelihood		-498.7586		
Akaike information criterion		47.88715		
Schwarz criterion		49.27575		

EK-7 Bağımlı Değişken Mevduat Dışı Kaynaklar İçin Yapılan Kointegrasyon Test Sonuçları

Hypothesized No. of CE(s)	Eigenvalue	Trace Statistic	0.05 Critical Value	Prob.**
None *	0.829608	63.07146	47.85613	0.0010
At most 1	0.496394	24.13910	29.79707	0.1946
At most 2	0.232824	9.047942	15.49471	0.3610
At most 3	0.136042	3.217082	3.841466	0.0729

Trace test indicates 1 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level

* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level

**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-values

Unrestricted Cointegration Rank Test (Maximum Eigenvalue)

Hypothesized No. of CE(s)	Eigenvalue	Max-Eigen Statistic	0.05 Critical Value	Prob.**
None *	0.829608	38.93236	27.58434	0.0012
At most 1	0.496394	15.09116	21.13162	0.2826
At most 2	0.232824	5.830860	14.26460	0.6350
At most 3	0.136042	3.217082	3.841466	0.0729

Max-eigenvalue test indicates 1 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level

* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level

**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-values

Unrestricted Cointegrating Coefficients (normalized by b*S11*b=I):

MEVDUATDISI	GSMH	ICBORC	MFO
0.013833	-0.002627	-0.000899	0.033187
-0.002835	0.002872	-0.002929	-0.069248
-0.004996	0.000538	0.000479	0.041003
-0.001138	-0.002274	0.000547	0.006459

Unrestricted Adjustment Coefficients (alpha):

D(MEVDUATDI SI)	D(GSMH)	D(ICBORC)	D(MFO)
-67.15372	-74.01470	8.717923	21.11784
11.72210	57.30058	-60.70145	-29.75424
25.19284	38.23669	87.11178	38.23669
-0.234026	3.277095	7.421785	-1.920153

1 Cointegrating Equation(s): Log likelihood -486.4159

Normalized cointegrating coefficients (standard error in parentheses)

MEVDUATDISI	GSMH	ICBORC	MFO
1.000000	-0.189926	-0.065018	2.399017
	(0.02814)	(0.02550)	(0.67285)

EK-8 Bağımlı Değişken Mevduat Dışı Kaynaklar İçin Oluşturulan Vektör Hata Düzeltme Modeli

Error Correction:	D(MEVDUATDISI)	D(GSMH)	D(ICBORC)	D(MFO)
CointEq1	-0.928969 (0.21886) [-4.24461]	-1.023880 (0.66059) [-1.54995]	1.928451 (0.60123) [3.20748]	0.045334 (0.03934) [1.15230]
D(MEVDUATDISI(-1))	0.515281 (0.20639) [2.49659]	0.532347 (0.62297) [0.85454]	-1.498849 (0.56699) [-2.64350]	-0.019236 (0.03710) [-0.51848]
D(GSMH(-1))	-0.317617 (0.09613) [-3.30395]	-0.194875 (0.29016) [-0.67161]	0.278094 (0.26409) [1.05302]	0.053281 (0.01728) [3.08323]
D(ICBORC(-1))	-0.099247 (0.05767) [-1.72081]	0.007855 (0.17408) [0.04512]	-0.034828 (0.15844) [-0.21982]	0.012525 (0.01037) [1.20813]
D(MFO(-1))	0.581902 (1.21496) [0.47895]	7.381446 (3.66717) [2.01285]	-19.43662 (3.33767) [-5.82340]	-0.071145 (0.21840) [-0.32576]
C	52.28244 (19.4573) [2.68703]	108.4101 (58.7288) [1.84594]	62.88123 (53.4521) [1.17640]	-7.318465 (3.49765) [-2.09240]
R-squared	0.582703	0.306232	0.745468	0.413500
Adj. R-squared	0.452298	0.089429	0.665927	0.230218
Sum sq. resids	88106.18	802679.2	664918.2	2847.026
S.E. equation	74.20671	223.9809	203.8563	13.33938
F-statistic	4.468397	1.412491	9.372115	2.256093
Log likelihood	-122.4645	-146.7680	-144.6968	-84.70951
Akaike AIC	11.67859	13.88800	13.69971	8.246319
Schwarz SC	11.97614	14.18556	13.99727	8.543876
Mean dependent	27.32231	96.94425	65.34957	-1.488371
S.D. dependent	100.2700	234.7222	352.6985	15.20379
Determinant resid covariance (dof adj.)		6.72E+14		
Determinant resid covariance		1.88E+14		
Log likelihood		-486.4159		
Akaike information criterion		46.76509		
Schwarz criterion		48.15368		

EK-9 Bağımlı Değişken Krediler İçin Yapılan Kointegrasyon Test Sonuçları

Unrestricted Cointegration Rank Test (Trace)

Hypothesized No. of CE(s)	Eigenvalue	Trace Statistic	0.05 Critical Value	Prob.**
None	0.604961	43.42666	47.85613	0.1225
At most 1	0.497917	22.99369	29.79707	0.2464
At most 2	0.299397	7.835917	15.49471	0.4831
At most 3	0.000364	0.008016	3.841466	0.9282

Trace test indicates no cointegration at the 0.05 level

* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level

**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-values

Unrestricted Cointegration Rank Test (Maximum Eigenvalue)

Hypothesized No. of CE(s)	Eigenvalue	Max-Eigen Statistic	0.05 Critical Value	Prob.**
None	0.604961	20.43297	27.58434	0.3120
At most 1	0.497917	15.15777	21.13162	0.2780
At most 2	0.299397	7.827901	14.26460	0.3964
At most 3	0.000364	0.008016	3.841466	0.9282

Max-eigenvalue test indicates no cointegration at the 0.05 level

* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level

**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-values

Unrestricted Cointegrating Coefficients (normalized by b*S11*b=I):

KREDI	GSMH	ICBORC	MFO
-0.006097	0.004987	-0.002084	-0.085085
-0.002834	-0.001505	0.001973	0.028049
0.000764	0.000696	0.001205	0.015665
-0.005585	0.002650	-0.000349	0.023067

Unrestricted Adjustment Coefficients (alpha):

D(KREDI)	D(GSMH)	D(ICBORC)	D(MFO)
40.82169	-25.62676	-41.30569	5.016872
69.66896	123.6007	-92.74236	-4.682615
33.59879	-25.48983	-69.77111	-4.038184
-1.332561	-0.852842	-1.816200	0.000926

1 Cointegrating Equation(s): Log likelihood -497.2672

Normalized cointegrating coefficients (standard error in parentheses)

KREDI	GSMH	ICBORC	MFO
1.000000	-0.817849	0.341720	13.95492
	(0.12143)	(0.09666)	(2.86055)

EK-10 Bağımlı Değişken Özkaynaklar İçin Yapılan Kointegrasyon Test Sonuçları

Hypothesized No. of CE(s)	Eigenvalue	Trace Statistic	0.05 Critical Value	Prob.**
None *	0.838318	73.19873	47.85613	0.0000
At most 1 *	0.581937	33.11195	29.79707	0.0200
At most 2	0.383958	13.92527	15.49471	0.0850
At most 3	0.138022	3.267566	3.841466	0.0707

Trace test indicates 2 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level

* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level

**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-values

Unrestricted Cointegration Rank Test (Maximum Eigenvalue)

Hypothesized No. of CE(s)	Eigenvalue	Max-Eigen Statistic	0.05 Critical Value	Prob.**
None *	0.838318	40.08677	27.58434	0.0008
At most 1	0.581937	19.18669	21.13162	0.0916
At most 2	0.383958	10.65770	14.26460	0.1722
At most 3	0.138022	3.267566	3.841466	0.0707

Max-eigenvalue test indicates 1 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level

* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level

**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-values

Unrestricted Cointegrating Coefficients (normalized by b*S11*b=I):

OZKAYNAK	GSMH	ICBORC	MFO
0.015506	-0.003652	0.001798	0.081440
0.067070	-0.007570	-0.006012	0.071451
0.022264	-0.001548	-0.001942	-0.020993
0.017855	0.000423	-0.002160	0.021672

Unrestricted Adjustment Coefficients (alpha):

D(OZKAYNAK)	D(GSMH)	D(ICBORC)	D(MFO)
6.292851	74.79848	-14.02755	-10.46901
-8.411124	31.34874	-22.16270	-0.575672
-59.56986	-119.3276	-0.917451	-0.128467
-21.26289			

1 Cointegrating Equation(s): Log likelihood -455.9794

Normalized cointegrating coefficients (standard error in parentheses)

OZKAYNAK	GSMH	ICBORC	MFO
1.000000	-0.235517	0.115971	5.251991
	(0.02269)	(0.02259)	(0.55841)

EK-11 Bağımlı Değişken Özkaynaklar İçin Oluşturulan Vektör Hata Düzeltme Modeli

Error Correction:	D(OZKAYNAK)	D(GSMH)	D(ICBORC)	D(MFO)
CointEq1	0.097580 (0.11425) [0.85410]	1.159856 (0.73939) [1.56866]	-1.493136 (0.80380) [-1.85759]	-0.162337 (0.01900) [-8.54449]
D(OZKAYNAK(-1))	-0.414394 (0.41463) [-0.99944]	-2.605639 (2.68338) [-0.97103]	2.328794 (2.91713) [0.79832]	0.454875 (0.06895) [6.59714]
D(GSMH(-1))	0.056583 (0.06107) [0.92650]	0.381281 (0.39525) [0.96466]	-0.550515 (0.42968) [-1.28122]	-0.015557 (0.01016) [-1.53177]
D(ICBORC(-1))	0.055769 (0.03692) [1.51043]	0.098707 (0.23896) [0.41307]	-0.094305 (0.25977) [-0.36303]	-0.007501 (0.00614) [-1.22159]
D(MFO(-1))	-1.196286 (0.64524) [-1.85402]	3.474730 (4.17585) [0.83210]	-13.50081 (4.53960) [-2.97400]	0.455590 (0.10730) [4.24595]
C	14.37958 (9.03199) [1.59207]	94.80064 (58.4532) [1.62182]	77.86558 (63.5450) [1.22536]	-5.861760 (1.50197) [-3.90270]
R-squared	0.214720	0.308256	0.637930	0.891143
Adj. R-squared	-0.030680	0.092087	0.524783	0.857125
Sum sq. resids	19108.37	800336.6	945842.9	528.4225
S.E. equation	34.55826	223.6538	243.1361	5.746861
F-statistic	0.874981	1.425991	5.638072	26.19625
Log likelihood	-105.6519	-146.7358	-148.5733	-66.18404
Akaike AIC	10.15017	13.88508	14.05212	6.562185
Schwarz SC	10.44773	14.18263	14.34968	6.859742
Mean dependent	19.10430	96.94425	65.34957	-1.488371
S.D. dependent	34.04004	234.7222	352.6985	15.20379
Determinant resid covariance (dof adj.)		4.23E+13		
Determinant resid covariance		1.18E+13		
Log likelihood		-455.9794		
Akaike information criterion		43.99813		
Schwarz criterion		45.38673		

ÖZET

[YENİCE Sedat], [Mevduat Bankalarında 1984 – 2008 İtibariyle Varlık ve Kaynak Yapısındaki Değişmelerin Analizi], [Doktora Tezi], [Ankara], [2009]

Ülkemizde 1980 sonrası yaşanan serbestleşme finansal sektör üzerinde oldukça önemli değişikliklere neden olmuştur. Yaşanan serbestleşme ile birlikte kur politikasındaki değişiklikler, sermayenin yurtiçi ve yurtdışı transfer imkanının sağlanması gibi düzenlemelerle kürselleşme yolunda ilk adımlar atılmıştır. Bu gelişmelerden doğal olarak finansal sistem içerisinde şüphesiz önemli bir paya sahip olan bankacılık sektörü de etkilenmiştir.

Türk Bankacılık Sektöründe serbestleşme sonrası yaşanan gelişmelerin anlatıldığı bu çalışmada, serbestleşme sonrası bankaların varlık ve kaynak yapısındaki değişimler fon akım analizi yapılarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan fon akım analizi Türk Bankacılık Sektöründe faaliyet gösteren bankaların 1984 - 2008 dönemini kapsamakta olup, bu dönem içerisinde bankacılık sektörünün fon kaynaklarında ve fon kullanımlarında yaşanan değişimleri göstermektedir. Daha sonra ekonometrik analiz yöntemleri kullanılarak, finansal serbestleşme sonrası yaşanan gelişmelerin bankaların varlık ve kaynak yapıları üzerindeki etkileri istatistiksel olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada Türk Bankacılık Sektöründe faaliyet gösteren bankaların 24 yıllık bilanço verileri ile bazı ekonomik değişkenler karşılaştırılarak eşbütünleşme analizi yapılmış ve analiz sonucunda bulunan ekonometrik sonuçlar sonuç bölümünde paylaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler

1. Bankacılık Sektörü
2. Varlık Yapısı
3. Kaynak Yapısı
4. Fon Akım Analizi
5. Kriz

ABSTRACT

[YENİCE Sedat], [Changing Analysis Of Assets And Sources Structure Between 1984 And 2008 At Deposit Banks], [Doctoral Thesis], [Ankara], [2009]

Liberalization occurred in our country after 1980 have caused very significant changes on financial sector. With the regulations such as changes in exchange rate policy and facilities of domestic and international transfer of capital, the first steps were taken in the way of globalization. The banking sector which has a significant share in the financial system undoubtedly was also affected by these developments.

In this study which is explained developments after the liberalization in Turkish banking sector, changes in banks' asset and source structure are studied to determine by the fund flow analysis. Fund flow analysis covers banks being active in 1984 - 2008 period in the Turkish Banking Sector and shows the changes experienced in the funding sources and the use of funds in this period. Then, by using econometric analysis methods, effects on the bank's assets and resources structures of developments occurred after the financial liberalization are revealed as statistically. In this study, it is made cointegration analysis comparing 24-year balance sheet data of banks being active in Turkish Banking Sector with certain economic variables, and econometric results found by analysis are shared in the conclusion section.

Key Words

1. Banking Sector
2. Asset Structure
3. Source Structure
4. Fund Flow Analysis
5. Crisis